

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ СТУДЕНТІВ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ (УКРАЇНА)

VII НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНВЕНТ

21-22 квітня 2017 року

Одеса

УДК 001.8:32(063)
ББК 72±66я43
С 96

ПРОГРАМНИЙ КОМІТЕТ КОНВЕНТУ

Цвих В.Ф. – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політології філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Телешун С.О. – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політичної аналітики та прогнозування Національної академії державного управління при Президентіві України;

Яковлев Д.В. – д.політ.н., професор, декан факультету психології, політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Перегуда Є.В. – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політичних наук Київського національного університету будівництва і архітектури.

VII Національний конвент: матеріали VII Національного конвенту
С 96 Міжнародної асоціації студентів політичної науки (м. Одеса, 21-22 квітня 2017 р.) / за загальною редакцією Телешуна Я.С., Яковлева Д.В. – Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2017. – 196 с.

УДК 001.8:32(063)
ББК 72±66я43

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Телешун С.О.

Епоха змін: конкурентність українського політичного проекту 21 століття..... 8

Яковлев Д.В.

Політологія вибору..... 11

Перекуда Є.В.

До питання про зміст політологічної складової освіти у технічному ВНЗ..... 14

Телешун Я.С.

Діяльність фінансово-політичних груп
в нестабільному інституційному середовищі..... 17

ПОЛІТИЧНА ФІЛОСОФІЯ

Ващенко Д.О.

Політологічний аналіз поняття «влади» за працею Е. Тоффлера
«Заміщення влади»..... 21

Візняк А.Е.

Примордіалізм, інструменталізм та конструктивізм
як основні теорії етнічності..... 24

Демчук Ю.Б.

Діалогова сесія як механізм участі громад у виробленні та прийнятті
місцевих рішень..... 25

Ломейко В.

Подвійна природа політичного дискурсу 28

Макаренко Є.В.

Національна міфотворчість у повсякденному житті українців..... 29

Міненкова П.В.

Методологічний аспект вироблення концептів
у суспільно-політичних дослідженнях..... 32

Міщенко А.М.

Поняття гри в політичній концепції Майкла Оукшота 35

Шамша І.В.

Розуміння часу у «Філософії теперішнього» Дж. Г. Міда 38

ПОЛІТИЧНА ТЕОРІЯ

Dr. Tomasz Lachowski

Transitional Justice in Post-Maidan Ukraine – Reintegration of Donbas
as a Post-Violence Tool..... 41

Асафайло В.В.	
Антикорупційний дискурс в Україні: особливості та складові.....	45
Бушуєва М.В.	
Ідеологічна криза: сутність та прояви у діяльності політичних партій в Україні	47
Герасимович В.А.	
Структура переговорного процесу у політиці: етапи та способи досягнення взаємоприйнятного рішення	49
Гербут Н.А.	
Гендерні стратегії політичних партій (на прикладі Федеративної Республіки Німеччини).....	51
Dvornichenko D.	
The Fate of the EU-Ukraine Association Agreement After 2014: Post-Signing Challenges.....	54
Дубовець К.С.	
Відносини Грузії та ЄС: досвід для України	56
Жужа Л.О.	
Волонтерський рух АТО: політологічний аспект	58
Караєва С.Р.	
Відображення політичного стану держави в архітектурі столиці.....	61
Костынюк А.В.	
Концепция открытости в формировании национального бренда «Украина»	63
Медведська В.Ю.	
Особливості деліберативної політики в сучасному політичному процесі.....	67
Негода О.Ю.	
Політичний реалізм як модель міжнародних відносин	70
Підскальна О.М.	
Поняття «ієрархічний плюралізм» як особливість політики мультикультуралізму в Польщі	72
Поліщук П.А.	
Доктрина безпекової та оборонної політики лейбористського кабінету Т. Блера (1997–2007 рр.)	76
Ракова О.М.	
Політична еліта – актуальний предмет вітчизняної політології	80
Савкова С.С.	
Особливості зовнішньої політики Європейського Союзу в напрямку «східного партнерства»	82

Семеняка Є.І., Стасюк Д.С.	
Поняття інформаційного суспільства в політологічному аспекті.....	85
Соболь А.В.	
Україна як посттоталітарна держава	87
Столярова А.Ю.	
Електоральний та управлінський напрямки реалізації політичної компетентності громадян	89
Телькі В.С.	
Гібридна війна та Російська Федерація	91
Тимченко М.М.	
Мережеві партійні структури: особливості та перспективи розвитку	94
Ткачук А.О.	
Секторальна децентралізація влади в Україні	96
Чальцева О.М.	
Наукові підходи до вивчення публічної політики	99
Шапошніков А.О.	
Особливості процесу трансформації квазідержави в контексті військового конфлікту на території Сирії	101
Штурмаревич Д.А.	
Геополитические изменения после Второй мировой войны. Холодная война	103
ПОЛІТИЧНА СОЦІОЛОГІЯ	
Бахметьев А.Е.	
Масс-медиа при мониторинге нарушений прав человека	107
Боковня Я.П.	
Політичні субкультури у сучасному українському суспільстві.....	109
Бушина Ю.І.	
Стратегія розвитку молодіжної політики в контексті забезпечення зайнятості в Україні	111
Гиріч І.І.	
Громадянська активність – запорука функціонування громадянського суспільства	114
Горбова І.С., Третьякова Т.М.	
Проблеми формування елітарного прошарку в сучасній Україні.....	117
Гуга З.І.	
Україна у світових рейтингах гендерної рівності.....	119

Гулей П.В., Гулей Д.В., Єгоров В.В. Соціально-економічні та будівничі аспекти будівництва соціального житла для вимушено переміщених осіб в Україні	121
Гуща Є.І. Гендерні відносини: комунікативний вимір	124
Денисова А.О. Етапи політичного діалогу щодо формування соціальної держави.....	126
Дземба Т.Д. Шлях до раціоналізації колективного вибору українського суспільства.....	129
Євсюкова А.В. Громадянська освіта в Україні: сучасна проблематика	132
Заєць О.М. Особливості соціологічної оцінки показників якості вищої освіти.....	134
Зюлковська К.В. Електронна петиція як форма звернення до органів влади в Україні: до проблеми реалізації	136
Карталова Д.М. Основні напрями соціальної політики щодо підлітків із фізичними вадами	139
Келій І.О., Сидорович О.К. Соціальне підприємництво в Україні: перспективи, досягнення, виклики	142
Клещова Є.В. Взаємодія державних структур та недержавних організацій в процесі реалізації соціальної політики.....	145
Людовик О.Є. Соціальний капітал та довіра: особливості дослідження на теренах України	148
Маловічко Я.В. Аналіз інавгураційних промов українських президентів 1999-2014 років	150
Мигун М.Д. Етнонаціональна та етномовна структура Одеської області як чинник регіональної політики.....	155
Місько В.Є., Савон К.В. Діяльність громадянського суспільства в подоланні політичної кризи	158
Нікешина К.С., Гнаткова Ю.А. Вплив держави на громадську думку через ЗМІ.....	161

Новікова Д.Г., Осипенко В.С.	
Спільне та відмінне в інститутах політичної і соціальної реклами	164
Пастух І.В.	
Можливості розвитку політичної системи в інтернет-суспільстві майбутнього	167
Поліщук Т.А.	
Міграційна криза держав-членів ЄС: виклик для України	170
Полтораков О.Ю., Щиголь І.В.	
«Великі дані» (bigdata) та перспективи політичної соціології: український вимір	173
Попович Є.О.	
Симуляція дійсності як основа для здійснення вибору.....	177
Постригань Е.О., Папій Я.Р.	
Суспільно-політичні перспективи України у глобалізаційному вимірі	178
Сопова Є.П.	
Особливості політичної участі громадян України.....	181
Сорокін В.С.	
Проблема соціальних цінностей у сучасному українському суспільстві	183
Степанюк І.Л.	
Законодавче забезпечення реформування житлово-комунального господарства: політичні аспекти	185
ПОЛІТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ	
Гордієнко К.О.	
Роль політичного психолога в сучасному світі.....	189
Лодин П.З.	
Основні актори процесу примирення: характеристика діяльності	191
Сорокін А.С.	
Політична поведінка: проблема норми та відхилень	194

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Телешун С.О.

*доктор політичних наук, професор,
директор Інституту державної служби та місцевого самоврядування,
завідувач кафедри політичної аналітики та прогнозування
Національної академії державного управління при Президентові України,
Заслужений діяч науки і техніки України*

ЕПОХА ЗМІН: КОНКУРЕНТНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОЕКТУ 21 СТОЛІТТЯ

Більшість явищ і процесів, що відбуваються і відбувалися в Україні, Росії, Туреччині, Близькому Сході, Європі, США мають логічно-наслідковий зв'язок і пов'язані з пошуком ефективної моделі публічного управління спроможної адекватно реагувати на сучасні виклики і загрози. В умовах глобального ринку, комфортної ліберальної політичної і соціальної системи кінця ХХ – початку ХХІ ст., формальних і неформальних угод щодо розподілу сфер впливу між основними світовими акторами та регіональними групами тиску, почалися процеси руйнації старої системи світопорядку. Окремі події у світі, які спочатку сприймалися, як явища внутрішнього порядку або технології розхитування ситуації третіми сторонами з часом набули ознак системності і циклічності. Події у Сирії, Революція Гідності, міграційні процеси, насильницькі зміни кордонів, криза ідентичності у Євросоюзі, Брекзїт, події у Туреччині, «гібридні війни», посилення право радикальних рухів у Європі, перемога Д. Трампа на президентських виборах у США, стихійна децентралізація і регіоналізація та багато інших знакових подій – засвідчили про завершення старої і початок нової ери політичних відносин різного рівня.

Справа у тому, що традиційні моделі управління не змогли адекватно відреагувати на чергову хвилю викликів і загроз, а центри світового впливу не спромоглися вчасно сформулювати зрозумілих антикризових політик і програм в умовах багатовекторної політичної, соціальної та економічної турбулентності.

Криза традиційної ліберальної моделі управління ХХ ст., прошу не ототожнювати з популярними у більшості країн принципами лібералізму, породила суспільні настрої, які можна було б охарактеризувати, як ренесанс «національних держав модерного типу» з високою ступеню національного егоцентризму. Глобалізоване ХХІ ст. сформувало серед громадян більшості держав Старого і Нового Світу стійкий запит на новий політичний тренд – «суверенні національні держави суверенних громадян» з ознаками неоізоляціонізму епохи глобалізму. Громадяни маленьких, невеликих і середніх містечок після багатьох років стабільного і сталого життя і розвитку відчули себе не потрібними і не спроможними впливати на формування засад ефективної, в їх розумінні, внутрішньої публічної політики. Інтернаціоналізація капіталу, інтелекту, бюрократизація політичних і державних систем фактично зосередилася у небагатьох центрах прийняття доленосних політичних і соціально-економічних рішень. Натомість реакція національного середнього класу не забарилась і набула спочатку стихійних а потім і системних ознак так званої «стихійної кризи».

Політичний клас вирішив змінити формат комунікації з внутрішнім і зовнішніми споживачами за допомогою переходу від «демагога-моралізатора» до «популіста-егоцентриста». Проте криза, що охопила сфери зовнішньої і внутрішньої політики є лише сигналізатором необхідності зміни моделей управління у п'ятикутнику: держава – суспільство – громадянин – корпорація – наддержавний світ. У цих умовах закономірне відмирання старих форм управління і виникнення нових, побудованих на політичному і не тільки прагматизмі. Варто сказати, що набирає силу так звана епоха «егоцентризму», яка характеризується авторитаризацією поведінки політичних лідерів і держав, радикалізацією суспільних настроїв, неоізоляціонізмом, політичною децентралізацією тощо. Держави і політики намагаються сформувати новий вид суспільного контролю при якому відбувається злам або ревізія окремих ліберальних традицій і моделей управління. Натомість вони пропонують швидкі і прості рішення, політичне месіанство, гіпертрофовану гідність. За цих умов вертикальна модель влади втрачає ефективний легітимний громадянський контроль а публічна політика будується на ситуативних технологічних схемах і викликах. Важливо щоб перехід до нової якості суспільного управління, який можна назвати «егомодерном», не втратив принципи демократизму, інституційної пам'яті та соціальної відповідальності перед власними громадянами і майбутнім світу і власних держав. Одним реченням – все відбувається, як завжди!

Наша конкурентність визначається не тільки інституційними змінами, а й соціально значущим результатом спроможними зменшити кількість суспільних проблем і конфліктів визначених, як колективні. Менше проблем – більше ми конкурентні, а значить стійкі у протистоянні з ким-то не було. Російська Федерація через призму «цивілізаційних конфліктів» проводить агресивну зовнішню політику. Суть цієї політики полягає у тому, що РФ пропонує свої послуги частині західних еліт перед якими стоять питання зовнішнього і внутрішнього характеру. Або на пряму звертається до громадян інших держав – пропонуючи «антикризовий сервіс» у нейтралізації загроз світового порядку. Як наслідок національний політико-економічний бомонд цих держав втрачає довіру та легітимність у власні країни і схильний до політичного і економічного конформізму. Ціна – нові правила гри навіть за рахунок власних принципів, договорів і «союзників». Варто звернути увагу на дослідження Інституту Геллапа щодо вивчення суспільної думки за період жовтень – грудень 2016 року. Чотири країни НАТО готові отримати військову допомогу від Росії, у випадку агресії, ніж від партнерів по блоку. І справа не тільки у «підривної діяльності», але й у довірі щодо спроможності, ефективності і надійності існуючих безпекових механізмів партнерів.

Крім того, пасивна демагогія породила агресивну пропаганду різного ґатунку, яка через емоції, змішування брехні і правди, пересмикування або замовчування фактів – спрямована на суспільну деморалізацію та створення груп тиску по підтримці політичного курсу країни замовника, за кордоном. На жаль, – це хвороба не одного континенту і не однієї країни, проте стратегію і тактику у цьому питанні варто постійно корегувати відповідно викликам і загрозам, забезпечивши відповідні структури інтелектуальними і фінансовими ресурсами.

Ми вже говорили, що світова політична система зазнала істотних змін. Вона вже не буду такою, як була 5, 3, 1 рік тому. Кожен із світових гравців шукає найбільш вигідну конфігурацію союзів і коаліцій, спроможних реалізувати власне бачення національних інтересів на найближчі 7-18 років. Більшість країн Старої Європи, США будуть йти від внутрішньої складової національної політики. Частина младаєвропейців спробують як в рамках ЄС так і по за ЄС формувати нові

стратегічні союзи, КНР, Індія, Іран, Росія, Туреччина будуть балансувати на системних і штучних протиріччях. Щодо Америки то, на мою думку, Адміністрація Президента США під впливом груп інтересів спочатку завершить не публічний процес формування пріоритетів у зовнішній політиці, а вже потім по ситуації буде формувати публічну – офіційну позицію. Щодо США та Росії то вони навряд чи у найближчий час будуть великими друзями але зможуть бути партнерами по окремим питанням тактичного характеру. Ще раз підкреслюю, що у Вашингтоні і Москві уточнюються окремі позиції, контакти, бачення і формується «картинка» майбутнього по найбільш болючим питанням зовнішньої політики. Загальні слова, ситуативне управління проблемами з униканням відкритих конфліктів, ось формальна логіка поведінки.

Щодо України то багато що залежить від самої України. Шалений викид «планів мирного врегулювання українського питання» з різних сторін більш схожий на зондаж як суспільства так і «високих сторін» з боку окремих груп тиску, як в Україні, Росії, США так і окремих країн Євросоюзу (Німеччина, Франція, Нідерланди, тощо). Невиключно що Україні буде запропоновано два варіанта стратегії розвитку – публічний і не публічний. Як варіант. Австрійський формат: «Нейтральна, незалежна, позаблокова Україна». Проте місце для маневру є, головне хто і з якою метою і ким буде маневрувати. Головне у боротьбі за Україну і мир у Європі не втратити Україну, як державу і народ, що претендує на право бути гідним власного політичного і соціального вибору.

На мою думку, в Україні немає вибору щодо реформ. Повернення у минуле у такому стані – неможливе. Соціальний результат реформ може стати лакмусовим папірцем перспективності «українського проекту» та зрілості української нації і політичного класу. За цих умов ми або отримуємо результат у вигляді успішної і конкурентної держави або Україна перетворюється на квазі-державу з обмеженим суверенітетом із зовнішнім управлінням. Нинішні труднощі з реалізацією реформ, невідповідність результатів поставленим цілям, суспільне розчарування, примушують особливу увагу звернути на процеси, які ведуть до прийняття рішень з реформ і процесам їх реалізації. Дуже часто відсутність механізмів або, як підкреслюють експерти, дисфункціональність інститутів публічної політики, призводить до того, що вона з інструменту вироблення політики перетворюється на самоціль. Пересічного обивателя мало цікавлять інституційні складові процесу реформ, його цікавить порядок денний змін та власна соціальна перспектива. Переважна більшість громадян очікують, щоб бути залученими через різні механізми комунікацій, до формування програми діяльності уряду у вигляді складання рейтингу проблем, що визначені суспільством, як нагальні та мати право голосу у справах уряду щодо питань, які впливають на їх інтереси. Значна кількість проблем зосереджується у площині вироблення загально колективних цілей, їх пристосування, співіснування на перехресті дій владних інститутів, громадськості та груп інтересів. Ефективне реформування публічного сектору управління можливо за умов чітко визначених цілей та завдань, персоніфікованої функціональності і політики – правової відповідальності виконавців, концентрації ресурсів та аналізу отриманих результатів. Недовіра до реформ, про що свідчать соціологічні дослідження, це недовіра до курсу політичної влади та її не спроможність реалізувати, як публічний менеджер – суспільні очікування. Особливо це небезпечно в умовах системних конфліктів та так званої гібридної війни. Реформи, попри непопулярність і складність їх реалізації не повинні ототожнюватися із злиднями, вони повинні мати матеріальний вимір суспільних змін на краще. Показником змін є ступень розвиненості публічної сфери та

демократичності суспільства, навіть як ми казали в умовах війни. Наявність і реалізація основних, біля 21, критеріїв розвиненості публічної сфери та демократичності суспільства у практичній діяльності реформаторів може зробити українську державу не тільки апаратом примусу, насильства і контролю, а й ефективним менеджером сучасних моделей публічного управління двадцять першого сторіччя. Реформи у державі проводяться і зміни є, але у нас недостатньо часу. За цих умов кластерний підхід у реформах державного управління на сьогоднішній день не завжди є ефективний і потребує радикального переосмислення. Ми потребуємо сучасну модель управління у глобалізованому світі, яка б мала характеристики «суверенної модернізованої національної держави 21 ст. Наша конкурентність на Сході і на Заході є гарантією збереження нашої політичної, економічної, національної ідентичності в умовах нових глобалізаційних викликів і загроз.

Яковлев Д.В.

*доктор політичних наук, професор,
декан факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ПОЛІТОЛОГІЯ ВИБОРУ

Почнемо традиційно: у сучасних умовах особливої актуальності набуває теорія вибору. І це той достатньо рідкісний випадок, коли застосування цього штампу виправдано. Адже, теорія вибору є релевантною для досліджень абсолютно різних суспільних просторів – від політики та економіки до релігії та культури, – бо інтерпретує соціальну взаємодію як *послідовність (серію) виборів* індивідуальних та колективних акторів. Саме тому ідеї теорії вибору щодо «раціонального індивіда», «раціонального вибору», «дилем вибору», «суспільного інтересу», «теорії гри», «опортуністичної поведінки», «транзакційних витрат» поширились на соціологічну та політичну науки, публічну політику, право.

Теорія політичного вибору – це одна із моделей прийняття раціональних політичних рішень у умовах нестабільності, кризи, перехідного періоду. У теорії політичного вибору поєднуються макросоціологічні підходи, які зосереджуються на дослідженні суспільства, соціальних систем і великих соціальних груп та мікросоціологія з її традиційною увагою до повсякденності, індивідуальної поведінки та взаємодії face-to-face. «Ситуація вибору», як центральне поняття теорії розуміється як пошук та визначення оптимального варіанту з-поміж наявних альтернатив. У ситуації вибору перетинаються соціальне та індивідуальне, дія та структура, знання та досвід.

У політичній теорії сформувалось доволі скептичне ставлення до теорії раціонального вибору у тому вигляді, як її представлено у моделі *Ното економісис* (раціональні індивіди реагують на певні стимули та здійснюють *раціональний* вибір). Радше слід говорити про вибір за принципом «обмеженої раціональності». При цьому, у дослідженнях пострадянських еліт зберігається принцип, сформульований в «Економісті на дивані»: «Замість того, щоб задаватися питанням «що призвело до настільки ірраціональної поведінки?» потрібно запитати: «чому ця поведінка є раціональною?» (Ландсбург, 2012).

Повною мірою це стосується українських політичних еліт, які свого часу обрали незалежність, але сьогодні знаходяться перед вибором оптимальної моделі реформ. Суттєвими альтернативами реформам в умовах посткомуністичного патерналізму виступає уникнення вибору, а також намагання еліт поєднати альтернативи і виробити псевдо-консенсусну модель. Це відноситься до конституційного процесу (*змішана*, парламентсько-президентська модель), виборчого процесу (*змішана*, мажоритарно-пропорційна система), приватизації (процес, як-то кажуть «пішов», але про продаж землі не йдеться), зовнішньополітичного вектору (декларування інтеграції до ЄС, але без вступу до НАТО) та ін.

Дилеми вибору передбачають визначення одного оптимального варіанту з-поміж наявних альтернатив. При цьому, слід враховувати, що дилема не передбачає пошук ідеалу. Це важкий вибір з-поміж двох однаково неприємних можливостей: жодна із альтернатив не вирішує проблему остаточно, проте дозволяє побачити перспективи реалізації одного зі сценаріїв розвитку, визначити небезпеки та переваги того чи іншого вибору.

Що це означає для сучасного українського суспільства в умовах чергових версій конституційних та інституційних реформ? Необхідність вирішення дилем пострадянського політичного вибору.

По-перше, політичний клас має обрати тип політичного режиму. Тобто, усвідомити, що процес переходу від радянської/пострадянської до демократичної політичної системи можливий лише за умов здійснення політичного вибору між двома альтернативами: авторитаризмом та демократією. Це передбачає вибір форми правління (парламентської *або* президентської) та виборчої моделі (пропорційної *або* змішаної).

По-друге, вибір інтелектуальної моделі політичних реформ. Раціональна модель демократичного переходу передбачає розуміння переваг та недоліків сучасного наукового дискурсу, передусім – політологічного та соціологічного. Без вирішення дилем між структурою та дією, мережею та ієрархією, індивідуалізмом та колективізмом, конфліктом та стабільністю неможливо побудувати модель сучасного українського суспільства. А отже – і визначити напрямки його реформування. Без знання моделей та розуміння політичних умов, історичних джерел та соціального фундаменту реформ прихильникам демократичного переходу залишається лише апелювати до успішного досвіду інших країн, а значить – знаходитись у світі поганих копій демократії – «симулякрів».

Зупинимось на даному питанні більш детально. Уявимо, що ми застосовуємо теорію вибору до дослідницької діяльності. З метою конструювання власної методології досліджень, яка б не містила протиріч та внутрішніх суперечностей. Наголосимо, що пропоновані нижче роздуми – це лише експеримент, який відбувається у межах теорії вибору. Отже, він не претендує на вичерпність, а, натомість, окреслює відповідні «біфуркаційні» точки власного вибору дослідника. Який же вибір пропонується зробити науковцю, який ставить перед собою мету конструювання власного погляду на світ політичного? Дослідник, формуючи власну дослідницьку програму аналізує альтернативні підходи, що пропонуються наявними парадигмами. Мова йде про цілу низку (серію) виборів:

– індивідуалізм v. колективізм. Вибір між індивідуалізмом та колективізмом є продовженням дискусій між атомістами й холістами, ліберальними мислителями та комунітаристами. Одиницею аналізу ситуації вибору може бути індивід або група, від цього залежать ваші подальші дослідницькі кроки. Дослідження пострадянської політики передбачає вирішення однієї із головних проблем, сформульованих теорією вибору: перетворення у процесі *політичної взаємодії* дій індивідуальних

акторів щодо реалізації приватних інтересів на раціональну колективну дію, спрямовану на служіння суспільному благу;

– структура v. дія. Фактично, цей вибір допоможе вам з'ясувати, прихильником яких парадигм ви є: структурних або інтерпретативних. Цей вибір передбачає розміщення у центрі дослідження соціальної структури або політичної дії. Оригінальні спроби поєднати структуру та дію у єдиній методологічній програмі належать П. Бурдьє та Е. Гіденсу;

– ієрархія v. мережа. Для політичного вибору сучасності вкрай важливим стає розуміння сутності політичної організації. Фактично, ми спостерігаємо перехід від ієрархічної до мережевої організації політичного поля, що позначається і на політичному виборі громадян та еліт;

– конфлікт v. стабільність. В історії філософської та соціологічної думки перетинаються підходи, що зосереджуються на засобах забезпечення миру та стабільності (передусім для «мудрих» правителів) та критичне бачення соціального світу з наголосом на неминучих конфліктах. До представників другого підходу належать Макіавеллі та Гоббс, Маркс та Ніцше;

– раціональність v. ірраціональність. У сучасних пізнавальних умовах переосмислюється і зазнає критики віра у всевладдя людського розуму, занепад «духу Просвіти», що у свій час забезпечив теоретичне обґрунтування пріоритету економічної цілораціональності. Представники теорії раціонального вибору вважають, що раціональний політичний вибір передбачає формулювання мети суспільного розвитку, пошук найбільш ефективних засобів її досягнення, калькуляцію витрат та вигід від реалізації певної стратегії, врахування поведінки інших акторів та оцінювання ситуації в цілому.

– Policy v. Politics. Для політичного вибору пострадянських країн особливої ваги набуває вирішення дилеми між Politics (тобто боротьбою між індивідуальними та колективними політичними акторами за голоси виборців у ході електоральних кампаній) та Policy, як прийняттям рішень у процесі адміністрування. З одного боку, у пострадянській політиці слід відзначити вплив демократичних норм та принципів. Виборчі кампанії, порівняно з радянськими часами є змагальними, хоч і не завжди альтернативними. З іншого боку, у публічному адмініструванні відчувається як латентний, так і явний вплив радянської політики. Це стосується назв органів влади («Верховна Рада СРСР» – «Верховна Рада України»), структури міністерств та відомств, системи прийняття та реалізації політичних рішень. Останні часто спрямовані на імітацію демократичних реформ.

Як студенти політологічних факультетів, ви маєте вирішити основну дилему вашого життя. Вона полягає у вирішенні питання щодо оптимальної поведінки в умовах невизначеності: «Обирати чи не обирати?». Сподіваюсь, що ви не будете уникати вибору, ані у дослідницькій діяльності, ані у політиці.

Адже, без вас політичної науки не буде!

Перегуда Є.В.
*доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗМІСТ ПОЛІТОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ОСВІТИ У ТЕХНІЧНОМУ ВНЗ

Новий Закон «Про вищу освіту», реформаторські акти Міністерства освіти і науки України, прийняті після Революції Гідності, поставили представників соціальних наук у складне становище. Було скасовано статус нормативних навчальних дисциплін, який раніше поширювався й на політологію. Ініціатори пояснювали свої дії досвідом Європи, де політологію, а також інші соціальні дисципліни не викладають у непрофільних ВНЗ, необхідністю розширення автономії університетів. Це не повною мірою відповідає дійсності. Як свідчать навчальні плани підготовки бакалаврів низки університетів ЄС та США, зокрема технічних, соціально-гуманітарна складова присутня в них також. Про це автор неодноразово писав [1], тому немає необхідності повертатися до цього.

Наразі під егідою МОН готуються стандарти освітніх спеціальностей, перелік яких було затверджено у 2016 р. В їх основу будуть покладені професійні компетентності. Як свідчать члени методичних комісій, серед них будуть й соціальні компетентності, але питання про механізми їх втілення планується віддати на відкуп університетам. Існує ризик, що університети прагнути будуть реалізувати ці компетентності в рамках профільюючих дисциплін.

У першу чергу це впливає на викладачів непрофільних вишів. Але це відчують на собі й університети, які випускають політологів, оскільки рішення, які уже прийнято та які очікуються, скорочують потребу в політологах. Це може вплинути й на фінансування науково-дослідних інститутів. Тому ця ситуація не може не бути предметом обговорення на Конвенті.

На нашу думку, потрібне прийняття рішень, так би мовити, від громадянського суспільства, підняти рівень самоорганізації у середовищі політологів, дієвості вже існуючих структур. Досвід обговорення проблем політології у попередні роки засвідчив, що ступінь самоорганізації та дієвості представників історичної науки на порядок вище, ніж у політологів.

Але сьогодні я хотів би зацентувати й на іншому. Можна критикувати дії керівництва сфери освіти та науки, але вірогідно, що тенденції реформування змісту освіти найближчими роками не зміняться. Зокрема, збережеться тенденція виведення суспільствознавчих дисциплін за межі навчального процесу у непрофільних ВНЗ. Тому постає питання про адаптацію викладачів та кафедр до ситуації. Зокрема, воно актуальне щодо технічних ВНЗ, Ми вважаємо, що існуюча ситуація не є безвихідною. Вона є викликом, який стимулює політичну науку до саморозвитку.

Хочу поділитись у цьому відношенні досвідом Київського національного університету будівництва і архітектури. Наразі – у 2016–2017 та, вірогідно, 2017–2018 навчальних роках – ситуація з викладанням соціальних та гуманітарних дисциплін більш менш прийнятна для нас. Викладання не лише було збережене, а й розширене за політологією, де обсяг кредитів навіть збільшився порівняно з попередніми роками. Але це не гарантує, що такою ситуація буде після затвердження стандартів спеціальностей. Тим більше, що, за наявними даними, представники випускових кафедр тиснуть на ректорат з вимогою вивести з

навчальних планів соціальні та гуманітарні дисципліни. За цих умов кафедра політичних наук, яка довгі роки спеціалізувалася на викладанні історії України, політології та соціології, спрямовує дії на зближення як змісту навчальних дисциплін, так й власне їх переліку, а також змісту наукової роботи викладачів зі спеціалізацією ВНЗ.

Наведу приклад. За наказом ректора, на 2016–2017 навчальний рік обов'язковими на усіх спеціальностях були визначені «Історія української державності та культури» та «Політологія». Водночас рішення про викладання «Соціології» мали приймати факультети. Більшість їх поки що зберегли цю дисципліну, але окремі перенесли її до тієї складової навчальних планів, яка визначається вибором студента, а в особистих розмовах керівники факультетів визнали, що це фактично означає виведення дисципліни з навчального процесу. Зокрема, таке рішення було прийняте на найбільшому факультеті – архітектурному. Реагуючи на цю ситуацію, кафедра запропонувала внести до переліку дисциплін за вибором студента ще деякі дисципліни, які були наближені до змісту архітектурної освіти. Ми сподівались, що частина студентів обере їх й таким чином частково компенсує втрату годин внаслідок фактичної ліквідації «Соціології». Зокрема, за нашими пропозиціями були внесені дисципліни «Соціологія простору», «Соціологія архітектури», «Соціологія міста», а також «Політична символізація в архітектурі». Реальність перевершила наші сподівання. Студенти мали обрати кілька вибірових дисциплін. Загальна кількість тих, хто обрав дисципліни, які запропонувала наша кафедра, майже вдвічі перевищила кількість студентів на потоці. Тобто навіть враховуючи, що за обсягом вибірових дисциплін менші, ніж «Соціологія», коли вона мала нормативний статус, ми отримали ненабагато менше годин. Це не означає, що у наступному році ситуація буде такою самою – наступні курси можуть обрати дисципліни, які викладають інші кафедри, але ця ситуація засвідчує один з варіантів адаптації до умов, в які ми поставлені.

Існують й інші приклади адаптації, але автор хотів би навести ще один, який стосується як навчального процесу, так й розвитку науки. Нині розвиток будівельного комплексу та суміжних галузей тісно пов'язаний з таким напрямом як енергоефективність та енергозбереження. Відповідно у КНУБА в останні роки активно розвиваються дослідження у цьому напрямі – створено відповідний НДІ, обладнано спеціалізований навчальний клас тощо. Реагуючи на цей виклик, наша кафедра запропонувала тему наукової роботи, яка знаходиться на міждисциплінарному перетині, а саме: «Моделі національної консолідації (на прикладі політики енергоефективності та енергозбереження)». Ця тема була підтримана керівництвом науковою роботою в університеті, а наприкінці 2016 р. – Міністерством освіти і науки. Можливо, дехто вважатиме, що ця тема спекулятивна. Дослідження, які за планом мають бути здійснені, покажуть, але хотілося б звернути увагу на те, що політика енергоефективності та енергозбереження вже сьогодні активно вивчається в рамках не лише економічної теорії та галузі держуправління, натомість політична наука звертає на неї дуже мало уваги, хоча перші дослідження автора цього матеріалу та праці представників держуправління свідчать, що у сфері енергоефективності та енергозбереження наявні потужні політичні аспекти. Також, до речі, продовжуючи цей напрям, кафедра затвердила теми досліджень двом аспірантам, які стосуються політики держави та діяльності громадянського суспільства у сфері житлово-комунального господарства.

Вищесказане наштовхує на такий висновок. Звичайно, у керівництва університетів може існувати ірраціональне прагнення прибрати суспільствознавців,

яке мотивується історичною «стежкою залежності» (примусовим викладанням історії КНРС). Але якщо ця ірраціональність відсутня, виживання соціальних наук у непрофільних, зокрема технічних, ВНЗ можливе. Але його умовою є інтеграція цих наук та, відповідно, змісту навчального процесу зі спеціалізацією вишів. Але це водночас, на нашу думку, ставить певні вимоги до змісту підготовки фахівців з політології у профільних ВНЗ, а також до напрямів досліджень у галузевих НДІ. Ми вважаємо, що ці структури повинні розширювати зміст навчального процесу та наукових досліджень за рахунок проблем, які сьогодні стоять в центрі суспільно-політичного життя України та інших країн, причому які торкаються не лише риторики вузького кола політичних еліт, а й широких верств суспільства.

Чи готове сьогодні до цього політологічне середовище? Однозначно оцінити важко. Так, останнім часом деякі вчені розвивають такий напрям досліджень як політична урбаністика або політичний символізм архітектури [2]. Водночас, на нашу думку, в інтересах знову таки виживання політичної науки у будівельних вишах слід зазначити, що політологи не завжди усвідомлюють специфіку викладання у цих ВНЗ. Так, відображення соціально-політичних процесів в архітектурних об'єктах та архітектурних просторах викладають й самі архітектори у курсах «Історія містобудування» або «Історія архітектури». Натомість ніша, яку можуть зайняти політологи і яку не заповнюють самі архітектори, полягає не у відображенні архітектурою соціально-політичних процесів, а у впливі самої архітектури на ці процеси. Власне це й є сутністю того явища, яке має назву символічної політики та яке вже має теоретичне обґрунтування у працях П. Бурдіо, М. Едельмана та ін. Тобто завдання політологів та соціологів – формування соціально відповідального архітектора. Щодо сфери енергоефективності та енергозбереження ситуація складніше. Зазначу, що вищевказана ініційована кафедрою тема наукової роботи не одразу знайшла підтримку саме у профільній експертній комісії. Також символічно, що стаття з питань політики енергоефективності, подана автором в рамках конгресу Асоціації політологів, викликала у частини науковців сумнів у її «політологічності». Водночас дає надію позиція керівництва Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса, які переконані у можливості таких досліджень. Тому ми сподіваємось знайти підтримку у учасників Конвенту, зокрема, молодих політологів, і врешті відповідні зміни у змісті навчального процесу та наукових досліджень сприятимуть зміцненню позицій політичної науки у технічних ВНЗ.

Література

1. Перегуда Є.В. Викладання історичних дисциплін у технічних ВНЗ в умовах скасування їх нормативного статусу: досвід Київського національного університету будівництва і архітектури / Є.В. Перегуда, І.В. Гончаренко // Актуальні проблеми викладання історії України та історії української культури у вищій школі. Матеріали VIII міжвузівського науково-методичного семінару (м. Київ, 18 грудня 2015 р.). – К. : НТУУ «КПІ», 2016. – С. 22–32.
2. Хома Н.М. Архітектурний символізм: політика, виражена у камені / Н.М. Хома // Науковий часопис імені М.П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. – 2015. – Вип. 18. – С. 92–97.

Телешун Я.С.
аспірант кафедри політології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДІЯЛЬНІСТЬ ФІНАНСОВО-ПОЛІТИЧНИХ ГРУП В НЕСТАБІЛЬНОМУ ІНСТИТУЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Глобальний світ виріс з правил співіснування, що були започатковані в середині ХХ століття. Зміни на геополітичній і гео економічній мапі світу, подальше зростання соціальної та економічної нерівності, посилення ліво-соціальних/право-національних рухів і громадських об'єднань, неконтрольна міграція, виникнення індивідуальних форм тероризму і нелінійних війн нового покоління, поставило на порядок денний, перед політичним класом (перш за все Європейського Союзу і країн Заходу), питання пошуку нових форм і моделей соціального договору і світового порядку. Головною загрозою в умовах функціонування старої системи управління ХХ-го століття є проблема нерівномірного розподілу благ/ресурсів у суспільстві і домінантного впливу великого капіталу у сфері вироблення публічної політики.

Головними причинами колосальної майнової диференціації, на думку окремих експертів, є існування так званих «податкових раїв» – офшорних зон, що дають змогу власникам великого капіталу уникати сплати податків [9], по-друге, неефективність або небажання національних урядів і світового співтовариства у регуляції даного питання. Відповідно Oxfam (Оксфордський комітет допомоги голодуючим) у період з 2000 по 2014 роки кількість інвестицій в офшорах збільшилася в чотири рази, а дев'ять з десяти найбільших світових корпорацій представлені хоча б в одному з офшорів [9].

Вирішення даної проблеми потребує розуміння особливостей функціонування заінтересованих груп (перш за все великих корпорацій) в системі публічної політики задля внутрішньої стабілізації суспільно-політичних та економічних відносин і зовнішньої конкурентоспроможності. На думку проф. С. Телешуна, який проаналізувавши світовий доробок з цього питання (роботи К. Армінгеона, У. Кльоті, П. Кньопфеля, Я. Попадопулоса, К. Ларю, Ф.Верона, С. Томсона, С. Джона, С. Ситник, І. Рейтеровича та інших) прийшов до висновку, що публічна політика є системою комунікативного зв'язку та дій у вигляді послідовних рішень, що приймаються публічними акторами та громадянським сектором суспільства, політичні та інституційні інтереси яких можуть не збігатися, проте які об'єднанні метою розв'язання проблем, політично визначених як колективні [5 с. 10].

Розуміння небезпеки сучасної моделі взаємозв'язку великого капіталу і держави, наслідком якої є нерівномірний розподіл суспільних благ, панує у науковому середовищі. Зокрема у сфері економіки і фінансів про це свідчить дослідження лауреатів Нобелівської премії з економіки: французького дослідника Ж. Тіроля (за дослідження ринкової влади та її державного регулювання, 2014 р.) та британця А. Дітона (за дослідження споживання, бідності та добробуту 2015 р.). В сфері політичної науки, посилення ролі корпорацій на світовій арені і підвищення темпів майнової диференціації, відмітив голова секретаріату Міжнародної Асоціації Політичної Науки У. Лаффереті в 2000 році. Вів ввів у науковий обіг поняття «корпоративний переворот». Під даним поняттям, розуміється відлікова точка трансформації впливу корпорацій на світовій арені. Також дана проблематика була покладена в основу XXIV-ого Світового конгресу

Міжнародної Асоціації Політичної Науки (IPSA) в Познані (2016), на тему: «Політика в світі нерівності» («Politics in a World of Inequality»).

Відповідно до підрахунків Oxfam з 2010 року статки найбагатших людей світу збільшилися на 0,5 трлн. і складають 1,76 трлн. доларів. Зовсім інша ситуація з їх «фінансовими опонентами» – найменш забезпеченою половиною людства, що за цей же час, збідніла приблизно на 1 трлн. доларів, втративши 41% свої збережень. 62 найбагатші люди планети володіють такою ж самою кількістю майна як і 3,6 мільярдів найбільш бідних людей, а добробут 1% найбагатших зрівнявся з добробутом решти людства в 2016 році [9].

В своїй переважній більшості, науковці виділяють два основні підходи до трактування поняття «корпорація»: широкий та вузький. В межах «широкого» підходу, корпорація розглядається як співтовариство (організація, об'єднання, група) осіб, націлених на відстоювання або просування своїх специфічних (корпоративних) інтересів. Варто зауважити, що подібний підхід до розуміння «корпорації» склався ще з періоду середньовіччя, коли відбувалося формування станово-професійних, «корпоративних» спільностей переважно торгівельного та ремісничого характеру – гільдій, ганз, коледжів тощо. Надалі поняття «корпорація» стало трактуватися ще ширше, корпораціями стали називати фактично будь-які об'єднання та організації, члени яких мали ті або інші спільні інтереси, що виходили за рамки чисто професійних. У широкому сенсі корпораціями є й такі об'єднання як профспілки, союзи підприємців, інші соціально-професійні об'єднання, що належать до тієї ж категорії організацій, що й згадані середньовічні структури [3, с. 7]. У вузькому значенні під корпорацією мається на увазі організація (юридична особа), створена у відповідності до законодавства, що створена з метою виробництва товарів та послуг для їх подальшого продажу на ринку [3, с. 12].

Однією з форм корпорацій – є фінансово-промислова група. Економічна теорія розглядає поняття «фінансово-промислової групи» у двох взаємозалежних значеннях. У широкому смислі – це будь-яка форма стійкого співробітництва та взаємопроникнення промислового та фінансового капіталу [8]. Інший, вузький підхід, розглядає фінансово-промислову групу як об'єднання виробничих і торгівельних підприємств з кредитно-інвестиційними, банківськими установами з наступною їх трансформацією у великі багатогалузеві господарські системи зі спільною економічною стратегією та внутрішнім товарообігом. Вони виступають організаційною оболонкою фінансового капіталу, що закріплює єдність виробничих, фінансових та інших інтересів низки компаній та банків [1, с. 824]. Тобто, по своїй суті фінансово-промислові групи є ніщо інше як особлива організаційно-правова форма об'єднання господарюючого суб'єкта з інтегрованим промисловим і банківським капіталом. Історично, виникнення фінансово-промислових груп обумовлено необхідністю створення високозатратної і висококонкурентної продукції в умовах підвищеного ризику.

У свою чергу реалізація ефективної публічної політики і впровадження реформ в Україні ускладнюється через заміщення формальної інституціональної системи взаємовідносин у трикутнику «влада – фінансово-промислові групи – суспільство», на неформальну інституційну систему, головною ознакою якої є активна участь бізнес-еліти в політичному житті держави [6]. В умовах нестабільного інституційного середовища, в Україні, фінансово-промислові групи позбавляються виключно економічних рис і набувають нових ознак, що дозволяє їх класифікувати як фінансово-політичні. Для таких груп є характерне поєднання

економічних, політичних і адміністративних складових з метою реалізації приватних інтересів.

Для розуміння трансформації фінансово-промислових груп в фінансово-політичні варто розуміти, що мається на увазі під «нестабільним інституційним середовищем». Зокрема, нобелівські лауреати Д. Норт і Л. Девіс «інституційне середовище» визначають «інституційне середовище» через головну, на їх думку, функцію політичних інститутів (формальних так і неформальних), які і утворюють дане середовище. Головна ж функція політичних інститутів полягає в провадженні еволюційних змін в економічній сфері. Дослідники під «інституційним середовищем» розуміють «сукупність основоположних політичних, соціальних і юридичних правил, які утворюють базис для виробництва, обміну і розподілу» [10, с. 6]. В свою чергу, за умови швидкої зміни норм формальних інститутів і випередження зміни неформальних норм, а також супротиву головних акторів і виникає нестабільність [2, с. 116-117].

До найбільших фінансово-політичних груп в Україні можна віднести компанію «Систем Кепітал Менеджмент», корпорацію «Інтертайп», корпорацію «Укрпромінвест», фінансово-політичну групу «Приват», корпорацію «Індустріальний союз Донбасу», групу компаній «Group DF», групу «Континіум» тощо [7].

Для фінансово-політичних груп, як учасників політичного процесу, притаманно використання непублічних методів «впливу на прийняття владних рішень, передусім через монополізацію контролю над системою державного управління, нав'язуючи їй феномен тіньової економіки, явища корупції та систему кулуарного лобізму» [4].

Вирішення проблеми «входження» фінансово-промислових груп у політичному просторі можливе через політико-правову регуляцію взаємовідносин фінансово-промислових груп з органами державної влади, сприяння становленню соціально-відповідального бізнесу в Україні, легалізації системи лобізму, посилення системної боротьби з корупцією, створення умов для більш інтенсивного формування основ громадянського суспільства, зокрема більш активне залучення недержавних організацій до вироблення основ публічної політики та управління, посилення їх експертно-аналітичної участі у процесах прийняття стратегічних рішень державного характеру тощо.

Література

1. Економічна енциклопедія : [у 3 т.]. – К. : Тернопіль, 2002. – Т. 3. – 2002. – 952 с.
2. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики [Текст]: монография / Д. Норт; пер. с англ. А.Н. Нестеренко. – М. : Фонд экономической книги «НАЧАЛА», 1997. – 190 с.
3. Перегудов С.П. Крупная корпорация как субъект публичной политики : учеб. пособие для вузов / С.П. Перегудов ; Гос. ун-т – Высшая школа экономики. – М. : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2006. – 163 с.
4. Рейтерович В.І. Особливості функціонування фінансово-політичних груп інтересів у системі публічної політики // «Державне управління: удосконалення та розвиток», № 5, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=285> (Дата звернення: 12.03.2017).
5. Телешун С.О. Суспільні виклики та ефективна публічна влада: українські реалії // Трибуна. – 2010. – №7/8. – С. 8-10.
6. Телешун С.О., Рейтерович І.В. Посилення впливу фінансово-політичних груп на прийняття стратегічних рішень у сфері політики та економіки: українські

реалії [Електронний ресурс] // Відкриті очі. – Режим доступу : <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2008/12/blog-post.html> (Дата звернення: 14.03.2017).

7. Телешун С.О. Рейтерович І.В. Вплив фінансово-політичних груп на прийняття стратегічних рішень у сфері політики та економіки: українські реалії : монографія / С.О. Телешун, І.В. Рейтерович. – К.; Херсон, 2008. – 151 с.

8. ФПГ как модель взаимодействия реального и финансового секторов экономики : реальный опыт // Еженедельный аналитический обзор. – 1999. – № 2. – С. 21-24.

9. An economy for the 1% // Oxfam briefing paper, 18 January 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/bp210-economy-one-percent-tax-havens-180116-en_0.pdf (Дата звернення: 16.03.2017).

10. Davis L., North D. Institutional Change and American Economic Growth. Cambridge. 1971.

Ващенко Д.О.

*студент 5 курсу факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ВЛАДИ» ЗА ПРАЦЕЮ Е. ТОФФЛЕРА «ЗАМІЩЕННЯ ВЛАДИ»

Протягом багатьох років найкращі представники людства: філософи, політологи, історики, соціологи, психологи та інші намагалися розібратися, осмислити та передати природу поняття «влади». В деякій мірі їм дійсно вдавалося це зробити, проте внаслідок змін парадигм у світогляді людей, науково-технічні або соціальні революції, кризові ситуації трансформували постійно сутність та природу влади і ми можемо бачити зовсім нові атрибути, ознаки та характеристики цього феномену. Тому вчені різних наукових напрямків донині займаються аналізом такого вища як «влада».

Дослідженням влади займалися визначні вчені як Г. Лассвелл і Е. Кеппен, Р. Даль, Д. Картрайт, С. Люкс, Е. Гідденс, Е. Тоффлер, Дж. Гавент, М. Вебер, К. Дойч.

Актуальність теми продиктована потребою переосмислення змісту та функцій влади, відповідно до її компонентів – сили, багатства та знання, визначених у Е.Тоффлера «Заміщення влади».

Політологічний енциклопедичний словник дає таке визначення поняттю влада – «здатність і можливість здійснювати свою волю, чинити вирішальний вплив на діяльність, поведінку людей за допомогою певних осіб, зокрема авторитету, права, насильства; орг. аспект і функціонально-специфічне начало втілення вольових рішень...» [2, с. 87]. Сам автор твору дає таке визначення влади «На цих сторінках ми будемо використовувати термін «влада» в значенні «навмисна влада над людьми». Це визначення виключає владу над природою або речами, але воно досить широко...» [1, с. 38], а також висловлює таку думку «Вона – мірило всіх людських взаємин. Влада – величина зворотна бажанням. З тих самих пір, як людські бажання стали різнитися, все, що може їх задовольнити, перетворилося в потенційне джерело панування» [1, с. 36].

На думку Тоффлера, влада не є тим об'єктом, який можна характеризувати як погану чи добру. Як ми можемо бачити влада впливає на нас та наше оточення, вона відкриває нові можливості як для окремої людини так і для всього людства. Єдиним питанням залишається те як і яким чином людина буде реалізовувати та використовувати владу як таку. «Незважаючи на супутній самому поняттю влади поганий запах, що виник через зловживання нею, влада сама по собі ні погана, ні хороша. Це неминучий аспект будь-яких людських взаємин, і він впливає на все – від сексу і роботи до машини, яку ми водимо, телебачення, яке ми дивимося, надій, за якими женемося. І ми – продукти влади в значно більшому ступені, ніж багато хто з нас представляють» [1, с. 28].

Стрімкий розвиток інформаційних технологій та плоди, які ми отримуємо від глобалізації настільки накопилися в кількісному та якісному відношенні, що змінюється природа влади і з нею проходять відповідні зміни у комунікативному

просторі: модель соціальних зв'язків між людиною і людиною, між людиною і суспільством, а також між людиною та державою. Як американський вчений в філософсько-футуристичному аспекті «Існують серйозні підстави вважати, що сили, в даний момент струшують владу на кожному рівні людського суспільства, стануть в найближчі роки ще більш інтенсивними і всеосяжними. Подібно до того, як зміщення і розломи тектонічних плит призводять до землетрусу, це масове реструктурування владних взаємин призведе до рідкісної події в людській історії – до революції самої природи влади. «Метаморфози» – це не просто перехід влади. Це – її трансформація» [1, с. 27].

Таку тезу Тоффлер підкріплює декількома фактами і називає це «падіння імперій», тому що в 1989 році вплив на міжнародній арені та своїх держав-сателітів втратив СРСР; американська компанія «General Motors», яка стала символом розвитку і досягнення США у XX столітті теж втратила свої позиції і майже зникла з ринку; компанія IBM була найсильнішою на ринку в сегменті комп'ютерних технологій та забезпечення і все ж таки втратила свої лідерські позиції [1, с. 27-28].

Причини «падіння» як геополітичних гігантів так і економічних пов'язано зі зміною відношення до знань як ресурсу, науково-технічного прогресу та інформації в широкому значенні цього слова. Тобто, відбулися певні перетворення у зв'язку з процесами глобалізації, які призвели до 3-ї та 4-ї хвиль демократизації: нове бачення світу та світосприйняття, нові цінності, зміна пріоритетів тощо. І відповідно до цих метаморфоз відбулися і зміни моделі вироблення матеріальних благ. Але, на жаль, ці актори не змогли пристосуватися до динамічного розвитку в глобальному вимірі або ж не помітили як змінився світ, діючи за старими правилами. «Якщо ми пильніше подивимося і на багато інших зсувів у владі, то стане очевидно, що змінилася роль знань – піднесення нової системи створення матеріальних цінностей – в цих випадках також або ставало причиною або сприяло важливим змінам у владі» [1, с. 33]. Ці зміни настільки почали поглиблюватися, що це торкнулося інституту сім'ї та особистості. «Якщо говорити коротше, поява нової системи створення матеріальних цінностей підірвала всі опори старої системи влади, змінивши, в кінцевому рахунку, сімейне життя, бізнес, політику, державний устрій і саму по собі структуру світової влади» [1, с. 35].

Ретроспективний погляд на різні історичні епохи, що влада базувалася на трьох компонентах – сила, багатство та знання. Тоффлер наголошує, що реальна боротьба розпочнеться не за матеріальні чи фінансові ресурси, не на зони впливу та розподіл ринку, а за знаннями, тобто інформаційними технологіями, які набагато ефективні «Ті, хто боровся за контроль над майбутнім, використовували насильство, багатство і знання. Сьогодні вже почався подібний, хоча і значно швидший, переворот. Трансформації, які ми бачили останнім часом в бізнесі, економіці, політиці і на світовому рівні, – це лише перші сутички прийдешніх глобальних битв за владу. Найглибші в людській історії метаморфози влади ще чекають» [1, с. 35].

Тоффлер розглядає тріаду влади, яку було вказано вище – сила, багатство і знання. Під силою вчений розуміє фізичне насилля, використання переваги одного суб'єкта над іншим. Ця перевага може бути і в тому контексті, якщо в однієї людини є не тільки міцне тіло, але й зброя. Тобто, влада являє собою модель «хто сильніший, той і правий». Чим більше в політичного актора воєнного потенціалу (людських, технічних) та ядерної зброї – тим більше він має реальної можливості розширювати зони свого впливу та вливати на прийняття політичного рішення [1, с. 36].

Під багатством футуролог вбачає фінансові ресурси, матеріальні, тобто, суто економічні. Влада переходить з одної моделі до іншої, де тепер найсильніший політичний актор той, який має найбільші фінансових ресурсів або ж контролює їх. І дійсно, для того щоб завоювати країну або перетворити її на колонію (як це було раніше) можна підсадити її на «економічну голку», тобто, надання кредитів та траншів, щоб економіка залежала від вливання капіталу іншої держави. Також, влади за допомогою багатства можна досягти, якщо завоювати ринок іншої країни і (знову економіка знаходиться в залежності) або ж просто контролювати всі фінансові канали держави і цей важіль матиме більший вплив, бо деструкційні процеси відчуватимуться скоріше і більш сильніше, аніж за допомогою сили [1, с. 36]. Для аргументації цієї позиції автора можна привести деякі футуристичні ідеї щодо майбутнього. В цих ідеях йдеться про те, що в майбутньому всю повноту влади матимуть транснаціональні корпорації – ці організації на сьогоднішній день і є символом влади, багатства для багатьох людей.

Під інформацією автор праці розглядає освіту, певні відомості, певні ідеї, які можуть дійсно мати велику вагу не тільки в політичному просторі, а й соціальному, економічному, морально-етичному тощо. Відкриття Дж.Бруно того факту, що Земля обертається навколо Сонця, а не навпаки, зламало світогляд середньовічної людини, а також підірвало доктрину римо-католицької церкви; 95 тез Лютера призвели до виникнення нової течії в християнстві – протестантизму, вони були сильним каталізатором і призвели до Реформації і Контрреформації, Тридцятилітньої війни; створення парового двигуна взагалі надало швидких обертів розвитку індустріалізації та капіталістичної системи; завдяки науковим дослідженням Тесли ми маємо сьогоднішній світ таким, яким він є; Інтернет надав безліч можливостей в комунікації, розвитку бізнесу, самоосвіти; ідеї філософів всіх часів сьогодні впливають на нас.

Якщо звернутися до минулого, то людина могла досягти певного матеріального благополуччя працюючи або ж за допомогою капіталу та засобів виробництва. У ХХІ столітті кожна людина може завдяки своєму таланту та освіті досягти небачених висот.: Стів Джобс, який створив перший комп'ютер і заснував компанію Apple Inc.; Марк Цукерберг, який створив першу у світі соціальну мережу; Білл Гейтс, який творив програмне забезпечення для персональних комп'ютерів.

Таким чином, аналізуючи працю Тоффлера «Заміщення влади» ми можемо говорити, що влада складається з тріади – сили (насилювання), багатства (економічні ресурси) та знання (ідеї, освіта та інформація в загальному значенні); що на сьогодні домінуючу роль займають знання, бо вони є тією рушійною силою, яка сприяє розвитку людства.

Література

1. Тоффлер Э. Метаморфозы власти: Пер. с англ. / Э. Тоффлер. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 669 с.
2. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В.П. Горбатенко; За редакцією Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіної, В.П. Горбатенко. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.

Візняк А.Е.
студентка 4 курсу
філософського факультету спеціальності «політологія»
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРИМОРДІАЛІЗМ, ІНСТРУМЕНТАЛІЗМ ТА КОНСТРУКТИВІЗМ ЯК ОСНОВНІ ТЕОРІЇ ЕТНІЧНОСТІ

Питання етнічності є одним з найбільш дискусійним та контроверсійним. Це не дивно, зважаючи на те, що саме приналежність людини до етносу, її самоідентифікація є основним критерієм вибору належної соціально-політичної позиції та стратегії діяльності. Фокус дослідження цієї теми варто зосередити на основних теоріях етнічності для того, щоб зрозуміти головні орієнтири прихильників кожної з них та зрозуміти поле знань, де слід шукати ключі до вирішення міжетнічних конфліктів.

Прибічники теорії примордіалізму вважають, що етнічність базується на біологічній основі, тобто єдність окремих індивідів зумовлена біологічними особливостями. Отож, такі зовнішні ознаки як мова, звичаї, «голос крові» та ін. викликають хибні уявлення про соціальну поведінку людей, бо ґрунтуються на уявленнях, побудованих на ненадійних причинно-наслідкових зв'язках. Маються на увазі етногенетичні особливості, які приписуються окремому етносу. Звідси й випливають очікування, побудовані на, як правило, неперевірених етногенетичних припущеннях. Однією з найвагоміших особливостей теорії примордіалізму є переконаність у тому, що етнічність формується позасоціальними факторами, тому змінити приналежність до етносу неможливо, тому на перший план виходить етнічний ідеал, слабо пов'язаний з дійсністю та часто деформований. Дослідник Касьянов пише про це так: «Аналізуючи світ суб'єктивних переживань, почуттів людської істоти, примордіалісти шукають пояснень в об'єктивних, чинниках (етнічне походження, територія, мова тощо), які в їхній інтерпретації постають як самодостатні. Деякі модерністи вважають, що вирішальну роль у формуванні етнічної чи національної свідомості відіграють суб'єктивні, «інструментальні» чинники, при цьому вони наголошують на важливості «соціальної інженерії». Це, однак, не заважає деяким із них пояснювати виникнення цих суб'єктивних чинників об'єктивними, переважно соціально-економічними чинниками, й, таким чином, абсолютизувати останні» [1, с. 253].

Теорія інструменталізму відкидає ідею дарвінізму у визначенні етнічності та наголошує на важливості раціонального вибору. Прихильники цієї теорії переконують, що людина має багато ідентичностей, окрім етнічної: релігійну, гендерну, класову, сімейну тощо, тому при різних соціальних обставинах схильна робити різний вибір щодо власної ідентичності у відповідності до своїх потреб та інтересів у конкретний момент. Таким чином ідентичність стає інструментом для досягнення окремих цілей. Отже, етнічність постає як змінна та ситуативна. Зважаючи на такий підхід, поняття етнічності використовується як інструмент еліти у боротьбі за владу та преференції, бо з'являється змога мобілізувати окремі групи для певної політичної діяльності. Дослідник Андерсон зазначає: «Уявна спільнота» – це не можливість спілкування, яка надається, а надання чого-то спільного, чого-то інтенсивного та загального, ніж будь-яка «спільнота», дещо більш глибоко вкорінене, ніж історичні часто випадкові кордони «націй-держав» [2, с. 19].

Теорія конструктивізму вибудовується на основі погляду на етнічність як на соціальний конструкт. Прихильники теорії вважають, що можна змінити

приналежність до етнічної спільноти, адже людина є соціальною істотою, отже, етнічна свідомість формується соціальними інститутами. Задля побудови такого конструкту необхідно створити об'єднуючий фактор для різних індивідів. Як зазначають Тишков та Шабаєв: «Етнічність в такому розумінні – це процес соціального конструювання уявних спільнот, який базується на вірі в те, що вони пов'язані єдиними зв'язками, одним типом культури, ідей чи міфом про спільність походження» [3, с. 6].

Кожна із зазначених теорій дає змогу зрозуміти, де слід шукати шлях розв'язання соціально-політичних проблем, які виникають на підставах ускладнення міжкультурної взаємодії представників різних етносів. Аналіз наведених теорій дозволяє зробити висновок, що приналежність особи до певної спільноти, а, отже, й відповідні дії, визначаються, як правило, усталеними в суспільстві поглядами на поняття етнічності. Розуміння поглядів прихильників тієї чи іншої теорії дає можливість уникнути непорозумінь через відмінне трактування однакових понять. Дослідження теорій етнічності не втрачає своєї актуальності, тому що міжетнічні конфлікти не перепиняють свого існування. Усвідомлення того, що різні етноси мають різне ставлення та тлумачення питань свого походження та єдності, сприятиме налагодженню глобального діалогу для пошуку порозумінь.

Література

1. Касьянов Г. «Теорії нації та націоналізму: Монографія». К.: Либідь, 1999, – С. 253.
2. Андерсон Б. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/anders
3. Тишков В., Шабаєв Ю.П. «Етнополітологія» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.valerytishkov.ru/engine/documents/document>

Демчук Ю.Б.

*аспірант кафедри державного управління
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ДІАЛОГОВА СЕСІЯ ЯК МЕХАНІЗМ УЧАСТІ ГРОМАД У ВИРОБЛЕННІ ТА ПРИЙНЯТТІ МІСЦЕВИХ РІШЕНЬ

Участь громадян у прийнятті локальних рішень – одне з найбільш актуальних питань у сучасному науковому дискурсі. Так, наприклад, Грехем Хаутон вважає, що розвиток громади вимагає «повернення до громади», де основний наголос робиться на участі громадян у політичному житті [7, с. 39]. Один з піонерів економічного розвитку громади Сем Ааронович охарактеризував цю ідею таким чином: «Нам нікуди дітися від самодопомоги» [1, с. 24]. Канадські науковці Росс та МакРобі визначають економічний розвиток громади процесом, із допомогою якого громади можуть ініціювати й виробляти власні рішення своїх спільних економічних проблем. У такий спосіб вони розвивають потенціал громади [5, с. 86]. Джек Ротман припускає, що зміни в громаді можуть відбуватися за допомогою моделі «громадської участі». Згідно з цією концепцією, населення повинно мобілізуватися для спільного планування, вироблення рішень, розбудови партнерських відносин з органами місцевого самоврядування для вирішення соціальних та економічних

питань. Важливими елементами цієї моделі є принципи демократії, добровільного залучення, самодопомоги, планування та освіти в громаді [8, с. 62].

Умови для громадської участі в створенні та прийнятті рішень в громадах України забезпечені й в українському законодавстві. Так, Закон України «Про місцеве самоврядування» [4] та Закон України «Про добровільне об'єднання громад» [3] визначає систему місцевого самоврядування, за якою територіальна громада є «первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень». Територіальна громада визначається як «жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр». Відповідно, на законодавчому рівні житель територіальної громади (або об'єднання жителів) є «творцем» суспільно-політичного життя громади. Існують різноманітні форми участі громади у прийнятті рішень на місцях: громадські слухання, індивідуальні чи колективні звернення громадян, доручення виборців, громадські експертизи, громадські ради, консультації з громадськістю тощо. Однак практика показує неефективність згаданих форм громадської участі. У відповідь на дані непрацюючі механізми, громадськість за підтримки міжнародних донорів напружує власні шляхи співробітництва з місцевою владою. Один із них – фасилітований діалог.

Існує декілька підходів до визначення діалогу. У широкому значенні діалог – це розмова двох і більше людей з метою знайти спільне рішення певної проблеми, з яким погодились би всі зацікавлені сторони. Діалог властивий людині як свідомій істоті, здатній на саморефлексію. Самосвідомість людини має діалогову сутність. Людина постійно переживає внутрішній діалог. Тому діалог сприяє соціалізації людини та формуванню власної ідентичності [2]. У випадку співробітництва громади та місцевої влади доцільно вживати вузьке тлумачення діалогу. У вузькому значенні діалог – це універсальний підхід до прийняття довготривалих, ефективних рішень та мирного вирішення непорозумінь і конфліктів.

У порівнянні з офіційними формами громадської участі, діалог має свої переваги. Діалог забезпечує легітимність рішень місцевої влади, гарантує їм транспарентність. Наприклад, проведений за всіма правилами діалог сприяє спільному виробленню рішення місцевої влади та громади, що у подальшому забезпечує його виконання, адже рішення в даному випадку не є нав'язаним громаді. Діалог сприяє розвитку громадянської свідомості, активності та відповідальності. У процесі діалогу не просто вирішуються конкретні питання, а й налагоджується комунікація з представниками міських чи сільських рад, виконкомів, що сприяє налагодженню відносин довіри та співробітництва між ними. Участь у діалозі можуть брати представники різних соціальних груп, в тому числі й маргінальних або стигматизованих, саме тому діалоговий процес сприяє й налагодженню комунікації в середині громади, створює умови для подолання взаємних упереджень, стереотипів та звинувачень – діалог вибудовує соціальну тканину, долаючи існуючі розколи в суспільстві. Саме тому діалог є ще й надійним засобом профілактики конфліктів на їх найнижчому рівні – міжособистісному в рамках одного населеного пункту.

Основними необхідними умовами ефективного діалогу влади та громади є:

– наявність людини, яка має навички фасилітації (організації та проведення) подібних заходів та яка користується довірою та авторитетом серед місцевих жителів, має репутацію незаангажованої людини, може створити атмосферу співробітництва та взаємоповаги, дбає про те, щоб кожна зі сторін діалогу почула одна одну,

- наявність місця, яке було б комфортним та відкритим для зборів представників місцевої громади та влади,
- добровільна участь усіх, хто прийшов на діалог, можливість для кожного у будь-який момент зустрічі покинути приміщення,
- рівноправність сторін, «горизонтальність відносин» між ними, яка проявляється у можливості висловитись для кожного, у взаємній повазі,
- щирість учасників діалогу та бажання вирішити питання, з проводу якого організований діалог, а не імітувати співробітництво,
- можливість залучити фасилітатора діалогу з іншої громади, якщо учасники діалогу перебувають у тривалому конфлікті та не довіряють організаторам зі своєї громади,
- необхідність законодавчого закріплення діалогового процесу, методологічного оформлення.

Діалоговий процес в Україні активізувався з 2014 року. Він підтримувався та продовжує підтримуватись Центром гуманітарного діалогу (Великобританія), Швейцарською Конфедерацією, Академією Фольке Бернадотта (Швеція), Шведським агентством з миру та посередництва та багатьма іншими. Українське представництво Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) у співпраці з громадськими діячами та фахівцями, освітньою он-лайн ініціативою Prometheus у 2017 році підготували он-лайн курс «Як ефективно спланувати і провести діалог», який у відкритому доступі надає базові знання з роботи над діалоговим процесом [6].

Таким чином, ефективність діалогу як механізму участі громад у виробленні та прийнятті місцевого рішення доведена практикою громадських організацій та підтримується міжнародними організаціями. Однак для інституціалізації даного механізму необхідним є його методологічне оформлення, а також кількісне та якісне дослідження його застосування.

Література

1. Біркхольц К. Економічний розвиток громади та його потенціал // Матеріал до семінару «Економічний розвиток громади», організованого Мережею асоціацій органів місцевого самоврядування органів місцевого самоврядування Південно-Східної Європи. – Берлін. – 2005.
2. Валенса А. Про діалоговий процес // Електронне джерело: <http://idealist.media/index.php/anna-valensa-pro-dialogoviy-protses/>.
3. Закон України «Про добровільне об'єднання громад» // Електронне джерело: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19/paran91#n91>.
4. Закон України «Про місцеве самоврядування» // Електронне джерело: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.
5. Роузленд М. На шляху до сталих громад, 2004.
6. Он-лайн курс «Як ефективно спланувати та провести діалог» // Електронне джерело: https://courses.prometheus.org.ua/courses/OSCE/DIAL101/2017_T1/about.
7. Haughton, Graham. Community Economic Development. – Printed in the United Kingdom for the Stationary Office by Albert Gait Ltd, Routledge, 2002.
8. Shragge, Eric. «The Politics of Community Economic Development.» Community Economic Development: In Search of Empowerment. Ed. Eric Shragge. – Montreal: Black Rose Books, 1993.

Ломейко В.
бакалавр політології, студентка 2 курсу магістратури
факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»

ПОДВІЙНА ПРИРОДА ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Існує достатньо велика кількість визначень політичного дискурсу, які відрізняються у представників різних наукових напрямків та парадигм. Так, у «Енциклопедії постмодернізму» пропонується розуміти дискурс як «...наділений значенням фрагмент усної або писемної мови; фрагмент мови, що віддзеркалює соціальну, епістемологічну та риторичну практику групи; або спроможність мови віддзеркалювати й обмежувати цю практику в групі, а також впливати на неї» [1, с. 126].

У сучасних умовах політичний дискурс виступає одним із важливих інструментів соціальної та політичної влади у суспільстві, він слугує засобом, завдяки якому суспільству нав'язується політична воля правлячого класу, формуються масові уявлення, стереотипи, упередження громадян у політичній сфері. Усе це свідчить про актуальність та важливість дослідження політичного дискурсу та його подвійної природи. У чому вона проявляється?

По-перше, політичний дискурс виступає як індивідуально-психічний та як соціально-культурний та політичний феномен. На думку К. Серажима, «... дискурс – це складний соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного середовища, який, по-перше, детермінується (прямо чи опосередковано) його соціокультурними, політичними, прагматично-ситуативними, психологічними та іншими (конституючими чи фоновими) чинниками, по-друге, має «видиму» – лінгвістичну (зв'язний текст чи його семантично значущий та синтаксично завершений фрагмент) та «невидиму» – екстралінгвістичну (знання про світ, думки, настанови, мету адресанта, необхідні для розуміння цього тексту) структуру і, по-третє, характеризується спільністю світу, який упродовж розгортання дискурсу «будується» його репродуцентом (автором) та інтерпретується реципієнтом (слухачем, читачем тощо)» [2, с. 7].

По-друге, за право контролювати зміст політичного дискурсу відбувається боротьба із використанням різних за своєю природою важелів впливу – державних ресурсів та інформаційних і комунікативних технологій. Варто погодитись, що «У сучасному дискурсі образ *«лицаря на роздоріжжі»*, що ілюстрував ситуацію вибору у традиційному суспільстві, змінюється моделлю *«людини з пультом»* (або з іншим гаджетом), яка «перегортає» канали, сайти, комп'ютерні ігри, послуги, товари, партії, лідерів, ідеології. Один із основних викликів – це медіатизація інтеракції, що несе в собі потенційну загрозу перетворення ситуації вибору на *simulacrum* (П. Козловський, Ж. Дельоз, Ж. Бодріяр)» [3, с. 158].

По-третє, у дослідженнях подвійної природи політичного дискурсу застосовуються два основних підходи: критичний та постмодерністський дискурс-аналіз. В якості джерел досліджень подвійної природи політичного дискурсу їх представники називають наступні положення:

- уявлення про діалогічність і поліфонічність будь-якого дискурсу, а також про мову як ідеологічний матеріал і арену політичної боротьби (М. Бахтін);
- вчення про гегемонію та владний примус, що міститься у мові (А. Грамші);

- інтерпретація ідеології як засобу (у тому числі дискурсивного) позиціонування людей як соціальних суб'єктів та аналіз комунікативного звернення як ідеологічного способу формування суб'єктивності (Л. Альтюссер);
- ставлення до дискурсу як до єдності знання і влади, вчення про дискурсивні формації, тлумачення різних областей знання та соціальних інститутів як сфер контролю над дискурсом з боку інстанцій влади (М. Фуко);
- уявлення про дискурси як про позасуб'єктивні ідеологічні формації (матриці смислів), «місце зустрічі» мови та ідеології, розгляд дискурсів як закодованих в мові форм ідеологічної класової боротьби (М. Пеше);
- семіотичний підхід до дискурсу, тлумачення дискурсу як засобу конструювання соціальної реальності за допомогою значень (Р. Барт);
- розуміння дискурсу як габітусу, що генерує соціальні практики та регулює оціночні сприйняття, погляд на дискурс як на символічний капітал, функціонуючий в політичному просторі (П. Бурдьє);
- концепція ідеальної дискурсивної комунікації, спрямованої на досягнення згоди та балансу потреб (Ю. Габермас).

Таким чином, політичний дискурс трактується як знаково-символічний спосіб комунікації, спрямований на виробництво і відтворення знань, образів, смислів, значень, цінностей та інтерпретацій, які забезпечують репрезентації, позиціонування та ієрархізацію індивідуальних та колективних політичних акторів.

Література

1. Енциклопедія постмодернізму / за ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора; пер. з англ. В. Шовкун; наук. ред. Пер. О. Шевченко. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – С. 126.
2. Серажим К.С. Дискурс як соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного простору (методологічний, прагматико-семантичний і жанрово-лінгвістичний аспекти: на матеріалі політичного різновиду українського масовоінформаційного дискурсу): автореф. дис. на здобуття наук ступеня д-ра філол. наук / К.С. Серажим. – К., 2003. – С. 7.
3. Яковлев Д.В. Alea jacta est: вибір як елемент соціальної взаємодії / Д.В. Яковлев // «Пріоритетні напрямки розвитку суспільних наук у 21 столітті»: матеріали міжнародної наукової конференції (м. Херсон, 27-28 лютого 2015 року). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015 – С. 155-159.

Макаренко Є.В.

аспірант

*Інститут політичних та етнонаціональних досліджень
імені І.Ф. Кураса НАН України*

НАЦІОНАЛЬНА МІФОТВОРЧИСТЬ У ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ УКРАЇНЦІВ

Вважається, що українці схильні до міфотворення. Головний політичний міф пересічного українця полягає в національній ідеї. Адже, національна міфологія поєднує в собі широкі верстви культурної традиції: це і породження Православ'я, українська історія з міфологічним символічним світом, тощо, все це, фактично, може заповнити простір українського світосприйняття [1].

Національний міф, як правило, супроводжує міф про героя, який у певний відрізок історичного часу є лідером нації. У нових умовах нестабільності певного становища, проведення соціальних перетворень для вже підготовленого до сприйняття міфу мислення стає доцільним створення образу «героя-рятівника» або «героя-месії», який, цілком відкинувши існуючу систему, спрямовує свої сили на створення нової. Саме такими героями показують себе лідери партій, проголошуючи передвиборні програми вони показують як прагнуть змінити життя країни, врятувати бідних людей, покращити соціальні сфери для українців.

Надто багато міфів, в тому числі й героїчних, пов'язані з національними героями, громадськими, державними, політичними лідерами. Отже, головною метою політичного міфу є намагання довести відповідність якогось конкретного історичного персонажу чи сюжету міфічному прототипові, який створено. Занурення у міф таким чином дає змогу вирішувати ті завдання, які іншим способом вирішити важко, а бо й неможливо. Завдяки міфу можна «зіграти в п'єсу», яка заворожує людину з незапам'ятних часів і яку тисяча людей хочуть бачити і переживати. Питання лише в тому, хто в цій п'єсі виконуватиме роль масовки, а хто – головного героя.

Предметний аналіз багатьох різноманітно сконструйованих і оформлених розповідей про героя, що з'являється на сцені у різноманітних образах відповідно до змінених потребами людей, показує, що в кожному із них незмінно поступає низка спільних рис, «і це дає можливість, скласти із типових елементів, так би мовити, типовий сюжет» [3, с. 234].

Справді, політичний діяч, перетворюючись в харизматичного вождя, ніби проходить стадії долі міфічного героя, міфічна трансформація якого відповідає основним стадіям розвитку особистості. Для політичного лідера цих стадій виявляється більше, ніж для звичайної людини, і тому він наближається до міфічної, своєрідної надлюдини, якій дано бути рятівником батьківщини. Не випадково реальні історичні персонажі з плином часу починають сприйматися як казкові герої, а їхня доля обростає легендами.

У разі, якщо міфологічний герой відкриває чи стверджує божественний закон, то для політичного героя конкретний моральний ідеал пов'язаний із образом Батьківщини – Матері, якій дає йому національна еліта. «Герой стає втіленням богалюдини або надлюдини – першопредка нації, народженого абсолютом у прадавні часи (причому, першопредком може виступати і міфологізований образ конкретної людини). Саме в цьому моменті через традицію політичний міф зв'язується з архаїчним, і саме з погляду традиції оцінюється роль політичного героя. Звертаючись до архетипових образів, політичний герой має шанс пов'язати свою повсякденну боротьбу за владу з глибокими духовно-моральними настановами. Тільки в цьому випадку «бажане» в його політичному проекті знайде причину в абсолютному» [2].

Тож для успіху справи потрібно пам'ятати про ще одну важливу умову, а саме: харизматичний лідер – це та людина, думки, дії та емоції якої збігається із підсвідомими очікуваннями певного соціуму в певний момент історії. Звичайний харизматичний лідер – це лідер з яскраво вираженими природними рисами.

Проте без глибоко вираженого підходу найкращі, на перший погляд, наміри консолідованих лідером мас повести суспільство не лише вперед, еволюційним шляхом, до вищої мети (що в історії трапляється дуже рідко, оскільки збіг інтуїції лідера, підтриманого народом, і долі соціуму, яка визначається багатьма чинниками, відбувається не надто часто), а назад, до інволюційного повороту життя. Якщо тип лідера і підсвідомі очікування соціуму відповідають змістові

еволюційної політичної мети, соціум має зрушитися з місця в напрямі зростання, еволюції, прогресу. Успіх лідера полягає в відповідності, адекватності ситуації, а не тільки в його мудрості чи майстерно дібраному образі.

Умовою легітимації політичного діяча як конкретного політичного вождя (локального лідера, героя) чи національного вождя є видима і політичним суспільством відповідальність його особистості міфічному прототипові. Для цього майбутній вождь має «померти» в минулому житті і «воскреснути» у своєму міфічному образі героя-людини (локального чи загального характеру). Для такого роду метаморфоз, перетворення, часто достатньо ритуалу вступу на посаду, яка сама собою вже божественна і міфологізована як священна.

Лідер не може бути без односторонності, без певного оточення прихильників. Організація більш дієва, тому що регулює процес наслідування і дає можливість лідерові виліпити масу за своєю подобою чи за своїм задумом. Врешті-решт організація набуває для маси такої саме цінності, що й лідер. Звичайно, такою організацією може бути політична партія, громадська організація, які є соціально організованими представниками того чи того типу масової свідомості, і які знову й знову репродукують міфічні (несвідомі) колективні уявлення певної соціальної спільноти.

«На жаль, – як підкреслює О. Полісаєв, – конкретно існуюча в українському суспільстві система міфологічних образів ще не стала предметом безпосереднього критичного аналізу. Значно частіше доводиться мати справу з «раціональним» обґрунтуванням «доцільності», розуміння ситуацій, де потужною складовою виступає міфологічна їх інтерпретація (йдеться, зокрема, про традицію політичних дискусій, часом корельованих із партійно-груповими інтересами). У той же час, сучасна політична міфологія не рідко використовується політичними організаціями і владними структурами для цілеспрямованого програмування масової свідомості» [4].

В Україні, створюється така картина: для того, щоб політичний міф отримав бажаний результат, необхідно, політичній партії, лідеру чи окремій людині створити чутку про будь-яку подію, яка відбувається, або мала своє місце в минулому. Не обов'язково підкріплювати її доведеними фактами. Головне, щоб цей міф був актуальним на даний час і міг заповнити свідомість значній кількості людей. Впровадити політичний міф можна через мас-медіа, Інтернет, мітинги, тощо й чекати, як зреагує народ. Саме реакція мас і буде тим результатом, для чого створюється міфи. З часом, він або спростовується, або підтверджується, але суть вже не в цьому: головне, що на рівні свідомості міф відіграв своє значення, хоч і набув хибного уявлення.

Отже, сьогодення діяльність українських політиків спрямована на те, щоб остаточно «розчленити», «знищити» український народ. Варто лише поглянути на зовнішньополітичну орієнтацію деяких державних діячів і відразу стає зрозумілим, що вони не вболівають за долю української нації, а навпаки, намагаються її принизити, скомпрометувати, знищити той український дух, який багато століть поспіль терпів приниження і знування. Коли сьогодні з'явилася нагода встановити історичну справедливість для української нації, державні діячі розглядають її лише як засіб досягнення влади, а в подальшому орієнтуються на інших сусідів-країн. Зрозуміло, що свідомі українці, які цікавляться суспільними процесами, не будуть вірити декларативним гаслам політикам, а об'єднуватимуться навколо цінностей, що слугуватимуть їм політичним орієнтиром у побудові української держави з українською нацією.

Література

1. Демчук П. Обережно, політичні міфи!: Філософсько-політологічний трактат / Петро Демчук. – К.: Молодь, 2006. – 204 с.
2. Доценко Е. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита: Монографія / Е. Доценко. – М.: 1997. – 345 с.
3. Кассирер Е. Техника современных политических мифов: Феномен человека: Антропология // Е. Кассирер. – М.: Высшая школа, 1993. – 649 с.
4. Полісаєв О. Спріально-філософське дослідження транс історичності міфологічного освоєння світу: дис. докт. філос.наук // Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. К.: 2009. – 32 с.

Міненкова П.В.

аспірант першого року навчання

*Національний інститут стратегічних досліджень
при Президентіві України*

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВИРОБЛЕННЯ КОНЦЕПТІВ У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Основою теоретичного відображення дійсності і, відповідно, будь-якого наукового дослідження, є наукові поняття (концепти), а їхнє уточнення – одне з найважливіших завдань конструювання теорії як системи найвищого рівня узагальнень. Саме чіткість у визначенні концептів є каменем спотикання у виробленні теорій осмислення суспільно-політичних процесів. Слабкі, неоднозначні поняття роблять концепції нечіткими, непереконаливими. Тим не менше, за винятком кількох науковців, серед яких Дж. Сарторі, Г. Гоерц, Дж. Геррінг, представники соціально-політичного напрямку наукових досліджень приділяють мало уваги утворенню наукових понять в конструюванні своїх теорій. У вітчизняному академічному середовищі питання методології вироблення концептів практично не знаходить свого відображення, залишаючись неосмисленим.

Майже півстоліття тому в журналі «The American Political Science Review» була опублікована стаття Дж. Сарторі «Викривлення понять в порівняльній політології». Ця праця стала не просто відображенням і констатацією «поточного моменту», але і «плечима гіганта» для наступних поколінь. Хоча Сарторі писав про порівняльну політологію (яка була домінуючою на момент написання статті), його ключові ідеї відкривали методологічні перспективи для суспільно-політичних наук в цілому. Концептуальна ясність, аналітична точність, методологічна обізнаність та інтерес до конструювання теорії дозволили Сарторі стати одним з найвідоміших політологів 20-го століття.

Створення теорії вимагає чітких і ємких понять, які, водночас, встановлюють межі між тим «що є» і «чим не являється» досліджуваний концепт. Відповідно до Сарторі концепт визначається як «основна одиниця мислення. Можна сказати, що ми маємо поняття А, якщо ми можемо відрізнити А від того, що не є А» [5, с. 135].

Концептуалізація за своєю природою є сферою якісних досліджень – кількісні методи не можуть надати всіх необхідних відповідей і бути ефективно використаними без попереднього якісного аналізу. Перш ніж говорити про вимірювання якоїсь змінної, ми повинні запитати себе: «Що власне ми вимірюємо?». По суті, першою вимогою у визначенні концепту є рішення про те,

що слід в нього включати, а що ні. Ми не можемо говорити про демократію або рівень демократії, доки не визначимо, що є демократія і чим вона не являється. Квантифікація суспільно-політичних наук натомість посилила «концептуальні натяжки», а саме «переключення уваги з питань якості на питання кількості» [4, с. 1036]. Задаючи останнє питання, не поставивши першого «ми починаємо бігати, не навчившись ходити» [4, с. 1039]. Тобто, концептуалізація вимагає першості логіки класифікації над логікою градації.

Для Сарторі поняття – це «вмістилище даних», тому визначаючи, що є концепт, а що ним не являється, ми повинні керуватися емпіричними реаліями або «об'єктами» [4, с. 1039]. Концептуалізація і вимірювання відбувається в два етапи: спершу ми повинні визначити класи. «Необхідною умовою є взаємовиключення класів, тобто категоріальні концепти відображають ті характеристики, які можуть бути або властивими, або невластивими досліджуваному об'єкту. Дві порівнювані позиції повинні, перш за все, належати до одного класу і володіти або не володіти деякою відмінною властивістю. І лише якщо вони нею володіють, їх можна порівнювати з точки зору того, у якій з них цієї властивості більше, а у якій – менше» [4, с. 1038].

У своїх дослідженнях вчені часто йдуть (скоріше несвідомо) шляхом найменшого спротиву, розширюючи значення і, тим самим, сферу застосування концептів. Розпливчата, аморфна концептуалізація, недостатність смислової (конотативної) точності є наслідком того, що Сарторі назвав «розтягуванням концепту або концептуальними натяжками (conceptual stretching)» [4, с. 1034]. Без чітких, однозначних понять теорія, проходячи через «концептуальні натяжки» прямує до того, що вчений описує як «діаспору мови» і божевілля «новизму», результатом чого є академічна «вавилонська вежа» [5, с. 135].

Сарторі характеризує появу концептуальних натяжок як своєрідне падіння вченого з «драбини абстракцій» (табл. 1), коли один і той самий концепт зводить в єдине ціле елементи макротеорій, теорій середнього рівня та макротеорій [4, с. 1043].

Таблиця 1

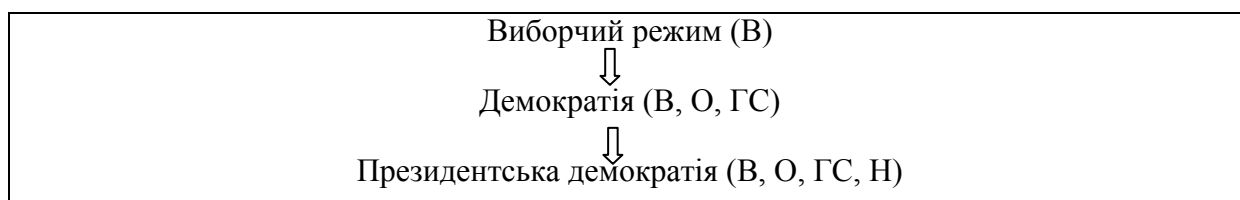
Драбина абстракцій Дж. Сарторі [4, с. 1044]

Рівень абстрагування	Основні завдання і масштаб	Логічні та емпіричні характеристики
<i>Категорії вищого рівня (ВУ)</i> Універсальні концептуалізації	Крос-регіональні порівняння при гетерогенності контексту (глобальна теорія)	Максимальний об'єм* Мінімальний зміст** Визначення через заперечення
<i>Категорії середнього рівня (СУ)</i> Узагальнюючі концептуалізації і таксономії	Внутрішньорегіональні порівняння при відносній гомогенності контексту (теорія середнього рівня)	Гармонійне поєднання об'єму і змісту Дефініція шляхом аналізу, тобто <i>per genus et differentiam</i>
<i>Категорії нижчого рівня (НУ)</i> Конфігуративні концептуалізації	Покраїнний аналіз (прикладна теорія)	Максимальний зміст Мінімальний об'єм Контекстуальне визначення

* об'єм поняття (денотація) – клас описуваних ним явищ. Вказує на всю сукупність об'єктів, позначуваних відповідним словом;

** зміст (конотація) – ті якості, на основі яких виділяються явища, описувані цим поняттям. Вказує на повний обсяг властивостей, якими повинні володіти об'єкти, що входять у сферу його охоплення.

Наприклад, будемо вважати демократію підтипом виборчого режиму, оскільки демократія також передбачає проведення виборів. Втім, вона також повинна володіти додатковими характеристиками, такими як вільне і справедливе звернення до суду і громадянські свободи. У свою чергу, будемо вважати президентську демократію підтипом як виборчого режиму, так і демократії (рис. 1). Таким чином, після додавання ще однієї характеристики (атрибуту) до існуючого концепту, нове поняття (підтип, що знаходиться на нижчому щаблі драбини), залишається візуально пов'язаним з первісним концептом, відображаючи конструкцію класичної таксономії.

В – вибори, О – вільне і справедливе звернення до суду, ГС – громадянські свободи, Н – незалежність законодавчої і виконавчої гілки влади.

Рис. 1. Приклад драбини абстракцій Сарторі [3, с. 4]

Сарторі рекомендував дослідникам розвивати дисципліну на середньому рівні абстракцій, максимально використовуючи проміжні категорії аналізу, для того, щоб вільно переміщуватися вгору і вниз по «драбині абстракцій», тим самим зв'язуючи між собою макротеорії та емпіричне знання.

У процесі роботи над вирішенням проблеми концептуального розтягування понять, вчений розробив методичні рекомендації, які включають в себе десять правил утворення концептів. Дотримання цих правил дає змогу сформулювати поняття з найменшими семантичними втратами. Фокусуючи увагу на об'ємі концепту та його змісті, Сарторі зауважує, що при зростанні рівня абстрагування, денотативні характеристики поняття скорочуються. Тобто, зменшується кількість об'єктів, описуваних цим поняттям. Він також запропонував спосіб переосмислення поняття через аналіз існуючих сучасних та історичних визначень досліджуваного концепту. Підхід Сарторі до визначень значною мірою збігається з класичною логічною конструкцією «необхідних і достатніх умов».

Крім мінімізації концептуальних натяжок, врахування ідей та застережень Сарторі дає змогу уникнути так званого «ефекту бумеранга» – поширеної проблеми неадекватного або некритичного застосування у науці пострадянських країн термінології, яка є надбанням західної наукової думки.

Основне зауваження до праці Сарторі полягає в тому, що він чітко не окреслює визначальні характеристики відмінних властивостей концептуального класу. Іншими словами, запропонувавши методи формулювання понять, вчений не розробив якісних стандартів концептуальної придатності.

Близько десяти років тому Гарі Гоерц здійснив концептуальну реформу. На противагу семантиці Сарторі, Гоерц надав більшої структури драбині абстракції з точки зору онтології, реалізму і каузальних перспектив. На думку Гоерца, будь-який концепт має базовий, вторинний та індикаторний рівень (рівень даних) [2, с. 6].

Для визначення ключових характеристик чи властивостей концепту вчений пропонує використовувати нечітку логіку (узагальнення класичної логіки і теорії множин). Після цього шляхом використання «і-функції» утворюються необхідні і достатні умови для вироблення базового визначення [2, с. 11].

Таким чином, модель Гоерца дає змогу розбирати і аналізувати поняття за 1) кількістю рівнів; 2) кількістю вимірів кожного рівня і 3) основним змістом кожного з вимірів на кожному рівні.

Хоча Гоерц і вдосконалив методологію вироблення концептів, він, як і Сарторі, не розробив якісних стандартів для побудови чітких і строгих понять. Над цим питанням працював Джон Геррінг. Він запропонував вісім критеріїв «концептуальної придатності»: близькість (familiarity), звучність (resonance) лаконічність (parsimony), диференціація (differentiation), узгодженість (coherence), глибина (depth), теоретична корисність (theoretical utility) і польова корисність (field utility) [1, с. 367].

Отже, використання в соціально-політичних дослідженнях окремих положень методики, запропонованої Дж. Сарторі разом з уточненнями, зробленими Гоерцем і Геррінгом дасть змогу мінімізувати викривлення, розмитість концептів, в результаті чого зросте їхня якість та наукова цінність теоретичних висновків.

Література

1. Gerring, John. «What Makes a Concept Good? A Critical Framework for Understanding Concept Formation in the Social Sciences.» Polity 31, no. 3 (1999): 357-393.
2. Goertz, Gary. Social Science Concepts: A User's Guide (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2006), 296 p.
3. Kristen A. Harkness Research Note: Toward an Integrated Model of Concept Formation: Princeton University, February 2, 2011. – 11 p.
4. Sartori G. Concept Misformation in Comparative Politics /Giovanni Sartori // The American Political Science Review. – 1970. – vol. 64, № 4. – pp. 1033–1053.
5. Sartori, Giovanni. «Guidelines for concept analysis.» In Concepts and Method in Social Science, edited by David Collier and John Gerring, 97-150. New York, NY: Routledge, 2009b.

Міщенко А.М.

аспірант філософського факультету

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПОНЯТТЯ ГРИ В ПОЛІТИЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ МАЙКЛА ОУКШОТА

На думку відомого британського політичного філософа Майкла Оукшота, політика є універсальним явищем. Такий висновок він зробив на основі того, що всі дорослі люди в тій чи іншій мірі беруть в ній участь. Проте недоцільно трактувати політику як суто емпіричне явище, адже тоді виникає небезпека тяжіння до утопічних ідей. Часто розуміння політики як емпіричної діяльності доповнюється знанням про політичну ідеологію як набір прийнятих суспільством принципів. Політична ідеологія виконує в політиці функцію цілепокладання та, відповідно, дає розуміння, які засоби здатні забезпечити реалізацію цілей. Однак найчастіше ідеологія не є обдумаю системою принципів і цілей, до яких варто прагнути. В більшості випадків вона представляє собою сукупність ідей, які виражають ставлення людей до прийнятих в суспільстві «правил гри». Тобто вона не передує і не направляє політичну діяльність, а є похідною від неї. Цілі в політиці відображають ті можливості, які вже потенційно існують в суспільстві. Тож вони

не є результатом роздумів конкретного політичного актора, вони поступово визрівають у самій системі.

Загалом поняття гри – є одним з важливих елементів політичної теорії Майкла Оукшота. З грою він порівнює одну з форм моральної освіти, коли людина просто запам'ятовує правила, не вникаючи в саму суть. Гра є певним процесом, що містить в собі ряд правил, норм і базується на добровільній участі гравців. Гра не має якоїсь вищої мети, яка б виходила за її межі. Основна мета гри – це її існування і продовження на основі спільних інтересів гравців. Протилежним поняттю гри можна вважати поняття роботи. На основі цього протиставлення можна виокремити бінарну опозицію «громадські асоціації» та «асоціації підприємців». Для громадської асоціації характерний лад, що співставний з грою. В ній люди мають максимальну свободу дій серед найрізноманітніших альтернатив, а основна функція держави – цю свободу забезпечити і гарантувати. Кожен громадянин в суспільстві легітимізує правила, за якими воно живе, погоджуючись з ними. Правила не є чимось сталим. Вони можуть змінюватися у випадку, якщо цього бажають «гравці». Крім того, правила завжди окреслюють різні альтернативи, даючи змогу кожному «гравцю» обирати. Громадська асоціація створює умови для реалізації цілей кожного громадянина. Люди за такого типу соціального устрою визнають наявність різних точок зору і ставляться до них з повагою. На відміну від громадської асоціації, асоціація підприємців завжди має кінцеву мету – наприклад, загальне благо або справедливість. Ця мета може не підтримуватися більшістю і тоді буде нав'язана владною верхівкою. І її правила передбачають, що рано чи пізно настане етап підбиття результатів і з'ясування переможців і програвших.

Також в контексті протиставлення двох типів асоціацій Майкл Оукшот аналізує феномен ХХ століття – поняття масової людини. На його думку, для того, щоб його зрозуміти, необхідно досконало знати історичні умови його зародження. Починаючи з Нового часу у Європі настав період розквіту індивідуалізму. Поступово людина почала віднаходити свою індивідуальність. З того часу на другий план відійшла ідентифікація себе як члена колективу. Звісно ж, це не могло не відобразитися і на здійсненні владних повноважень. Перед владою постає нова мета – конвертувати індивідуальні цілі й інтереси у загальні правила гри. Для здійснення цієї мети владі необхідно мати наступні атрибути: вона повинна бути єдиною і сконцентрованою; всі суспільні стани, що наділені правами мають право брати участь у здійсненні владних повноважень; влада має бути достатньо сильною, проте не становити загрозу індивідам. Найбільш вдалою формою правління для реалізації прав кожного індивіда стала представницька демократія. Свобода кожного індивіда закріпилася шляхом ухвалення законів, які і стали гарантією мінімальних обмежень заради збереження максимальних можливостей. Основним завданням влади за представницької демократії є забезпечення механізмів, що поглиблюють індивідуалізм, звільняють індивідуальність від общинних зв'язків. Можливість реалізуватися стала сприйматися як обов'язковий компонент щастя. Проте залишилася велика кількість людей, для яких можливість робити вибір і самостійно приймати рішення сприймалася як тягар. Тобто на політичній арені одночасно з'явилися два нові типи особистості – незалежний індивід та «обездолений» індивід. Для останнього типу особистості характерне патерналістське ставлення до влади, бо в ній він шукає в першу чергу захисту і можливості перекласти тягар відповідальності за прийняті рішення. Поступово зі «знедоленого» індивіда сформувався «антиіндивід». «Антиіндивіди», розуміючи, що їхніх індивідуальних здібностей не достатньо для самореалізації, шукають шляхи знищення всього, що нагадує їм про власну неспроможність. І коли у

«антиіндивідів» з'явилося розуміння того, що їх набагато більше ніж індивідуальностей, вони усвідомили себе як «масову людину». Основною характеристикою людини маси є те, що вона готова підкорятися. Тож для втілення «антиіндивідуалізації» суспільства масі необхідні лідери. І своїх лідерів маси готові наділити надзвичайно сильними владними повноваженнями, чекаючи натомість, що лідери візьмуть на себе обов'язок приймати всі рішення. «Асоціація незалежних індивідів потребує управління, але в ній немає місця для лідера. «Антиіндивід» потребує того, щоб йому підказували і навіювали, якими повинні бути його думки; його інстинкти повинні трансформуватися в бажання, а ці бажання – в наміри і проекти; йому треба дозволити усвідомити свою силу, і все це стало завданням лідерів» [2]. Лідери маси не були незалежними особистостями, вони, як і їхні послідовники, войовничо ставилися до будь-яких проявів індивідуальності. Вони є найяскравішими виразниками «антиіндивідуалізму» і не здатні бути правителями, проте їхнє честолюбство вимагає від них досягнень, тож вони очолюють натовп. Він здатен реалізуватися лиш наказуючи іншим.

Тож унікальність політичної ситуації в ХХ століття в тому, що мораль «антиіндивідуалізму» характеризується тяжінням до рівності, солідарності та ідеалу загального блага. Саме людина маси диктує умову, що влада мусить бути не арбітром у грі, а моральним авторитетом, який приймає всі рішення і реалізує загальне благо спільноти. І саме таке поєднання політики і моралі призводить до появи тираній. Люди маси не терплять будь-яких відмінностей і різноманіття, тому одна з основних вимог мас – уніфікація і стандартизація всіх сфер життя, в тому числі і аксіологічних уявлень. Введення загального виборчого права дозволило масам дорватися до влади, адже чисельність – найбільший козир «антиіндивідуалістів». Відповідно, політичний дискурс змістився з пошуку найбільш вдалих рішень для врахування інтересів різних соціальних груп до намагання сподобатися найбільшій кількості людей. Натомість М. Оукшот наголошує на тому, що держава і політичні лідери не мусять виконувати виховних функцій і нав'язувати своє бачення моралі. Їх основна мета – це бути арбітрами і створити умови для дотримання прийнятих в суспільстві «правил гри».

Література

1. Оукшот М. Вавилонская башня / М. Оукшот // Рационализм в политике. – М., 2002. – С. 110-127.
2. Оукешотт М. Массы в представительной демократии / М. Оукешотт // Антология мировая политическая мысль: в 5 -ти тт. [Електронний ресурс] – М.: Мысль, 1997. – Т. II. Зарубежная политическая мысль XX в. – С. 448–465. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.novsu.ru/npe/files/um/1412/bg/shell/arh/antolog/2.htm>.
3. Оукшот М. Моральная жизнь в сочинениях Томаса Гоббса / М. Оукшот // Рационализм в политике и другие статьи. – М., 2002. – С. 153-196.
4. Оукшот М. Политическое образование / М. Оукшот // Рационализм в политике и другие статьи. – М., 2002. 44. Оукшот М. Рационализм в политике / М. Оукшот // Рационализм в политике и другие статьи. – М.: Идея-Пресс, 2002. – С. 197-217.
5. Оукшотт М. Современные представления о политическом господстве / М. Оукшотт // Вестник Московского университета. Сер. 12. Политические науки. – 2009. – № 1. – С. 73-81.
6. Oakeshott M. Morality and Politics in Modern Europe: The Harvard Lectures, 1958 / M. Oakeshott. – New Haven, 1993.

Шамша І.В.

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії
Національний університет «Одеська юридична академія»

РОЗУМІННЯ ЧАСУ У «ФІЛОСОФІЇ ТЕПЕРІШНЬОГО» ДЖ. Г. МІДА

Аналіз часу та його розуміння з необхідністю приводить дослідника до творчості американського соціолога та філософа Дж.Г. Міда. Він постає не лише відомим американським соціологом початку ХХ століття, але й малодослідженим філософом-прагматиком, праці якого почали перекладатися лише останнім часом. Основною його працею як філософа-прагматика є «Філософія теперішнього», яка до недавнього часу була невідомою і яка несуперечливо вписується в традиції розуміння часу, про які йдеться в наших попередніх публікаціях. Дж.Г. Мід представляє ще один крайній погляд на час, погляд, в якому перебільшується роль теперішнього, і який постає повним антиподом позиції Ж.Ле Гоффа [1, с. 22]. Якщо Ж.Ле Гофф занепокоєний ідеєю «звільнення від теперішнього», то Дж.Г. Мід створює «філософію» саме цього теперішнього.

Із самого початку «Філософії теперішнього» Дж.Г. Мід зазначає своє ставлення до часу, яке ґрунтується на перебільшенні ролі теперішнього: «... реальність існує в теперішньому. Теперішнє, зрозуміло, передбачає минуле і майбутнє, але їм обом ми відмовляємо в існуванні» [2, с. 43]. Позиція Міда, як видно, є прямо протилежною позиції Ж.Ле Гоффа – він відмовляє минулому в існуванні. Зрозуміло, чому Ж.Ле Гофф так вкрай негативно ставився до філософії [1, с. 197] – вона унеможлиблює історію. Як бачимо, теоретична позиція Дж.Г. Міда постає не менш різкою, ніж позиція Ж.Ле Гоффа, але із дзеркальною протилежністю.

Минуле для Дж.Г. Міда всього лише... теперішнє: «Так ось, це очевидне приєднання остаточності до теперішнього доповнюється звичайним полаганням того, що минуле, яке нас визначає, *тут* (is there)» [2, с. 45]. Проте, не все так просто. Теперішнє перебуває в центрі структури часу оскільки онтологічні сутності, скажімо, організми, існують в теперішньому. І це існування представляє собою дещо на зразок кола: «Отже, є світ, який перебуває у взаємозв'язку з організмом і який задає умови для пристосування організму і подальшої зміни в цьому світі і самого цього світу, і цей світ включає своє минуле» [2, с. 47]. Тобто, існування чогось є результатом деякого минулого, це і є минуле у знятому вигляді. А також: «Організація будь-якої індивідуальної речі несе з собою зв'язок цієї речі з процесами, які відбувалися до того, як ця організація встановилася. У цьому сенсі, минуле цієї речі «дане» в її поточному теперішньому, і наші історії речей є розвитками того, що міститься в цій ситуації» [2, с. 60–61].

Дж.Г. Мід розуміє теперішнє на зразок того, як його розуміє Е. Гуссерль та М. Мерло-Понті, як множинність теперішніх. Він пише: «У картині, яку це нам дає, теперішні плавно перетікають одне в інше, кожне теперішнє має співвідносне з ним минуле, а кожне минуле вбирає в себе минулі, які залишилися позаду, і якоюсь мірою реконструює їх зі своєї точки зору. Як тільки ми беремо ці раніші теперішні як такі, які існують окремо від уявлення їх як минулих, вони припиняють мати для нас сенс і втрачають будь-яку цінність, яку могли б мати в інтерпретації нашого теперішнього і у визначенні наших майбутніх» [2, с. 51]. Отже, виходить, що теперішнє без минулого не має сенсу. Але й минуле без теперішнього – також: «... те ж стосується будь-яких інших метафізичних припущень, які локалізують реальність минулого в минулих, незалежних від будь-якого теперішнього» [2, с. 51].

Взаємовідношення між минулим та теперішнім передбачає, що відповідно від теперішнього, змінюється, можливо навіть, переписується минуле: «Але якщо раптом виникає щось нове, то це відразу ж позначається на минулому. З'являється нове минуле, адже з кожним новим підйомом ландшафт, який залишається позаду нас, стає іншим ландшафтом» [2, с. 51–52]. Ми бачимо історичне, яке повністю детерміновано та визначено логічним. На наш погляд, перевага логічного в єдності історичного та логічного є повністю обґрунтованою, але ця перевага не повинна перетворюватися на ситуацію, коли логічне повністю унеможлиблює історичне, відкидає останнє.

Теперішнє, навколо якого вибудовується онтологія часу Дж.Г. Міда – є іншим теперішнім, ніж вічність, але й іншим, ніж момент «тепер». Дж.Г. Мід пише: «... теперішнє відмічене становленням і зникненням» [2, с. 43]. Цікава позиція, яка вказує на те, що Дж.Г. Мід намагається врахувати міркування А. Бергсона, але на відміну від останнього, в основі тривалості в Міда лежить теперішнє, яке триває. Ця позиція є цікавою, бо викликає запитання: «Чи можна таке теперішнє розширити до поняття вічності?».

Проте саме цього «розширення» Дж.Г. Мід так і не робить, для нього дуже важливо, що «Роздути цю частку хвилини до всього процесу, фрагментом якого вона є, додавши йому тієї ж згуртованості існування, якою спалах володіє в досвіді, означало б випустити з уваги природу її як події»; «Таке зведення існування не було б вічним теперішнім, бо це взагалі було б не теперішнє. Не було б це й існуванням. Бо Парменідова реальність не існує» [2, с. 43]. Іншими словами, Дж.Г. Мід відразу відокремлює власне розуміння часу, яке вибудовується навколо теперішнього, від класичних західноєвропейських, так сказати, «метафізичних» побудов. Принаймні, поняття вічності для Дж.Г. Міда постає безглуздом.

На окрему увагу заслуговує поняття емерджентності, яке відіграє важливу роль у філософії теперішнього Дж.Г. Міда, і в якому останній вбачає великий евристичний потенціал. Емерджентність – дещо унікальне у події, а також – пов'язане зі свободою волі. Вона обумовлює непередбачуваність.

В певному сенсі поняття емерджентності дозволяє Дж.Г. Миду визначити як теперішнє, так і минуле-майбутнє: «За наявності емерджентної події її зв'язки з попередніми процесами стають умовами або причинами. Така ситуація і є теперішнє. Воно виокремлює і в якомусь сенсі відбирає те, що уможливило його специфіку. Воно створює своєю унікальністю минуле і майбутнє. Як тільки ми звертаємо до нього погляд, воно стає історією і пророцтвом» [2, с. 65–66]. Тобто, емерджентна подія з її зв'язками з попередніми подіями є теперішнім. Теперішнє для Дж.Г. Міда і є емерджентною подією з «ореолом» попередніх процесів. І цей «ореол» створюється саме емерджентною подією, навіть, якщо можна так висловитися, самою «емерджентністю» події. Тут має місце подвійне відношення: певні процеси призводять до утворення емерджентної події (1), і емерджентна подія самою власною емерджентністю вказує на процеси, які призвели до її виникнення, на умови формування (2). Емерджентність начебто є, свого роду, посиленням. Посиленням на умови утворення. Поки не було емерджентності події, умови формування її є лише процесами, які передують цій події, але після того, як подія стає емерджентною, передуючі процеси перетворюються на умови формування. І саме це надає цінності минулому події. Саме в цьому сенсі минуле цікаве. Минуле як умови формування. Умови формування, які є присутніми в будь-якій події у знятому вигляді. Це й є минулим, яке у знятому вигляді є присутнім в теперішньому. Можна сказати, що емерджентність власною унікальністю уможлиблює минуле з майбутнім як такі. Без цієї унікальності вони не мали б

жодного сенсу як власне минуле і майбутнє, були б просто передуючими та наступними подіями, які можливо нічого не значать. Тому вони завдяки емерджентності події стають (іі) історією та (іі) пророцтвом.

Цікаву метафору містить в собі наступна думка: «Минулі, розгортані ними позаду нас, настільки ж гіпотетичні, наскільки й майбутнє, яке вони допомагають нам передбачати. Вони знаходять достовірність в тлумаченні природи, оскільки являють нам історію становлень, які розгортаються в природі, і які ведуть до того, що становиться сьогодні, і вичленяють те, що укладається в паттерн, який народжується з гучного ткацького верстата часу, а не тому, що вибудовують метафізичні сутності, які є примарним виворотом математичного апарату» [2, с. 64]. Паттерн, який народжується із гулкового ткацького верстата часу. Цей верстат начебто плете тканину теперішнього існування і ось минулі дозволяють виокремити те, що укладається в цей паттерн.

Ця метафора дозволяє зрозуміти, що час для Дж.Г. Міда – це тривалість. Проте, тривалість, яка вибудовується навколо теперішнього. Теперішнє ж у «Філософії теперішнього» Дж.Г. Міда позбавлено можливості «розширятися» до вічності. Тобто, це *тривале* теперішнє. Виходить, що за задумкою американського прагматика, філософія теперішнього повинна бути філософією процесу. Цікава думка, яка може розцінюватися як спроба синтезу крайніх та абстрактних позицій в розумінні часу. Проте, якщо погодитися із задумкою Дж.Г. Міда, то отримаємо релятивну онтологію, *онтологію плинності*, а не *розвитку*, оскільки з неї викинуто вічність. Теперішнє як момент «тепер» також володіє онтологічною можливістю надавати сталості процесу розвитку. На нашу думку, яка спирається на міркування з цього приводу Арістотеля, завдяки задоволенню людина може спробувати навіть «зупинити час». Однак, Дж.Г. Мід (думається, як прагматик) намагається уникнути цієї можливості, вибудувати «філософію теперішнього» на інших засадах. Таким чином, виявляється, що Дж.Г. Мід ігнорує не лише спроможність забезпечити сталість процесу розвитку, яку має вічність, але й момент «тепер». Тобто, Дж.Г. Мід ігнорує сталість як таку в процесі розвитку.

Звісно, що різні речі – те, що *сказав* філософ, і що в нього *сказалося*. Це надає можливості більш ніж позитивно оцінювати внесок Дж.Г. Міда в дослідження часу і надає оптимізму в подальших дослідженнях філософії цього видатного мислителя.

Література

1. Ле Гофф Ж. История и память / Жак Ле Гофф; [пер. с франц. К.З. Акопяна]. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2013. – 303 с.
2. Мид Дж.Г. Философия настоящего [Текст] / Джордж Герберт Мид / под. ред. А.И. Мерфи; предисл., введ. А.И. Мерфи; вступит слово Дж. Дьюи; пер. с англ. В.Г. Николаева, В.Я. Кузьмина (доп. очерк IV); под науч. ред. В.Г. Николаева; закл. ст. В.Г. Николаева; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». – М.: Издательский дом Высшей школы экономики, 2014. – 272 с. – (Социальная теория).

Dr. Tomasz Lachowski

*Assistant Professor at the Chair of International Law and International Relations
Faculty of Law and Administration, University of Łódź, Poland*

TRANSITIONAL JUSTICE IN POST-MAIDAN UKRAINE – REINTEGRATION OF DONBAS AS A POST-VIOLENCE TOOL

Introduction. The current formidable situation of Ukraine, commenced by the Revolution of Dignity protests on Maidan Nezalezhnosti in Kyiv in winter of 2013 and 2014 and the desire of the Ukrainian society to go on path of democratization and Europeanization of its own state, through the illegal annexation of the Crimean peninsula by the Russian Federation, up to the ongoing armed conflict in Donbas, highlighted the necessity of using of some transitional justice mechanisms in the post-USSR countries. What is interesting, by forming its transitional justice strategy, Ukraine is at the same time: a post-authoritarian (the Soviet Union legacy), post-revolutionary (evaluation of the Viktor Yanukovich's regime) and a state involved in an armed conflict (having in mind the factual situation in Donbas and Crimea).

This paper is to shed more light specifically on the reintegration efforts, analyzed from the perspective of the transitional justice discourse. It is argued that Kyiv should craft its transitional justice policy very broadly, not concentrated solely on reckoning with historical injustices, but also – being a state involved in ongoing armed conflict – consisting of tool-kit directed at reintegration of the occupied territories of Donbas (and Crimea), since spring 2014 being new «quasi-states» in the post-USSR space. The examples of other frozen conflicts in the region, such as in Moldovan-Transnistrian or Georgian-Abkhazian cases, with the fiasco of transitional justice (post-violence) instruments, shall be construed as ‘lessons learned’ value for the Ukrainian authorities.

Transitional justice and its move from the exclusively backward-looking justice to the instrument applied in the ongoing conflicts and post-violence environments. The notion of transitional justice (*правосуддя перехідного періоду*) was crafted by Ruti Teitel [1] and Neil Kritz [2], scholars that analyzed processes in Central and Eastern Europe after 1989, i.e. countries like Poland, Czechoslovakia (at that time) or Hungary, trying to reject the communist heritage and a clear domination of Soviet Union. Nonetheless, dilemmas of societies how to evaluate historical events by the use of legal or socio-political means was witnessed much earlier in the history (even in the Ancient times). What is more, transitional justice discourse is very often traced back to the end of World War II and the legacy of the International Military Tribunal (IMT) in Nuremberg.

Transitional justice is seen as a composition of judicial and non-judicial mechanisms, such as criminal trials, truth and reconciliation commissions, reparation programs, vetting procedures and institutional reforms implemented by post-authoritarian or post-conflict societies [3, para. 8]. Moreover, post-violence efforts should be undertaken by the affected transitional society itself – just to mention, Latin American or Eastern and Central European political transitions in 1980s and 1990s were driven mostly by local actors. Firstly, since it legitimizes a transformation that is not imposed by any external actor (value of the so-called ‘local-ownership’). Secondly, considering the fact that under international law state is obliged to prosecute and punish the international core

crimes, such as genocide, crimes against humanity, war crimes or ethnic cleansing, and provide truth and reparation for victims of abuses, what is stipulated mainly by international human rights law. The role of international community is seen as complementary, when its interference is always based on a consent of certain transitional state, for instance, by establishing the UN transitional administrations (such as those created in Kosovo and Timor-Leste in 1999) or by inviting the International Criminal Court (ICC), based in the Hague, to assist in prosecuting perpetrators of the most heinous crimes.

In the last more than two decades, due to the significant alternation in geo-politics after the end of Cold War, transitional justice switched mostly from the post-authoritarian to post-conflict justice, since its mechanisms were applied more often after the end of a bloodshed or – even in a time of still ongoing conflicts – with the examples of El Salvador, Rwanda, Timor-Leste, Sierra Leone, Kosovo or Kenya. That is why, it can be argued, transitional justice's main objective to address long-lasting violence and human rights abuses during the existence of non-democratic regimes is being systematically broaden – to become one of the mechanisms applied under a label of peace-making (ongoing conflicts) or peace-building (post-war situations) tools. Par Engstrom sees, for instance, the interference of international criminal tribunals in the violence and post-violence environments, like the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) addressing crimes committed during the war in Western Balkans in the 1990s, or the ICC, operating potentially on the universal level (however limited to the state parties to the Rome Statute or states that accepted its jurisdiction on *ad hoc* basis), as 'judicialization of transitional justice', claiming that (criminal) «accountability ought to be part of efforts to end ongoing conflict and to build peace» [4, pp. 41-61]. In spite of criminal justice efforts, one of the workable instruments applied in a context of long lasting internal conflicts are programs for the disarmament, demobilization and reintegration (DDR) of ex-combatants into society, experienced mostly by African societies, although recently, introduced also in the Colombian peace accords of late-2016, ending the civil war after almost 60 years of fighting in this Latin American state. Last but not least, bearing in mind the challenges of divided societies, the truth-telling and truth-seeking instruments, such as truth and reconciliation commissions (with the most famous established in post-apartheid South Africa), may appear as an useful tool of healing social wounds and reintegration.

The Ukrainian Revolution of Dignity and its implications of Kyiv's transitional justice strategy. Ukraine has been a fully independent state since 1991, nevertheless, in a time prior to the Revolution of Dignity, the transitional justice tool-kit aimed at reckoning with the Soviet period was limited (for instance lack of lustration laws in the early-1990s), since Ukraine still belonged to the 'Eastern world' under strong Russian, political and cultural, influence [5, pp. 461–471]. The 2004 Orange Revolution commenced a process of historical justice (the establishment of the Ukrainian Institute of National Remembrance in 2006 or the special statute of the Verkhovna Rada recognizing the Great Famine (*Голодомор*) as a genocide committed by the Bolsheviks against the Ukrainian nation), however with the political loss of their leaders, Viktor Yushchenko and Yulia Tymoshenko, it has been suspended.

The Euromaidan protests in Kyiv, later on named as the Revolution of Dignity (lasting from November 2013 till February 2014), initially a civil response to the refusal of Viktor Yanukovych to sign the EU-Ukraine Association Agreement, resulted in ousting the Ukrainian President and gave a significant impetus to the process of democratization and Europeanization of a country – with the inclusion of transitional justice tool-kit, directed at reckoning with the former regime, symbolized by the figure of

Viktor Yanukovych and the removal of Soviet Union legacy, thus backward-looking justice. Firstly, the Verkhovna Rada adopted on 16 September 2014 the Law No. 1682-VII 'On Government Cleansing', serving as an example of lustration, although screening of *ancien régime* representatives is still subjected to a visible level of uncertainty [6]. Secondly, in May 2015 the Ukrainian Parliament enacted the 'decommunization package', consisting of four special statutes, aimed at removing the legacy of the USSR (that resulted, for instance, by the decommunization of the public sphere – up to 940 localities shall change their names), in spite of some initial controversies, rather accepted by the Ukrainian population, including the Russian-speaking Eastern and Southern provinces [7, pp. 45-54].

Nevertheless, one of the other direct consequences of Euromaidan was the illegal annexation of the Crimean Peninsula by the Russian Federation and the creation of two separatist *de facto* regimes within the Ukrainian state in April 2014. Since early-Spring 2014, the so-called 'Donetsk' and 'Luhansk (Donbas) People's Republics' are the area of an armed conflict between the Ukrainian side and pro-Russian separatists (on 13 April 2014 Kyiv launched special anti-terrorists operation (ATO) to fight against rebels), however, by the direct involvement of the Russian troops, the conflict in eastern Ukraine shall be named as 'international' (or 'internationalized'), especially in the light of international law. On the basis of the so-called 'Normandy Quarter' (Ukraine, Russia, Germany and France) meetings, the 'Minsk-1' (in September 2014) and 'Minsk-2' agreements (in February 2015) were signed. They serve as the legal ground for the official ceasefire and de-escalation of the conflict, seen as a 'necessary evil' and not a real solution to the 'Ukrainian question' [8, pp. 124-140].

With regard to transitional justice, Kyiv implemented criminal justice mechanisms (the invitation of the International Criminal Court, ICC, to prosecute and punish wrongdoers and war criminals responsible for massacres committed in Maidan and during the conflict in the East of the country on the *ad hoc* basis, since Ukraine is still not the party to the Rome Statute [9, p. 51]) and tries to adopt a reintegration policy of the two Donbas *oblasts*, built upon the decentralization paradigm and granting amnesty for militants, ergo, partially, forward-looking justice.

Reintegration of Donbas as a transitional justice mechanism. It has to be underlined that Kyiv perceives a restoration of its eastern provinces as necessary for achieving peace and full stabilization of a state. Reintegration of Donbas was anticipated by Minsk agreements, thus the Verkhovna Rada enacted in September 2014 statutes giving amnesty to separatists and special status for Donbas – these laws are still not in force, moreover, they are not accepted by majority of the Ukrainian society. Undoubtedly, the Minsk proposals to reintegrate Donbas under special conditions are the direct consequences of the Ukrainian military defeats with pro-Russian militants and the Russian Federation army in the battles of Ilovaisk (Summer 2014) and around the 'Debaltseve kettle' (February 2015), what made negotiations in favor of Russia, enabling Kremlin to install within Ukraine its 'Trojan horses'.

In spite of the military and diplomatic defeats, Ukraine shall not abandon the idea of full reintegration of Donbas, understood as a restoration of territory, as well as inhabitants of two Donbas *oblasts*. With no doubts, the so-called 'Donetsk' and 'Luhansk People's Republics' are the recent examples of unrecognized states in the post-USSR space, similar to *de facto* regimes in Transnistria, Abkhazia, South Ossetia or Nagorno-Karabakh, serving as an instrument of direct influence of Kremlin to the affected states (Ukraine, Moldova or Georgia). Even though the abovementioned examples of *quasi*-states differ from each other, it can be argued that their existence (in a situation of frozen conflict) through more than 25 years have not only (geo)political, but also social

consequences. In the language of transitional justice, it can be named as ‘cultivation of past evils’ (specific shape of politics of memory or aggressive historical narrative, withering the enemies from the second side of the ‘border’), when the lack of any post-violence mechanisms in the aftermath of armed conflicts of the early-1990s made it almost impossible to reintegrate *de facto* regimes into a given *de iure* state. In other words, the potential reintegration of those territories in the absence of transitional justice (for instance, truth and reconciliation commissions, building platforms of dialogue between common people) would be definitely in favor of Moscow, at present. What is interesting, Moldovan authorities has recently started to think of including some of transitional justice measures into a negotiations with Transnistria (pushed also by some international NGO actors), although a question to commence mutual dialogue between Chişinău and Tiraspol, including the transitional justice paradigm, is still open, though.

In the Ukrainian case, reintegration efforts should be grounded on three parallel basis. Firstly, to underline the criminal responsibility of ‘Donetsk’ and ‘Luhansk People’s Republics’ leaders, especially those who committed war crimes shall be subjected to domestic or international prosecution (the ICC operating under the Verkhovna Rada *ad hoc* resolution is an example of positive interference of international actor into a situation of still ongoing conflict, witnessed in Donbas). Secondly, to create a conditions for those militants who did not commit war crimes or other grave breaches of humanitarian law (or violations of human rights) to reintegrate with society – the amnesty laws proposed by Kyiv are one of the solutions, notably, as it seems, they are crafted in compliance with international law. Thirdly, to build an institutional platform of dialogue between common people living in Donbas and in the rest of Ukraine – some scholars argue for establishing truth and reconciliation commission, with the inclusion of representatives of all social groups of the Ukrainian population, mainly Western- and Eastern-oriented inhabitants [10, pp. 151-152]. Last but not least, Kyiv shall shape its transitional justice policy towards Donbas in a decisive manner, since, according to the words of Heorhiy Tuka, the Ukrainian Deputy Minister of the Temporarily Occupied Territories, «in 5 years’ time a full restoration of the two rebel oblasts will not be possible due to the Russian occupation effect» [11].

Conclusion. In the aftermath of the Revolution of Dignity, Ukraine became one of the latest examples of a state trying to come to terms with its unjust past. Although, its specific geopolitical situation – factual loss of Crimea, two provinces in Donbas and the outbreak of armed conflict since April 2014 – forced Kyiv to implement not only the backward-looking justice tool-kit, aimed at reckoning with the former regime of Viktor Yanukovich or removing the heritage of Soviet Union, but also measures directed at the de-escalation of fighting, prosecuting war criminals and reintegration of the two eastern *oblasts* with Ukraine. The last aim seems to be one of the most difficult to achieve, nonetheless without the full restoration of Donbas, Kyiv would not be able to integrate with Western structures, such as the European Union or NATO, in the future. Transitional justice approach might be useful in finalizing this policy.

References

1. Teitel R.G., Transitional Justice, Oxford: Oxford University Press 2000.
2. Kritz N.J. (ed.), Transitional Justice: How Emerging Democracies Reckon with Former Regimes, 3 Volume, Washington DC: US Institute of Peace Press 1995.
3. Report of the UN Secretary-General, The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies, UN Doc S/2004/616 (2004).

4. Engstrom P., Transitional Justice and Ongoing Conflict, in: Transitional Justice and Peacebuilding on the Ground: Victims and Ex-Combatants, (eds.) C.L. Sriram, J. García-Godos, J. Herman, O. Martin-Ortega, London: Routledge 2013.
5. Torbakov I., Ukraine: Vagaries of the Post-Soviet Transition, «Demokratizatsiya» 2001, – Vol. 8, – No. 4, – pp. 461-471.
6. Zhunan V., This is how Ukraine's old regime battles lustration, «Euromaidan Press», 02.06.2016, <http://euromaidanpress.com/2016/06/02/yanukovych-regime-aims-to-recover-wages-war-on-ukraines-lustration/>.
7. Piechal T., Historia w stanie przebudowy, «Nowa Europa Wschodnia» 2015, Vol. XLII, No. 6, pp. 45-54.
8. Hurak I., The Minsk Agreement of 2015: A Forced Step or Small Achievement of the Ukrainian Side within the Diplomatic Confrontation around the War in Donbas, «The Copernicus Journal of Political Studies» 2015, Vol. 7, No. 1, pp. 124-140.
9. Lachowski, T., International Criminal Court – the Central Figure of Transitional Justice? Tailoring Post-violence Strategies, with Special Reference to Ukraine, «The Polish Quarterly of International Affairs» 2015, Vol. 24, No. 3, pp. 39-58.
10. Nuzov I., The Dynamics of Collective Memory in the Ukraine Crisis: A Transitional Justice Perspective, «International Journal of Transitional Justice» 2017, Vol. 11, pp. 132-153.
11. Goble P.A., «Reintegration of Donbas will be impossible after five years,» senior Kyiv official says», «Euromaidan Press», 25.05.2016, <http://euromaidanpress.com/2016/05/25/reintegration-of-donbas-will-be-impossible-after-five-years-senior-kyiv-official-says/#arvldata>.

Асафайло В.В.

*аспірант кафедри соціології та психології
факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»*

АНТИКОРУПЦІЙНИЙ ДИСКУРС В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ТА СКЛАДОВІ

Протидія політичній корупції є важливим завданням для тих країн, які ставлять метою економічний розвиток та політичну стабільність. Протидія політичній корупції – це багатовимірна проблема, яка має не лише політичну, а й економічну, соціальну, історичну, культурну складові. Саме тому, найбільш ефективним та, водночас, найскладнішим засобом протидії політичній корупції виступає формування сталих демократичних інститутів влади. У сучасних умовах для ефективної протидії політичній корупції недостатньо лише створити антикорупційні інститути; потрібна постійна увага до простору політичних комунікацій, формування справжнього «антикорупційного дискурсу».

Особливої ваги та актуальності набуває проблема формування антикорупційного дискурсу у пострадянських країнах, які стали на шлях демократизації: тут ситуація значно ускладнюється тим, що у посттоталітарних суспільствах не було сформовано дієвих інституційних запобіжників корупції.

Політична корупція є складовою процесу делегітимації влади, бо є цілком нелегітимним використанням політиками та чиновниками (учасниками політичного процесу та публічного адміністрування) власних повноважень та можливостей

з метою отримання незаконної вигоди. У традиції публічного вибору говорять про намагання політичних суб'єктів отримати ренту від державної посади.

Важливість проблеми протидії політичній корупції у процесі демократизації обумовила появу достатньо великої кількості ґрунтовних праць, присвячених окремим аспектам протидії політичній корупції, серед яких слід відзначити праці Р. Андерсона, В. Андрущенко, О. Бабкіної, С. Беркмана, Є. Головахи, В. Горбатенка, В.С. Зеленецького, Роберта С. Лейкена, В. Полохала, М. Розумного, Д. Яковлева, ін.

В Україні боротьба з корупцією була проголошена важливою складовою реформ, а проблема протидії корупції увійшла до порядку денного суспільства, мас-медіа та політичного класу. При цьому, відповідно до даних «Transparency International» 56% громадян України визначають корупцію як одну з головних проблем у державі, майже половина вважає, що на урядові рішення впливають олігархи, а 86% негативно оцінюють спроби української влади викоринити корупцію (понад 70 відсотків переконані, що уряд не зацікавлений у протидії корупції) [Див. детал.: 1].

Джерелом політичної корупції виступає система радянських зв'язків епохи дефіциту та державного розподілу більшості суспільних благ, яка у подальшому трансформувалась у пострадянську систему перерозподілу влади та власності, утворення та діяльності фінансово-промислових груп, які жили з «сірої» та тіньової економіки. Варто погодитись із тим, що «Українське суспільство повинно вирішувати проблеми, породжені соціалістичною моделлю модернізації, при цьому традиційні джерела солідарності потребують заміни на рефлексивне конструювання соціальних відносин і нормативних угод. У той же час, у процесі соціальної інтеракції, яка змінює традиційні форми панування та трансформує політичні інституції, з'являються нові виклики...» [2, с. 155]. Саме тому слід говорити про чітке розмежування понять «політичної» і «бюрократичної» корупції у антикорупційному дискурсі.

Сучасний соціум постає як мережа комунікацій, що характеризується самореферентністю та аутопоезисом (відповідно до теорії Н. Лумана та У. Матурано), а отже – особливої ваги набуває комунікативний вимір запобігання та протидії політичній корупції. Можна стверджувати, що корупційні відносини не стали сприйматись суспільством як девіантні, а отже, можна говорити про несформованість антикорупційного дискурсу ані серед політичної еліти, ані у повсякденних соціальних інтеракціях українських громадян. Тобто, протидія корупції сприймається як виклик традиціям, дія всупереч встановленим нормам, як героїчний акт.

Формування антикорупційного дискурсу має виступати складовою більш широкої стратегії: трансформації пострадянської системи у напрямку забезпечення переведення діяльності політичних акторів з площини реалізації та захисту власного (приватного) егоїстичного інтересу у площину задоволення суспільного (публічного) інтересу.

В Україні прийнято спеціальний антикорупційний закон та ряд інших законодавчих актів антикорупційного спрямування, схвалено Концепцію боротьби з корупцією та спеціальну антикорупційну програму, запроваджено систематичне проведення організаційних заходів з питань протидії політичній корупції тощо. Ця проблема постійно висвітлюється у мас-медіа у вигляді журналістських розслідувань, репортажів, повідомлень.

Українське суспільство зробило важливий крок у протидії політичній корупції – у інформаційному просторі створено атмосферу неприйняття корупції, а

на рівні громадської думки закріплено тенденції до сприйняття корупції як негативного явища.

Натомість, виявилось, що навіть такі важливі кроки та масштабні заходи поки ще не призвели до відчутних на загальносуспільному рівні позитивних результатів у справі протидії політичній корупції (якщо не брати до уваги декілька окремих резонансних справ та медіа-скандалів). Це зумовлено як інерцією пострадянської політичної системи так і низкою політичних, економічних, організаційних, управлінських, правових, ідеологічних факторів. Але все-таки головна роль у протидії політичній корупції належить саме політичним та державним інституціям, які мають усі необхідні важелі впливу для формування антикорупційного дискурсу.

Також формування антикорупційного дискурсу неможливе без глибокого фахового аналізу та послідовного наукового забезпечення, що передбачає визначення факторів політичної корупції та їх реального наукового моніторингу на основі соціологічних методів (оцінки здійснюваних заходів за допомогою моніторингу, опитувань, контент-аналізу, івент-аналізу, ін.).

Таким чином, протидія політичній корупції у процесі демократизації в Україні не може обмежуватись лише інституційним виміром, тобто створенням та ефективною діяльністю державних антикорупційних органів. Вона обов'язково має враховувати комунікативний вимір та формувати антикорупційний дискурс у просторі політичних комунікацій з метою включення питання протидії корупції до порядку денного суспільства і влади, впливу на громадську думку, підвищення громадської та політичної активності.

Література

1. Власенко В. Transparency International: Українці вкрай невдоволені рівнем боротьби з корупцією [Електронний ресурс]. – 16.11.2016. – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/transparency-international-36403880>

2. Яковлев Д.В. Alea jacta est: вибір як елемент соціальної взаємодії / Д.В. Яковлев // «Пріоритетні напрямки розвитку суспільних наук у 21 столітті»: матеріали міжнародної наукової конференції (м. Херсон, 27-28 лютого 2015 року). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015 – С. 155-159.

Бушуєва М.В.

студентка 4 курсу

факультету психології, політології та соціології

Національний університет «Одеська юридична академія»

ІДЕОЛОГІЧНА КРИЗА: СУТНІСТЬ ТА ПРОЯВИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ

Криза політичних ідеологій є однією із характерних ознак діяльності політичних партій в Україні. За цією кризою ховається нездатність основних соціальних груп та спільнот формулювати власні потреби та політичні вимоги та артикулювати їх у публічному просторі за допомогою політичних партій.

Політичний плюралізм не утворив умови для розвитку політичних ідеологій: здатність індивідів та груп вільно, відкрито висловлювати свої думки, судження, впроваджувати їх у життя не призвела до інституціоналізації ідеологій у партійному просторі.

Завданням політичних партій є переведення соціального невдоволення, напруги у позитивну програму політичних вимог та дій, яка обов'язково має включати політичну ідеологію. На підставі ідеологічної програми партії виконують функцію представництва інтересів громадян, адже «Політична партія – це добровільне об'єднання громадян-прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, яка ставить головною метою отримання та здійснення влади (самостійно або в коаліції з іншими) за допомогою просування своїх представників на ключові пости в державі, спираючись на підтримку суспільства» [2, с. 102]. З усього розмаїття соціальних вимог та інтересів соціальних груп, політичні партії обирають саме ті, які найбільш відповідають їх ідеології. Або навпаки, штучно «конструюють» порядок денний суспільства, виходячи із власних ідеологічних концепцій. Таким чином, у діяльності політичних партій поєднуються функції селекції та агрегації соціальних інтересів.

Відповідно до теорії М. Фрідена ідеологія виступає у формі понятійної карти політичного світу, «...є відкритою конструкцією, тісно пов'язаною з політичною діяльністю та мобілізацією, оскільки головним її завданням є налагодження зв'язків між політичною свідомістю та політичною дією» [4, с. 76]. Ідеологія виступає одним із структурних компонентів суспільної свідомості, це певна система політичних ідей, яка виражає інтереси та ідеали соціальних груп та спільнот (сам термін був введений французьким філософом та економістом А. Дестютом де Трасі, як «наука про ідеї») [1, с. 80-82].

У сучасній Україні наявна ідеологічна криза, яка полягає у нездатності політичних партій запропонувати соціуму відповідний політичний ідеал та систему політичних цінностей. Однією із ознак ідеологічної кризи є значна кількість ідеологічно подібних політичних партій, які намагаються боротись за найбільший електоральний сегмент. Насправді, можна говорити про цілу низку криз, які пов'язані із кризою політичних ідеологій: партійна криза, криза політичного представництва, криза відповідальності та довіри. При цьому, виборець усе ще залишається фактично без ефективних інструментів впливу на політичні процеси, оскільки, «...з одного боку, великі політичні сили є виразниками інтересу крупного капіталу та певних груп тиску, а з іншого – дрібні політичні сили не спроможні конкурувати на рівних із крупними політичними силами як через обмеження фінансових ресурсів, так і невизначену природу власних ідеологічних принципів» [3, с. 202].

Література

1. Краткий словарь по социологии / ред. Д.М. Гвишиани, Н.И. Лапин. – М.: 1988. – 479 с.
2. Крестовська Н.М. Теорія держави і права: Елементарний курс / Н.М. Крестовська, Л.Г. Матвєєва. – Х.: ТОВ «Одісей», 2008. – 432 с.
3. Примуш М.В. Ідеологічна криза українських політичних партій / М.В. Примуш // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2014. – С. 195-202.
4. Freedен M. Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach / M. Freedен. – Oxford: Clarendon Press, 1996. – 603 p.

СТРУКТУРА ПЕРЕГОВОРНОГО ПРОЦЕСУ У ПОЛІТИЦІ: ЕТАПИ ТА СПОСОБИ ДОСЯГНЕННЯ ВЗАЄМОПРИЙНЯТНОГО РІШЕННЯ

Політичні переговори не лише прийнято вважати однією з форм політичної комунікації, а також методом взаємодії між учасниками переговорного процесу та ефективним способом врегулювання конфліктів у політиці. На сьогоднішній день можна упевнено стверджувати, що політичні переговори представляють собою інтерактивну взаємодію учасників. На думку І.А. Василенка, в центрі концепції політичних переговорів знаходиться ідея трансляції інформації у віртуальне політичне поле, де під впливом інформаційних технологій змінюються форми та методи політичного протиборства [1, с. 6].

Обираючи переговори як найкращу альтернативу конфлікту, протиборчі сторони прагнуть до реалізації власних цілей та інтересів, одночасно усвідомлюючи, що вони погоджуються на спільну діяльність [3]. Вони відмовляються від односторонніх дій, погоджуючись на спільну діяльність із опонентом. Переговори доцільні тоді, коли сторони щиро розуміють та усвідомлюють те, що проблему можна вирішити спільно. Важливо, щоб у сторін було прагнення покласти край існуючій ситуації, яку вони вважають неприйнятною та визнати обоюсторонні претензії на участь в процесі врегулювання конфлікту [2].

На думку цього дослідника, переговорний процес варто розділити на кілька етапів. Зазвичай, за столом переговорів кожен учасник має право вносити «принципово нові пропозиції» і будь-який непередбачуваний хід вимагає осмислення, відповідних дій, здатних «переграти» всю структуру переговорів. Переважна більшість фахівців виокремлюють три етапи на переговорах:

- 1) обмін думками – взаємне уточнення інтересів та позицій, внесення пропозицій кожною стороною та визначення тем для дискусії;
- 2) полемічний етап – етап, під час якого відбувається обговорення та узгодження головних питань, визначаються загальні межі майбутніх домовленостей;
- 3) підведення підсумків – вироблення та підписання угоди.

Важливо звернути увагу на те, що на переговорах учасники, як правило, не «відкривають карти» повністю. Звичайно, багато чого залишається за межами публічної сторони політичних переговорів. Задля створення конструктивної атмосфери та демонстрації бажання знайти порозуміння, варто на початку підкреслити загальні моменти та наголосити на тих питаннях, де є згода. Щоправда, слід пам'ятати, що мотиви учасників переговорів можуть бути різноманітними; іноді партнери приходять на переговори не тільки без серйозного наміру домовитися, але навіть з метою уникнути порозуміння. На думку, І.А. Василенко в цьому випадку відбувається відверте підкреслення розбіжностей. Але в більшості випадків партнери все-таки прагнуть домовитися, тому на першому етапі вносяться і обґрунтовуються пропозиції кожною зі сторін, висувуються аргументи на їх підтримку.

На другому етапі переговорів відбувається активне обговорення проблем. Під час дискусії учасниками пропонуються найбільш прийнятні варіанти вирішення питань порядку денного. Успішності цьому етапу може сприяти ефективна інформаційна підтримка, яка може схилити громадську думку в потрібну сторону.

Якщо комусь з партнерів вдалося отримати вирішальну інформаційну перевагу над опонентами, то за столом переговорів його аргументи будуть виглядати більш вагомими.

У разі, якщо переговори проходять конструктивно, то найважливіше значення набуває вироблення компромісного рішення. В цілому можна виділити чотири основні форми компромісних рішень:

- компроміс як поділ сфер політичних інтересів сторін;
- компроміс як пошук рівноваги між вигодою і втратами для кожного з учасників;
- компроміс як відшкодування збитків або компенсація.

В якості критеріїв того, що переговори дійсно завершилися успішно та вдалося конфлікт врегулювати, можна взяти параметри, запропоновані К. Мітчелл [4]:

- проблема зникає з політичного порядку денного;
- рішення приймається всіма учасниками конфлікту як на рівні еліт, так і на рівні мас;
- немає необхідності в підтримці умов угоди третьою стороною;
- угода сприймається всіма учасниками відповідно до їх власними системами оцінок як чесне і справедливе;
- учасники добровільно приймають умови угоди без будь-якого тиску ззовні;
- угода встановлює нові, позитивні відносини між учасниками конфлікту.

Якщо компроміс знайдений, сторони підходять до завершального етапу переговорів. У разі успіху переговори завершуються оформленням підсумкових документів – договорів, угод. На двосторонніх переговорах рішення приймається, якщо обидва партнери з ним згодні, але якщо переговори багатосторонні, використовуються два основні методи прийняття рішення: за принципом більшості або на основі консенсусу. Відомо, що принцип більшості використовується при голосуванні під час ухвалення резолюцій ООН. Причому розрізняють метод простої більшості (50% плюс один голос) і метод кваліфікованої більшості (дві третини голосів від числа присутніх).

Принцип консенсусу передбачає, що всі учасники переговорів згодні з виробленим рішенням, але прийти до такої угоди на багатосторонніх переговорах досить складно: якщо заперечує хоча б один партнер, угода не підписується. В результаті переговорний процес заходить в глухий кут. В такому випадку можливо паліативне рішення: спірні питання виносяться за рамки, тобто виключаються з обговорення, а потім за рештою питань рішення приймається консенсусом.

Характерною рисою успішного переговорного процесу є орієнтація сторін на майбутнє виконання домовленостей. Вони повинні розуміти, що конфлікт завершено, інтереси сторін хоча б частково задоволені. А в майбутньому необхідно спільними зусиллями не допустити виникнення нових конфліктних ситуацій. Учасники переговорів мають ретельно проаналізувати свої майбутні взаємини, оскільки в результаті досягнення порозуміння та підписання відповідних угод сторони планують своє майбутнє.

Література

1. Василенко И.А. Политические переговоры. – М., 2006.
2. Исраэлян В.Л. Дипломаты лицом к лицу / В.Л. Исраэлян. – М., 1990. – 351 с.
3. Лебедева М.М. Вам предстоят переговоры / М.М. Лебедева. – М., 1993. – 156 с.
4. Mitchell Ch.R. The Structure of International Conflict. – N.Y.: 1981. – 280 p.

Гербут Н.А.

*кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ГЕНДЕРНІ СТРАТЕГІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ (НА ПРИКЛАДІ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ)

У сучасній політичній науці України гендерне питання оцінюється як надзвичайно актуальне, що потребує різносторонніх та глибоких досліджень. Ця актуалізація зумовлена як процесами глобалізації (насамперед євроінтеграційним курсом держави) і демократизацією українського суспільства, так й наявністю значних перешкод, що заважають українським жінкам нарівні з чоловіками брати участь у прийнятті політичних рішень.

Після останніх парламентських виборів 2014 р. частка жінок у Верховній Раді України становить 12,3%. Причому це найвищий показник за роки незалежності [1].

У більшості країн світу політичні партії відповідають за підбір кандидатів та за формування питань, що вносяться до політичного порядку денного і тому посідають стратегічну позицію у вирішенні проблем жінок. На рівень репрезентації жінок від тієї чи іншої політичної партії впливає партійна діяльність і партійні цінності [2, с. 7].

В Україні у 2013 р. була запроваджена 30-відсоткова гендерна квота. Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства з питань проведення виборів» від 21.11.2013 вимагав від партій забезпечення принаймні 30-відсоткового представництва жінок у виборчих списках кандидатів у народні депутати. Однак внаслідок недосконалості закону 20 із 29 політичних партій, що брали участь в позачергових парламентських виборах, проігнорували гендерну квоту [3].

Світовий досвід доводить, що представництво жінок в парламентах західних демократичних країн відбулося насамперед через партійні гендерні стратегії. У цьому аспекті досвід Німеччини є корисним для України, оскільки в обох країнах гендерна роль жінки довгий час визначалася як «домогосподиня» і «мати».

Зелена партія Німеччини поділяла феміністські цінності та активно співпрацювала з жіночими організаціями. Зелені сприяли просуванню жінок у політику і стали першою партією в Західній Німеччині, що прийняла у 1986 р. гендерні квоти. У 1986 р. була імplementована система «блискавка», яка передбачала формування списків за принципом чергування кандидатів чоловік/жінка. Після проведених реформ до Бундестагу від партії було висунуто 50% жінок, хоча у 1985 р. жінки-кандидати від Зелених становили лише 26% [4, с. 8-9].

У *Соціал-демократичній партії Німеччини (СДПН)*, незважаючи на значну недопредставленість жінок (у 1972 р. серед соціал-демократів, що увійшли до Бундестагу, було лише 5,4% жінок), більшість членів, зокрема і партійна Комісія у справах жінок, не підтримували ідею гендерних квот. З 1980-х років Комісія у справах жінок разом з іншими прибічниками гендерного рівноправ'я почали дискусії щодо необхідності для всіх груп суспільства, зокрема для жінок, бути репрезентованими в політиці. Крім того, обговорювалися проблеми, пов'язані з нерівними можливостями доступу до політичних структур для жінок і чоловіків. Наступний етап дискусій був присвячений наступним питанням: як розширення представництва жінок буде якісно змінювати політику і як гендерні квоти будуть впливати на якість політики?

Прибічники збільшення кількості жінок у політиці запевняли, що жінки привнесуть позитивні зміни у політику, оскільки, по-перше, їх життєвий досвід відрізняється від досвіду чоловіків. По-друге, жінки мають свої інтереси та ідеї, що повинні бути представлені на вищому політичному рівні. Зважаючи на те, що в Німеччині основою традиційної гендерної концепції була модель «чоловік-годувальник, жінка-домогосподарка», виступи на підтримку політичної діяльності жінок були дуже важливі.

Опоненти робили заяви, що гендерні квоти будуть негативно впливати на якість політики, оскільки лише при відкритій системі відбору кандидати будуть мати відповідний досвід та здібності, необхідні для політичної діяльності. Після довгих дискусій у 1988 р. соціал-демократи все ж прийняли правила щодо квотування: з 1990 р. всі партійні списки (всіх рівнів) повинні включати 40% кандидатів-жінок; з 1993 р. 40% усіх внутрішньопартійних позицій, зокрема і керівних, повинні належати жінкам; з 1998 р. жінки повинні мати 40% мандатів, які отримує партія після парламентських виборів.

Ліві, які об'єдналися у 2007 р. з *Партією демократичного соціалізму (ПДС)*, застосовують, як і зелені, систему «блискавка».

Християнсько-соціальний союз (ХСС) донедавна застосовував добровільні зобов'язання, які передбачали залишати за жінками другу позицію в кожному виборчому списку та щонайменше чотири позиції в кожному блоці з десяти кандидатів. У 2010 р. ХСС прийняв внутрішні 40-відсоткові квоти для жінок в керівних органах партії.

Вільна демократична партія (ВДП) не прийняла гендерних квот, оскільки це суперечить її ліберальній ідеології [5, с. 83-84].

Особливий інтерес представляє стратегія Християнсько-демократичного союзу (ХДС) щодо розширення представництва жінок, оскільки ця партія, як й інші консервативні партії в західних країнах, мала значну підтримку жіночого електорату, яка з часом почала знижатися.

Отримавши у 1919 р. право голосу, жінки в Німеччині традиційно підтримували консервативні партії, особливо релігійно орієнтовані. За часи Другої світової війни жінки були змушені працювати замість чоловіків на полях та фабриках і хотіли, щоб відбулося повернення до старого розподілу гендерних ролей. Тому програма ХДС, в якій жінці відводилася роль домогосподарки та виховательки дітей, була підтримана німкенями.

Однак у 1960-х та 1970-х рр. відбулися значні зміни в суспільстві: виникли жіночі організації, зросла кількість працюючих жінок, відбулося роз'єднання церкви і держави. Ці зміни призвели до зменшення важливості традиційної жіночої діяльності та до підвищення вірогідності, що жінки будуть залучені до справ, які раніше були суто чоловічими. Крім того, зазнала змін традиційна модель сім'ї – зросла кількість самотніх батьків та знизилась народжуваність. У зв'язку з цими змінами ХДС почав потроху втрачати прихильність виборців жіночої статі. Якщо, наприклад, на виборах до Бундестагу в 1961, 1965, 1969 рр. серед виборців, які підтримали цю партію, жінок було на 10 % більше, ніж чоловіків, то у 1972 р. ця різниця становила 3%, а у 1980 р. прихильників ХДС чоловічої статі було навіть більше, ніж жіночої. ХДС потрібно було балансувати між тією частиною електорату, яка підтримувала консервативні погляди на жіночі питання, і тими, хто по-новому сприймав цю проблематику.

Консервативні партії в багатьох західних демократіях зіткнулися з проблемою, що жінки почали віддавати перевагу лівим. Реакція на цей виклик у партій була різна. Християнсько-демократичний союз обрав комбіновану

стратегію: партія то відкидала нові ідеї щодо жінок і просуvala традиційні позиції, то сприймала гендерні питання, що були актуальні для суспільства.

У 1980-ті роки ХДС провів реформування своєї гендерної політики. Повернувшись у 1982 р. до влади (після перебування в опозиції у 1969–1982 рр.) ХДС ініціювало створення Міністерства у справах жінок. Крім того, у 1985 р. був проведений загальнопартійний з'їзд, присвячений питанням жінок. У кінці 1980-х рр. в ХДС були прийняті заходи щодо стимулювання участі жінок в партійній діяльності.

У 1990-х роках політика ХДС враховувала інтереси працюючих жінок, зокрема, був прийнятий закон про створення дитячих садків для дітей від трьох до шести років. Щодо питання участі жінок у політичному житті, то в ХДС не були прийняті правила, які вимагали віддати жінкам третину посад в партії та кожен третю позицію у виборчих списках. Замість жорстких правил був прийнятий «пом'якшений», рекомендаційний варіант заходів щодо підвищення рівня політичної участі жінок [4, с. 19-24].

Кардинальний перегляд партіями гендерних питань призвів до поступового підвищення рівня представництва жінок у Бундестазі (від 7,3% у 1976 р. до 37,1% у 2013 р.). У 2009 р. найбільша частка жінок виявилася у прохідних списках Зеленої партії та Лівих – 54,4% та 52,6% відповідно. Після виборів 2013 р. ситуація майже повторилася: у фракції Зеленої партії частка жінок-депутатів становить 54%, а у фракції Лівих – 54,7% [6].

Переважна більшість партій України поки що далека від того, щоб вести дискусії щодо вироблення стратегій, спрямованих на досягнення гендерного паритету в парламенті. Але українські реалії доводять, що політикам все важче ігнорувати гендерну проблематику. Все більше лідери партій зацікавлені в тому, щоб партії в очах європейських партнерів виглядали «цивілізовано». Євроінтеграційні процеси будуть підштовхувати керівництво українських партій звертатись до міжнародного досвіду, зокрема щодо знаходження ефективних шляхів просування жінок на лідерські позиції в політиці.

Література

1. Women in national parliaments / Situation as of 1st March 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>
2. Розширення прав та можливостей жінок з метою посилення політичних партій: посібник з передової практики щодо сприяння участі жінок у політичному житті / ПРООН, НДІ. – Нью-Йорк : ПРООН, 2011. – С. 50.
3. Чи спрацює гендерна квота на місцевих виборах 2015 року? / Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД), 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/verstka_genderna_kvota_all_2_.pdf
4. Wiliarty S.E. The CDU and the Politics of Gender in Germany: Bringing Women to the Party / S.E. Wiliarty. – Cambridge : Cambridge University Press, 2010. – 267 p.
5. Electoral Gender Quota Systems and their implementation in Europe. – Brussels: European Parliament, 2011. – 162 p.
6. Deutscher Bundestag / Frauen und Männer [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.bundestag.de/abgeordnete18/mdb_zahlen/frauen_maenner/260128

Dvornichenko D.
PhD in Political Science
Fellow of the Laboratory for Political and Sociological Research
Associate Professor of the Department of International Law and International Relations

THE FATE OF THE EU-UKRAINE ASSOCIATION AGREEMENT AFTER 2014: POST-SIGNING CHALLENGES

The signing of the Association Agreement opened a new page in the history of the EU-Ukraine relations as well as put its ratification on an agenda. According to the Ukrainian law on international treaties, the Foreign Ministry prepares a standard set of documents. The foreign policy department agrees on that set together with other ministries and departments and submits it to the president for consideration. The head of state then submits it to the Verkhovna Rada, after which the parliament adopts a law on ratification of the international treaty.

Because the Association Agreement includes provisions that fall under the competences of not only the EU but its member states, it must be ratified both at the EU level by the institutions and by the 28 Member States, according to their own constitutional procedure. On behalf of the EU, the decision of ratification is unanimously adopted by the Council of the EU which consists of representatives of governments of all EU member states. The European Parliament must give its prior consent. Thus, the ratification by the Member States may take several years.

The ratification procedure of the Association Agreement is meant to be not only long but also cumbersome. Despite the approval of the Agreement by 27 Member States, in an advisory referendum held in the Netherlands on April 6, 2016 over 61% of the voters rejected the ratification of the Association Agreement between the EU and Ukraine. Though the outcome of the referendum was not binding, it couldn't be ignored.

Having realized, that failure to ratify the Agreement would have been «an enormous present for Russia», the Netherlands made an attempt to overwrite the results of the referendum. The Dutch government asked the EU for additional guarantees. On December 15, 2016 the EU leaders, meeting in Brussels, agreed to issue a Decision [1], aimed at taking into account all those concerns, expressed at the Dutch referendum by citizens of the Netherlands. The Decision states that «Ukraine's Association Agreement does not confer on Ukraine the status of a candidate country for accession to the Union, nor does it constitute a commitment to confer such status to Ukraine in the future». The Member States also noted that the Association Agreement «does not contain an obligation for the Union or its Member States to provide collective security guarantees or other military aid or assistance to Ukraine and does not grant to Ukrainian nationals or Union citizens, respectively, the right to reside and work freely within the territory of the Member States or Ukraine».

In essence, the Decision only confirms the text of the Association Agreement. It neither adds anything new nor repeals any of the articles of the Association Agreement. Nevertheless, the Decision is a political instrument to offer a way out of non-ratification deadlock.

A difficult ratification process does not mean that the Association Agreement can not apply until all the Member States ratify it. In order to circumvent a long ratification procedure, the EU traditionally practices temporary application of the agreement by signing an interim agreement on trade and trade-related issues. An Interim Agreement was signed simultaneously with the Association Agreement and ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine, and on behalf of the EU – only with the resolution of the

Council of the EU, after obtaining no objection from the European Parliament. A large number of the of the chapters related to the political issues which fall under the competences of the EU have already applied since November 1, 2014. In response to political pressures from Russia, the provisional application of the trade part of the agreement, particularly the Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA), was postponed until 1 January 2016. Only when all the EU Member States have ratified it, can the entire agreement enter into force. The Dutch government has already made it public that it would table the EU-Ukraine Association Agreement in the Senate for ratification after March 15, 2017.

Immediately after entry into force of the certain provision of the Association Agreement, Ukraine has faced another challenge: how to implement it? Ukraine obviously lacks an efficient strategy of the implementation of the Association Agreement. A huge number of commitments, undertaken by Ukraine according to the Association Agreement, requires systematic and hard work from the Ukrainian authorities, which have so far little to boast of due to the delays in the fulfilment of Ukraine's commitments. For instance, under the Association Agreement Ukraine is obliged to implement over 350 European acts until 2025 of which 50% should be implemented by 2017. From July 1, 2016 to November 1, 2016 Ukraine was to adopt 44 acts of the EU in such areas as energy, environment, public health, social policy and activities of companies, taxation and public procurement. Only 8 of the 44 commitments had been implemented by November, 1 [2]. Such a slow pace in the approximation of the Ukrainian legislation to the European standards is not only attributed to the low performance of the Government but also the Parliament of Ukraine as most draft laws are blocked in the process of consideration at the Parliament of Ukraine.

Another challenge is lack of information and awareness of what the Association Agreement brings. It does not refer only to ordinary citizens who have little understanding of the benefits of the Association Agreement due to the failure of the Ukrainian authorities to launch a wide-ranging information campaign as soon as the negotiation started. The Ukrainian state officials in the line ministries also have little understanding of what is required of the ministries according to the Association Agreement.

The implementation of the Association Agreement should be accompanied by an effective information campaign aimed at different target audiences but pursuing the only objective: to achieve a broad consensus on the issue of Ukraine's European integration.

References

1. Conclusions of the European Council meeting– 15 December 2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-34-2016-INIT/en/pdf>
2. Україна та Угода про асоціацію. Моніторинг зобов'язань зі строком виконання 1 липня – 1 листопада 2016 року. – Український центр європейської політики, 2016. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/Zvit_2_UCEP_WEB.pdf

Дубовець К.С.
студент V курсу
факультету міжнародних відносин
Національний університет «Острозька академія»

ВІДНОСИНИ ГРУЗІЇ ТА ЄС: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Сьогодні Грузія, завдяки процесу демократизації та впровадженню низки реформ, справедливо може вважатися однією з найбільш успішних республік пострадянського простору, яка максимально наближена до європейських та структур та, яка продовжує невпинно рухатися до своєї мети – членства в Європейському Союзі. Однак, не все було так безхмарно в історії республіки, відповідно, видається цікавим простежити, який шлях пройшла Грузія та, які висновки може зробити для себе Україна, яка сьогодні також йде шляхом трансформацій і змін, маючи при цьому надзвичайно складні відносини з Російською Федерацією. Сучасна політична ситуація в Україні подібна до грузинської кінця ХХ століття. Застосування досвіду країн-сусідів дозволяє уникнути поширених помилок та може стати корисним як у протистоянні з РФ, так і у питанні розбудови державних інституцій і покращення рівня життя українського народу.

Грузія та Україна – складові єдиного вже неіснуючого з 1991 року Радянського Союзу, центром якого більш ніж півстоліття виступала Москва. Відмінність же між двома державами полягає в тому, що, якщо Грузія відразу проголосила своїм зовнішньополітичним пріоритетом членство в ЄС і НАТО, то Україна десятиліттями знаходилася на роздоріжжі і її зовнішній політиці була притаманна непостійність. Так, наприкінці ХХ ст. держава рухалася у фарватері Росії, революція 2004 року задекларувала європейський шлях розвитку, зовнішня політика часів В. Януковича (2010-2014 рр.) була зорієнтована знову на РФ, зараз же країна відмовилася від позаблоковості та проголосила курс на європейську інтеграцію. До речі, показовим фактом є т. зв. «Кольорові революції»: «Рожева» («Революція троянд») 2003 року в Грузії, яка привела до влади реформатора М. Саакашвілі та «Помаранчева революція» 2004 року в Україні, яка ненадовго поклала край євразійському вектору тогочасної зовнішньої політики України.

Ліберальні реформи започаткували чи не нову сторінку в історії сучасної Грузії. Покращення міжнародного іміджу, активне надходження іноземних інвестицій, світові рейтинги з високими позитивними оцінками державних економічних і політичних досягнень Грузії дають підстави вважати, що обрана державою національна стратегія розвитку відповідала потребам громадян Грузії та почала приносити перші здобутки [2].

Можемо стверджувати, що сьогодні Україна по-справжньому бореться за свою незалежність та європейське майбутнє, натомість Грузія зробила це в 1990-і роки, та пізніше – у 2008 році, під час п'ятиденної російсько-грузинської війни. Грузини радо діляться досвідом та не хештують можливістю допомогти українцям вибороти та побудувати вільну, демократичну державу. Таким чином, останні два десятиліття республіки допомагають одна одній переважно на полі бою: у 1992-1993 рр. під час війни в Абхазії, з 2014 р. – на Сході України [5].

Саме російсько-грузинський збройний конфлікт 2008 року актуалізував питання сучасних векторів зовнішньої політики Грузії. За умов напружених відносин з РФ, відсутності політичного діалогу між двома державами інтеграція до європейського простору є пріоритетним вибором Грузії в збереженні суверенітету,

забезпеченні економічної та політичної незалежності, сталого демократичного розвитку. Так, положення Концепції національної безпеки Грузії 2011 року (остання редакція – 2013 р.) поруч із результатами всенародних референдумів останніх років, підкреслюють «непохитне бажання грузинських громадян» інтегруватися до європейських структур [3].

На тлі напруження відносин із Росією через її агресію проти України та анексію Криму ми бачимо, що Росія повторюється у своїх засобах і прагне не допустити зближення республіки пострадянського простору з європейською цивілізацією. Відмінність лише у методах ведення цієї боротьби, застосуванні т. зв. «гібридної війни» та надзвичайній пропаганді й дезінформуванню з боку країни-агресора.

Ще однією, ледь не найбільшою проблемою України, з якою свого часу боролася й Грузія, є корупція. Ні для кого не секрет, що Уряд Грузії доклав надзвичайних зусиль, аби максимально знизити її рівень в державі. Так, згідно зі звітом Transparency International Грузія у 2003 році входила до числа найбільш корумпованих країн світу: займала 124 місце серед 133 держав, зазначених у рейтингу, в той час як Україна перебувала на 106 сходинці. Згідно з відомостями 2015 року, Грузії відводиться 48 місце, натомість Україні – 130 [6]. Варто усвідомлювати, що лише наявність політичної волі владної верхівки гарантуватиме успіх операції. Успіх антикорупційних реформ в Грузії ґрунтується на ідеї створення ефективних державних інститутів, реформи державної адміністрації та забезпечення верховенства закону, які допомагають їй у досягненні рівня країн-членів ЄС.

Специфіка України і Грузії полягає в тому, що це т. зв. «порогові держави», які розташовуються на стику різних культурних просторів. Із одного боку, таке геостратегічне положення Києва і Тбілісі істотно підвищує їхній транзитний потенціал, а з іншого – загрожує суверенітету та територіальній цілісності. Проблема полягає в тому, що ані Україна, ані Грузія не можуть собі дозволити повністю перебувати лише в одному з просторів: європейському чи євразійському. Україна – територія, де Європа плавно переходить у Євразію і навпаки. Відповідно, основним завданням Києва є орієнтуватися на Європу, але міцно закріпитися в Євразії. У свою чергу, Грузія – це євразійський міст через Туреччину на Близький Схід. Можливо, правляча верхівка розуміє це, а тому Україна досі не розірвала дипломатичні відносини з Російською Федерацією, яку вона вважає країною-агресором. Натомість, Грузія пішла на такий крок відразу після «серпневої війни» 2008 р. І хоча окремі експерти стверджують про «перезавантаження російсько-грузинських відносин», на разі їхні теорії не підтверджені жодними практичними кроками.

Таким чином, щоб залишатися конкурентоспроможними та успішними, обидві держави повинні не лише мати уряди, які сповідуватимуть демократичні цінності та сучасне бачення успішного розвитку незалежної держави, але й покращувати іміджі обох країн на міжнародній арені, та в західних політичних й академічних колах. Насправді Україна у своєму розвитку проходить шлях, який раніше вже успішно освоїла Грузія. Відмінність між ними полягає в тому, що Грузія у декілька разів менша за Україну, відповідно, має меншу кількість населення і подолати наявні проблеми з метою наблизити державу до світлого європейського майбутнього простіше, ніж Україні. Проте, з іншого боку, завдяки сучасним подіям консолідована українська нація готова до змін та побудови нової, відмінної від попередньої, держави. За свою сумлінну працю грузини отримали від Європи безвізовий режим, який офіційно запрацював з 28 березня 2017 року [1].

Зараз на своє заохочення очікує й Україна. Зокрема, 6 квітня 2017 року у Європарламенті голосуватимуть за введення безвізового режиму для нашої країни [4]. Київ і Тбілісі, хоча і рухаються в різних геополітичних напрямках, пов'язані однією невидимою ниткою.

Література

1. Вступил в силу безвизовый режим Грузии с ЕС [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://zn.ua/WORLD/vstupil-v-silu-bezvizovyy-rezhim-gruzii-s-es-243619_.html – Название с экрана.
2. Грузия: уроки истории [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.vpkmedia.ru/articles/3298> – Название с экрана.
3. Концепция национальной безопасности Грузии [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://embassy.mfa.gov.ge/index.php?lang_id=RUS&sec_id=15 – Название с экрана.
4. Туск: Безвиз для Грузии – хороший сигнал Украине [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://korrespondent.net/ukraine/politics/3833085-tusk-bezvyz-dlia-hruzyu-khoroshyi-syhnal-ukrayne> – Название с экрана.
5. Уроки либеральных реформ в Грузии [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.forbes.ru/ekonomika-column/vlast/67978-uroki-liberalnyh-reform-v-gruzii> – Название с экрана.
6. Transparency International: Україна зайняла 130 місце у рейтингу сприйняття корупції [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://nv.ua/ukr/ukraine/events/transparency-international-ukrajina-zajnjala-130-mistse-u-rejtingu-sprijnjattja-koruptsiji-93576.html> – Назва з екрану.

Жужа Л.О.

кандидат політичних наук,

старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ АТО: ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Революція гідності та Антитерористична операція (АТО) в Україні спричинила активізацію громадянського суспільства та підйом волонтерського руху. Виникає необхідність теоретичного аналізу цих процесів та емпіричної верифікації теоретичних узагальнень щодо сутності перетворень громадянського суспільства.

Волонтерський рух є важливою складовою громадянського суспільства та чинником його розвитку. За великим рахунком все громадянське суспільство функціонує на добровільних тобто волонтерських засадах [4].

Сучасний волонтерський рух асоціюється з діяльністю на підтримку АТО та переселенцям, хоча в цілому волонтерство охоплює широке коло інтересів та напрямів діяльності. Активність волонтерів відрізняється різноманіттям форм та методів: від виготовлення обладнання, збирання речей та коштів для нужденних до надання психологічної допомоги та інформаційної підтримки. В цілому сукупність напрямів волонтерства забезпечує розвиток громадянського суспільства, сприяє самореалізації людини, розкриває потенціал спільноти у духовній, інтелектуальній

сферах, сприяє захисту природного середовища і частково компенсує недоліки в діяльності держави по вирішенню широкого кола проблем.

До часів АТО волонтерська діяльність не була масовою. Загроза незалежності та єдності країни активізувала волонтерський рух, який став дійсно масовим.

Можна виділити дві найважливіші форми волонтерства в сучасній Україні: військове та цивільне.

Військове волонтерство – це добровольчі загони, які воюють в АТО, парамілітарні формування та організації. У свою чергу цивільне волонтерство підрозділяється на два великих напрямки діяльності: допомога АТО і переселенцям і волонтерська діяльність, не пов'язана з АТО.

Традиційна волонтерська діяльність, що не пов'язана з АТО, досить добре висвітлена в існуючій літературі. Немає нагальної необхідності в даний час додатково вивчати цей вид діяльності. Зарубіжний досвід в основному стосується цих традиційних форм, які є методами соціальної роботи [1].

Об'єктивний політологічний аналіз особливостей волонтерського руху на підтримку Антитерористичної операції в Україні потрібен для оцінки характеру політичних процесів, що відбуваються в останні роки. Перш за все з політологічної точки зору важливим результатом розгортання волонтерського руху є зміни ролі громадянських структур в українському суспільстві, що свідчить про поглиблення демократичних процесів та формування суспільства європейського зразка.

З огляду на потреби по забезпеченню АТО, і на те, що ці потреби зазвичай задовольняються повільно і не завжди успішно, волонтерство як сукупність громадянсько-політичних практик, що має ціннісно-гуманістичну та соціально-орієнтовану природу і є важливою складовою громадянського суспільства опиняється в центрі уваги. Суспільно-політична значущість волонтерського руху обумовлює підвищення дослідницької уваги до цього явища.

У цьому контексті дослідження політологічних аспектів волонтерського руху під час Антитерористичної операції в Україні є актуальною темою дослідження.

Сучасний стан і перспективи розвитку громадянського суспільства в Україні визначаються насамперед об'єктивними обставинами її політичного буття. З одного боку, суспільно-політична криза, що спонукала Революцію гідності, знайшла своє розв'язання у зміні політичної еліти і створенні нових підстав для розвитку громадянського суспільства. Українське громадянське суспільство, що постає у другій половині 10-х рр. ХХІ ст., не є симбіонтом держави, позбавлене рис політичної квазіструктури. Можна стверджувати, що революційний шлях зміни політичних еліт, змінив фактичну систему протизваг у політичній системі України. Громадянське суспільство фактично змінило персональний склад носіїв державної влади, не змінюючи формальну її структуру. Оскільки Революція гідності, принаймні та частина її учасників, що репрезентувала свідому та активну частину українського суспільства, мала на меті руйнування тіньового виміру політико-економічної системи держави, то завданням громадянського суспільства постреволуційної доби є дієвий вплив на функціонування державної системи з метою недопущення відновлення на новому рівні неформальної корупційної системи [3, с. 121].

Амбівалентну роль у процесі розвитку громадянського суспільства відіграє конфлікт на сході України. З одного боку необхідність підтримки учасників протистояння з російсько-сепаратистськими військами має велику мобілізуючу силу, збільшуючи активну частину громадянського суспільства, а з іншого призводить до розпорошення його зусиль, відволікаючи від оптимізації діяльності органів державної влади та управління шляхом взаємодії та контролю.

Волонтерський рух до Революції гідності не мав політичного характеру. На етапі, коли створювався Майдан, як прояв громадянського протесту проти корумпованої антинародної влади, волонтерство позиціонувало себе як силу, що є опозиційною владою. Відбулася політизація волонтерського руху, завдяки чому і громадянське суспільство набуло політичного характеру. На цьому етапі волонтерський рух був спонтанним, стихійним, але згодом набув організаційних рис. Завдяки Майдану опозиційні політики отримали владу і стали позиціонувати себе як виразники волі народу. У цей час відбувається перехід на другий етап процесу інституціоналізації – формування у волонтерів загальних з державою цілей: боротися з ворогом, подолати корупцію. У політичному відношенні волонтерська діяльність – це політичний механізм каналізації громадянських ініціатив у виконанні важливої державної справи – захисту Вітчизни. До сукупності інституційних засобів упорядкування волонтерської діяльності входять організаційні, правові, етичні. Волонтери завдяки своїм якостям: добровільності, патріотизму, відданості суспільній справі належать до еліти громадянського суспільства. До структурних компонентів інституту волонтерства відносяться система норм та правил волонтерської діяльності, які закріплені у низці законів та постанов. На сучасному етапі реалізувався заключний етап інституціоналізації волонтерства: створення системи із інституційних, організаційних, соціально-психологічних та функціональних статусів і ролей.

Отже, волонтерство як політичний інститут є формою політичних відносин між суб'єктами та об'єктами волонтерської діяльності, відносинами між добровольцями та об'єктами їх допомоги, формами відносин волонтерів з державними і господарськими установами та організаціями.

Зараз громадянське суспільство в особі волонтерського руху грає роль альтернативної влади в певній сфері суспільного життя, що виконує частину функцій держави в зоні АТО. Громадянське суспільство одночасно стало партнером держави, залишаючись впливовою опозиційною силою.

Література

1. Жужа Л. Волонтерство АТО як політичний інститут: сутність та вплив на громадянське суспільство України. // «Сучасне суспільство», 2015, Випуск 1(7), м. Харків.
2. Жужа Л. Перетворення громадянського суспільства в Україні під впливом Революції гідності // «Міжнародний науковий журнал», 2015, № 6, м. Київ.
3. Цокур Є.Г. Легітимність політичної влади: джерела, особливості, перспективи : монографія / Є.Г. Цокур. – Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 330 с.
4. Чувардинський О.Г. Групи інтересів у громадянському суспільстві / О.Г. Чувардинський // Політичний менеджмент. – 2007. – № 3. – С. 78–87.

Караєва С.Р.
студентка IV курсу
архітектурного факультету
Київський національний університет будівництва і архітектури

ВІДОБРАЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО СТАНУ ДЕРЖАВИ В АРХІТЕКТУРІ СТОЛИЦІ

Архітектура, як система просторів, будівель і споруд, створює матеріально організоване середовище для життя і діяльності людини. Розвиток архітектури тісно пов'язаний з розвитком соціальних та політичних відносин, які відображаються у структурі міст, архітектурі міських просторів, житлових будівель, храмів тощо.

Архітектура і політика завжди були по'язані. Сам термін «політика» є похідним від давньогрецького «поліс», тобто виникнення політичних відносин пов'язане з виникненням полісів – міст з особливим типом соціально-економічного і політичного устрою. Можна сказати, що розбудова соціально-політичних відносин відбувалася водночас з формуванням міст. З виникненням та зміцненням держав зростала роль архітектури як відображення державного і суспільного устрою, адже розбудова міст і зведення будівель адміністративного, суспільного, культового та оборонного призначення ставала обов'язком влади [1].

Найбільш яскравим фактором прояву і утвердження влади є будівництво в столиці держави. Приклади цього можна навести з історії архітектури та містобудування.

Реконструкція європейських столиць у XIX ст. була не лише необхідністю, а й політичним актом. Наприклад, реконструкція Парижу за часів правління Наполеона III мала підвищити авторитет монарха серед парижан та уславити відновлену монархію як торжество розуму і прогресу, а також певною мірою захистити її від чергової революції. Радянські дослідники вважали, що реконструкція міста слугувала політичній меті: з центральних кварталів Парижу витісняли пролетаріат, а широкі та прямі проспекти зводились для того, щоб облегшити проведення військових операцій та ускладнити зведення барикад у разі чергового повстання [2, с. 226]. Тобто, з цієї точки зору, реконструкція міста була покликана красномовно захистити політичні еліти, а соціальні проблеми не вирішувала – міські нетрі не були ліквідовані, а замкнулись кільцем на околицях міста, і це вказувало на характер влади. За прикладом Парижу у ті самі часи відбувалася реконструкція Відня, у переплануванні якого прагнули втілити історичну та політичну ідею про спадкоємний зв'язок Австрійської імперії з давньоримською [2, с. 234].

У XX ст. показними були проекти реконструкції Москви та Берліну. Сталінська реконструкція Москви 1930-1940-тих років була необхідністю: місто не просто швидко зростало, а й повинно було стати столицею першої у світі соціалістичної держави. У місті були прокладені широкі та прямі проспекти, метрополітен, канал, що з'єднував Москву з Волгою, нові парки – для відпочинку населення. Реконструкція відбулася ціною знищення значної частини історично-архітектурної спадщини, насамперед культової архітектури, яка за своєю функцією не була потрібна соціалістичному суспільству. Окремі будівлі та цілі комплекси були переміщені або знесені задля реалізації плану. Письменник В. Катаєв красномовно зобразив цей процес: «Незрима всевладна рука переставляла пам'ятки, як шахові фігури, а деякі з них зовсім скидала з дошки» [4]. Нові споруди

були зведені у стилі неокласицизму та відрізнялися монументальністю та ідеологічністю – такий стиль називають «сталінським неокласицизмом». Реконструкція столиці СРСР була перервана війною, а у повоєнний період була продовжена зі значними змінами.

Реконструкція Берліну була розпочата наприкінці 1930-тих років та призупинена у 1943 р. Берлін, за планами Гітлера та його архітектора Шпеєра, мав стати столицею світу й мати відповідну назву – «Столиця світу Германія». Проект перебудови Берліну передбачав зведення багатьох монументальних споруд за рахунок знесення житлового фонду, кладовищ та інших споруд. Запроектовані об'єкти були також еклектичними з вираженою монументальністю, відрізнялися гігантоманією та потребували колосальних матеріальних та трудових витрат. Втілити щось подібне можливо було лише за умови перемоги у війні з використанням надбаних ресурсів. Проект не був реалізований зі зрозумілих причин, але вже на старті будівництва було знесено чимало будівель та виселено тисячі родин. Ці приклади стверджують, що за умов диктатури містобудування не виключає кардинальних та навіть злочинних заходів, а архітектура взагалі є полем прояву ідеології.

Щодо архітектурного середовища Києва слід зазначити, що його архітектуру наразі найчастіше використовують у комерційних цілях. За чисельною зовнішньою рекламою складно розгледіти справжнє обличчя міста. За таких умов жителі та гості міста втрачають відчуття уваги та поваги до себе. Те, що пріоритет у формуванні та оформленні архітектурного середовища віддається інтересам комерційних структур, а не інтересам громадськості та потребам населення, яскраво ілюструє, хто є господарем міста.

Інша проблема полягає у захисті й реконструкції історично-архітектурної спадщини Києва. У останні роки неодноразово мали місто конфлікти між громадськими активістами та комерційними організаціями, у яких влада не була спроможна надати рішення або обґрунтувати його належним чином. До таких спірних об'єктів належить, зокрема, реконструкція Гостиного двору на Контрактовій площі. У 2011 р. постановою Кабінету Міністрів України даний об'єкт був позбавлений статусу пам'ятки архітектури, а відтак його реконструкція більше не потребувала узгодження й могла проводитись приватними компаніями. Перспектива побудови багатоповерхового торгівельно-офісного центру, можливий вигляд якого міг зашкодити цілісності історичної забудови площі, викликала обурення та протесні акції. За зміни влади, у 2014 р., суд повернув Гостиному двору статус пам'ятки архітектури, що задовільнило активістів. Однак можна сказати, що насправді історія цієї архітектурної споруди була однаково невідома та нецікава як минулій, так й дійсній владі, адже будівля Гостиного двору була неодноразово перебудована за час її існування, і на даний момент її навряд чи можна назвати автентичною спорудою 1809 року зведення, як це зазначають. Скасовувати статус пам'ятки архітектури задля можливого корупційного інтересу (як припускали активісти) або повертати його через протест суспільства без належного дослідження й обґрунтування є однаково непрофесійним. Відповідність споруди наданому їй статусу у зазначеному формулюванні потребує ретельного розгляду зі сторони профільних структур влади, але на даний момент можна констатувати неспроможність влади до якісного вирішення подібних питань.

Також можна навести приклад конфліктів навколо реконструкції Андріївського узвозу. Рішення про реконструкцію вулиці було прийнято у 2011 р. і передбачало реконструкцію або реставрацію фасадів будівель їх власниками. У 2012 р. було знесено три історичні будівлі, а на їх місці планувалось зведення 8-поверхового бізнес-центру. Внаслідок протесту громадськості забудовник

відмовився від будівництва. Влада ситуацію не коментувала. У 2016 р. зі скандалом була завершена реконструкція будівлі Театру на Подолі. Вигляд нової будівлі й досі є предметом суперечок у суспільстві, однак більшість висловила невдоволення і обурення порушенням історичного середовища сучасною архітектурою. Влада відреагувала на протести громадськості й дала коментарі про те, що при будівництві не були враховані вимоги містобудівної ради і будівля не буде здана в експлуатацію без урахування думки суспільства [5]. Те, що подібні питання розглядаються і коментуються владою постфактум, як реакція на протест громадськості, є свідченням недосконалості системи і низької зацікавленості влади питаннями архітектури та містобудування.

Взагалі відсутність порядку та єдиного напрямку у містобудуванні та архітектурі столиці держави, що характерно для Києва, може свідчити про ідеологічну кризу, кризу ідентичності у країні та недосконалість політичної влади, яка не має чіткого уявлення про те, якою має бути країна. Наразі у розв'язанні проблем містобудування і архітектури частіше задіяні громадські активісти, а не представники міської влади. Те, що влада не переймається наслідками процесів, які відбуваються у архітектурі міста зараз, вказує на нестабільність політичного стану у державі та невпевненість влади у подальшому майбутньому.

Література

1. Мамонтова Е.В. Мистецтво та архітектура як формоутворюючий фактор політичної організації суспільства [Електронний ресурс] / Е.В. Мамонтова. – Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/histori/114/21615-mistectvo-ta-arxitektura-yak-formoutvoryuyuchij-faktor-politichnoï-organizacii-suspilstva-vid-davnosxidnoï-despotii-do-antichnix-form-derzhavnosti.html>.
2. История градостроительного искусства. Поздний феодализм и капитализм / Т.Ф. Саваренская, Д.О. Швидковский, Ф.А. Петров. Учебник для вузов. – М.: Архитектура-С, 2004. – 392 с.
3. Лоу С.М. Пласа: политика общественного пространства и культуры / С.М. Лоу. Пер. с англ. – М.: Strelka Press, 2016. – 352 с.
4. Сталинская реконструкция Москвы [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Сталинская_реконструкция_Москвы.
5. Место не для всех [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/city/kyiv/3780747-mesto-ne-dlia-vsekh-skandal-vokruh-teatra-na-podole>.

Костынюк А.В.

студентка 4 курса

факультета психологии, политологии и социологии

Национальный университет «Одесская юридическая академия»

КОНЦЕПЦИЯ ОТКРЫТОСТИ В ФОРМИРОВАНИИ НАЦИОНАЛЬНОГО БРЕНДА «УКРАИНА»

Позиционирование государства на мировой арене, создание бренда государства и умелое управление им, или так называемый брендинг страны, в сегодняшних реалиях приобретает все больший вес. Искусство создания положительного имиджа страны, раскрытие различных аспектов ее идентичности,

а также креативная, продуманная работа, направленная на нивелирование негативных ассоциаций, объективных или субъективных, их перепрограммирования, являются относительно новым инструментарием в арсенале средств реализации украинской внутренней и внешней политики. Результатом успешного брендинга становится определенный образ государства, включая и его прошлое, и настоящее, и видение народом своего будущего; это его дух, который влияет на ассоциативном, почти подсознательном уровне, но за которым стоит титанический целенаправленная работа государства. Удачный брендинг страны – мощное средство воздействия на мировое общественное мнение. Как положительный имидж государства в глазах мира может означать бесконечный поток инвестиций и туристов, так и отрицательный образ на международной арене может означать почти полное забвение и отвержение на «обочину цивилизации». Таким образом, целенаправленная работа по созданию имиджа государства (или же бренда территории) приобретает значение стратегического приоритета.

Отдельные аспекты очерченной проблематики стали предметом исследования таких украинских ученых как В. Бебик, А. Бойко, А. Картунов, Л. Климанский, Е. Макаренко, Т. Нагорняк, А. Палий, Г. Почепцов.

Интересным представляется осмысление бренд-политики, как таковой, что воспроизводит коллективную реальность, является отражением социально-политических ценностей, ориентаций и потребностей личности. Стратегия брендинга территории должна содержать ментальные иррациональные характеристики общества, выявление которых станет сочетанием реального и действительного, рационального и иррационального в развитии территории.

Философия бренда «Украина» должна давать ответ на вопрос: что такое Украина как государство и что такое Украина как общество. Одним словом эту философию можно обозначить как «Открытость».

Украинский народ и украинское государство как субъект международных отношений руководствуются определенной особенной, присущей только им, системой идей и ценностей, отражающих фундаментальные основы жизни. Эти идеи и ценности основываются на опыте предыдущих поколений, отражают реалии и определяют стремление на будущее. В их основе лежит наиболее присущая украинцам черта – открытость.

Именно открытость является залогом эффективной коммуникации и взаимодействия Украины с миром. Именно открытость обеспечивает обратную связь и поступления в Украину информации, ресурсов, капитала, определяет ее внутреннюю политику и внешние контакты. Открытость олицетворяет желание, а главное – умение поделиться собственным опытом, готовность к сотрудничеству в решении краеугольных проблем современности [1].

Своей открытостью Украина заявляет о себе миру как о привлекательном и перспективном туристическом направлении. Благодаря открытости, гостеприимству и толерантности Украина позиционирует себя как активного участника глобального социокультурного процесса. Понятие открытости позволяет получить ответ на вопрос, кто такие украинцы, какой является Украина как государство и, таким образом, раскрывает иррациональную суть бренда «Украина».

Также следует обратить внимание на формирование ключевых меседжей (так называемый кодированный текст) брендинговой стратегии:

1. Ценности – традиции, преемственность, семья – были, есть и будут оставаться тем, с чего формируется национальное мировоззрение и приоритеты. Они являются основой общественного устройства, которые рождались вместе с народом и сопровождали его на протяжении всей истории. Ценности прошли

испытание временем, они объединяли, способствовали духовному становлению нации, а впоследствии – формированию государственности, и на протяжении многих веков были и остаются неизменными. Открытость Украины и украинцев в значительной мере обусловлена ее многовековой системой ценностей и морально-этическими принципами [3, с. 15].

2. Разносторонний потенциал нашего государства на сегодня раскрыт лишь частично. Богатство залежей природных ресурсов, которыми располагает Украина, способно лечь в основу функционирования целого ряда отраслей промышленности и народного хозяйства. Украина имеет большую территорию, выгодное экономико-географическое положение, уникальность минеральных, земельных, а также природных, ландшафтных, рекреационных ресурсов. Такие преимущества в совокупности должны стать для Украинской одним из главных стимулов в раскрытии своего потенциала, толчком для развития экономики каждой области, региона, страны в целом, а также для достойной презентации Украины в мировом пространстве.

Украина должна быть преподнесена мировому сообществу как страна, которая открыта для новых, интересных, разноплановых проектов и имеет благоприятные условия для социально-экономического, научно-технического и культурного развития [1]. На современном этапе развития мирового хозяйства и глобализационных процессов интеграция Украины в мировую среду с сохранением ее национальных приоритетов, уникальности и культурной самобытности является главной задачей и залогом процветания. Открытость украинцев лежит в основе их огромного потенциала для дальнейшего развития своей страны.

3. Быстрый темп современной жизни диктует украинцам свои правила, но они готовы к модернизации собственной жизни и жизни своей страны. Именно стремление к саморазвитию лежит в основе способности конкурировать, оперативно реагировать на стремительное развитие новейших технологий и адекватно отвечать на вызовы и возможности глобализации. Сегодня Украина, как никогда ранее, готова к быстрым и динамическим преобразованиям во всех сферах общественно-политической жизни. Открытость и готовность воспринимать и использовать мировой опыт, отстаивая в честной конкуренции национальные интересы, может стать главным фактором успешного проведения реформ. Открытость – это общение с миром в интерактивном режиме, это не ностальгия по прошлому и не мечты о гипотетическом будущем, это жизнь в современном изменяющемся мире с его вызовами и потребностями.

4. Реализация стратегии позиционирования украинского государства имеет целью продвижение в сознании украинцев в направлении идентификации себя как представителей крупной, самобытной, сильного государства Украина и как представителей европейского сообщества, а также прорыв в сознании иностранцев, которые должны открыть для себя «другую Украину». Следствием этого процесса станет кардинальное улучшение имиджа нашей страны. Изменяясь, открываясь и открывая, Украина накапливает еще больший потенциал.

Одним из важнейших достижений Украины в этом контексте должно стать вступление Украины в Европейский Союз. Потребность в мировоззренческих и структурных изменениях приобретает новое звучание, также учитывая роль Украины как хозяйки конкурса Евровидение-2017. Это событие – уникальный шанс для объединения усилий, обретения уверенности, для взлета национального достоинства, самосознания и самоутверждения и, наконец, для демонстрации открытости, которая определяется как суть бренда «Украина».

К сожалению, сегодня представление об Украине в мире является очень поверхностным, фрагментарным и преимущественно негативным и международный имидж нашего государства можно сформулировать следующим образом: «Украина – это потенциально богатая, но малоизвестная государство, в котором сегодня не все в порядке, а вот когда станет хорошо – неизвестно».

Таким образом, главной задачей всего комплекса брендинговых проектов становится донести мировой аудитории основополагающий философский принцип украинской нации и государства, идею открытости. Именно восприятие миром Украина как, в первую очередь, государства открытого к сотрудничеству и партнерству, открытого к участию в глобальных общественных процессах, должно стать конечным результатом мероприятий по созданию нового имиджа Украины. Поэтому философия открытости – главный подтекст и центральный лейтмотив комплексной брендинговой стратегии Украины.

Также необходимо через серию информационно-рекламных материалов, объединенных в рамках единой концепции, воспроизвести динамику экономических преобразований в Украине и продемонстрировать инвестиционные возможности страны. Формирование инвестиционного имиджа Украины – одно из важнейших направлений брендинговой стратегии. Работа по улучшению инвестиционного имиджа предполагает прежде всего продуманное освещение программ и шагов правительства, законодательных изменений, направленных на активизацию инвестиционной деятельности в Украине. Но разработка инвестиционного имиджа в стране возможна лишь при условии преодоления внутривластных проблем, которые не дают ей развиваться и негативно влияют на международный образ. Такими проблемами являются торможение важных для страны реформ и тотальная коррумпированность всех уровней и ветвей власти.

Среди неохваченных, но крайне важных векторов формирования позитивного имиджа Украины, безусловно, следует назвать: налаживание сотрудничества с украинской диаспорой в разных странах мира; использование новых медиа, в частности популярных социальных сетей (Facebook, Twitter и др.); популяризация современной украинской литературы в мире. Ведь в современном глобализованном обществе информация становится тем ресурсом, который позволяет обеспечить своей стране процветание в любой сфере. При этом формирование имиджа государства непосредственным образом зависит от информационной политики государства и возможности формирования собственного информационного поля. Чем эффективнее информационная политика государства, тем больше возможностей наполнять мировое информационное пространство информацией, которая положительно отображается на имидже Украины, а также дает возможность противостоять информационным войнам и интервенциям, самостоятельно, без внешних воздействий, формировать свой собственный «бренд» и предупреждать любое негативное искажения информации со стороны других международных акторов.

Литература

1. Концепція бренду «Україна» Міністерства закордонних справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://brandukraine.org/u/>
2. Нагорняк Т.Л. Брендинг території як державна та регіональна політика: Монографія / Т.Л. Нагорняк. – Донецьк: Вид-во «Ноулідж», 2013. – 367 с.
3. Обушний М.І. Етнонаціональна ідентичність в контексті формування української нації / М.І. Обушний. – К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 1999. – 34 с.

4. Чалий В. Міжнародний імідж України: оцінки експертів / В. Чалий [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.razumkov.org.ua/additional/article_chaly_NSD3_ukr.pdf
5. Doing Business. Оценка бизнес регулирования [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <https://goo.gl/RrXjmg>

Медведська В.Ю.

*студентка 2 курсу магістратури
філософського факультету спеціальності «Політологія»
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ОСОБЛИВОСТІ ДЕЛІБЕРАТИВНОЇ ПОЛІТИКИ В СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ

В сучасній демократичній практиці легітимність влади часто забезпечується пасивною згодою громадян, яка виражається в межах електорального процесу, проте останній не передбачає реальної залученості суспільства в політичний процес. На противагу цьому теоретики деліберативної демократії наполягають на необхідності активного комунікативного процесу, завдяки якому громадяни демократичних держав зможуть виражати думку з усіх питань, що стосуються політичної сфери життя суспільства. В даному контексті політика постає як особлива публічна сфера соціальної комунікації, яка визначає характерні риси масової комунікативної культури. Зростання значення комунікативної складової політичного процесу призводить до зміни традиційної політики «сил та впливу» на «деліберативну» політику.

Деліберация в перекладі з англійської мови означає дослідження причин, врахування тих чи інших позицій, міркування, а також розглядається в якості обговорення в процесі прийняття рішень, дискусій в законодавчих органах або комісіях. Термін «деліберативна демократія» вперше був використаний Дж. Бессетом у праці «Деліберативна демократія. Тихий голос розуму» (1980 р.), присвяченій ролі обговорення у процесі прийняття рішень в системі законодавчої та виконавчої влади США [2, с. 5]. Крім того, деліберативна політика є базовою категорією досліджень Дж. Бессета, Ю. Габермаса, Дж. Коена, Дж. Драйзека, Е. Гутманн, Д. Томпсона та інших.

Дж. М. Бессет виокремлює поняття політичного деліберативного процесу, під яким він розуміє міркування щодо існуючих переваг державної політики та про суспільне благо – благо, яке є зовнішнім для тих, хто приймає рішення [2, с. 75]. Деліберативний процес може набувати різних форм. Наприклад, це може бути відкрита публічна дискусія, прямі диспути або ж обмін інформацією за закритими дверима. До того ж всі різновиди деліберативного процесу мають включати три основні елементи: інформацію, аргументацію та переконання. Інформація використовується для усвідомлення своїх політичних прихильників та розширення їх кола; переконання осіб, які приймають рішення, в достовірності запропонованого курсу; розповсюдження відомостей серед широкої загальності з метою отримання підтримки і впливу на державні структури. Аргументи, в свою чергу, виконують функцію пов'язування фактів із поставленими цілями. Вони пояснюють, як пропозиції про вдосконалення соціальної, економічної або культурної політики можуть покращити існуючий стан, бажано за мінімальних

затрат. Переконання виступає кінцевою стадією деліберативного процесу і його якісним показником. На думку, Дж. Бессета, переконання проявляється у випадку, коли під впливом інформації та аргументів учасник процесу прийняття політичних рішень займає самостійну позицію, яку він не розділяв до обговорення [2, с. 80].

Деліберативна демократія виходить з США, де умови для обговорення існуючих державних проблем виникли разом із федеративною державою. Наприклад, Алексис де Токвіль звернув увагу на те, що активна діяльність політичних сил всіх рівнів впливає на американське суспільство і дана активність здійснює вплив на громадське життя через звернення різних людей до будь-якої громадської проблеми. «Брати участь в управлінні суспільством і говорити про нього – ось головне заняття і найбільше задоволення для американців», – констатує французький мислитель [6, с. 191].

Під деліберативною політикою варто розуміти особливий суспільно-політичний курс, зорієнтований на раціональне обговорення суспільних проблем, який висуває вимогу стосовно інститутів влади, щоб всі політичні рішення були опосередковані та легітимізовані таким обговоренням. Реалізація принципу публічності в політичній сфері складає зміст деліберативної політики [5, с. 101].

Варто звернути увагу, що успіх деліберативної політики залежить не від громадян, які діють колективно, а від інституціоналізації взаємопов'язаних процедур та умов комунікації, а також від взаємодії інституціоналізованих процесів деліберації та громадської думки, яка розвивається у неформальній політичній сфері. Крім того, Дж. Коен висунув декілька вимог до таких процедур: 1) консультації повинні проводитись в аргументованій формі, шляхом узгодженого обміну інформацією між партіями; 2) консультації повинні бути прозорими та публічними, щоб нікого не виключити; 3) консультації є незалежними від зовнішнього примусу, окрім застосування «сили аргументів»; 4) консультації зосереджені на раціонально вмотивованій згоді і можуть фактично продовжуватися скільки завгодно, не виключаючи їх тимчасового припинення шляхом рішення більшості; 5) політичні консультації повинні бути націлені на питання, які є предметом спільного інтересу; 6) політичні консультації охоплюють інтерпретацію потреб і політичні установки, не обмежуючись рамками ціннісного консенсусу, який спирається на спільну традицію і практику [1].

На думку Дж. Коена, поняття деліберативної демократії укорінено в інтуїтивному ідеалі демократичного об'єднання, в якому обґрунтування умов асоціації здійснюється шляхом публічних аргументів та роздумів серед рівних громадян. Громадяни в такому випадку розподіляють обов'язки щодо розширення проблем колективного вибору на основі публічних роздумів та вважають свої основні інститути законними в тій мірі, в якій вони встановлюють межі для вільного публічного обговорення. Щоб розробити такий ідеал, Дж. Коен розпочинає з детальнішого опису власне ідеалу, який він називає «формальна концепція» деліберативної демократії. Виходячи з даної «формальної концепції», вчений розкриває сутність деліберативної демократії, демонструючи звіт ідеальної деліберативної процедури, яка фіксує поняття виправдання шляхом публічних аргументів та роздумів серед рівних громадян і слугує моделлю деліберативних інститутів [1].

Основною характеристикою деліберативної політики – прагнення до суспільного блага – до такого, яке виступає зовнішнім для тих, хто приймає рішення. Відстоювання власних інтересів або інтересів, в яких зацікавлений політичний актор, не може бути віднесено до деліберативного процесу. Тому актуальним в політичному порядку денному виступає виявлення протиріччя між

власним інтересом та загальним благом, можливості зближення морального і раціонального в процесі формування власної політичної позиції.

З точки зору деліберативної демократії в сучасному політичному процесі необхідне розширення змісту поняття «громадянського вибору». Така вимога передбачає збільшення кількості процедур, шляхом яких громадяни братимуть участь в політичному процесі. Безумовно, індивіди повинні мати можливість проявляти свою громадянську позицію не лише під час виборів, а також мати можливість брати участь у публічних дебатах і дискусіях з усіх питань, якими переймається суспільство. Прихильники теорії деліберативної демократії наполягають на необхідності громадської участі не лише у виборах нових еліт, а й у виборах стосовно всіх питань. Зокрема, щоб процедура була демократичною, необхідно створити умови для вільно вираженої згоди всіх зацікавлених сторін, тому важливим є пошук процедур та механізмів, які б гарантували моральну неупередженість. Очевидно, що деліберативна модель демократії є можливим засобом виходу із кризи демократичних інститутів.

Ю. Габермас є одним з представників наряду деліберативної демократії, який висунув концепцією нерозривно пов'язану з підходом до політичної комунікації. Габермас вводить поняття комунікативної раціональності та стверджує, що її основним суб'єктом є демократична громадськість, а саме громадянське суспільство [7, с. 48]. Німецький філософ вважає, що в сучасному демократичному процесі затребуваною є комунікативна дія, в межах якої при обговоренні можливо віднайти об'єктивну точку зору для всіх рівноправних сторін дискусії. Це дозволить уникнути, подолати інструментальну дію в політиці, перевести волевиявлення на громадянське суспільство. Жан Бодріяр, французький філософ, у своїй роботі «Суспільство споживання» відзначав, що в сучасному світі насильницькі способи державного контролю замінені «спільною» інтеграцією, вираженою, насамперед, в електоральній участі. На перший план виходить формальна участь шляхом виборчого права, референдумів, парламентських інститутів, які забезпечують «інсценування» спільної згоди [3, с. 214].

Бельгійська дослідниця Шанталь Муфф продовжила дискусію про нову парадигму демократії, моделі «демократії обговорення» [4, с. 180]. Вона пише про можливості в сучасних умовах «опору влади та законності на визначені форми публічного обґрунтування», а також про переконання «в існуванні раціональності, яка володіла б не лише інструментальним, але і нормативним виміром» [4, с. 183]. На її думку, головна ідея повороту до нової моделі демократії полягає в тому, що завдяки відповідним процедурам комунікації, можна досягнути такої згоди, яка б відповідала вимогам як раціональності, так і демократичній легітимності [4, с. 182].

Отже, можна спостерігати, що в політичній думці отримала розповсюдження нова тенденція в демократичній парадигмі, яка пов'язана із залученням деліберації, в основні якої лежить комунікація та довіра.

Надто актуальним є деліберативний процес в сучасному українському суспільстві, так як система прийняття рішень, яка склалась в останні роки, не передбачає зваженого раціонального підходу, а ґрунтується на односторонньому сприйнятті та розумінні політичних реалій без врахування думок широкої громадськості та громадянського суспільства. В сучасному українському дискурсі все більше можна зустріти думки тих, хто прагне до обговорення політичних тем. В обставинах, які склались на теренах України, найбільш активна частина суспільства перебуває у пошуках можливості вплинути на ситуацію в країні, привернути увагу влади держави на існуючі проблеми. Саме тому актуальним є

звернення до деліберативної як способу безперешкодного обговорення проблем, які турбують суспільство, з урахуванням інтересів різних груп населення України.

Таким чином, в сучасній науці проблематика демократії знаходить свій вияв у концепції деліберативної демократії. Останню відносять до напряму в теорії демократії, яка прагне розширити владу громадянського суспільства і його вплив на представницьку владу та адміністрацію шляхом обговорень, за умови, що дискусія буде інформаційною, незалежною та усесторонньою. Отже, деліберативну демократію треба розглядати як своєрідний діалог громадянського суспільства та держави, шляхом якого можна суттєво зменшити наслідки сучасної кризи демократичних інститутів, яка викликана недовірою громадян до політичних інститутів та лідерів.

Література

1. Cohen J. 1989. Deliberation and Democratic Legitimacy. – Hablin A., Pettit B. (eds.). The Good Polity. Oxford.
2. Бессет. Дж. М. Тихий голос разума. Делиберативная демократия и американская система государственной власти / Дж. Бессет, – М.: РОССПЭН, – 2011. – 336 с.
3. Бодриар Д. Общество потребления. Его мифы и структуры / пер. с фр. Е.А. Самарской. М.: Республика; Культурная революция. 2006. – 269 с.
4. Муфф Ш. К агонистической модели демократии // Логос. 2004. – № 2. – С. 180-197.
5. Назарчук А.В. Понятие делиберативной политики в современном политическом процессе // Полис. 2011. – №. 5. – С. 101.
6. Токвиль А. Демократия в Америке / пер. с фр. М.: Прогресс, 1992. – 554 с.
7. Хабермас Ю. Вовлечение другого. Очерки политической теории. СПб, Наука, 2001. – 417 с.

Негода О.Ю.

студент 4 курсу

*філософського факультету спеціальності «Політологія»
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ПОЛІТИЧНИЙ РЕАЛІЗМ ЯК МОДЕЛЬ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Зовнішня політика – це одна із найважливіших сфер діяльності держави, від якої залежить якісний розвиток і добробут та нормальне функціонування усіх внутрішньодержавних інститутів. Із появою держави, люди, задля свого добробуту, ще сильніше почали прагнути до захоплення нових та утримання існуючих благ та ресурсів. Індивідів завжди підштовхує егоїстичне бажання для покращення своїх нинішніх умов, навіть, не зважаючи, що ці бажання можуть нашкодити оточуючим. Із появою приватної власності, світогляд людей радикально змінився, індивіди перестали активно піклуватися про загальне благо, переважати почало особистісне збагачення та індивідуальний прогрес. При об'єднанні в державу, індивіди теж керувалися природним прагненням досягнення власної користі, хоча з необхідністю поступитися частиною своїх благ, але ця втрата не суттєва, так як індивіди у міцному колективі можуть та досягають більшої користі.

Політичний реалізм як модель міжнародних відносин постає, в першу чергу, як силова боротьба за обмежені природні ресурси. Перша мета, якою керуються держави у світі – це збереження власної безпеки та її посилення шляхом силового впливу. Таким чином стає зрозумілим, що саме держави є головними гравцями на міжнародній арені, а не союзи та блоки. Міжнародна політична система не є впорядкованою, адже у суперництві за збереження суверенітету держави часто діють непрозоро, а події розгортаються анархічно. Дослідники наголошують, що в такій боротьбі та конкуренції союзи держав є хиткими та непостійними, тому що не можна розраховувати, що хтось пожертвує власним інтересом на користь іншому. Держави перебувають у постійному напруженні, адже їх діяльність спрямована на самовдосконалення задля ефективнішого відстоювання власних національних інтересів. Ресурси відіграють дуже важливу роль, бо їх наявність свідчить про рівень могутності держави. Модель політичного реалізму є найбільш практичною та досконалою, вона найбільш якісно оцінює і характеризує людські можливості і прагнення. Людський цинізм перейшов із міжособистісних стосунків на рівень міжнародних відносин, де проявився із ще більшою силою та ще з більшими прагненнями. «Політика, як і суспільство в цілому, керується об'єктивними законами, що вкорінені в незмінній й далеко не ідеальній природі людини, спроби зміни яких завжди увінчані провалом. Політика розвивається всупереч моральності» [1, с. 234]. Концепція політичного реалізму була заснована Хансом Моргентау, на його думку – це єдине якісне теоретичне пояснення державної політики на міжнародній арені. Ідеолог політичного реалізму, аналізуючи міжнародні процеси, вивів шість «аксіом» функціонування зовнішньої політики держав, які я прагну розкрити.

За політичного реалізму, усі держави, як у свій час й індивіди, виходять з позиції сили та прагнуть до здобуття нових благ для себе. «Зовнішня політика держави має спиратися на фізичну, політичну та культурну реальність, що зможуть допомогти державі краще зрозуміти природу і сутність національного інтересу, який є провідною рушійною силою активної діяльності держави на міжнародній арені» [1, с. 518]. Ханс Моргентау наголошує, що задля власного успіху, держава не має піклуватися про інших, для неї повинно існувати лише єдине благо і це благо має бути власним національним.

На міжнародній арені, найвпливовіші держави ті, які мають потужну армію і проводять агресивну зовнішню політику, демонструючи іншим державам свої можливості та наміри. «У міжнародних відносинах, загроза використання військових сил є найважливішим матеріальним ресурсом, який визначає міць нації в порівнянні з опонентами» [1, с. 518]. Автор зазначає, що за політичного реалізму, відсутні або малоефективні міжнародні організації, кожна держава керується лише своїми національними прагненнями та інтересами, нехтуючи бажаннями інших. «Відмова від ототожнення моральних потягів конкретної держави з універсальними моральними законами, тобто, жодна держава не володіє монопольним правом на благодіяння. Утворення світового порядку на підґрунті універсальних цінностей для Моргентау є абсурдними» [2, с. 65]. Автор, маючи наочні приклади діяльності міжнародних організацій, зумів оцінити їхню безпомічність та односторонність у вирішенні конфліктів. Держави-гіганти завжди маніпулюють цими організаціями на свою користь.

Мир у світі існує лише за умов паритету сил, коли існують два і більше рівноцінних супротивника, які мають повагу один до одного і не здійснюють ескалації конфліктів. «Моргентау зазначає, міжнародні відносини визначаються як боротьба за владу і вплив, зовнішня політика формується на лобіюванні виключно

своїх інтересів. Держава може поважати інтереси інших держав, але не просто так, а виходячи з того, що взаємоповага власних інтересів може бути цікава іншим державам, які прагнуть підтримки» [2, с. 78]. Усі міждержавні суперечності здійснюються шляхом війн, де переможець отримує все, тому, у таких умовах, малі та не потужні держави прагнуть до об'єднання з світовими гігантами задля власної безпеки, так і відбувається поляризація світу на декілька конкуруючих центрів, кожен з яких прагне домінувати у всьому світі. «Кожен регіон світу має свою провідну державу, яка диктує правила гри на своєму континенті і прагне визначати долю світу на міжнародній арені» [3, с. 619].

За політичного реалізму, Морґентау зазначає, що лідери держав керуються усіма можливими методами, сповідуючу ідеї Макіавелі, нехтуючи принципами людяності та гуманності. Держави й індивіди піклуються лише про свою вигоду, світ байдужий і цинічний стосовно тих людей, які не можуть протистояти іншим.

Література

1. Morgenthau H. J. Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace / Hans J. Morgenthau. – Fifth Edition, Revised. – N.Y. : Alfred A. Knopf, 1978.
2. Brian A. Keaney. The Realism of Hans Morgenthau. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3579&context=etd>
3. Хантингтон С. Кто мы?: Вызовы американской национальной идентичности / С. Хантингтон ; [пер. с англ. А. Башкирова]. – М. : АСТ; Транзиткнига, 2004.

Підскальна О.М.

аспірант

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПОНЯТТЯ «ІЄРАРХІЧНИЙ ПЛЮРАЛІЗМ» ЯК ОСОБЛИВІСТЬ ПОЛІТИКИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ В ПОЛЬЩІ

Поняття «мультикультуралізм» є доволі багатограним та розмитим у трактуванні. Сьогодні не існує єдиного підходу у визначенні його сутності. Складність виникає через семантику слова: багатозначність визначення кореня «культура» та широкий діапазон застосування суфікса «ізм», який відносить нас до сфер ідеології, соціального стану, державної політики і т. д. Варто також зазначити про різні рівні функціонування та сприйняття мультикультуралізму: 1) *поверхневий*, (або не політичний), коли ми із задоволенням слухаємо музику кантрі, їмо китайську їжу, практикуємо індійську йогу, не заглиблюючись в етнічні питання; та 2) *політичний*, коли на перший план виходять питання прав та свобод етнічних та національних меншин, питання що пов'язані з міграцією та політикою, що регулює ці відносини. Схожу думку висловлює американський науковець, філософ-постмодерніст Стенлі Фіш, який запропонував власну класифікацію різновидів мультикультуралізму. Він розрізняє *strong multiculturalism* (сильний мультикультуралізм), що вимагає «глибокої поваги до всіх культур, тому що кожна з них має право на створення не тільки власної колективної ідентичності, а й визначення норм раціональності та гуманізму та *boutique multiculturalism* (бутіковий мультикультуралізм), що характеризує поверхневу, або косметичну,

прихильність деякого традиційного предмету, відмінному від інших» [2, с. 386]. Бутіковий мультикультуралізм зводиться до простого насичення соціального простору символами, маркованими як культурне розмаїття: ресторани національних кухонь, фестивалі та інші етнічні заходи, які простими засобами маніфестують культурну відмінність. Таким чином «мультикультуралізм» можна застосовувати в доволі широкому діапазоні галузей, що в свою чергу, аж ніяк не спрощує розуміння та визначення самого поняття. Сьогодні кожне суспільство можна вважати в тій чи іншій мірі мультикультурним. Різниця лише в тому, що для одних з них мультикультуралізм став результатом історичного розвитку, а для інших – сучасним макроструктурним процесом, даниною «мультикультурної моди». Різне розуміння цього поняття, чи прийняття того чи іншого його різновиду часто призводить до непередбачуваних наслідків, таких, наприклад, як проголошення політики мультикультуралізму, яка, як би це не звучало парадоксально, призводить до посилення етноцентричних тенденцій. Зокрема, яскравим прикладом останньої тенденції є Польща.

Польща – країна з досить невисокою часткою національних та етнічних меншин по відношенню до загальної чисельності населення. На державному рівні тут визнається та підтримується політика мультикультурності та толерантності. Так, починаючи з 1989 р. в Польщі відбуваються поступові зміни стосовно офіційної політики щодо національних і етнічних меншин. В цей рік була створена Комісія у справах національних та етнічних меншин в Сеймі Речі Посполитої. Тодішній прем'єр Тадеуш Мазовецький у зв'язку з обговоренням проблеми статусу національних і етнічних груп заявив: «Ми хотіли б, щоб ви відчували себе тут як вдома, підтримували свою мову і культуру, збагачували наше суспільство» [цит за 6, с. 63]. Питання, пов'язані зі збереженням та розвитком культурної ідентичності національних та етнічних меншин регулюються Законом про національні та етнічні меншини і про регіональну мову від 6 січня 2005 р. Цей закон також окреслює завдання і компетенцію органів державної адміністрації та територіального самоврядування в сфері міжетнічних відносин. Його положення реалізуються за допомогою інституціоналізації життя меншин, тобто за допомогою створення всіляких установ і організацій, покликаних підтримувати їх культуру, традиції та мову [6, с. 62].

Дискусії з приводу мультикультуралізму в Польщі стикаються, з тими ж проблемами, що були викладені вище, а саме неточною термінологією. Однією з найбільш вартих уваги є праця Юліти Макаро і Камілі Долінської, які організували дану дискусію. Автори виокремлюють чотири рівні аналізу: рівень реальної диференціації (мультикультуралізм як явище демографічне), рівень свідомості (мультикультуралізм сприймається як досвід в повсякденному житті, присутність «інших»), рівень політичний (політика з приводу етно- та нацменшин) і рівень маркетингу. Особливе зацікавлення представляє собою четвертий рівень – рівень маркетингу [3, с. 94]. Фактично, те що Ю. Макаро та К. Долінські визначають функціонуванням мультикультуралізму на рівні маркетингу, є тим самим, що С. Фіш визначав як «бутіковий мультикультуралізм», коли ми готові сприймати всю різноманітність культур на побутовому, не політичному рівні. Сьогодні в Польщі мультикультурним може бути все, тому що мультикультуралізм в моді й добре сприймається. Багато міст та сіл проводять багатонаціональні фестивалі та ярмарки, що свідчить про давню культурну різноманітність регіонів. Проблема полягає в тому, що офіційно декларована мультикультурна політика уряду Польщі, не завжди знаходить свій механізм реального функціонування в політичній площині. Більше того у мультикультурному польському дискурсі існує

парадоксальна думка, що при всій декларованості мультикультуралізму, а отже захисту політичних прав нацменшин, він в реальності виступає як механізм посилення польської етноцентричної ідеї, зміцнення польськості, а точніше – конкретного бачення польськості, опосередкованої через історичний наратив, який має за основу сьогоденні ієрархічні стосунки. Зокрема такої позиції дотримується польська дослідниця Агнешка Пасіка, яка у статті «Польська багатокультурна політика мультикультуралізму як механізм для зміцнення польськості» зазначає наступне: «...категорія «мультикультуралізм» являє собою механізм, який замість того, щоб роз'яснювати суспільству реальне культурне різноманіття, посилює польське, та польсько-католицьке домінування» [5, с. 130]. Такого висновку дослідниця приходить аналізуючи дані польових досліджень, зібраних на так званих Кресових територіях, де проживають, як поляки так і значна частина представників етономеншин, а саме лемків.

Саме в дискурсі про Креси польські дослідники часто ратують про реальність застосування політики мультикультуралізму на даних територіях. Автори «мультикультурної думки» часто змальовують населення території Кресів як мультикультурні спільноти. З одного боку, Креси несуть в собі образ гармонійного співіснування різних етнічних і релігійних груп в рамках польського керівництва; колиски традицій і оплот християнства; символ національної величі та сили; іншими словами, польської першості і прав етнічних поляків до управління. З іншого боку, вони містять в собі образи вигнань і етнічних чисток серед польського населення. Як зазначив Даніель Бовуа, бачення кресів є «виявом польського нарцисизму, образливого для сусідів, красивою яскравою казкою, яка ігнорує основні соціальні, етнічні і релігійні проблеми» [1, с. 105]. Перш за все, кресова картина міжетнічних взаємин впливає на стан меншин, що живуть в сучасній Польщі. Я вважаю, що жертвою цього процесу значною мірою є українське населення, образ якого є одним з основних елементів дискурсу про Креси. Мовляв в дійсності українці, адресати цивілізаційної місії поляків, як люди з більш низьким статусом і культурою, а також кати і вороги поляків. Негативний стереотип українця виявився надзвичайно міцний і стійкий до змін, правда, в образі конгломерату того образу козака, яким його змальовує Генрик Сенкевич (автор історичної трилогії «Вогнем і мечем» 19 ст., відомий ворожим ставленням до українського козацтва та його визвольних змагань), бандерівця та іммігранта, що виконує найгіршу роботу. Без сумніву, важливу роль в цьому процесі відіграють засоби масової інформації, в яких, образ українців, в основному негативний. Ситуація трохи змінилась після подій «Євромайдану 2014», коли польські ЗМІ змінили свою риторику стосовно образу українців. Проте останні дослідження демонструють той факт, що відбувається певна «втома» від захоплення українцями, а негативні стереотипи залишаються доволі стійкими [7]. Наукові праці також не вільні від бездумних звинувачень і полоноцентричної точки зору, згідно з якими лише українці мають передивитись свою історію та визнати колись вчинені злочини [5, с. 138]. Використовуючи розвинену сучасну термінологію для аналізу історичних реалій, дослідники часто ігнорують той факт, що ідеал мультикультуралізму передбачає еквівалентність культур. Тим часом Креси були простором польської колонізації та асиміляції, де домінування польськості та католицизму було еквівалентом соціального, політичного і економічного домінування. При аналізі даної ситуації Агнешка Пасіка вводить поняття «ієрархічний плюралізм», підкреслюючи співіснування рівноправних та ієрархічних тенденцій в одній соціальній системі [4]. На території «мультикультурних» Кресів саме польська католицька більшість, має вирішальний вплив на форму місцевого

плюралізму. Активно просуваючи «мультикультуралізм», більшість суворо охороняє свої межі, при цьому вказуючи на той факт, що меншість має бути, по суті, вдячна за надані їм права («Адже ми дозволяємо їм працювати!»). Такі думки не без підстав нагадують дебати на тему мультикультуралізму і політики щодо іммігрантів, які точаться в країнах Західної Європи. Важливо відзначити, що хоча лемківське населення проживало на даній території протягом століть, воно й досі розглядається як «гості», які повинні бути вдячні польській більшості за право проживати в польській державі. Для того, щоб повністю відобразити картину соціальних відносин на даних Кресових територіях, слід зазначити, що основним елементом етнічної ідентифікації в досліджуваному регіоні є релігійна приналежність. Зв'язок між релігією та етнічною приналежністю як у поляків, так і у лемків дуже сильний, так що ключовою стає їх приналежність до певної Церкви. В результаті, етнічні категорії використовуються як синоніми з релігійними. Наприклад, католицький храм часто називають «польським», православна церква називається «лемківською», а польські сусіди – «католики». Крім того, доволі поширеним є спосіб мислення за якого давня феодальна структура – поляки «пани», а українське населення «селяни» – трансформується в польське домінування сьогодні, тобто поляки «рівніші серед рівних». Теоретично, всі мають однакові права, але на практиці втілення їх в життя вирішує польська більшість. Впливають на цю ситуацію два істотних фактори. По-перше це сприйняття меншини в якості «квартирантів» – людей, які повинні бути вдячні польській більшості за можливість «квартирувати» на «їх» території. По-друге – це свого роду віра в привілейованість польського населення перед сусідніми народами, перевага, яка також представляє собою обґрунтування домінування. Такі думки можна вважати як захист певного статус-кво, а саме ієрархічної системи соціальних відносин.

Таким чином, можна підсумувати, що декларована політика функціонування «мультикультуралізму» була трансформована у висвітлення відносин «більшість-меншість». Як вже підкреслювалось, питання Кресів характеризує міжетнічні відносини, в яких поляки є домінуючою групою і домінування це вважається само собою зрозуміле. Польське етнічне населення, з одного боку, пишається своїми культурними та історичними здобутками, а з іншого боку – стоять жертви історії та історична несправедливість зі сторони сусідніх народів. В основі думки про право поляків на домінування лежить пам'ять про те, що «Львів» це колишня польська територія, а «Волинь» давня болюча образа.

Висновки. Отже, особливість функціонування польського мультикультуралізму передбачає сприйняття «інших», але у відповідності зі строгими правилами, які запобігають порушенню серцевини домінуючої культури. Саме з цієї причини виникають сумніви в легітимності розуміння мультикультуралізму як процесу збільшення ступеня участі всіх громадян в соціумі та його ролі в спробі гідної оцінки культурних меншини. Таким чином можна констатувати той факт, що існує певна прірва між офіційно декларованою державною політикою та реальним сприйняттям й розумінням мультикультуралізму. Поки питання не виходять в політичну площину, мультикультуралізм сприймається «на ура», все те, що С. Фіш називав «бутіковим мультикультуралізмом». З іншого боку розмитість та різне розуміння самого поняття «мультикультуралізм» породжує, та й далі буде створювати подібні прірви між декларуванням та реальним функціонуванням. Щоб цього уникнути в подальшому, дане питання стосовно термінологічної невизначеності потребує подальшого наукового дослідження та пошуку оптимального підходу в трактуванні та розумінні.

Література

1. Beauvois D. Mit «kresów wschodnich» czyli jak mu położyć kres / Daniel Beauvois // Wojciech Wrzesiński (red.), Polskie mity polityczne XIX i XX wieku / Daniel Beauvois. – Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1994.
2. Fish S. Boutique Multiculturalism, or Why Liberale Are Incapable of Thinking about Hale Speech [Електронний ресурс] / Stanley Fish // Critical Inquiry Vol. 23. No 2. P. 378–395, 1997. – Режим доступу до ресурсу: <https://handleshaus.files.wordpress.com/2013/09/boutique-multiculturalism.pdf>
3. Makaro Julita, Dolińska Kamila, 2012, Wielokulturowość Europy Środkowo-Wschodniej. Kilka metodologicznych uwag o definiowaniu i badaniu zjawiska, «Sprawy Narodowościowe», nr 40, S. 87–100.
4. Pasieka A. «Seven Ways to God. The Dynamics of Religious Pluralism in Rural Southern Poland» / Agnieszka Pasieka. – Halle / Saale: Uniwersytet Marcina Lutra, 2012.
5. Pasieka A. Wielokulturowych po polsku o polityce wielokulturowości jako mechanizmie umacniania polskości / Agnieszka Pasieka // Kultura i społeczeństwo / Agnieszka Pasieka. – Warszawa: PAN, komitet socjologii, instytut studiów politycznych, 2013. – № 3. – С. 129–155.
6. Щлиз А. Социологический смысл мультикультурализма: является ли Польша мультикультурной? / А. Щлиз, М. Шчепаньски // Социологические исследования / А. Щлиз, М. Шчепаньски. – Москва: Институт социологии Российской академии наук, 2014. – № 2, Февраль. – С. 58–67.
7. Янковський В. Ставлення поляків до українців покращилося [Електронний ресурс] / Войцех Янковський // Громадське радіо. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://hromadskeradio.org/ru/programs/na-svizhu-golovu/stavlennya-polyakiv-do-ukrayinciv-pokrashchylosya-ekspert>

Поліщук П.А.

*аспірант 1 курсу історичного факультету
Донецький національний університет імені Василя Стуса*

ДОКТРИНА БЕЗПЕКОВОЇ ТА ОБОРОННОЇ ПОЛІТИКИ ЛЕЙБОРИСТСЬКОГО КАБІНЕТУ Т. БЛЕРА (1997–2007 РР.)

Руйнація біполярної системи міжнародних відносин, завершення холодної війни, свідоме й демонстративне нехтування Російською Федерацією норм міжнародного права, активізація міжнародного тероризму спричинили найбільшу кризу в міжнародних відносинах та підірвали усталену систему міжнародних відносин. Криза продемонструвала низьку ефективність існуючих глобальних та регіональних рівнів міжнародних безпекових механізмів. Ця ситуація змушувала демократичний світ, включаючи Велику Британію, шукати нові шляхи та засоби забезпечення миру і стабільності, адекватного реагування на новітні виклики і загрози.

Міністр оборони Великобританії Дж. Робертсон¹ зазначив у 1998 р., що стратегічна обстановка кінця ХХ ст. у глобальному вимірі суттєво різнилася від попередніх п'ятидесяти років. Руйнація СРСР та соціалістичного блоку, розпад

---

¹ Джордж Робертсон – міністр оборони Сполученого Королівства (1997-1999 рр.), генеральний секретар НАТО (1999-2004 рр.).

Організації Варшавського договору і створення у Східній Європі нових, самостійних, демократичних держав нівелювало пряму радянську військову загрозу для Заходу та Сполученого Королівства в тому числі. Водночас холодна війна та гонка озброєнь сформували в британського політичного істеблішменту специфічне «стратегічне мислення», в центрі якого перебувала лише радянська загроза та уява про відносну стабільність на периферії міжнародної системи. Звідси Великобританія не була готова відповісти на новітні безпекові виклики, які несли наслідки локальних військових конфліктів у Перській затоці, на Балканах. У цьому зв'язку Дж. Робертсон загострював увагу на тому, що формуються нові загрози, які безпосередньо чи опосередковано торкаються оборонних засад країни та унеможлиблюють традиційний спосіб життя громадян. Йшлося у виступі міністра про вище згадані конфлікти, тероризм, наркобізнес, злочинність. На його думку, оборонні та безпекові підходи часів біполярного світу не надавали інструментарію для відповіді на нові виклики XXI ст. [1, parag. 6–9].

Виходячи із цього, перед міністерством оборони постала нагальна потреба розробки нової оборонної та безпекової стратегії, яка отримала назву «Стратегічна оборонна програма» (далі – СОП). Документ було опубліковано у 1998 р. У преамбулі до цього документу міністр оборони характеризував період кінця XX ст. «епохою невизначеності та нестабільності». Лейбористське керівництво оцінювало периферійні локальні конфлікти як пряму загрозу для Сполученого Королівства. Звідси, у новій СОП визначались особливості та механізми реагування на виклики сучасного світу. Передусім йшлося про фундаментальну реструктуризацію військових сил, які мають пристосуватися не лише до попередження та уникнення військових конфліктів, а й до виконання міжнародних гуманітарних місій [1, parag. 62].

Аналізований нами документ можна умовно поділити на дві частини. Перша, загально-теоретична (1–4 розділи), підводить теоретичну базу під майбутні реформи, в ній конкретизуються безпекові пріоритети (збереження британського лідерства в ЄС та НАТО; підтримка міжнародної стабільності та економічного розвитку як основи національної безпеки та процвітання Сполученого Королівства); визначалися основні оборонні завдання і місії (створення оборонних дипломатичних місій; розширення інформаційно-пропагандистських програм; участь в гуманітарних операціях та операціях із підтримання миру НАТО). Друга частина СОП присвячена конкретно-практичним цілям (5–11 розділи), оскільки пропонувалися методи та заходи для реформування військових сил та зміни в армійських структурах. Наприклад, 5-ту повітряно-десантну бригаду було реорганізовано та посилено важкою технікою й перейменовано у 12-у механізовану; до 24-ї окремої аеромобільної бригади було інтегровано ще один полк армійської авіації. ЗС Великобританії поповнювалися відповідно до СОП новим осучасненим озброєнням: бойовими розвідувальними машинами, безпілотними літальними апаратами і розвідувальним обладнанням. Також створювалися нові військові формування: Об'єднані сили швидкого реагування, які включали компоненти всіх видів збройних сил, здатних до швидкого розгортання і ведення бойових дій одночасно в декількох конфліктних зонах; Об'єднаний авіаційний компонент «Джойнт форс-2000» з підрозділами військово-повітряних сил і палубної авіації військово-морських сил). Було укрупнено та підвищено оперативну мобільність танкових полків, склад кожного полку збільшився до 600 чоловік і 58 танків. Реорганізація армії підсилювалася розробкою нових командних структур, завдання яких полягали в оперативному реагуванні на міжнародні конфліктні ситуації і фаховому керівництві новоствореними

військовими формуваннями. До них належали: Об'єднане командування сил і засобів протиповітряної оборони наземного базування сухопутних військ і військово-повітряних сил та Об'єднаний центр стратегічної оборони [1, parag. 3, parag. 29; 2, с. 487, 490; 3, с. 9; 4, с. 9; 5, с. 620].

Терористичні акти 11 вересня 2001 р. у Нью-Йорку та Вашингтоні сколихнули світову спільноту. Ця демонстрація сил тероризму засвідчувала не лише нову загрозу, а й виявляла майбутні методи боротьби, які будуть використані радикально налаштованими терористичними угрупованнями. Виходячи з цього, у порядку денному світової безпеки висувалася проблема асиметричних загроз, тобто використання низько технологічних або грубих методів атаки на більш технологічно розвиненого або сильнішого противника. За висловом В.В. Леонова та Б.О. Воровича, «...після терактів 2001 р. термін «асиметричні загрози» ототожнюють з міжнародним тероризмом, а також у разі небезпек з придбання зброї масового знищення міжнародними терористичними групами». Терористична атака на США спонукала необхідність перегляду і доповнень СОП. За словами Дж. Хуна, держсекретаря з питань безпеки, «СОП бачила асиметричні загрози в якості одного із цілого ряду тактик, які противник міг використати. Напад на США 11 вересня показав, що ці дії мають стратегічний ефект» [6, с. 30; 7, р. 4, 7].

У червні 2002 р. британським керівництвом було ухвалено «Новий розділ стратегічної оборонної програми», яким коригувалась і приводилася у відповідність до нових світових реалій попередня доктрина. Документ віддзеркалював необхідність багатопланового підходу до питань безпеки та оборони країни. Лейбористи окреслювали декілька перспективних напрямків роботи: протистояння асиметричним загрозам; технологічне вдосконалення військ; підготовка до експедиційних операцій; посилення внутрішньої безпеки. Кожен із них мав чітко окреслені практичні цілі, виконання яких дозволяло забезпечити Сполучене Королівство від новітніх загроз. Важливим було створення мережі інформаційних датчиків у царині безпеки і оборони, які в режимі реального часу або близько до нього отримуватимуть інформацію. Ця система отримала назву Мережецентрична технологія «Network Centric Capability». Крім цього, базуючись на новаціях, внесених до СОП, виникла нагальна необхідність подальшого розвитку, тренування і вдосконалення сили швидкого реагування. Оскільки боротьба із тероризмом «не має лінії фронту, як такої, а конфлікти надзвичайно швидкоплинні» мобільність, швидкість і точність мають стати головними характеристиками військових формувань. Задля посилення цих заходів планувалося створити 6-ти тисячний добровольчий резерв, дислокований у різних графствах, але добре структурований і вишколений, для підтримки цивільної влади [2, с. 505; 5, р. 626-627; 8].

Реалізація положень, оприлюднених у СОП та «Новому розділі», сприяли модернізації британських військових сил. Проте на глобальному та регіональному рівнях залишалася головна небезпека, а саме, ядерна та загроза удару балістичними ракетами, які досягали території самої Великобританії й розташування її експедиційних військ. У контексті вищевикладеного було ухвалено британським парламентом у грудні 2003 р. новий документ під назвою «Забезпечення безпеки у мінливому світі».

Головна ідея цього нового документа у царині безпеки та оборони Великобританії полягала у зменшенні бойового складу ЗС на користь дослідження та виробництва тогочасних військових технологій, оснащення ними військ спеціального призначення. На нашу думку, результатами реалізації нової оборонної та безпекової доктрини від 2003 р. полягали у наступному: по-перше,

війська Сполученого Королівства були здатними для проведення одночасно трьох коротко- або середньомасштабних операцій із проведенням однієї довготривалої місії із підтримання миру (як місія у Косово); по-друге, британська армія підготувалась до розгортання військ у довгостроковій перспективі в операціях як локального, так і регіонального виміру; по-третє, британським військам належало зайняти лідируючі позиції у будь-яких коаліційних військових формуваннях; по-четверте, для модернізації та осучаснення британських збройних сил та підвищення їхнього фінансування здійснювалась демобілізація особового складу у різних військових підрозділах: демобілізовано 10 тис. військовиків, із них 7,5 тис. з ВПС, звільнено близько 10 тис. цивільних службовців міністерства оборони, зменшено кількість патрульної авіації «Німрод» та батареї зенітно-ракетного комплексу «Рапіра», до 2007 р. було заплановано ліквідацію шести дивізіонів артилерії [2, с. 509; 5, р. 631; 9, р. 4; 10, р. 32].

Отже, після розпаду СРСР та закінчення холодної війни лейбористський уряд Т. Блера зіткнувся із новими безпековими викликами: локальними військовими конфліктами на європейських теренах, загрозою міжнародного тероризму, розповсюдженням зброї масового знищення тощо. Це вимагало осучаснення та адаптації до нових реалій безпекових та оборонних доктрин Великобританії. Впродовж досліджуваних нами років лейбористський уряд ухвалив низку стратегічних документів у царині безпеки та оборони: у 1998 р. – «Стратегічну оборонну програму», у 2002 р. – «Новий розділ до Стратегічної оборонної програми», у 2003 р. – «Забезпечення безпеки у мінливому світі». Відповідно до цих документів передбачалось: реструктуризація армії, модернізація її військово-технічного оснащення, створення нових командних структур, скорочення особового складу, створення Об'єднаних сил швидкого реагування, розробка механізмів уникнення ядерної загрози, здатність британських ЗС проводити широкомасштабні та локальні військові операції тощо.

Література

1. UK Strategic Defence Review. – London, 1998. – Електронний ресурс. Режим доступу: http://archives.livreblancdefenseetsecurite.gouv.fr/2008/IMG/pdf/sdr1998_complete.pdf
2. Великобритания: эпоха реформ / [А.А. Громыко, Л.О. Бабынина, Н.К. Капитонова и др.]; под ред. А.А. Громыко. – М.: Издательство «Весь мир», 2007. – 536 с.
3. Кириллов Д. Направленность современной военной политики Великобритании / Д. Кириллов // Зарубежное военное обозрение. – 1999. – № 9. – С. 8-11.
4. Печуров С. На пути централизации военного руководства Великобритании / С. Печуров // Зарубежное военное обозрение. – 2003. – № 3. – С. 8-12.
5. Blair's Britain 1997-2007 / edited by Anthony Seldon. – New York: Cambridge University Press, 2007. – 690 p.
6. Леонов В.В., Ворович Б.О. Парадокс асиметрії в сучасних міжнародних збройних конфліктах / В.В. Леонов, Б.О. Ворович // Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського. – 2016. – № 1. – С. 29-34.
7. A new Chapter to the Strategic Defence Review. – London, 2003. – 32 p.
8. Agility, Flexibility, Technology – A New Chapter In UK Défense. – Електронний ресурс. Режим доступу: [http://www.defense-aerospace.com/articles-view/release/3/10948/uk-revises-updates-sdr-\(july-19\).html](http://www.defense-aerospace.com/articles-view/release/3/10948/uk-revises-updates-sdr-(july-19).html)

9. Delivering Security in a Changing World. – London, 2003. – 21 p.
10. MOD Annual Report and Accounts 2003–2004. – London, 2004. – 205 p.

Ракова О.М.

студентка 2 курсу

факультету психології, політології та соціології

Національний університет «Одеська юридична академія»

ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА – АКТУЛЬНИЙ ПРЕДМЕТ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПОЛІТОЛОГІЇ

Одне з центральних місць, як у вітчизняній, так і в сучасній світовій політології займає вивчення такого феномену як політична еліта. Вона являє собою сукупність людей, яка визнається у суспільстві як найкраща і добірна. Саме дослідження політичних еліт раніше і в наш час, виступає одним із провідних напрямків політичного аналізу, без дослідження якого неможливо уявити вивчення сучасної політики. Проблема політичної еліти в політичній науці загалом, і в українському суспільстві зокрема була, є і буде актуальною.

Вивченням та дослідженням поняття еліти в свій час займалися вчені, серед яких виділяють французького дослідника Ж. Сореля та італійського вченого В. Парето. Поняття «еліта» було введено до обігу на рубежі XIX–XX ст. Під елітою як правило розуміють – провідні верстви суспільства, які здійснюють керівництво у певних галузях життєдіяльності людей. Саме поняття «політична еліта» ввів в політичну науку В. Парето, розуміючи під цим поняттям правління кращих, він також висував теорію про існування дещо іншої еліти, а саме – контреліти. В подальшому розвитку політологічної думки свої ідеї та роздуми щодо політичних еліт висловлювали і Г. Моска, і Р. Міхельс, якими було запропоновано перші концепції еліт [1, с. 190]. Політична еліта завжди була і залишається кращою групою людей, яка має за мету вирішення різноманітних завдань майже усіх сфер суспільного життя.

Слід зазначити, що феномен політичної еліти займав і займає досить вагоме місце у працях вітчизняних вчених. Серед українських дослідників питанням теорії політичних еліт займалися В. Бебик, С. Вовканич, Б. Кухта, М. Пірен, А. Пахарев, М. Головатий та інші. Також можна виокремити дослідників, що присвятили свої праці вивченню саме проблеми формування політичної еліти України. Це – Н. Бойко, О. Гладкий, О. Майборода, Д. Табачник та інші.

Після проголошення незалежності в Україні швидкими темпами почала формуватися так звана нова еліта, про яку відомий український політолог А. Пахарев говорить, що саме процес становлення і первинного формування еліти пов'язан з об'єднанням у владних структурах її представників [2, с. 8]. На думку М. Головатого, на сьогоднішній день еліта виступає більш формальною політичною елітою, тобто тією, яка відповідає лише деяким елементам цього поняття. Попри різноманітні дослідження, які були розроблені низкою вчених, натеper не існує єдиної думки щодо трактування терміну «політична еліта» та розуміння цього поняття.

Розглядаючи праці вітчизняних дослідників, можна говорити про те, що кожен з них вкладає свою цінність в трактування даного поняття і кожен розуміє цей феномен, що з'явився в політичній думці, по-різному. Так, можна привести

приклад однієї української дослідниці, а саме І. Сало про те, що характеристика сучасних політичних еліт України призводить до загальної депресії, і не видно просвітлення у цього. Натомість, слід сказати, що, незважаючи і на досить негативне ставлення щодо політичної еліти в нашій країні деяких вчених, саме поняття «політична еліта», на мою думку, прийшло до політології надовго, адже закріпилося воно в політологічній науці досить міцно.

Термін «еліта» з етимологічної точки зору ґрунтовно розглядала М. Пірен, яка зазначала, що політична еліта має два основні значення. Еліта – це невелика сукупність людей, яка має певні якості та ознаки, які їх вирізняють серед інших людей і які сприяють тому, щоб займатися формуванням суспільних думок. І також еліти, на її думку, це найкраща, найцінніша група в суспільстві, яка стоїть над масами і саме покликана керувати цією масою. Також М. Пірен зазначає, що політична еліта – це є ті люди, які покликані надавати приклад всьому іншому суспільству, створюючи певні зразки поведінки і суспільних потреб. Так, наприклад, Г. Ашин вважає, що більшість аналітиків та політологів під політичною елітою розуміють ту частину суспільства, яка володіє доступом до інструментів влади, рветься до влади і панує над суспільством. Він також трактує цей феномен як правління тих, хто являє собою найактивнішу частину панівного класу.

Свою увагу дослідженню політичних еліт приділяв також відомий вітчизняний політолог В. Бебик. «Політична еліта – це частина класу або суспільного прошарку, яка усвідомлює свої специфічні інтереси, свою організованість і відокремленість, активно детермінує спосіб і умови реалізації тих чи інших завдань, поглядів немалої, а значної соціальної групи як соціальної спільноти» – казав політолог. Він виділяв два типи еліт: ті, які формується усередині великих класів і спільнот, та еліт влади, які є саме виразниками інтересів правлячих кіл осіб [3, с. 107-108].

Отже, проаналізувавши деякі підходи щодо визначення політичної еліти, можна впевнено казати, що під політичною елітою найчастіше мають на увазі певну меншість суспільства, яка представляю собою самостійну, найкращу, вищу та достатньо привілейовану групу, яка в свою чергу наділена особливими психологічними, соціальними і політичними якостями, а також та, яка бере безпосередню участь у прийнятті і здійсненні рішень, пов'язаних з використанням державної влади або впливом на неї [4, с. 320]. Політична еліта є саме складовою правлячої еліти і саме як її складова частина вона поділяється на відкриту і тіншову. Відкрита або, як її ще називають, «прозора» еліта – це, насамперед, публічні політики, які займають певні позиції у державній владі: народні депутати, члени уряду, державні службовці високого рангу. Під тіншовою елітою мають на увазі людей, які справляють сильний вплив на прийняття державних рішень завдяки своєму багатству або неординарним особистим якостям, але діють не публічно, а кулуарно, іншими словами «в тіні». Саме така класифікація політичних еліт найбільш притаманна українській державі.

Проаналізувавши декілька підходів щодо трактування та розуміння феномену політичної еліти, які розглядали в своїх працях українські вчені – політологи, можна з упевненістю казати, що політична еліта займає вагоме місце в політичній думці і політичній науці України. Проблематикою формування політичної еліти в українській державі займалися також видатні вчені, які найбільшу увагу приділяли саме становленню еліт в Україні, в період переходу від комуністичного режиму до демократії.

Говорячи про політичні еліти, як про досить важливий предмет в політології, а також про їх розвиток в українському суспільстві, можна лише додати, що в

Україні на даному етапі слід казати не про еліту, а про так звану «псевдоеліту». Поняття псевдоеліта представляє собою певне явище, яке більше відноситься до держав, яким у минулому притаманні були тоталітарні політичні системи, адже наша держава ще знаходиться в процесі посткомуністичної трансформації, але навіть це не заважає більшості дослідників вивчати феномен політичної еліти, пропонувати свої підходи щодо трактування і визначення цього терміну та умови розвитку політичної еліти в майбутньому України. На завершення можна лише додати, що політична еліта, на мою думку, повинна в першу чергу, ставити собі за мету досягнення тих чи інших цілей, які б в першу чергу стосувалися народу, тобто правління для народу.

Література

1. Юрій М.Ф. Політологія. Навчальний посібник / М.Ф. Юрій. – К. : Дакор, КНТ, 2006. – 416 с.
2. Пахарєв А. Політична еліта. Формальна?Справжня? / А. Пахарєв // Віче. – 1997. – № 11. – С. 3-14.
3. Бебик В. Еліта, елітарність, лідерство / В. Бебик // Віче. – 1993. – № 7. – С. 107-112.
4. Кулагін Ю.І. Політологія: Підручн. для вищ. навч. закладів / Ю.І. Кулагін, В.І. Полуріз. – К.: Альтерпрес, 2002. – 612 с.

Савкова С.С.

студентка 5 курсу

факультету психології, політології та соціології

Національний університет «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В НАПРЯМКУ «СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА»

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що в сучасних умовах важливість ролі Євросоюзу (далі ЄС) у світових політичних процесах все більше зростає, а це пов'язано тим, що ЄС виступає активним суб'єктом міжнародних відносин, головним джерелом економічної допомоги країнам, які розвиваються, й одночасно – вигідною зоною для зовнішніх інвестицій.

Дослідженнями зовнішньої політики займалися такі вчені: М. Фуше, Х. Хаукал, К. Райк, Дж. Логхланд, Б. Коппітерс, Б. Колер-Кох, Ф. Камерон, С. Егенхофер, М. Емерсон, Т. Дієз, В. Волес, М. Валь, С. Хантінгтон, Д. Нельсон, Дж. МакКормік, М. Купер, Г. Кісінджер, Р. Каган, Д. Гелда, З. Бжезинський, І. Валлерстайн, В. Шемятенков, А. Терентьев, І. Максимич та багато інших.

Становлення Європейської політики сусідства було пов'язане з «великим» розширенням Євросоюзу на Схід в 2004-2007 рр.

Під час підготовки розширення стало очевидно, що після завершення цього процесу можливості для інтеграції в ЄС нових членів будуть на найближче майбутнє вичерпані. Саме в цей період почалося формування стратегії майбутньої ЄПС, яка повинна була компенсувати фактор досягнення меж розширення і в майбутньому забезпечувати поширення впливу Євросоюзу в сусідніх з ним країнах шляхом створення інших, які не передбачають повну інтеграцію, моделей співробітництва.

За відправну точку внутрішньоевропейської дискусії про політику щодо майбутніх сусідів можна вважати саміт Євросоюзу в Гельсінкі в грудні 1999 р, підсумки якого ясно показали, що до 2004-2005 рр. слід очікувати вступу в Союз як мінімум 10 нових членів і, відповідно, значного розширення меж на Схід. Новими безпосередніми сусідами ЄС після 2004 року повинні були стати Україна, Білорусь і Молдова. Розширювався і кордон з Росією, а її Калінінградська область виявилася ізольованою всередині ЄС та Шенгенської зони [1, с. 72]. Підготовка до розширення ЄС та формування нової політики щодо країн-сусідів розвивалися практично паралельно та завершилися в травні 2004 року.

Підсумковий документ Європейської комісії, який засвідчив закінчення процесу формування ЄПСЗ, був опублікований через кілька днів після офіційного вступу до Євросоюзу десяти нових членів. Тісний зв'язок між двома цими процесами не міг не вплинути на характер майбутньої політики сусідства. Моделлю, на основі якої вибудовувалася стратегія щодо майбутніх сусідів, стала політика Євросоюзу щодо кандидатів на вступ з числа країн ЦСЄ. Робоча група (Wider Europe Task Force), яка була задіяна в розробці ЄПС, була сформована головним чином із співробітників генерального директорату Єврокомісії з розширення і потім була передана в підпорядкування генеральному директорату стосовно зовнішніх відносин.

Активна фаза формування та підготовки Європейської політики сусідства розпочалася в 2001 р. з розвитком внутрішньоевропейської дискусії про необхідність нової стратегії щодо майбутніх сусідів ЄС. На перших етапах вона проходила як обмін думками у формі листів та неофіційних документів (non-papers) [2, с. 121].

У другій половині 2002 року перші ескізи майбутньої політики сусідства були представлені спочатку в спільному листі високого представника ЄС Х. Солани та комісара з питань зовнішньої політики К. Паттерна під назвою «Велика Європа» (Wider Europe), а потім, в більш розширеному вигляді, у виступі глави Єврокомісії Р. Проді на конференції Європейського співтовариства вчених асоціацій.

Остаточна Європейська політика сусідства була сформульована в двох документах Єврокомісії, опублікованих в березні 2003 р. і травні 2004 р.

В останньому з них говориться, що в перспективі ЄПС повинна сформувати навколо Євросоюзу кільце країн, «які підтримують основні цінності і цілі ЄС, залучені у все більш тісні взаємини з ним, що мають на увазі крім співпраці високу ступінь економічної та політичної інтеграції» [3, с. 156].

Узагальнюючи, можна виділити кілька основних напрямків в рамках ЄПС:

- створення загального економічного простору, що має на увазі розширення внутрішнього ринку ЄС і включення в нього країн-сусідів на основі гармонізації та перенесення регулюючих норм і правил;
- розширення простору «м'якої безпеки», що має на увазі боротьбу зі злочинністю, нелегальною міграцією, торгівлею наркотиками та ін.;
- врегулювання та попередження регіональних збройних конфліктів;
- політична стабілізація країн-сусідів, сприяння трансформаційним процесам і поліпшенню ситуації в сфері дотримання прав людини.

У 2006 р. Німеччина зробила чергову спробу розділити інструменти всередині політики сусідства за географічним принципом, підвищити значимість її східного напрямку і подолати основні протиріччя у відносинах з країнами-партнерами. Напередодні головування Німеччини в Раді ЄС німецький МЗС, очолюваний соціал-демократом Ф. Штайнмайером, висунув проект «ЄПС плюс», який

передбачав зміцнення політики щодо «європейських сусідів» ЄС – країн Східної Європи та Закавказзя.

У другій половині 2007 р. французький президент Н. Саркозі представив проект Середземноморського союзу, який відкрив можливість для реалізації регіонального проекту і у східному напрямку ЄПС. Відповідно, практично відразу після висунення ініціативи Н. Саркозі почалися консультації з даного питання, а в травні 2008 року було представлено спільний польсько-шведський проект, що отримав назву Східного партнерства [4, с. 98].

Готовий проект Єврокомісія представила в грудні 2008 р., а в травні 2009 року в Празі відбувся перший саміт Східного партнерства, на якому була прийнята спільна декларація.

В цілому можна сказати, що поточна політика ЄС по відношенню до сусідів формує вертикально орієнтовані та асиметричні відносини, або, за словами німецького експерта Л. Ліппі, логіку «центр – периферія», в якій Євросоюз як суб'єкт, який формує норми та який має досвід економічного процвітання, доповнюється периферією, менш розвинутою як у політичному плані, так і в економічному.

На даний момент досить складно прогнозувати, як буде розвиватися ЄПС в цілому і Східне партнерство зокрема: чи стануть ці проекти успішними чи зазнають невдачі. Поки ЄС демонструє цілком твердий намір зміцнювати свою політику щодо країн-сусідів, хоча останнім часом його увага до них значно ослабилась в зв'язку з необхідністю вирішувати більш актуальні завдання подолання внутрішньої фінансової кризи. Проте, якщо виключити найбільш негативні для ЄС сценарії розвитку подій, можна з великою часткою впевненості говорити про те, що його курс на інтеграцію сусідніх країн буде продовжений. Для цього є достатньо об'єктивних причин, в тому числі і необхідність розширення внутрішнього ринку Євросоюзу, що в період кризи та можливої стагнації європейської економіки набуває особливої актуальності [3, с. 87].

Отже, важливим напрямом зовнішньої політики ЄС стало становлення Європейської політики сусідства, яке було пов'язане з «великим» розширенням Євросоюзу на Схід. Цей напрямок остаточно був сформульований в документах Єврокомісії, в яких мова йшла про те, що в перспективі ЄПС повинна сформувати навколо Євросоюзу кільце країн, які будуть підтримувати основні цінності та цілі ЄС та сприяти співпраці і можливості здійснити економічну та політичну інтеграцію. ЄПС передбачає створення загального економічного простору (розширення внутрішнього ринку), розширення простору «м'якої» безпеки, врегулювання та попередження регіональних збройних конфліктів, політичну стабілізацію країн-сусідів.

Література

1. Борко Ю.А., Буторшина О.В. ЕС на пороге XXI века: Выбор стратегии развития / Ю.А. Борко, О.В. Буторшиной. – Москва, 2001. – 490 с.
2. Буторина О. Европа без Евросоюза / О. Буторина // Россия в глобальной политике. – 2011. – № 6. – 183 с.
3. Вінникова Н.А. Моделювання форм Європейської Політики Сусідства / Н.А. Вінникова // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць. – Харків: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2006. – № 3 (30). – 184 с.
4. Вінникова Н.А. Зовнішня політика ЄС в умовах реконфігурації світового порядку / Н.А. Вінникова // Історична соціальна наука в світ-системній перспективі: Матер. міжнародного наукового колоквиуму. – Харків: Константа, 2005. – 137 с.

Семеняк Є.І., Стасюк Д.С.
*студенти 3 курсу кафедри філософії та політології
Українсько-Азербайджанського інституту
соціальних наук та самоврядування Г.А. Алієва
ПрАТ «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»*

ПОНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В ПОЛІТОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ

Зростання ролі інформації в сучасному постіндустріальному суспільстві є важливим фактором соціального розвитку, і тому цей феномен починає відігравати дедалі більшу роль і в політичному житті, змушуючи цим самим дослідникам-теоретикам ретельно досліджувати і відслідковувати сучасні тенденції інформаційних трансформацій. З точки зору сучасної науки в інформаційному суспільстві економічний розвиток, соціальні зміни, якість і спосіб життя залежать від наукового знання й способу експлуатації інформації.

В сучасному світі інформаційне суспільство є специфічною соціологічною концепцією, що визначає головним фактором розвитку суспільства виробництво та використання науково-технічної та іншої інформації. Концепція інформаційного суспільства є різновидом теорії постіндустріального суспільства, засновниками якої були З. Бжезинський, О. Белл, О. Тоффлер.

Це найбільш містко та чітко було аргументоване Деніелом Беллом у теорії технологічного розвитку. Д. Белл розглядає три стадії суспільного розвитку: аграрне суспільство, індустріальне суспільство, постіндустріальне, або інформаційне суспільство.

Критерієм цієї класифікації виступає тип технології виробництва й надання послуг, що визначає ефективність виробництва, властиво побут і стиль життя суспільства.

Вважається, що в майбутньому існуватиме декілька типів інформаційного суспільства, як колись існувало декілька моделей індустріального суспільства. Ключовими ознаками для визначення типу суспільства будуть такі: ступінь забезпечення рівних прав доступу громадян до основного ресурсу – інформації, ступінь участі у житті суспільства та самореалізації людей із обмеженими фізичними можливостями.

Вважають, що в «інформаційному суспільстві» створення, розповсюдження, використання, узагальнення і маніпулювання інформацією становить значну частину економічної, політичної та культурної діяльності. Економіка знань стає економічною копією цієї діяльності, оскільки добробут суспільства створюється через експлуатацію знань або розуміння суті речей та процесів. Люди які мають засоби і можливості для участі в такому суспільстві отримують певні додаткові вигоди, порівняно з тими, хто таких можливостей або засобів не має.

Неообхідно перш за все чітко визначитися з самим поняттям «інформаційне суспільство», в науковій літературі існує декілька визначень, які визначають цей термін з різних кутів зору, однак, на нашу думку, мабуть найбільш оптимальний підхід до цієї теми дають автори словникового видання «Енциклопедія освіти» (К., 2008), де зазначається «Інформаційне суспільство – комплексне поняття, що складається з множини різноманітних аспектів політичної, соціальної, економічної та гуманітарної природи, якому властива висока динаміка розвитку. Суть концепції інформаційного суспільства полягає в тому, що першорядного значення в

розвитку всіх суспільних сфер набувають знання, інформація та інтелектуальний потенціал людини» [1, с. 363].

З вище наведеного стає зрозумілим, що в такому суспільстві такого типу зростає роль інтелектуального розвитку, що має сприяти модернізаційним процесам, переходу суспільства на більш високий рівень розвитку. Якраз не випадково дуже часто інформаційне суспільство розглядають, як дуже близьке поняття суспільства глобального, адже саме інформація стає тим чинником і засобом всезагальної глобалізації, вільний доступ до різноманітної інформації є важливим показником демократичності суспільства, держави, режиму. Інформаційне суспільство є інформаційним продовженням індустріального суспільства в історичному контексті, як приклад, можна вказати те, що в «Політологічному енциклопедичному словнику» інформаційне суспільство визначають, як «Суспільство постіндустріального типу з характерно вираженою роллю в його функціонуванні інформації, інформаційних структур і технологій, як управлінських механізмів» [2, с. 240]. Українські дослідники, торкаючись цієї теми, давали доволі схожі пояснення, наприклад В.П. Андрущенко та М.І. Горлач сутність теорій інформаційного суспільства пояснюють як «футурологічний різновид доктрини постіндустріального суспільства» [3, с. 179]. На їхню думку, в основах цієї теорії лежить уявлення про те, що «сучасний науково-технічний переворот у продуктивних силах суспільства і в матеріальних основах життя суспільства приведе до глобальної інформатизації та комп'ютеризації суспільного життя у національному, у міжнародному та наднаціональному плані, викличе необхідність створення планетарних інформаційно-технологічних систем». І зараз ми вже можемо бути свідками того, як інформатизація суспільства дійсно проникає не тільки в політику бізнес, державу, безпосередньо у виробництво й сферу послуг, а й у побут і стиль життя. Можна без перебільшення сказати, що вона багато в чому змінила цінності людей. Деякі дослідники вважають, що в недалекому майбутньому утвориться єдине комп'ютеризоване й інформаційне співтовариство людей, що живуть у будинках, оснащених численними електронними приладами й комп'ютеризованими пристроями й зв'язаних телекомунікаціями.

Інформаційне суспільство є реальним фактором, який знаходить своє відображення у процесах, які відбуваються сьогодні на всіх рівнях політики і впливає на них, цей феномен має свої ознаки, характеристики, преспективи. Стосовно цього варто відмітити, що інформаційному суспільству властиві протиріччя – в ньому існують як можливості величезного інформаційного розвитку і збагачення особистості, розповсюдження культурних та духовних надбань людської цивілізації, загальнолюдських цінностей, а з іншої сторони надаються дуже великі можливості для небажаних досі масштабів по маніпулюванню громадською думкою. В середині даного феномену теж існують свої «менші питання», на які дослідникам ще необхідно знайти відповіді:

Перша з них – принципова невизначеність суті інформації як з матеріальної, так і з філософської точки зору;

Друга – взаємодія техніки, інформації та людини;

Третя – взаємодія техніки та природи.

Але більшість філософів аналізували проблему тільки з одного боку: чи то з політичної, чи то з економічної або соціальної, це також призвело до проблеми складнощів у наведенні єдиного, найбільш повного визначення, про яку було згадано вище.

Це поняття вже давно визначається не тільки науковцями, алей і громадськістю, різноманітними суспільними та політичними інститутами.

Наприклад, воно вже було сформульоване та згадане в «Декларації принципів», яка була прийнята в Женеві, ще в 2003 році на Всесвітній зустрічі на вищому рівні, в якій, доречі приймала участь й делегація від нашої Батьківщини. В данній Декларації, серед всього іншого зазначено зокрема і те, що інформаційне суспільство – це таке суспільство, в якому кожен мав би змогу створювати інформацію і знання, мати до них доступ, користуватися й обмінюватися ними з тим, щоб дати окремим особам, громадянам і народам можливість повною мірою реалізувати свій потенціал [1, с. 363].

В умовах інформаційного суспільства зростає значення нового поняття – інформаційної еліти, яка використовує інтелектуальну власність, як товар. Особливо помітно це проявляється в політичних процесах, і одночасно з цим зростає роль тих, хто зберігає та контролює інформацію.

Загалом, можна дійти до висновку, що інформаційне суспільство це реальність нашого часу. Його вивчення, аналіз, особливостей та проблем формування в Україні є однією з важливих проблематик сучасної політології.

Література

1. Енциклопедія освіти: Акад. Пед. Наук України / За ред. В.Г. Кременя. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В.П. Горбатенко; За ред. О.В. Антонюка, М.Ф. Головатого, Г.В. Щокіна. – К.: МАУП, 2007. – 576 с.
3. Соціальна філософія: Енциклопедичний словник / Загальна редакція і укладання: В.П. Андрущенко, М.І. Горлач. – Київ-Харків: ВМП «Рубікон», 1997. – 400 с.

Соболь А.В.

студент 2 курсу

Міжрегіональна академія управління персоналом

УКРАЇНА ЯК ПОСТТОТАЛІТАРНА ДЕРЖАВА

Варто почати з того, що тоталітаризм як політичний режим за своєю сутністю охоплює всі сфери суспільного життя. Тобто всі сфери життя суспільства прилежні до політики правлячої партії, адже в тоталітарній системі партій і керівний апарат зливаються.

Одже навіть за своєю сутністю тоталітаризм суперечить демократичному устрою суспільства, який панує на теренах України з 1991 року. Але відголоски минулого дають про себе знати, та заважають побудові правової, демократичної держави на теренах колишньої УРСР.

Тоталітарний режим повністю блокує всі можливості розвитку свободи особистості. Адже за тих умов всі без винятку мають підлягати жорстким установам партійного режиму. Але демократія, особливо ліберальна, отавить на найвищий щабель цінностей саме особистість, з її ідентичністю та неповторністю.

Майже всі ті, хто виріс та формувався як особистість на тодішньому просторі СРСР психічно підлаштовані саме під жорсткий режим контролю та натиску.

І в наші дні це знайшло відображення в ментальності народу та заважає демократизації суспільства. Адже люди звикли до жорсткого контролю з боку держави. І частково бояться та неготові до появи відповідальності. Оскільки

демократичний режим вимагає існування активного та стабільного громадянського суспільства, а при тоталітаризмі це поняття навіть не могло існувати.

Не менш важливий вплив на наше сьогодення справляє те, що при диктатурі у влади перебуває одна правляча партія, яка повністю заперечує існування інших. А в часи демократії починає існувати плюралізм партій, починається конкуренція.

Саме через це зменшується ступінь довіри людей до нової влади.

Варто звернути увагу і на те, що починає існувати нова правляча еліта, яка захищає свої інтереси прикриваючись демократією.

Після повалення режиму серед простого люду продовжує існувати міф про віддаленість правлячої верхівки та простого люду. Але демократія має руйнувати ці елюзії, адже на її засадах владою є сам народ. Нажаль, це не завжди вигідно існуючому керівництву країни.

Під демократією розуміється режим за яким існує влада більшості, при повному забезпеченні прав меншості. І сама в період переходу від одного режиму до іншого це стає проблемою. Адже починають виникати конфлікти в середині самої держави.

Так, згадуючи часи СРСР можна загадати різні політ.школи та інше. Але насправді за такого режиму існує дуже низький рівень освідченості мас і це передається і на вже демокритичну дійсність.

Нажалі навіть після руйнації старого режиму в нашій країні і досі не існує чіткого та сталого шляху заохочення молоді до суспільного життя. А, як вже згадувалося вище, громадянське суспільство є запорукою сталої демократії.

Так, зараз ми крок за кроком наближаємося до децентралізованого способу управління. Але. Минуло вже 26 років незалежності, а ця мета досі залешається всього лише захмарною мрією. Ось це і є яскравим прикладом відголосків минулого.

Важливим моментом є вибір чіткої програми. Шляху докорінної зміни суспільства. Але наша держава ще досі стоїть на роздоріжжі. В нас до недавнього часу не було конкретного геополітичного курсу. І навіть на данному етапі ми все ще не сконцентровані на тому щоб перейняти досвід держав які вже усунули залишки тоталітаризму.

Оскільки ми живимо в час постіндустріального або інформаційного суспільства, то важливою проблемою є відсутність надійних джерел інформації. Корумпованість та комерційність ЗМІ завада демократії.

Отже, ми розглянули основні проблеми та відклики тоталітаризму, які і сьогодні існують в нашій державі.

Консолідуючись, ставлячи спільні цілі та працюючи на користь нашої держави та світлого спільного майбутнього ми обов'язково, хоч і згодом, будемо жити в процвітаючому демократичному суспільстві.

Столярова А.Ю.
*бакалавр політології,
студентка магістратури
факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ЕЛЕКТОРАЛЬНИЙ ТА УПРАВЛІНСЬКИЙ НАПРЯМКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ГРОМАДЯН

У процесі демократизації основою інституціоналізації влади виступає діяльність та вибір компетентних громадян, які впливають на прийняття та реалізацію політичних рішень, визначення стратегії та тактики перетворень, їх темпу та спрямованості як через електоральний вибір, так і у процесі контролю управління.

Політичний процес сучасної України характеризується динамічними, але не завжди системними трансформаціями. Вибір більшості громадян на користь демократії досі не став основою діяльності політичних еліт, не призвів до утворення демократичних інститутів влади. У цих умовах однією із визначальних складових процесу інституціоналізації демократичної влади стає політична компетентність громадян.

Становлення державності та розвиток демократичних політичних інститутів в Україні обумовили необхідність осмислення та переосмислення ролі політичної компетентності громадян як складової інституціоналізації влади на шляху від авторитаризму до демократії. Інституціоналізація владних суб'єктів в Україні на сучасному етапі визначається становленням державності на початку 90-х років минулого століття (переходом від радянського авторитаризму до демократії) та системними змінами у політиці, економіці, соціальних відносинах та громадській думці, які пов'язані із цим переходом. При цьому, однією із визначальних складових інституціоналізації влади в умовах нестабільності виступає політична компетентність громадян.

Одним із визначальних політичних процесів, у якому повною мірою проявляється та віддзеркалюється політична компетентність громадян є виборчі кампанії. Саме тому, на окрему увагу заслуговують ґрунтовні праці щодо дослідження електорального процесу як складової інституціоналізації владних суб'єктів таких вітчизняних авторів, як В. Бокоч, В. Бунь, В. Денисенка, А. Єхніч, Ю. Остапця, І. Поліщука, В. Фесенка, К. Черкашина, О. Шаян, Ю. Шведи, Н. Шестак, ін.

Сучасні дослідження політичної компетентності громадян базуються на теорії поліархії та громадянської компетентності Р. Даля. У дослідженнях політичної компетентності, її сутності та ролі у суспільстві виокремлюються наступні напрямки:

- політична компетентність громадян як складова процесу соціалізації та її зв'язок із громадянською свідомістю (С. Макеев, ін.);
- громадянсько-політична компетентність (Ю. Калиновський, В. Шахрай, Ю. Підлісна, ін.);
- інформаційно-комунікативна компетентність громадянина (Ю. Соснін, ін.);
- соціально-психологічна компетентність (О. Овчарук, В. Москаленко, ін.);
- місце політичної компетентності у структурі соціального капіталу (А. Колодій, ін.);
- політична компетентність державної влади (Т. Каменчук, ін.).

В умовах демократизації політичного режиму особливої ваги набуває політична компетентність громадян. Це обумовлено зв'язком між рівнем політичної компетентності громадян, їх електоральним вибором та урядуванням. Для пострадянських країн вкрай важливим стає ланцюжок «компетентність» – «електоральний вибір» – «інституціоналізація влади».

У процесі формування політичної компетентності громадян вкрай важливими виступають наступні фактори. По-перше, соціальна (групова) приналежність індивіда, його ідентифікація з певною верствою та класом. По-друге, ідеологічна та партійна ідентичність громадянина. По-третє, специфіка поточної політичної ситуації, яка обумовлює конкретний політичний або електоральний вибір громадянина. Відповідно до теорії публічного вибору, політична поведінка громадян у конкретній ситуації визначається їх раціональним вибором, спрямованим на одержання максимальних вигод та преференцій від обрання того чи іншого політика за найменших витрат часу або інших ресурсів. По-четверте, феномен «медіатизації» політики, завдяки якому процес формування політичної компетентності відбувається під впливом мас-медіа.

Інституціоналізація влади передбачає інституційне забезпечення діяльності політичної системи з метою забезпечення ефективності, законності та раціональності.

На думку Р. Даля, можна простежити міцний зв'язок між електоральним вибором громадян та їх «громадянською компетентністю». Зокрема, він вважає, що «для того, аби демократія виявилася життєздатною політичною моделлю, потрібний певний рівень політичної компетентності громадян. У новостворених демократичних державах, де люди тільки починають осягати мистецтво самоврядування, питання громадянської компетентності набуває особливої важливості. Проте навіть в тих країнах, де демократичні інститути існували протягом життя вже кількох поколінь, ми стикаємося з усе більшим числом фактів, що вказують на недостатню компетентність громадян» [1]. Небезпека полягає у тому, що недостатня компетентність громадян породжує зловживання владою з боку правлячого класу, ігнорування інтересів громадян. Ці зловживання можуть бути характерними не лише у процесі урядування, а й під час виборчих кампаній. Мова йде про спроби маніпуляції громадською думкою, нав'язування штучного порядку денного, перетворення політичних змагань на сукупність медіа-скандалів і навіть відверті фальсифікації під час голосування.

Політична компетентність громадян полягає не лише у їх обізнаності із актуальними політичними проблемами. Головною особливістю компетентності виступає здатність застосовувати політичну інформацію у процесі політичної діяльності. «Компетентність у визначеній галузі – це поєднання відповідних знань і здібностей, що дають змогу обґрунтовано судити про цю сферу й ефективно діяти в ній» [2, с. 20]. Це здатність раціонально діяти на основі політичних знань, застосовувати політичну інформацію у житті для вирішення конкретних завдань, у тому числі – здійснення електорального вибору.

При цьому, слід враховувати, що політична компетентність формується під час соціалізації індивіда, вона є комунікативним феноменом, який впливає на здійснення електорального вибору. У теорії політичної компетентності наголос робиться на тому, що ідея, яка знаходиться в основі демократії, а саме – правління елітної групи, яка володіє винятковими знаннями і моральними чеснотами, – є ефективною лише в умовах демократичного політичного режиму. Тобто, коли влада цієї елітної групи контролюється компетентними громадянами та може бути підтримана чи не підтримана ними у ході виборчих змагань. Демократична

політика передбачає, що такі умовні групи, як «правителі» і «громадяни» у політичній системі виступають значною мірою взаємозамінними. Політична компетентність громадян необхідна задля забезпечення у процесі урядування захисту інтересів великих соціальних груп, а в ідеалі – усього суспільства. Натомість один із головних викликів демократії полягає у тому, що еліта починає працювати лише на забезпечення вузькогрупових інтересів.

Зокрема, варто погодитись із тим, що «У перехідний період в суспільстві достатньо активними є добре організовані групи, які отримують доступ до влади, економічних, інформаційних та політичних ресурсів впливу на усі сфери суспільного життя, згодом монополізуючи його. Такі групи не мають раціональних мотивів враховувати думку неорганізованих, або гірше організованих суспільних груп, суспільства в цілому...» [3, с. 30].

На заваді формуванню політичної компетентності та раціональному вибору громадян стає віртуалізація електорального процесу, перетворення партій та інших політичних інститутів на «бренди» та фактичну втрату ними функцію представників громадськості, перенесення політичної боротьби зі сфери ідеологій, організацій та програмних положень у простір віртуальних іміджів.

Таким чином, зміни масштабу та рівня складності політичних проблем та політичних рішень, а також зміни в технологіях виробництва та розповсюдження політичної інформації призвели до низки наслідків для політичної компетентності громадян. З одного боку, необхідно відзначити зростання комунікативних чинників впливу на політичну компетентність громадян, з іншого – відзначити складнощі у процесі формування політичної компетентності громадян, що заважає прийняттю раціонального політичного рішення.

Література

1. Даль Р. Проблемы гражданской компетентности [Электронный ресурс] / Р. Даль // Режим доступа: <http://www.politnauka.org/library/teoria/dahl.php>
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.
3. Яковлев Д. Раціональний вибір політичних акторів як фундаментальна умова переходу до демократії / Д. Яковлев // Актуальні проблеми політики. – 2012. – № 47 – С. 28-36.

Телькі В.С.

студент 4 курсу

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ГІБРИДНА ВІЙНА ТА РОСІЙСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ

Традиційні військові конфлікти з домінуванням армії і, відповідно, застосуванням суто силових методів домінували в міжнародних відносинах тривалий час. Стрімкий розвиток інформаційних технологій сприяв зміщенню акцентів з армії до народу. Можливість маніпулювання масовою свідомістю громадян ворожої держави сприяла актуалізації пошуків нових методів ведення війни. В наші часи міжнародний конфлікт може бути вирішений без жодного пострілу. Але мова йде не про мирне вирішення конфліктів за посередництва ООН. Конкретних політичних цілей на території інших держав можна досягати з

використанням комбінації неконвенційних методів деструктивного впливу: вплив на масову свідомість громадян/частини громадян іноземної держави, кібератаки, операції з дискредитації, стимулювання внутрішніх конфліктів, моделювання контролюваного хаосу. Ці заходи можуть бути як прихованими, так і проводитися в рамках застосування «м'якої сили» (soft power) через культурну, соціальну та економічну політику.

Проблема визначення поняття «гібридна війна»

Загальноприйнятого визначення поняття «гібридна війна» наразі не існує. Під ним в першу чергу розуміють сукупність нелінійних засобів деструктивної діяльності як альтернативу традиційним методам конвенційної війни [1].

Гібридна війна характеризується наступними ознаками:

1. Вона може проводитися як державними, так і недержавними акторами. Така ситуація характерна для Громадянської війни в Сирії, де правлячий режим підтримується терористичною організацією Хезболла, а опозиційні сили налічують десятки різноманітних військових формувань. За причини відсутності власної державності, недержавним актором також є курдська Пешмерга. При цьому, вищенаведені недержавні актори спонсоруються відповідно Іраном, країнами Перської затоки та Заходом (в першу чергу США). Однак, у цьому випадку спонсори-держави не обов'язково є покровителями недержавних угруповань, оскільки останні мають високий рівень самостійності в питаннях внутрішньої, зовнішньої політики, у фінансових питаннях. Навіть за втрати спонсорів вони з різною мірою ефективності та інтенсивності продовжуватимуть діяльність. З іншої сторони, російська інтервенція в Україні є прикладом участі конкретної держави – актора в гібридній війні, а використання різноманітних «добровольчих» угруповань із місцевого населення є лише додатком до російського мілітарного компоненту.

2. Гібридна війна характеризується комбінуванням конвенційних та іррегулярних методів впливу на противника. Можливим є використання регулярних збройних сил у взаємодії з іррегулярними воєнізованими групами, тактика малої війни, терористичні акти, залякування та керована кримінальна активність. Значний аспект робиться на інформаційно – психологічному впливі на населення держави противника. Гібридним операціям властивий високий рівень адаптованості до конкретної оперативної ситуації. Наприклад, після початку американських бомбардувань бойовики Ісламської держави швидко припинили використання стаціонарних блокпостів, транспортні перевезення почали проводити малими групами та обмежили використання мобільних телефонів. Жертви бомбардувань серед цивільних були використані як рекрутуючий фактор.

3. Гібридна війна передбачає використання сучасних технологій в сфері озброєння, пропаганди та військових комунікацій. Озброєння може бути придбане як на чорному ринку озброєнь, так і за допомогою держав-спонсорів. Наприкінці 2016 року під час параді терористична організація Хезболла продемонструвала наявні в неї системи високоточної зброї російського та іранського виробництва (ПТРК, дрони, ПКР). Використання сучасних масових комунікацій, зокрема інтернету, для пропаганди. На початковому етапі існування ІДІЛ активно використовувала Twitter для поширення пропаганди. При цьому використовувалися популярні в мережі теги (#vacations #Italy #Venice #WorldCup тощо).

4. Гібридна війна застосовується на трьох полях битви: під час традиційних бойових дій, серед місцевого населення в зоні бойових дій та на міжнародній арені [3, с. 24].

Концепція російської гібридної війни

Російська концепція ведення гібридної війни знайшла своє втілення в так званій «доктрині Герасимова» – так в засобах масової інформації називають доповідь начальника Генерального штабу Збройних сил Російської Федерації на тему «Основні тенденції розвитку форм і способів застосування збройних сил, актуальні завдання воєнної науки по їх вдосконаленню».

Якщо концептуалізувати термін «гібридна війна», то політичні цілі в процесі її розгортання досягаються наступними засобами:

1. Військові засоби – використання регулярних та/або іррегулярних збройних груп

2. Інформаційні засоби – використання комунікаційних технологій для пропаганди. В останні роки перевага надається присутності в соціальних мережах (Twitter, Instagram, Facebook).

3. Економічні засоби – економічна війна, торгівельна блокада, кібератаки на банківський сектор тощо.

4. Дипломатичні засоби – підтримка військових операцій на міжнародному рівні, в тому числі за допомогою підкупу іноземних чиновників.

5. Політичні засоби – дестабілізація внутрішньополітичної ситуації, створення «п'ятої колони» у ворожій країні, диверсійні операції для дискредитації противника на міжнародній арені [3].

Таким чином, головною відмінністю гібридної війни від традиційної є домінування невійськових засобів вирішення конфлікту над військовими.

Доктрина Герасимова також передбачає використання в першу чергу невійськових засобів, а військовий компонент використовується лише на заключних етапах гібридної війни [4].

Аналіз російської концепції гібридної війни демонструє наступні її визначальні риси:

- використання внутрішньополітичної нестабільності в країні-жертві для досягнення цілей

- приділення значної уваги створенню у ворожій країні контрольованих опозиційних сил з метою зміни військово-політичного керівництва

- нав'язування власних правил – намагання завжди бути на крок попереду від противника. Коли останній розробляє стратегію протидії деструктивним впливам, суб'єкт гібридної війни вже розробляє наступні сценарії діяльності

- використання військової могутності для залякування противника та його союзників. При цьому головний ефект досягається в першу чергу через впливи на цивільне населення для контролю над суспільною думкою та стимулювання пацифістських настроїв серед громадян ворожої держави.

- розробка стратегії контрольованого хаосу. Стимулювання конфліктів всередині ворожої держави через агентурну мережу із подальшим використанням збройних сил (приховано або під видом миротворців) для їх вирішення.

- прагнення максимально охопити інформаційний протсір держави-противника для контролю над масовою свідомістю.

Таким чином, російська концепція гібридної війни дозволяє здійснювати деструктивну діяльність проти іноземних держав без розгортання конвенційних бойових дій і досягати при цьому конкретних зовнішньополітичних і внутрішньополітичних цілей. Зазначені в доктрині «війни нового покоління» принципи є високоадаптованими до швидкої зміни оперативної ситуації, що значно ускладнює протидію заснованій на них деструктивній діяльності.

Література

1. Fleming, Brian P. (2011-05-19). Hybrid threat concept: contemporary war, military planning and the advent of unrestricted operational art. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://cgsc.contentdm.oclc.org/utils/getdownloaditem/collection/p4013coll3/id/2752/filename/2753.pdf>
2. Hoffman, Frank. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid War. Arlington: Potomac Institute for Policy Studies. – 2007.
3. Bērziņš J. Russia's New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy. – Center for Security and Strategic Research: National Defence Academy of Latvia, 2014. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.naa.mil.lv/~media/NAA/AZPC/Publikācijas/PP%2002-2014.ashx>
4. Герасимов В.В. Ценность науки в предвидении. – 2013 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.vpk-news.ru/articles/14632>

Тимченко М.М.

аспірант кафедри політології

факультету суспільних наук та міжнародних відносин

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

МЕРЕЖЕВІ ПАРТІЙНІ СТРУКТУРИ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

В сучасній політичній науці виділяють централізовані, децентралізовані та мережеві типи партійних структур.

Централізовані партійні структури представляють собою тип організаційної структури, в умовах якого компетенція низових партійних організацій є суттєво обмеженою а усі важливі рішення які визначають стратегічні та тактичні кроки партії приймаються центральним керівництвом. В якості прикладу централізованої партійної структури можна навести Консервативну партію Великобританії та ряд інших партій консервативного спрямування у багатьох країнах світу.

Децентралізовані структури в свою чергу передбачають більш широкі повноваження для локальних партійних організацій і навіть допускають наявність фракцій та різних груп тиску та інтересів у власних рядах. В якості прикладу децентралізованих партійних структур можна навести Демократичну та Республіканську партію США. Для цих партій є притаманним терпиме ставлення до проявів різних поглядів у власних рядах, а регіональні партійні організації є незалежними від національних партійних комітетів при організації виборів до Конгресу.

Деякі партії зберігають традиційні організаційні структури і використовують можливості Інтернет як вторинний ресурс діяльності, інші набувають нових конфігурацій під впливом мережевої взаємодії, а треті взагалі організуються як мережеві партії [1, с. 430].

У сучасній політичній науці не існує єдності у підходах до визначення партійних структур, які організовані в мережі Інтернет. Деякі дослідники називають їх кіберпартіями, інші – онлайн – партіями, а треті – мережевими партійними організаціями. Російський дослідник Л. Сморгунів, аналізуючи подібного роду структури, пише, що кіберпартії представляють собою досить різноманітні за своїми ідеями, формами організації, засобами діяльності та

формами активності. В умовах сучасних політичних реалій, вони позиціонують себе як протипагу існуючим традиційним партійним структурам. Їх не влаштовують фундаменталістські ідеології сучасних партій, їх організаційна громіздкість, входження їх лідерів в політичний істеблішмент та корупція партійних еліт. Всі ці партії заявляють про свій зв'язок з демократією, яка має бути безпосередньою та йти «знизу». Учасники даних партійних структур додержуються того принципу, що вирішенню проблем які нагромаджуються в суспільстві, заважає громіздкий та неефективний механізм представницької демократії та багатоступінчатий механізм прийняття політичних рішень в державі. У структурному відношенні кіберпартії представляють собою мережеві організації, які будують свою діяльність шляхом створення платформ для мережевої взаємодії організацій, рухів, зацікавлених груп та окремих індивідів [2, с. 26].

У період медіатизації та інтернетизації політики, відбулась трансформація традиційних та поява нових організаційних форм партійних структур. Ці процеси включають в себе не тільки модернізацію та професіоналізацію основних політичних партій, але і відкриває шлях до появи нових структур які мають на меті завоювання політичної влади, а також і до нових форм агітації.

В якості прикладу можна навести такі успішні мережеві структури як Піратська партія в Німеччині та Рух п'яти зірок Беппе Грілло в Італії. Піратська партія викликала сплеск зацікавлення з боку медіа, цим самим привернув увагу до своєї діяльності з боку молодих активістів. Фактором успіху Руху п'яти зірок Беппе Грілло став перехід межі між політикою та комедією без допомоги традиційних засобів масової комунікації, з боку яких спостерігалось ігнорування даного руху. Даний рух знаходиться на перетині між різними моделями та концепціями демократії, має горизонтальні структурні елементи, але процес прийняття рішень в ньому є вертикальним. Партія немає чіткого ідеологічного забарвлення та поєднує в собі різні електоральні групи [3, с. 1].

Також в якості прикладів успішних мережевих партійних структур можна навести Онлайн партію Канади, яка зараз має назву «Партія звітності, компетентності та прозорості». Дана партійна структура позиціонує себе як єдину федеральну політичну партію, яка дозволяє кожному зареєстрованому виборцю впливати на процеси партійного будівництва та побудови платформи, незалежно від політичних поглядів, вона надає своїм членам право голосувати та коментувати безпосередньо за кожним аспектом партійної діяльності, а також гарантує підзвітність обраних представників [3, с. 2].

На сучасному етапі мережеві партійні структури почали відігравати більш важливу роль у політичному просторі, що і підтверджують результати останніх виборів у Європі. Рух Беппе Грілло на виборах до італійського парламенту підтримало близько четверті виборців. Піратська партія Німеччини закріпила свій успіх на регіональному рівні, отримавши 387 мандатів представницьких органів муніципалітетів. Партія «За кращу Угорщину» на виборах до Національних зборів, здобула підтримку більш ніж 20% виборців. Партія «Твій рух», яка раніше мала назву «Рух Палікоти», отримала 10% голосів виборців на виборах до сейму Польщі у 2011 році.

Отже в якості висновку можна зазначити, що поява та стрімке зростання мережевих партійних структур є результатом анти-елітарних настроїв та зниження ролі традиційних політичних партій у країнах Європи та Північної Америки. Онлайн – партії надають своїм виборцям можливість реалізовувати свої інтереси, використовуючи віртуальні форми політичної участі.

Побудова мережевих партійних структур має свої переваги у порівнянні з традиційними партійними структурами як централізованого, так децентралізованого типу. Серед переваг даного типу партійної структури можна виділити наступні: суттєва економія матеріальних ресурсів для побудови партійної структури; є надійним засобом залучення широких верств населення, так як представляє собою синтез неформальних зв'язків та опори на переконання людей; дозволяє встановити оптимальну ступінь співвідношення між підконтрольністю окремих партійних структур (яка надає можливість керівництва ними з центру) та їх автономністю (яка дає можливість прийняття рішень на місцях і дозволяє ініціативність з боку окремих членів); представляє з себе технологію яку можна застосувати як при організації взаємодії центральних та регіональних відділень партії, так і при організації роботи конкретного штабу на будь якому рівні партійної структури.

На думку багатьох вчених сама поширення анти-елітарних настроїв та зниження ролі традиційних партійних структур є загрозою для існування інституту представницької демократії.

Література

1. Bordignon, F., Ceccarini, L. Five Stars and a Cricket. Beppe Grillo Shakes Italian Politics// South European Society and Politics. Volume 18, Issue 4, December 2013, P. 427-449.
2. Сморгунов, Л.В. Сетевые политические партии. // Полис. Политические исследования. 2014. – № 4. – С. 21-37.
3. Clarke, A., Margetts, H. Governments and citizens getting to know each other? open, closed, and big data in public management reform. Oxford: Oxford University Press. 2014.

Ткачук А.О.

*студентка I курсу архітектурного факультету
Київський національний університет будівництва і архітектури*

СЕКТОРАЛЬНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Революція Гідності та протистояння зовнішній агресії засвідчили, що український народ є єдиним. Але вони віддзеркалили прагнення народу до змін на краще. Нині однією з головних проблем України є неефективне управління. Місцеві проблеми можуть ефективно вирішуватися лише на місцевому рівні. Якщо ж рішення приймає лише центр, то на нижчих рівнях управління боятимуться ризикувати. Відтак децентралізація влади є нагальною потребою України. Але події свідчать про труднощі у реалізації даного політичного курсу.

Децентралізацію є способом розмежування завдань і функцій, за якого більшість з них передається з рівня центральних органів на рівень нижчий і стає власними завданнями та повноваженнями органів нижчого рівня [2, с. 9]. Яскравими прикладами успішної децентралізації стали Франція, Польща, Словаччина, Скандинавські країни та ін. Реформи дали поштовх їх економічному та соціальному розвитку [10, с. 324].

На думку дослідників, децентралізація здатна ліквідувати штучні перешкоди для підприємницької діяльності [1]. Активні, спроможні та зацікавлені громади

стають головною рушійною силою в прийнятті рішень, підтримкою змін, над якими працює уряд.

Послідовна децентралізація влади передбачає зміни в Основному Законі. Так було й в Україні. Відповідний законопроект був ініційований Президентом, отримав рекомендацію Конституційного Суду та 31 серпня 2015 р. був ухвалений парламентом. Він передбачав ліквідацію місцевих держадміністрацій, трансформацію їх у префектури та передачу більшості їх повноважень виконкомам місцевих рад.

Але вже перше читання, яке супроводжувались протестами правих радикалів, бійками під парламентом та загибеллю правоохоронців, засвідчив незначну перспективу проекту. Так й сталося – надалі його не було ухвалено. Одна з причин невдоволення еліт полягала у положеннях щодо особливого статусу неконтрольованих територій Донбасу. Проте, на нашу думку, проблема не лише у цьому. В цілому децентралізація влади в умовах війни виглядає дещо дивно, адже організація відсічі агресору вимагає максимальної мобілізації ресурсів та централізації управління.

За цих умов варто звернути увагу на праці, в яких здійснюється класифікація децентралізаційних процесів, зокрема А. Берези, І. Кресіної, Т. Лушагіної, Г. Хетланда та ін. Вони доводять, що поняття децентралізації не обмежується адміністративною децентралізацією, а передбачає децентралізацією бюджетно-фінансових, економічних та інших процесів. На нашу думку, в умовах неможливості конституційного закріплення децентралізації влади децентралізацію доцільно здійснювати за секторальним принципом в рамках діючого Основного Закону.

Секторальна децентралізація передбачає реформи в окремих галузях – фінансовій, економіці, земельних відносинах, інфраструктурі, культурі, освіті, охороні здоров'я. У листопаді 2016 р. у Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ відбулось підписання Меморандуму про взаєморозуміння щодо підтримки ініціатив з децентралізації влади в ключових галузях між керівниками міністерств [9].

Однак базою для секторальної децентралізації стало реформування територіальних громад. У лютому 2015 р. парламент ухвалив закон про добровільне об'єднання громад [7], який регламентував укрупнення населених пунктів. В цілому плани уряду передбачають створення близько 1200 об'єднаних громад. Звичайно, що цей процес розтягнеться на кілька років. На сьогодні створено понад 350 таких громад.

Але слід звернути увагу на ризики та загрози, які супроводжують об'єднання громад. Науковці Національного інституту стратегічних досліджень відносять до них дефіцит механізмів виконання закону про об'єднання, спротив частини місцевих еліт та населення, які побоюються щодо втрати статусу інфраструктурної переваги, активізацію та прискорення формування політичних об'єднань меншин, зниження якості місцевого управління, зокрема через низький рівень освіченості службовців місцевого самоврядування тощо [6].

Успішне впровадження реформи можливе за умови розвитку механізмів участі громадян, розвитку комунікації між громадянським суспільством та місцевими органами влади.

Об'єднання громад стало основою для секторальної децентралізації, зокрема, у фінансовій сфері. Держава формує ресурс, який спрямовується на реалізацію регіональних інвестпроектів, передала регіонам частку надходжень від податків та зборів, зокрема акцизного, рентної плати, податку з доходів фізичних осіб. Якщо у

2015 р. доходи місцевих бюджетів склали 99,8 млрд. гривень, то у 2016 р. – вже 144 млрд. [4].

Один із напрямів децентралізації – сфера будівництва та архітектури, зокрема архітектурно-будівельного контролю. Відповідний закон санкціонував передачу повноважень підрозділам виконкомів місцевих рад. Останні можуть надавати дозвільні документи на будівництво, перевіряти будівельні майданчики та штрафувати порушників. Маючи вплив на прийняття рішень, громада зможе максимально ефективно контролювати будівництво на своїй території, що стане запорукою спрощення та скорочення бюрократичних процедур. Станом на сьогодні повноваження держархбудконтролю отримали 19 обласних центрів, низка інших населених пунктів, включно об'єднані громади [3].

Секторальна децентралізація не обмежується сферами економіки, фінансів, будівництва тощо, а й включає, зокрема, сферу культури. Цікаво, що саме у 1980-ті роки, коли у Франції здійснювалась децентралізаційна реформа, оновилося культурне життя французьких міст – з'явилися нові музеї, театри тощо. В останні тижні українська влада теж звернула свій погляд на цей аспект децентралізації. Влада бачить у сільських та інших місцевих закладах культури інститут згуртування територіальних громад [5].

Секторальна децентралізація також втілюється зі складнощами. Наприклад, доходи місцевих бюджетів збільшились, але далеко не в усіх регіонах знають, куди витрачати ресурс, які впроваджувати інвестпроекти. Зростає обсяг вільних коштів на рахунках місцевого самоврядування.

Щодо перспектив секторальної децентралізації, то центр бачить завданням на 2017 р. просування децентралізації у сферах освіти, медицини, системі надання адміністративних послуг, земельних відносинах, дорожній інфраструктурі, сфері планування територій [8].

Підсумовуючи, зазначимо, що за відсутності політичного союзу на користь внесення змін до Конституції секторальна децентрація є тією тактикою, яка дозволить розв'язати низку завдань. Секторальна децентралізація – це просування децентралізаційних реформ в окремих галузях та сферах суспільного життя. У перспективі вона може підвищити готовність як центральних еліт до того, щоб поділитися повноваженнями з місцевим самоврядуванням, так й самих регіонів до перебрання цих повноважень на себе.

Література

1. 17 питань про реформу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://decentralization.gov.ua/questions>.

2. Бориславська О. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [О. Бориславська, І. Заверуха, Е. Захарченко та ін.] ; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO. – К. : ТОВ «Софія». – 2012. – 128 с.

3. ДАБІ передала функції держархбудконтролю Красносільській ОТГ на Одещині [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249850889&cat_id=244277212.

4. Доходы местных бюджетов за год увеличились на 44% [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://economics.unian.net/finance/1783822-dohodyi-mestnyih-byudjetov-za-god-uvelichilis-na-44-do-144-milliardov.html>.

5. Євген Нищук обговорив з керівниками обласних структурних підрозділів актуальні проблеми діяльності закладів культури в умовах децентралізації

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249771498&cat_id=244276429.

6. Жук В. Напрями розвитку та зміцнення управлінського потенціалу органів місцевої влади [Електронний ресурс] / В. Жук. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Jul08/01.htm>.

7. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 13. – Ст. 91.

8. Зубко Г. Основне завдання децентралізації в 2017-му – секторальне просування реформи [Електронний ресурс] / Г. Зубко. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249651798&cat_id=244276429.

9. Міністерства підписали меморандум щодо впровадження секторальної децентралізації [Електронний ресурс] / Асоціація міст України. – Режим доступу : <https://www.auc.org.ua/novyna/ministerstva-pidpysaly-memorandum-shchodo-vprovadzhennya-sektoralnoyi-decentralizaciyi>

10. Сало Т. Децентралізація фінансової системи: стан та оцінка рівня в Україні / Т. Сало // Ефективність державного управління. – 2013. – Вип. 35. – С. 324–330.

Чальцева О.М.

кандидат історичних наук,

*доцент кафедри політології та державного управління
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
докторант*

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Публічна політика представлена в політичній науці як полікомпонентна й багаторівнева категорія, тому в науковій літературі не існує одновимірного та універсального пояснення її сутнісної характеристики. Починаючи з 50-х рр. XX ст., дослідники знаходяться в методологічному пошуку, вибираючи все нові й нові теми для аналізу публічної політики, включаючи інноваційні методи дослідження, формуючи нові теорії відповідно до сучасних парадигмальних тенденцій у науці й подій, які є одним із головних каталізаторів наукових змін.

Методологічний інструментарій з проблеми публічної політики за весь період свого існування збагатився завдяки таким підходам, як системний (субсистемний, неомарксистський), структурно-функціональний, структуралістський (дискурсивний), плюралістично-елітистський (неокорпоративістський), інституціональний (неоінституціоналізм: соціальний, політичний, структурний, нормативний), теорія прийняття політичних рішень, новий менеджеризм, теорія раціонального вибору, мережева теорія та ін. Ці підходи й теорії, що стали згодом традиційними, в силу своїх можливостей (теоретичних, методичних) розкривають сутність інформаційно-дискурсивного, діяльнісного, управлінського й просторового вимірювань публічної політики, тим самим поглиблюючи знання про цю дефініцію й даючи поштовх для нових наукових напрямів.

У практичному вимірі публічна політика являє собою динамічний процес, що трансформується в сучасних умовах під впливом різних ендогенних і екзогенних факторів, утворюючи специфічні просторові варіанти й результати публічних

взаємодій акторів, які вимагають оновленого теоретичного осмислення та емпіричної перевірки.

На підставі проаналізованого теоретичного матеріалу з проблеми публічної політики та обліку нових сучасних тенденцій сучасної публічної політики була розроблена авторська методологія, в якій пропонується оригінальний аналітичний інструментарій для глибокого теоретичного та емпіричного дослідження.

На нашу думку, тільки комплексний підхід, що включає неінституціональну парадигму, менеджеріальну й мережеву теорії, системну методологію із залученням напрацювань авторів інших підходів і дисциплін, дозволить прийти до нового осмислення теми й введення в науковий обіг нових концепцій.

Інституціональний підхід, який є провідним у нашій синтетичній концепції, включає в аналіз публічні інститути й інституції, які формують публічну політику на різних її етапах і рівнях. На кожному етапі розробки політики публічні інститути й інституції, в залежності від своїх ресурсних можливостей, є тією силою, від спрямованості дій якої залежать ефективність і результативність всього процесу. Інституціональні структури фактично визначають контекст вироблення політичних рішень і зміст публічної політики в сукупності з більш динамічними факторами політичного життя.

Використовуваний у роботі політичний неінституціоналізм акцентує увагу на автономності інституцій і доміантній ролі інститутів у процесі формування публічної політики як в стабільних, так і в динамічних системах. *Інституціоналізовані актори, за нашим припущенням, більш ефективно представляють свої інтереси в публічному полі політики й конфігурують реальність політики.*

Оскільки процес формування публічної політики пов'язаний із діяльністю інституту держави й політико-управлінськими процесами, тому розглядати їх у відриві один від одного неможливо й непродуктивно. Складне переплетіння політики та управління, яке й створило публічну політику, сьогодні знаходить своє відображення в сучасних концепціях врядування *governance*, *new public governance*, *good governance*, у яких публічна політика виступає як ціль і водночас як результат державного управління. Використання теоретичного й практичного потенціалу менеджеріальної теорії дасть можливість оцінити публічну політику в конкретному національному просторі та визначити рівень її ефективності, орієнтуючись на ідеально-типові критерії «гарного врядування», запропоновані глобальним експертним співтовариством.

Ускладнення процесів управління та збільшення учасників вироблення політики призвели до необхідності використання для аналізу публічної політики мережевої теорії. Мережевий підхід дозволяє прояснити складний комплекс взаємодій інституціоналізованих і неінституціоналізованих акторів у публічному просторі, їх здатність на змагальній основі аргументовано представити свій інтерес як інтерес надособистий, що відповідає очікуванням і запитам більшості. Мережевізація публічної політики проявляється в широкій практиці взаємодії й комунікації акторів публічного простору, які прагнуть реалізувати свої цілі шляхом використання доступних для них ресурсів. У здійснення публічної політики залучаються різнорівневі актори, утворюючи мережі взаємодії, які мають значний потенціал для конфліктів.

Аналіз публічної політики з позиції конфліктологічного підходу дасть можливість побачити, яку роль грає конфлікт у процесі її формування, а також визначити характер зв'язків між політичними інститутами в процесі вироблення й прийняття рішень у різних типах систем і на глобальному рівні.

Системний підхід дозволяє зцементувати і в комплексі уявити публічну політику – як систему, що динамічно саморозвивається, прагне до референтності й ефективності, де кожен елемент, взаємодіючи, функціонально забезпечує її існування. Таким чином, методологічна основа дослідження є сукупністю підходів і методів, що дозволяють розкрити як окремі аспекти теми, так і представити узагальнену модель публічної політики.

Шапошніков А.О.

аспірант

*кафедри політичних наук філософського факультету
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ТРАНСФОРМАЦІЇ КВАЗІДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ НА ТЕРИТОРІЇ СИРІЇ

З весни 2011 року в Сирії триває наймасштабніша війна сучасності. За оцінкою Генерального секретаря ООН, станом на вересень 2017 року, внаслідок бойових дій загинуло понад 300 тисяч осіб [1]. Також декілька мільйонів людей стали біженцями чи внутрішньо переміщеними особами. Безпосередньо у війну залучена низка сусідніх держав-членів регіону (Ізраїль, Ірак, Іран, Ліван, Туреччина), а також кілька впливових гравців глобального масштабу (Велика Британія, Росія, США, Франція).

З огляду на складність та багатосторонність конфлікту, а також тісний зв'язок з війною в сусідньому Іраку, війна в Сирії має значну кількість назв, жодна з яких не є ані достатньо всеохоплюючою, ані абсолютно коректною. Найпопулярніші з них – «громадянська війна в Сирії», «війна в Сирії та Іраку», «війна проти «Ісламської держави». Втім, переважаюча частина світових ЗМІ та політиків продовжують використовувати назву «громадянська війна в Сирії», оскільки ці трагічні події починалися як протистояння між сирійським урядом на чолі з Б. Асадом та політичною й збройною опозицією до нього.

Проте, розглядаючи мапу бойових дій в Сирії, легко помітити, що цей конфлікт вирізняється надзвичайно великою кількістю акторів та протидіючих сторін. Перш за все, це спричинено тим, що центральний уряд, що контролює столицю країни, не має реальної влади над значною частиною своїх територій. 2/3 країни [4] контролюють різні військово-політичні утворення з різним статусом – «Хезболла», «Вільна сирійська армія», «Ісламська держава», адміністрація курдського регіону Рожав та низка дрібніших збройних угруповань. Принаймні кілька з них претендують на державний статус у майбутньому, що дозволяє назвати вищезазначені утворення як квазідержави.

Квазідержави – це політичне утворення, що позиціонує себе як державу, але насправді нею не є. Префікс «квазі-», що перекладається як «уявний» чи «фантомний», в цьому випадку означає, що вищезгадані суб'єкти політики не володіють низкою ознак держави. Розглядаючи основні квазідержави на території сучасної Сирії, перш за все, мова йде про такі ознаки, як повний контроль над заявленою територією, міжнародно-правове визнання, створення системи органів влади, законодавства тощо.

Війна у Сирії стала історичним тлом для низки різнонаправлених процесів, пов'язаних з квазідержавами. По-перше, це перетворення Сирійської держави (в

особі уряду Б. Асада) на квазідержаву. По-друге, це поява та зміцнення на де-юре території Сирії низки нових квазідержав, перш за все «Ісламської держави», Рожави та політичних структур сирійської опозиції. Вищезгадані політичні процеси є втіленням розтягнутого у часі розпаду чи, навпаки, становлення державного організму. При цьому варто пам'ятати, що вони не є незворотними, і потребують постійного моніторингу та аналізу з усвідомленням того, що всесторонньо та неупереджено вони можуть бути вивчені лише по завершенню війни в Сирії.

Розглядаючи хроніку майже п'яти років сирійського конфлікту, можна виокремити такі етапи трансформації Сирійської держави в особі уряду Б. Асада на квазідержаву:

Етап 1. Часткова втрата внутрішньої легітимності (весна-літо 2011 року). В цей час у великих містах центральної та північної Сирії відбулися акції протесту з вимогами демократизації країни. Після репресивних дій з боку уряду по країні почали створюватися опозиційні збройні формування, що розгорнули боротьбу проти урядових військ та правоохоронних органів. Таким чином, армія та поліція втратили монополію на насильство, а разом з ними і контроль над частиною країни.

Етап 2. Початок часткової дипломатичної ізоляції (друга половина 2011 – перша половина 2012 років). В цей час кілька десятків країн світу, зокрема члени «Великої вісімки» (окрім Росії), а також монархії Перської затоки відкликали своїх послів із Дамаска, покладаючи на Б. Асада відповідальність на зростаюче насильство. Таким чином, сирійський уряд зіткнувся зі зростаючою дипломатичною ізоляцією.

Етап 3. Делегітимація в очах переважної частини міжнародної спільноти. (2013 рік). Цей етап пов'язаний зі звинуваченнями Сирійської арабської армії, що підконтрольна Б. Асаду, у застосуванні хімічної зброї, що були висунуті США та іншими країнами Заходу. Відповідно до резолюції РБ ООН № 2118 (2013) сирійський уряд був зобов'язаний передати усе хімічне озброєння (боєприпаси з отруйними газами) представникам Організації із заборони хімічної зброї [3]. В цей же час представники поміркованої сирійської опозиції починають сприйматися як рівноправна сторона для переговорів про майбутнє Сирії. Західні лідери регулярно заявляють: «Асад має піти (у відставку)». Приміром, таку заяву 16 червня 2013 року на спільній прес-конференції з прем'єр-міністром Туреччини зробив президент США [2].

Етап 4. Часткове відновлення внутрішньої та зовнішньої легітимності (осінь 2015 року – донині). На цьому етапі уряд Асада досяг певних успіхів. Зокрема, після вступу Росії у війну, САА провела низку успішних наступальних операцій за підтримки російської армії, перш за все, взяття під контроль Алеппо. Значною мірою це пов'язано зі вступом Росії у війну восени 2015 року. Також навесні 2016 року в контрольованій Асадом частині Сирії відбулися парламентські вибори, де партія влади здобула переконливу перемогу.

Головною причиною перетворення Сирії на квазідержаву стала її функціональна недієздатність, оскільки уряду Б. Асада не вдалося зберегти монополію держави на насильство (допустивши при цьому появу озброєної опозиції та не змігши захистити цивільних); і водночас не пішов на політичні поступки та реформи, що задовольнили б вимоги учасників акцій протесту. Подальші події призвели до інтернаціоналізації конфлікту та ослабленні авторитету Сирійської держави та її керівництва.

Водночас слід визнати, що альтернативні політичні проекти, які претендують на повний чи частковий контроль над територією довоєнної Сирії, також не досягли значних успіхів в процесі державного будівництва, і залишаються квазідержавами, хоч і з різним політико-юридичним статусом. Якщо проти «Ісламської держави» створена міжнародна коаліція і ведеться війна на знищення, то керівництво Рожави та сирійської опозиції має всі шанси на входження до політичної еліти повоєнної Сирії.

Література

1. Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности Предварительный отчет. Семьдесят первый год. 7774-е заседание. Среда, 21 сентября 2016 года, 9 ч. 30 г. Нью-Йорк. – [Електронний ресурс]. Режим доступа : <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/PRO/N16/294/35/PDF/N1629435.pdf?OpenElement>
2. Obama and Erdogan: Syria's Assad Must Go. – [Електронний ресурс]. Режим доступа : <http://www.wsj.com/video/obama-and-erdogan-syria-assad-must-go/A714C6EE-C4BA-4FCF-B9BF-57567F1026B6.html>
3. Resolution 2118 (2013). Adopted by the Security Council at its 7038th meeting, on 27 September 2013. – [Електронний ресурс]. Режим доступа : <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N13/489/23/PDF/N1348923.pdf?OpenElement>
4. Who's who in the Syria conflict. – [Електронний ресурс]. Режим доступа: <http://www.al-monitor.com/pulse/afp/2017/01/syria-conflict-players.html>

Штурмаревич Д.А.

студент 3 курса

факультета психологии, политологии и социологии

Национальный университет «Одесская юридическая академия»

ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ ПОСЛЕ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ. ХОЛОДНАЯ ВОЙНА

Принято считать, что началом Холодной войны послужило выступление Уинстона Черчилля в Фултоне. В котором он призывал США к созданию англо-саксонского блока для противостояния с СССР и недопущение распространения идеи коммунизма на территорию мира. Этот блок был создан. Блок назвали НАТО (Организация Североатлантического договора). В который вошли Бельгия, Великобритания, Дания, Исландия, Италия, Канада, Люксембург, Нидерланды, Норвегия, Португалия, США, Франция.

Хотя по факту лидеры стран антигитлеровской коалиции ещё во время войны проявляли недоверие друг к другу. Это стало явным на Ялтинской и Потсдамской конференциях. В 1945 году, когда было понятно что Германия вот-вот падёт, а Япония сама не долго сможет сражаться, возник вопрос устройства послевоенного мира. Еще в 1943 году Черчилль со Сталиным обсудили и одобрили так называемый «грязный документ», в котором рассматривались сферы влияния в Европе. Самым ярким примером проявилась Греция, где после освобождения вспыхнула гражданская война. По документу 90% отходило Британии, 10% Советскому Союзу. Когда коммунисты отчаянно просили помощи у Советов, никакой помощи не прибыло. Зато от Британии прибыл экспедиционный корпус на помощь войскам, отстаивающим капиталистические и демократические ценности.

Данный факт произошёл ещё во время войны и стал вопиющим фактом для США, который они восприняли крайне негативно. После оккупации Восточной Европы, Советский Союз начал формировать в противовес НАТО свой блок. ОВД (Организация Варшавского договора). Вступили в эту организацию СССР, Румыния, Болгария, Польша, ГДР, Чехословакия, Венгрия и Албания.

На фоне обострившихся противоречий между двумя сверхдержавами – США и СССР – началось всё более тесное сплочение западноевропейских государств. 17 марта 1948 г. в Брюсселе Великобритания, Франция, Бельгия, Нидерланды и Люксембург, Австрия, Дания, Швейцария и Швеция заключили на 50 лет пакт, предусматривающий сотрудничество в экономической, социальной, культурной и военных областях. Создание Организации европейского экономического сотрудничества (ОЕЭС, 16.04.1948) усилило экономическую интеграцию западноевропейских стран и подключило к этому процессу западные оккупационные зоны Германии. СССР с настороженностью следил за экономическим, политическим и военным сближением западных стран. В 1948 году он отреагировал на это заключением договоров о дружбе, сотрудничестве и взаимопомощи с Румынией (4 февр.), Венгрией (18 февр.) и Болгарией (18 марта). Таким образом стал формироваться блок социалистических государств который являлся не только военным, но и включал немаловажную экономическую сферу. Этот блок назывался СЭВ (Совет Экономической Взаимопомощи). Кроме того, 6 апреля СССР заключил Договор о дружбе, сотрудничестве и взаимопомощи с Финляндией, который предусматривал нейтралитет Финляндии в случае конфликта между Востоком и Западом. Кроме того, Блокада Берлина сделала очевидной необходимостью укрепление военной мощи стран Запада.

Первой точкой противостояния стал Корейский полуостров. Эта территория принадлежала Японии. Когда СССР вступил в войну с Японией, получилось так, что на 10 августа 1945 года полуостров был поделен на две части по 38-й параллели. В декабре была достигнута договорённость об установлении администраций. В северной части была установлена администрация во главе с Ким Ир Сеном, на юге был избран президент Ли Сын Ман. Но сразу по образованию государств возник спорный момент. Обе страны считали, что весь Корейский полуостров должен принадлежать им. КНДР даже изначально прописала столицей своей страны не Пхеньян, а Сеул. Всё началось со стычек на границе. А затем 25 июня 1950 года войска Корейской Народной армии (КНДР) пересекли 38-ю параллель и атаковали войска Корейской Республики. Данное событие вызвало мгновенную реакцию в мировом сообществе и повлекло за собой обсуждение корейского кризиса в ООН. США высказались за отправку военной помощи Южной Корее. Решение было принято положительно, так как СССР, обладающая правом вето, отсутствовала на заседании. Советский Союз бойкотировал это заседание. На территорию Южной Кореи прибывали войска экспедиционного корпуса ООН. В свою очередь Советский Союз отправил помощь КНДР в виде вооружения и советников. Но с оговоркой что советники не имели права участвовать в боевых действиях.

Но в этой войне всё же принимали участие советские лётчики под видом китайцев или корейцев. В 1950 году в войну на стороне КНДР также вступил Китай. Прислав на помощь свой экспедиционный корпус. Война с 1950 по 1953 шла с переменным успехом для обеих сторон. Именно в этой войне впервые стала угроза применения ядерного оружия в массовом характере. В заявлении Дугласа Макартура прозвучало, что следует начать атомную бомбардировку прилегающих территорий к границе между КНДР и Китаем. За эти высказывания генерал был

отправлен в отставку. Но было предельно ясно что напряжение между станами нарастает. Этапом разрядки стала смерть Иосифа Сталина, когда был подписан мир в Корее, не без давления Дуайта Эйзенхауэра.

В 1961 году состоялось событие которое по сути стало символом Холодной войны. В августе 1961 г. советские и восточногерманские власти приняли решение закрыть границу между двумя частями Берлина. Напряжение в городе росло. Стоит отметить что для властей ГДР это была вынужденная мера. С 1955 года образовалась брешь между капитализмом и социализмом. А именно в Берлине, где город делился пополам. Для ГДР сложилась критическая ситуация. Её граждане массовым потоком покидали пределы своей страны и уходили в ФРГ. Нужно было предпринимать срочные меры. Было решено построить стену, с системой заграждений и КПП.

Следующая точка эскалации была война во Вьетнаме. Вьетнам был своего рода попыткой США не допустить китайского сценария. Таким образом, Штаты поддерживали антикоммунистический Южный Вьетнам. Между Севером и Югом напряжение нарастало, и США приняли решение о вмешательстве в конфликт. Послав туда контингент войск с целью помочь в борьбе за независимость Южному Вьетнаму. В свою очередь Северному Вьетнаму начали поставлять помощь Советский Союз. Данная помощь была и в вооружении, и в продовольствии, но никак не в виде вооруженных сил. Данный фактор немедленно спровоцировал стороны к открытому конфликту. Стоит признать, что эта война серьёзно надломил Соединенные Штаты. Война шла слишком долго. Страну охватила всеобщее негодование. Проходили демонстрации, митинги и так далее. Молодежь США выступала очень ярко против «бессмысленной войны». Только к 1975 году правительство США приняло решение покинуть Вьетнам. Заявив о выполнении миссии, приступили к процессу эвакуации войск.

Однако, это, безусловно, важное событие объективно не могло являться единственной причиной усиления конфронтации, особенно с учетом происходившей после Карибского кризиса 1962 г.

С 1979 по 1989 года советская экономика понесла баснословные убытки, в итоге так и не выиграв войну. Также рассматривается помимо геополитического хода от США, так и жажда мести Советскому Союзу за поддержку Северного Вьетнама во Вьетнамской войне. Можно сказать, что Афганская война окончательно добила Советский Союз в его геополитической игре. Пытаясь снять напряжение Андропов предложил вывести ракеты средней дальности из Европы, так как СССР нужно было время чтобы восстановить силы, показательно, что вскоре после оглашения мирных инициатив советского руководства, Р. Рейган назвал Советский Союз «империей зла» [2].

Следующий фактор в Холодной войне был фактор экономический который считался немаловажным. Ведь именно стабильная экономика являлась залогом возможности участвовать в гонке вооружений, а также обеспечить должный уровень жизни населения. Экономическое противостояние было не менее жестким и серьёзным чем гонка вооружений. Опять же экономическая стабильность США пошатнулась после войны во Вьетнаме. На что были предприняты ответные шаги в сторону СССР. В 1980-х годах по приказу Президента США началась работа ЦРУ по переговорам со странами-экспортёрами нефти на Ближнем Востоке. В частности, Уильям Кейси посетил Саудовскую Аравию и убедил их руководство начать перепроизводство нефти и срочном порядке сбрасывать на рынок. Переизбыток нефти на рынке привёл к резкому падению цен на нефть и к коллапсу советской экономики. Советский Союз был вынужден продавать нефть в убыток

себе. Наращивание американской военной мощи сопровождалось ведением «экономической войны» против СССР. Описанная выше концепция экономического давления была осуществлена на практике: специальные директивы запрещали передачу Советскому Союзу стратегического оборудования и технологий, осуществлялась продажа «промышленной дезинформации», усилилось давление на европейских союзников с целью их присоединения к экономической блокаде.

Затем наступила кульминация Холодной войны. Её ускорило августовские события 1991 года в СССР, когда власть попытались захватить министры (преимущественно из силового блока). ГКЧП (Государственный Комитет по Чрезвычайному Положению). К тому времени страна доживала свои последние дни. Из СССР официально вышли Прибалтийские страны, Украина объявила о суверенитете. После провала путча, Украина объявила о независимости. В декабре, в Беловежской пуще собрались главы трёх государств. Украины, РСФСР и БССР. Было вынесено решение о подписании соглашения о создании Содружества Независимых Государств. И 21 декабря 1991 года в телеобращении Михаил Горбачёв официально объявил о прекращении существования такого государства как СССР. Мир вошёл в эпоху однополярной системы [1, с. 157-160].

Литература

1. Мировая политика и международные отношения. Учебное пособие / под редакцией Ланцовой С.А., Ачкасовой В.А., Спб, 2007 – 448 с.
2. Речь Рейгана 8-го марта 1983 г. («Империя зла») // Холодная война – великое противостояние сверхдержав // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.coldwar.ru/raegan/evil_empire.php

Бахметьев А.Е.

студент 3 курса

факультета психологии, политологии и социологии

Национальный университет «Одесская юридическая академия»

МАСС-МЕДИА ПРИ МОНИТОРИНГЕ НАРУШЕНИЙ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

Мониторинг нарушений прав человека приобретают в наше время все большую актуальность, активно обсуждаются в прессе, научной литературе. Вопросы о защите прав человека стали заслуживать все большего освещения во многих международных медиа-сетях, к примеру, таких как BBC и CNN. Актуальность исследования места и роли масс-медиа при мониторинге нарушений прав человека обусловлена их реальным влиянием на формирование социальных ценностей, связанных с правами человека и общественного мнения о правах человека.

Говоря о таких понятиях как «СМИ» и «масс-медиа», которые являются одними из базовых источников общественного мнения, многие утверждают об их тождественности. Однако не стоит забывать о том, что понятие «масс-медиа» является более широким и включает в себя средства массовой информации.

Под понятием «масс-медиа», понимаются технологии и институты, через которые централизованно распространяется информация и другие формы символической коммуникации крупным, гетерогенным и географически рассеянным аудиториям; одна из существенных форм распространения и бытия массовой культуры [1].

Классический мониторинг прав человека – это один из компонентов по защите общественных интересов; это деятельность направленная на изменение действительности без использования насилия. Мониторинг прав человека заключается в строго продуманном активном сборе данных относительно характера и размаха нарушений прав человека в данной области. Отслеживаемые нарушения могут вызываться как самими правовыми нормами (в том числе, всевозможными инструкциями и предписаниями по их исполнению), так и по применениям указанных норм [2, с. 13]. Защита прав человека, а так – же их предупреждение их нарушений, является первоочередной задачей неправительственных организаций и межправительственных организаций, где масс-медиа являются одним из ключевых элементов. А масс-медиа играют важную роль в процессах воздействия данных организаций на власть путем отстаивания гражданской позиции о важности и необходимости защиты прав человека.

В свете сегодняшних событий, средства массовой информации являются производителями информации для широкой общественности. Медиа – это зеркало, иногда кривое, и роль журналистов состоит в том, чтобы преподнести свое видение процессов в обществе. Сюда относятся и вопросы прав человека. Журналисты собирают и представляют большую часть информации о правах человека которую мы получаем. Стало появляться все больше журналистов, которые расследуют нарушения прав человека и публикуют результаты своих исследований; они имеют моральное обязательство постоянно продвигать идею прав человека во всех

статьях. Постоянный и активный мониторинг нарушений прав человека со стороны СМИ и различных журналистов снижает возможность многих правительств проводить политику, которая нарушает права человека. Медиа – это «сторожевые псы», чья задача громко лаять, чтобы остерегать людей от покушений на их свободу, безопасность, образ жизни и культуру.

Однако тут же появляется проблема зависимости и контроля масс-медиа со стороны государства, однако во многих западных государствах данная тенденция снизилась в течении последних двух-трех десятилетий. В таких случаях, средства массовой информации решают, на какие аспекты стоит обратить внимание, а о каких стоит умалчивать. В принятии таких решений СМИ имеют власть над тем, что мы знаем, а чего не знаем о правах человека. Чаще всего, именно масс-медиа, формируют ценностные представления о правах человека.

Немаловажным будет сравнение характера и специфики фиксации нарушений прав человека в западной (европейской и американской) и украинской прессе. Концептуальное значение здесь будет иметь сравнение национальных правовых систем. В странах романо-германской системы (Германии, Франции и других) существует детально разработанное и четко определенное законодательство о правах и обязанностях журналистов. В Великобритании, Соединенных Штатах Америки и других странах, где царят традиции прецедентного права, свобода печати определяется широкими юридическими принципами на основе комплекса законодательных мер, государственных правил и судебных решений, не всегда непосредственно относящихся к сфере деятельности журналистов. Однако большинство базовых принципов прав и обязанностей журналистов, а также прессы в целом закреплены во всеобщей декларации прав человека, принятой Генеральной Ассамблеей Организации Объединенных Наций принятой в 1948 году и в Европейской конвенции о защите прав человека. В западных обществах вопросы о прессе, деятельности журналистов и т. д., не только прописаны в законодательстве, но и активно поддерживаются и исполняются государством. Законодательство Украины гарантирует свободу мысли, доступность и открытость информации, защиту от вмешательства в частную жизнь, однако, в отличие от западной практики, государство часто пренебрегает постулатами, прописанными в законодательстве, что лишь усугубляет и делает невозможным не только защиту прав человека и освещение их нарушений, но и усложняет деятельность журналистов и прессы в целом.

Политическая ситуация в стране является определяющей при выборе как самих действий по защите различных социальных групп, так и способов проведения мониторинговых исследований. К примеру, в условиях тоталитарного или авторитарного режима действия по защите общественных интересов направлены либо на свержение недемократической системы, либо на отстранение от власти правящей клики. В демократическом же государстве, где государственные учреждения контролируют друг друга и общественностью, мониторинг проводится явно, в соответствии с законом, при содействии, а иногда по просьбе государственных учреждений [2, с. 26].

Одной из немаловажных проблем является то, что не всегда мониторинг проводится объективно и профессионально и, следовательно, из него делаются не достоверные выводы, которые не только не защищают права человека, а напротив, усугубляют сложившуюся ситуацию нарушения прав человека.

Однако, при всех сложностях проблемы мониторинга нарушений прав человека выход есть, это широкое использование Интернетом и социальными сетями, такими как Facebook и Twitter. Это означает то, что существует больше

источников для получения информации и больше предупреждений. Ведь именно современные коммуникативные технологии и социальные сети создают новые способы сообщать о нарушении прав человека, где каждый человек может не только выступать в качестве защитника прав человека, но и самому заниматься мониторингом нарушений.

Данная проблема, мониторинга нарушений прав человека, возникла и в Украине. Нередко государство пренебрегает и не выполняет функцию по контролю за соблюдением прав граждан; проводит политику которая напрямую или опосредованно нарушает права человека и гражданина. А защитники прав человека, в свою очередь, очень часто работают против политических и экономических интересов.

Таким образом, мониторинг нарушений прав человека – это один из ключевых компонентов по защите общественных интересов, а также защите прав человека; это деятельность направленная на изменение действительности без использования насилия. Проведение объективного и профессионального мониторинга нарушений прав человека в Украине должно являться первоочередным приоритетом правительства, а также будет способствовать консолидации населения, формирования и развития гражданского общества, демократии и правопорядка.

Литература

1. Большой толковый словарь по культурологии. Кононенко Б.И. – 2003.
2. М. Новицкий, З. Фиалова. Мониторинг прав человека. Варшава, 2001.

Боковня Я.П.

студент

Науковий керівник: Сушко А.І.

кандидат історичних наук, доцент

Національний університет «Одеська юридична академія»

ПОЛІТИЧНІ СУБКУЛЬТУРИ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Політична субкультура це – сукупність однорідних ціннісних орієнтацій і відповідних їм форм політичної активності громадян (груп).

Відносно цілісні уявлення про політичні субкультури були вироблені в кінці 20-х років XX століття американськими психологами Е. Майо і Ф. Ротлісбергером, в процесі вивчення ними особливостей групової психології. Спочатку поняття мало суто прикладний характер і використовувалося для опису адаптації етнічних груп в «інокультурному» середовищі.

Існують різні способи ціннісних орієнтацій на світоглядному (де люди будують уявлення про політику на своїй індивідуальній картині світосприйняття), цивільному (де, усвідомлюючи можливості державної влади і, відповідно до цього, усвідомлюючи власні можливості захищати свої права та інтереси, людина виробляє якісно новий рівень розуміння свого політичного статусу), а також на власне політичному рівні ціннісних уявлень (в якому людина виробляє відношення до конкретних форм правління regime, своїм союзникам і опонентам і т. д.) [2, с. 110].

Відмінності у виборі людьми тих чи інших ціннісних орієнтирів і способів політичної поведінки в чималому ступені залежать від їх приналежності до соціальних (класи, верстви), національних (етнос, нація, народ), демографічним (жінки, чоловіки, молодь, особи похилого віку), територіальним (населення певних районів і регіонів), рольовим (еліта і електорат) і іншим (релігійні, референтні та ін.) групам. Вироблення людьми ціннісних орієнтацій (і відповідних форм поведінки) на основі групових цілей та ідеалів в Україні перетворює політичну культуру в сукупність субкультурних утворень, що характеризують наявність у їх носіїв істотних (несуттєвих) відмінностей у ставленні до влади та держави, правлячим партіям, в способах політичної участі і т. д.

Серед основних параметрів політичних культур різних соціальних груп в єдиній національній та державній спільності існують певні відмінності. В одних випадках відмінності цих приватних культур від загальної політичної культури не носять принципового характеру, і вони інтегровані в неї на положенні субкультур, в інших – настільки відрізняються від загальної політичної культури, що можуть розглядатися як самостійні субкультури. Це означає, що в українському сучасному суспільстві існують одночасно кілька політичних культур: панівна, або загальна, політична культура, субкультури і контркультури. Диференціація політичної культури може бути заснована на соціально-класових, національних, релігійних, і інших розбіжностях між соціальними спільнотами та окремими людьми [1, с. 104].

Підставою виділення політичних субкультур в Україні можуть бути як більш-менш значні варіації одних і тих же базових цінностей – так і суттєво відмінні різновиди. Крім раціонально усвідомлених поглядів, кожна політична субкультура має рефлексивно неоформленими відносинами до дійсності, які зміцнюють у носіїв даних цінностей єдині підходи, оцінки та асоціації щодо політичних явищ і підсилюють почуття внутрішньої згуртованості їх прихильників.

Кожна субкультура в Україні має певний соціальний масштаб, час існування і деякі ступені укорінення у свідомості і поведінці громадян. Відмінності політичних субкультур повідомляє влада як джерело еволюції і саморозвитку.

Будь-яка політична субкультура включає в себе і те загальне, що характеризує домінуючу в суспільстві політичну культуру, і те специфічне, що відрізняє дану субкультуру, ті особливості, які властиві тільки цій групі. В Україні розрізняють політичні субкультури інтелігенції, жіночу, молодіжну, фермерську, релігійну, регіональні, соціоекономічні, етнолінгвістичні, вікові та інші субкультури [1, с. 89].

Особливості політичної субкультури в Україні обумовлені відмінностями в положенні суспільних груп в економічній і соціальній структурі суспільства, освітньому, віковому критерію і не завжди влада проводить політику в інтересах більшості народу.

Однвк єдність політичної культури сприяє стабільності суспільства, достовірного прогнозування багатьох політичних процесів. Насправді ж внаслідок соціальної різнорідності суспільства різні політичні субкультури, що існують в ньому, можуть виявитися джерелом дестабілізації суспільно-політичного життя. Не виключено, що «ступінь сумісності між різними субкультурами виступить головним фактором, що вплине на політичну стабільність нашої країни» [3, с. 111].

Різні політичні субкультури можуть спокійно уживатися один з одним, взаємодіючи в рамках єдиної для всього суспільства політичної культури. Така єдність – джерело суспільної стабільності. У соціально неоднорідному суспільстві існує і контркультура: спрямована проти панівних відносин і яка відіграє роль «порушника спокою».

При появі серйозних розбіжностей, розбіжності інтересів культур і субкультур виникає загроза розпаду єдиної і формування фрагментарної політичної культури.

Вона характеризується втратою загальних ідеалів і цінностей, пріоритетом непотизму, націоналізму, групового егоїзму. Фрагментарна політична культура – неминучий атрибут революцій, переломних періодів суспільного розвитку.

Література

1. Далтон Р. Политическая культура и политическая социализация // / Сокр. пер. с англ. А.С. Богдановского, Л.А. Галкиной 2002 р.
2. Фарукшин М. Х. Политическая культура общества // Социальнополитические науки. – 1991 р.
3. Ротар Н. Регіональні субкультури та проблема консолідації демократії в Україні 2000 р.

Бушина Ю.І.

студентка V курсу

факультету психології, політології та соціології

Національний університет «Одеська юридична академія»

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ

Молодь виступає творцем нових прогресивних політико-демократичних відносин. Реалізуючи потенціал молодого покоління, забезпечується показник успішного державотворення. Оскільки молодь має відтворювати і розвивати не лише матеріальні, а й політичні та духовні цінності, культуру свого народу, то слід зазначити, що вона є фактором прогресу суспільства, рушійною силою розвитку української політичної нації.

Сьогодні Україна перебуває на такому етапі свого розвитку, що молодь у нашій країні переживає складні часи. Основні причини складного становища молоді пов'язані з проблемами «життєвого старту»: з рівнем матеріального забезпечення і соціальної захищеності, з можливістю здобуття освіти, початком трудової діяльності, утворенням і забезпеченням сім'ї, професійним ростом, кар'єрою.

Однією з найбільш актуальних проблем, що виникають на ринку праці – це проблема безробіття. Ефективність економіки держави, базу соціальної політики можна прослідкувати по рівню зайнятості. Провідне місце в ринкових відносинах займає ринок праці. Він відображає процеси, що відбуваються в країні, а також характеризує високий рівень безробіття, диспропорції зайнятості, падіння рівня доходів населення, неконтрольований відтік робочої сили за кордон, зміни в якості робочої сили і мотивації праці [1, с. 76].

Як правило, молодіжна незайнятість пов'язана з відмовою роботодавців через відсутність досвіду. Фактори впливу на виникнення вимушеної незайнятості молоді після закінчення вищого навчального закладу можна поділити умовно на дві групи: ті, що залежать від випускника та ті, що від нього не залежать. До першої групи належать основні компетенції випускника: базові професійні знання, практичні навички застосування отриманих знань, ентузіазм у роботі, мобільність, цілеспрямованість, вміння обробляти інформацію, швидкість прийняття рішень,

здатність працювати в команді та інші. До другої групи належать вимоги роботодавців, які не завжди співпадають із очікуваннями випускників.

Подальший розвиток українського суспільства залежить від зусиль з боку держави щодо вирішення проблем молоді, а також забезпечення гідних умов життєдіяльності молодого покоління. В умовах сучасної економічної кризи молодіжні проблеми потребують поглибленого аналізу й регулювання, розробки збалансованої, виваженої державної політики. Протягом незалежності в Україні молодіжна політика стала складовою державної політики.

Державна молодіжна політика являє собою цілісну систему заходів правового, освітнього, організаційно-управлінського, фінансово-економічного, інформаційного характеру, спрямованих на створення необхідних умов для свідомого вибору молодими людьми свого життєвого шляху.

Початок молодіжної політики в незалежній Україні було закладено з прийняттям Верховною Радою України Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» (15 грудня 1992 р.) та Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (5 лютого 1993 р.), якими визначаються загальні засади створення організаційних, соціально-економічних, політико-правових умов соціального становлення та розвитку молоді.

Відповідно до Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», до молоді відносяться громадяни України віком від 14 до 35 років. У 2015 році статус безробітного у державній службі зайнятості мали 626,4 тис. осіб у віці до 35 років [4].

Пріоритетами реалізації державної молодіжної політики є забезпечення зайнятості молоді на ринку праці шляхом:

- стимулювання роботодавців у наданні першого робочого місця,
- підвищення рівня конкурентоспроможності молоді;
- запровадження у навчальних закладах факультативних занять з організації власної справи та набуття підприємницьких навичок;
- здійснення заходів щодо сприяння зайнятості молоді, насамперед тієї, яка потребує соціального захисту;
- сприяння підприємницькій діяльності молоді, визначення механізмів її підтримки;
- запровадження системи підтвердження результатів неформального навчання молоді;
- сприяння професійній орієнтації учнів 8-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів.

Для усунення проблеми українського молодіжного безробіття доцільно сформулювати ряд рекомендацій. Необхідно впровадити наступні заходи та нововведення, що покликані допомогти подолати нагальні проблеми.

Зміни в країні, що стосуються соціальної сфери в першу чергу залежать від того, яку політику проводить держава в цьому напрямку і наскільки ефективно законодавче регулювання з її боку. Тому політика підтримки молоді в пошуку першого робочого місця з боку держави є не лише необхідним елементом, але і обов'язковим.

Важливою постає проблема відсутності елемента що забезпечує взаємозв'язок між ВНЗ та безпосередньо роботодавцями. ВНЗ надає освітні послуги, але на сьогодні не несе відповідальності за можливість застосування отриманих знань на практиці. Таким елементом може бути створення на базі вищих навчальних закладів окремого підрозділу з питань працевлаштування випускників. Такий

досвід вже мають деякі вищі навчальні заклади в Україні, фахівці відзначають результативність такої моделі співпраці із роботодавцями [2, с. 123].

Не менш важливим завданням, що потребує вирішення є наявність невідповідності між кількістю випускників та обсягів пропозиції робочих місць, що призводить до щорічного поглиблення складної ситуації на ринку праці. Ця проблема може бути вирішена лише на загальнодержавному рівні шляхом регулювання державою зайнятості населення на етапі вступної компанії.

Слід взяти до уваги, що Міжнародна організація праці визначає необхідні 3 напрямлення сприяння зайнятості молоді з боку уряду, роботодавців і профспілок.

1. Розширення можливостей для працевлаштування молоді за допомогою заходів щодо зміцнення зв'язків між системою освіти та ринком праці, включаючи профорієнтацію, вдосконалення інформації про кар'єрні можливості і широкий доступ до неї, підтримку під час пошуку роботи і забезпечення гарантій зайнятості молоді.

2. Залучення молоді до підприємництва.

3. Сприяння захисту трудових прав молоді з гарантуванням їм рівних прав у сфері праці, закріпленням їх у колективних договорах та забезпеченням належного соціального захисту [3, с. 194]. Професійне навчання також є потужним інструментом для підвищення рівня зайнятості та кваліфікації молоді, а також сприяння ефективному переходу від освіти до зайнятості.

Для забезпечення зменшення дисбалансу між попитом і пропозицією робочої сили, запобігання тривалого безробіття серед молоді необхідно розробити методику формування системи прогнозування перспективного розвитку галузей економіки і попиту на робочу силу за конкретним професіями з урахуванням регіональної специфіки.

Молодь – потужний ресурс. Підтримка молодих людей, їхнє залучення до творчої, активної участі в житті суспільства – це стратегічні інвестиції в розвиток держави. Реформування коштів державного регулювання ринку праці молоді повинно супроводжуватися прозорими та ефективними механізмами стимулювання роботодавців до працевлаштування, долаючи міфи про низької кваліфікації молодих спеціалістів та активізації участі молоді на ринку праці.

Література

1. Вольська А.О. Стан зайнятості та безробіття в Україні // «Економічні науки». – Серія «Облік і фінанси». – Випуск 9 (33). – Ч. 1. – 2012 – 311 с.
2. Діденко Я. Формування ефективної державної політики зайнятості в Україні// Україна: аспекти праці. – 2002. – № 2. – 371 с.
3. Леган І. М. Актуальні проблеми молоді на ринку праці на сучасному етапі розвитку економіки / Економічний форум. – 2012. – №3. – 297 с.
4. «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» Верховна Рада України; Закон від 05.02.1993 р. № 2998-XII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>

ГРОМАДЯНСЬКА АКТИВНІСТЬ – ЗАПОРУКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Однією з головних умов формування громадянського суспільства є громадянська активність. Адже якщо громадяни не проявлятимуть зацікавленості суспільним життям, а будуть поводитись індиферентно, то громадянське суспільство не буде розвиватись. Активна громадська позиція виконує два важливих завдання, пов'язаних з функціонуванням демократії та громадянського суспільства. По-перше, забезпечується масова підтримка демократичних процесів і легітимність державної влади. По-друге, практична участь дозволяє у повному обсязі реалізовувати свої права, інтереси, здійснювати вплив на владу, запобігати її корумпованості та відчуженості від громадськості.

Слід відзначити, що сучасна вітчизняна наука виробила багато підходів до вивчення феномену громадянського суспільства. Зокрема, у працях В. Андрущенка, І. Варзаря, М. Лисиці, В. Князева, А. Колодій, П. Манжолі, О. Шевченка та ін. аналізуються соціально-економічні, політичні і духовні чинники самоорганізації українського суспільства. Соціальний аспект активності різних соціальних верств українського суспільства розглядаються в роботах В. Ворони, С. Войтовича, Є. Головахи, О. Кучеренка, С. Макєєва, Н. Паніної, І. Прибиткової, В. Тарасенка, М. Чурилова, О. Швачко, О. Якуби та ін. Проблеми функціонування інститутів громадянського суспільства досліджуються у працях В. Бебика, М. Бурмаки, М. Головатого та ін.

Можна виокремити низку підходів до сучасного тлумачення терміну громадянське суспільство. Перший підхід базується на тому, що громадянське суспільство складається з державних органів і населення, що об'єднане в соціальні групи. Це держава особливого типу, в якій юридично забезпечені і політично захищені основні права і свободи особистості [1, с. 18-19]. Другий підхід до поняття виражається в тлумачення громадянського суспільства як системи суспільних відносин, що існують поза державою. Відповідно до третього підходу, громадянське суспільство характеризується як система громадських інститутів.

На основі вищезазначеного, слід сформулювати власне визначення поняття. Громадянське суспільство – це об'єднання вільних індивідів, що взаємодіє з державою, проте діє самостійно без опосередкування з боку органів державної влади, з метою самовираження та забезпечення власних інтересів, прав та свобод в межах національного права.

Метою громадянського суспільства є організація взаємодії у соціальній сфері, взаємний вплив, установлення міжособистісних відносин, утворення добровільних об'єднань громадян, що відбувається за допомогою комунікації. Громадянське суспільство формується громадянами шляхом конкретних форм самоконструювання і самообілізації та інституціоналізується за допомогою законів, права, свобод членів суспільства.

Реалізація вказаних завдань і цілей громадянського суспільства здійснюється шляхом мобілізації людей у рамках політичних партій, професійних союзів, громадських організацій та асоціацій, соціальних рухів, третього некомерційного сектору, місцевого самоврядування, ЗМІ, експертів, які оцінюють політичний курс

з погляду його відповідності інтересам громадян, тощо. Отже, без мобілізації, тобто певної згуртованості та ініціативності, неможливе функціонування громадянського суспільства. Тому саме рівень громадської активності демонструє як розвивається громадянське суспільство в країні.

Поняття суспільної активності тісно пов'язане з поняттям громадянського суспільства. Мова йде не стільки про політичне трактування терміна, скільки про глобальні процеси формування суспільства за допомогою відкритих, колективних дій по іншу сторону ринку і держави. Це і політична активність – членство в партіях, і участь в некомерційних громадських організаціях, і різноманітні соціальні рухи і громадська ініціатива. Сюди ж входить активна участь в будь-яких корисних для суспільства програмах.

Громадську активність можна описати як усвідомлене, творче ставлення до суспільно-політичної діяльності. Наявність громадянської позиції, і, отже, соціальної активності неможлива без глибинного розуміння всіх процесів, що відбуваються в суспільстві, їх наслідків та можливих шляхів вирішення нагальних проблем.

Більшість науковців сходяться на тому, що громадянська активність – це структурно-змістовна якість особистості, яка формується та розвивається на основі власних ціннісних орієнтацій, враховуючи цінності суспільства і правові норми й вимоги держави, спрямовує діяльність, поведінку, спілкування людини, як представника соціального, на створення світу громадянських відносин та відображає характер інституціональної взаємодії з владою [2].

Для визначення спроможності розвитку громадянського суспільства в Україні, було проведено соціологічне дослідження на тему «Громадська активність жителів Приморського району міста Одеси». Дослідження проводилось з 16 по 23 березня 2017 р. методом інтерв'ювання. Опитано 272 респонденти у Приморському районі м. Одеса. Теоретична похибка вибірки не перевищує 3,5% з ймовірністю 0,90.

Більшість респондентів, а саме 68,4% не можуть сказати, що залучені до активної громадської діяльності. Основною причиною, що не дає можливості займатися громадською діяльністю є відсутність вільного часу на це вказали 39,3% респондентів. Також недостатність ресурсів для здійснення такої діяльності і відсутність односторонніх – 21,5% та 15,1% відповідно. У 42,5% опитаних з'явиться бажання займатись активною громадською діяльністю, якщо така діяльність буде приносити конкретну користь суспільству. Зазначались і такі випадки: 30% – якщо така діяльність принесе конкретну користь мені і моїй сім'ї, 18,5% – якщо за це будуть платити гроші, 7,5% – якщо така діяльність допоможе стати відомою людиною.

Поряд з цим, 31,6% респондентів вважають себе залученими до активної громадської діяльності. Щодо причин, які спонукають їх займатись активною громадською діяльністю зазначають: 39,4% – «ця діяльність мені цікава», 34,8% – «ця діяльність відповідає моїм переконанням», 15,7% – «ця діяльність допомагає мені вирішувати особисті проблеми», 10,1% – «я одержую за це гроші».

Слід порівняти результати даного дослідження з подібним дослідженням проведеним соціологічною службою Центру Розумкова 2013 року. 85,2% опитаних зазначили, що не залучені до активної громадської діяльності. Серед чинників, які заважають громадській активності респонденти вказали на відсутність вільного часу 43,4%, незнання як досягти своєї мети 13,8%, недостатність грошей та інших ресурсів для здійснення такої діяльності 12,2% та інші. Залучені до активної громадської діяльності 8,1% опитаних, серед них 58,8% не мають в цьому потреби і 31% не мають можливості [3].

Як бачимо, результати даних досліджень вказують на досить низький рівень громадської активності, радше на громадську пасивність. Також з плином часу, порівнюючи дослідження 2013 та 2017 років, не простежується значного підвищення активності громадян.

До основних причин пасивності громадян належить:

- 1) реакція на дію сили (як реальне її використання, так і загроза її застосування);
- 2) маніпуляція (примус та/або обіцянка винагороди за певну поведінку);
- 3) відсутність знань, досвіду, інформації, особливих навичок, зумовлені рівнем розвитку громадянського суспільства, політичною та правовою культурою, а також ступенем легітимності влади;
- 4) низький рівень самоорганізації та відповідальності;
- 5) надія на те, що держава вирішить усі проблеми за нас;
- 6) слабкість «інструментів контролю суспільства над владою» – тобто, не віра у власні сили і відсутність реальних прикладів того, коли б ці проблеми вирішувалися.

Для утвердження і розвитку громадянського суспільства в Україні, необхідно подолати причини пасивності громадян. Для цього потрібно виробити системну, цілісну стратегію, яка б включала: розробку соціальних технологій активізації державної політики з розвитку інституціональної системи громадянського суспільства; пошук і обґрунтування відповідних сучасному етапу розвитку українського суспільства принципів стимулювання індивідуальних і колективних форм громадянської активності, а саме демократичної спрямованості, відкритості і гласності, толерантності, патріотизму. Важливими є також організація громадянської просвіти як лідерів громадських об'єднань, так і звичайних громадян; обмін позитивним досвідом між різними регіонами країни, вивчення і запозичення зарубіжного досвіду; популяризація інституту волонтерства та благодійництва тощо.

Література

1. Голенкова З.Т. Становление гражданского общества и социальная стратификация / З.Т. Голенкова, В.В. Витюк, Ю.В. Гридчин, А.И. Черных, Л.М. Романенко // Социологические исследования. – 1995. – № 6. – С. 14–24.
2. Саврасова-В'юн Т.О. Наукові підходи щодо вивчення феномена громадянської активності [Електронний ресурс] / Т.О. Саврасова-В'юн. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/2009_74_2/32.pdf.
3. Центр Разумкова (соціологічне опитування) [Електронний ресурс] Режим доступу: http://old.razumkov.org.ua/ukr/socpolls.php?cat_id=16

Горбова І.С.
студентка соціально-правового факультету
Третякова Т.М.
старший викладач кафедри соціології та психології
Національний університет «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕЛІТАРНОГО ПРОШАРКУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Сьогодні в нашій країні постає вкрай актуальне питання формування нового елітарного прошарку, оскільки Україна знаходиться в стані глибоких перетворень і виникає потреба нового погляду на дану ситуацію. Адже саме еліта відіграє головну роль в політичному управлінні і має безпосередній вплив на вектор розвитку суспільства.

Сучасна філософська енциклопедія визначає політичну еліту як групу осіб, яка займає провідне або керівне становище в будь-якій галузі людської діяльності: політичній, економічній, військовій, науковій, управлінській, культурній, інтелектуальній, спортивній тощо [1, с. 193-195].

Для ефективного керівництва соціальною системою та процвітання держави потрібно мати, особливу, групу населення з відповідним рівнем політичної свідомості здатну для даної діяльності. Такою групою є еліта. Для того щоб еліта функціонувала на благо суспільства вона повинна бути компетентною в галузі державного управління. Тобто, потрібно готувати професійну політичну еліту і у владні структури варто підбирати кадри на конкурентній основі (для наділення владою найкращих з кращих). Продуктивна діяльність політичних структур залежить від рівня компетентності тих, хто керує. «Насамперед еліта має бути компетентною, такою, що відповідає проблемам епохи» [2, с. 311].

Сьогодні, на жаль, ми часто стикаємося з тим, що індивід ставить свої цілі вище суспільних і своїми діями шкодить йому. Прикладом даної ситуації може слугувати сучасне становище в Україні, а саме: високопосадовці в боротьбі за владу, своє збагачення привели країну до кризового стану. Тому вбачаємо потребу у виробленні нових, сутнісно інших, компетентнісних критеріїв для формування еліти, яка буде дбати про процвітання держави.

О. Крюкова висловила, що «слабка еліта означає слабке управління, політичні провали, хвилювання мас, нестабільність» [3, с.471].

Дане твердження і на сьогодні має велике історичне підтвердження. Через «слабку» еліту нашу країну не беруть до уваги при вирішенні важливих питань на мегарівні політики. Адже, головною ознакою процвітаючого суспільства є компетентна еліта країни, яка має вплив на світовій арені.

Проаналізувавши сучасну українську еліту та її становище, можна погодитись із твердження А. Бойко, що свідомість сучасної політичної еліти, по суті, отруєна відчуттям власної значущості та високого призначення, хоча насправді їх завданням залишається подальше зміцнення економічних і політичних позицій [4, с. 287].

Дана позиція з боку державного апарату та його частин не припустима. Сьогодні Україна знаходиться в край важкому економічному та досить хиткому політичному стані. Сучасна українська політична еліта вичерпала довіру народу за досить короткий час через свої амбіції які перекривали їх обов'язок перед громадянами України. Вони не змогли знайти компромісу інтересів та

пожертвувати частиною своїх амбіцій за блага країни та водночас вони поступово втрачають авторитет на світовій політичній арені, і народ це помічає.

В. Добіжа зауважив: «Недовіра до еліти виникла в наслідок розходження інтересів еліти та інтересів держави. Еліта весь час вирішувала питання на свою користь, відступаючи від державницьких, національних цінностей, залишаючи український народ позаду в перегонах за чинами і титулами» [5, с. 731].

Отже, для довіри суспільства еліті, останнім потрібно розділяти суспільні інтереси, тобто знаходити в цьому і власні позитивні мотиви, відповідати ділом за слова і бути готовим до самопожертви. Проявивши таку турботу, влада зможе повернути довіру не тільки свого народу, але й підняти свій авторитет на найвищому рівні політики.

У перехідні періоди елітарний прошарок не лише викликає, пропонує варіанти політичних змін, але й сам може й піддаватися змінам.

На думку В. Парето, у суспільстві поряд з елітою завжди існує «контр еліта» (потенційна еліта, яка чекає свого часу, особи, які за своїми психологічними якостями могла б увійти в еліту, але не ввійшла через своє соціальне становище). Коли контреліта досягає певних вершин у своєму розвитку, тоді в суспільстві виникає потреба в ній. Таким чином, контреліта займає місце правлячої еліти. Це об'єктивний соціальний закон суспільних змін. У такому разі колишня правляча еліта, втративши свої кращі якості, переходить у «не еліту». Відома теза В. Парето, що історія – це кладовище аристократій (еліт) [6, с. 136].

Відчуваємо, що на такому історичному «кладовищі» знаходиться і наш привілейований суспільний клас. Відсутність нової енергійної еліти є однією з головних проблем сучасної України, що передбачає одночасно і постановку пріоритетних задач щодо її формування.

У пострадянських країнах трансформаційний процес значно ускладнюється, через різні погляди на розбудову української держави, відмінності у культурних, ідеологічних, релігійних переконаннях майбутнього.

Значний період часу еліти інших держав нав'язували українському суспільству різні принципи і засади організації життя. Це не є правильним. Таким чином, вважаємо, що тільки самостійне і компетентне вирішення цього питання в інтересах нашого народу, нашої країни допоможе здолати проблему формування «слабкого» елітарного прошарку в сучасній Україні.

Література

1. Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис. –2002. – С. 742.
2. Михальченко Н. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? – К., 2001.
3. Бойко А. Політичні чинники корупції в Україні / А. Бойко // Вісник Львівського університету ім. Івана Франка. – 2011. – Вип. 53. – С. 284–289. – (Серія юридична).
4. Воронько О. Формування кадрів державного управління, їх еліти: деякі аспекти і проблеми / О. Воронько // Вісник УАДУ при Президентіві України. – 2002. – № 1. – С. 15–18.
5. Добіжа В.В. Політична культура владної еліти в умовах суспільно-політичної трансформації / В.В. Добіжа // Держава і право. Юридичні політичні науки. – Вип. 38. – К. : Ін-т держави і права НАНУ. – 2007. – С. 726–732.
6. Перен М.І. Політико-владна еліта України: соціо-психічна модель / Київ – 2013. – С. 136.

Гуга З.І.
викладач Відокремленого структурного підрозділу
«Київський індустріальний коледж»
Київського національного університету будівництва і архітектури,
аспірант
Київський національний університет будівництва і архітектури

УКРАЇНА У СВІТОВИХ РЕЙТИНГАХ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Головною ознакою демократичної правової держави є рівні права громадян, закріплені на законодавчому рівні. Як говорив відомий філософ-енциклопедист Жан Лерон Д'Аламбер, «істинна рівність громадян полягає в тому, щоб всі вони однаково були підпорядковані законам» [2, с. 35].

Наша держава взяла курс на інтеграцію в європейський простір, а отже, серед іншого, питання гендерної демократії набуло особливої ваги. Адже країни ЄС орієнтуються на основи гендерної рівноваги, ефективно втілюючи на практичній платформі положення про рівні можливості чоловіків і жінок у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Складно вимірювати показник гендерної рівності, тим не менше, він може бути підданий оцінці, на підставі якої авторитетні міжнародні організації періодично складають рейтинги. Останнім часом набирає поширення практика посилатись на різноманітні міжнародні рейтинги, порівнюючи успіхи та невдачі України з іншими державами.

У 2015 р., зокрема, було опубліковано The Global Gender Gap Report 2015 [7], який визначає індекс гендерного розриву. Це глобальне дослідження за показником рівноправності статей за версією Всесвітнього економічного форуму. Вимірювання відбувається за чотирма ключовими, на думку укладників, сферами: економічна участь і кар'єрні можливості; освіта; здоров'я і виживання; політичні права і можливості.

До топ-10 за індексом гендерної рівності увійшли Ісландія, Норвегія, Фінляндія, Швеція, Ірландія, Руанда, Філіппіни, Швейцарія, Словенія та Нова Зеландія. Україна посіла 67 місце серед 142 країн, погіршивши рейтинг 2014 р. на 11 пунктів. За ще одним рейтингом – Індексом гендерної нерівності 2015 р. [8], що відображає такі аспекти людського розвитку як репродуктивне здоров'я, економічний статус та розширення прав і можливостей жінок – Україна посіла 83 місце серед 150 країн.

Найгірші позиції щодо гендерної рівності Україна займає у сфері політичних прав – 107 місце [1]. Будучи освіченою та економічно активною частиною населення, українські жінки не мають належного представництва у політичній сфері.

Зокрема, серед загальної кількості народних депутатів України жінки складають лише 14%, серед депутатів обласних рад – 14,6%. І це при тому, що у законодавстві міститься норма про 30% квоту, що визначає мінімальний рівень представництва жінок і чоловіків у виборчих списках кандидатів у народні депутати та у депутати місцевих рад [3]. Така ситуація є наслідком того, що до теперішнього часу не передбачено жодних санкцій для партій-порушниць. А напередодні місцевих виборів 2015 року Центральна виборча комісія своєю постановою № 362 «Про Роз'яснення щодо застосування деяких положень ЗУ «Про місцеві вибори»...» взагалі скасувала обов'язковість запровадження гендерних квот, зазначаючи, що «відмова в реєстрації кандидатів у депутати... з підстав

недотримання положення Закону щодо представництва осіб однієї статі у виборчих списках ... не допускається» [4]. Внесеними у лютому 2016 року змінами до цієї постанови зазначене положення скасоване не було й наразі ситуація не змінилася.

Патріархальність гендерного порядку в українському політикумі ілюструється й наявністю гендерної сегрегації щодо розмежування сфер компетенції жінок і чоловіків – високопосадовців. Так, з 24 осіб, які входять до складу Кабінету Міністрів, тільки 3 – жінки, а саме: віце-прем'єр-міністр із питань європейської та євроатлантичної інтеграції України І.О. Климпуш-Цинцадзе, міністр освіти і науки України Л.М. Гриневич та виконувач обов'язків міністра охорони здоров'я України У.Н. Супрун.

Не надто високими у згадуваному рейтингу є й показники України щодо рівності жінок і чоловіків у сфері економічної участі та можливостей.

Так, згідно з інформацією Державної служби статистики України, у 2016 році розмір середньомісячної заробітної плати у жінок на 26% нижче, ніж у чоловіків [6]. За оцінками цього показника Україна за рік втратила 7 позицій, опустившись з 61 на 68 сходинку рейтингу.

Допоки ідея гендерної рівності не буде усвідомлена всією спільнотою, усі кроки на її утвердження матимуть характер тимчасових кампаній та формальних реакцій на вимоги міжнародних інституцій.

Наразі доводиться констатувати, що діючі механізми забезпечення рівності жінок і чоловіків в Україні протягом 2016 року залишились недосконалими. Так, хоча у нашій державі й було прийнято низку нормативно-правових актів і заплановано проведення цілого ряду заходів, спрямованих на захист прав жінок, проте значна частина їх залишилась нереалізованою у повній мірі, а розроблені проекти законодавчих актів так і не були прийняті.

Література

1. Індекс гендерного розриву – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://edclub.com.ua/analitika/indeks-gendernogo-rozryvu-2016_
2. Литвинова Е.Ф. Жан Лерон Д'Аламбер (1717-1783). Его жизнь и научная деятельность. – М. : Директ-Медиа, 2014. – 74 с.
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства з питань проведення виборів» від 21 листопада 2013 р. № 709-VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 22. – Ст. 794.
4. Постанова Центральної виборчої комісії «Про Роз'яснення щодо застосування деяких положень Закону України «Про місцеві вибори» під час реєстрації кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, кандидатів у депутати обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови та старости села, селища, висунутих місцевими організаціями політичних партій на чергових, позачергових та перших місцевих виборах» від 23 вересня 2015 р. № 362 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0362359-15>.
5. Середньомісячна заробітна плата жінок та чоловіків за видами економічної діяльності у 2016 році [Електронний ресурс] / Повідомлення Державної служби статистики України від 03 березня 2017 р. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. The Global Gender Gap Report 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2015>.

7. Gender Inequality Index / Human Development Reports. – United Nations Development Programme [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hdr.undp.org/en/content/table-4-gender-inequality-index>.

Гулей П.В.

*студентка IV курсу економічного факультету
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Гулей Д.В.

*студентка IV курсу архітектурного факультету
Київський національний університет будівництва та архітектури*

Єгоров В.В.

*доцент кафедри політичних наук
Київський національний університет*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА БУДІВНИЧІ АСПЕКТИ БУДІВНИЦТВА СОЦІАЛЬНОГО ЖИТЛА ДЛЯ ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Держава, як форма політичної інтеграції державно організованого суспільства підпорядковується, зокрема, комплексу політико–правових норм та правил, серед яких центральне місце займає право людини на життя. У правовому полі основне право людини на життя нерозривно пов'язане із правом на житло. Це закріплено в соціальній складовій сутності нашої держави, що відображена у ст. 3 Конституції України, згідно з якою людина, її життя та здоров'я, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю.

В останні три роки, зміни на політичній арені нашої держави, зміни у напрямках її зовнішньої та внутрішньої політики призвели до виникнення досить непоширеного явища – а саме – появи у суспільстві України нової суспільної категорії людей – вимушено переміщених осіб (надалі ВПО). Згідно з офіційною статистикою Міністерства соціальної політики, в Україні зареєстровано 1 684 815 вимушених переселенців із зони АТО та Криму. І для переважної більшості переселенців другою після працевлаштування за значущістю є проблема житла.

Проблема будівництва житла для вимушених переселенців, є прецедентом не тільки в Україні, але й для й для світової спільноти. Останнім часом Європейські держави вимушені вирішувати житлові проблеми, що пов'язані з великим потоком мігрантів з країн Близького Сходу та Африки, які потребують тимчасового розміщення. Однак, шляхи вирішення розміщення цих зовсім різних категорій переміщених осіб значно відрізняються. На відміну від мігрантів, так званим «тимчасово» переміщеним особам потрібні не тимчасові табори, а постійне повноцінне житло. Але зарубіжні інвестори, не розуміють чому потрібно будувати не модульні тимчасові будиночки, а повноцінне житло та потребують державних гарантій під виділення грошей. Нажаль у світі існує дві категорії постраждалих людей – це біженці та внутрішні переселенці. Світова увага прикута на 99% саме до біженців. «Ми маємо іншу категорію наших громадян, які називаються вимушено переміщені особи. Коли ми починаємо розмову з будь-якими світовими організаціями та міжнародними фондами, поки що ми не відчуваємо розуміння того, що ця проблема може розтягнутися на доволі довгий час. Здебільшого наші

міжнародні партнери кажуть, навіщо витрачати гроші на будівництво житла, якщо у короткостроковій перспективі люди повернуться назад» – наголосив Г. Тука, заступник міністра Міністерства з питань ТОТ та ВПО.

Поняття житла, його різновиди є динамічними категоріями, що постійно розвиваються залежно від розвитку правової матерії. Природний розвиток житлового законодавства, житлових правовідносин має наслідком виникнення нового різновиду житла: «соціального житла» чи «житла соціального забезпечення».

Виникнення правової категорії «соціального житла» пояснюється соціальними функціями, що виконує житло у суспільстві. Соціальні функції житла виявляють його цінність та його вплив на розвиток людського потенціалу. На законодавчому рівні вже сформоване поняття «житла соціального забезпечення» чи «соціального житла». Наприклад, використання цих термінів містяться у проекті Житлового кодексу України [1], Законі України «Про житловий фонд соціального призначення» від 12 січня 2006 р. № 3334-IV (далі – Закон № 3334-IV) [2], Законі України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» від 2 червня 2005 р. № 2623-IV (далі – Закон № 2623-IV), Розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної програми «Соціальне житло» від 3 вересня 2005 р. № 384-р [3]. До житла соціального забезпечення відносять: соціальне житло і його різновиди – квартири в багатоквартирних будинках, садибні (одноквартирні) жилі будинки, соціальні гуртожитки, тобто житло з житлового фонду соціального призначення; заклади соціального захисту для короткочасного перебування бездомних громадян і безпритульних дітей – будинок нічного перебування, соціальний готель, притулок для неповнолітніх служби у справах неповнолітніх; житло з тимчасового житлового фонду глава 41 Житлового Кодексу України [1] передбачає поняття житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання. Це житлові приміщення, пристосовані для тимчасового проживання громадян, які не мають постійного місця проживання або втратили його. Для формування поняття «житла соціального забезпечення» властиве те, що його отримання пов'язано зі складними обставинами у житті людини. Ці обставини визначені у ст. 1 Закону України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. № 966-IV: складні життєві обставини – обставини, що об'єктивно порушують життєдіяльність особи, наслідки яких вона не може подолати самостійно – інвалідність, часткова втрата рухової активності у зв'язку зі старістю або станом здоров'я, самотність, сирітство, безпритульність, відсутність житла або роботи, насильство, зневажливе ставлення та негативні стосунки в сім'ї, малозабезпеченість, психологічний чи психічний розлад, стихійне лихо, катастрофа тощо. Житло соціального забезпечення – це житло, призначене для задоволення житлової потреби особам, які не мають житла або не в змозі власними зусиллями забезпечити себе житлом, у зв'язку зі складними життєвими обставинами, що надається у постійне або тимчасове користування, на платній або безоплатній основі, у випадках та в порядку, передбачених законодавством.

Держава в разі поняття – соціальної держави, включає забезпечення певного комплексу соціальних прав громадян. Держава є складовою частиною політичної системи суспільства, одним з напрямків функціонування якої є задоволення поточних проблем населення, координування і взаємовідносин між складниками системи за допомогою правового регулювання та громадського контролю, тощо, а також пристосування системи до потреб суспільства. Ситуація з ВПО є величезним пластом проблем, що потрібно вирішувати державі. Треба враховувати, що серед ВПО існує три категорії громадян України з різним соціальним статусом. Перша – це найбільш соціально незахищена група (інваліди, люди похилого віку, сироти),

біженці, яких ще влітку 2014 р. централізовано вивезли з-під обстрілів зони АТО та розселили по гуртожитках, базах відпочинку та санаторіях. Ця група ВПО взагалі не може самостійно вирішити житлове питання і тому повністю покладається на державу. Друга – це працівники бюджетних установ, які виїхали разом зі своїми організаціями на контрольовану територію. У цієї категорії громадян практично відсутні власні заощадження, частина з них найшли роботу, інші – ні. Третя категорія – це представники малого та середнього бізнесу, самозайняті люди, які мають певний дохід і готові купувати собі житло але потребують розстрочки, на умовах пільгового кредитування або спеціальних державних житлових програм для переселенців.

Ми пропонуємо придивитися до досвіду розв'язання подібних проблем у розвинених Європейських Держав, які впритул наблизилися до визначення як соціальні держави, що є закономірним продуктом еволюції громадянського суспільства в напрямку до громадянського суспільства соціальної демократії. У країнах Західної Європи існують спеціальні державні програми кредитування будівництва соціального житла. У післявоєнній Німеччині держава надавала кредити забудовникам для побудови такого житла. Згодом були введені субсидії і компаніям, і орендарям. Франція також пройшла шлях активної державної підтримки соціальних житлових програм, які, з часом, були замінені на адресну допомогу малозабезпеченим. У 70-і рр. минулого сторіччя ця держава займалася реконструкцією існуючого житла та встановила фіксовані ціни на соціальне житло, а будівельним компаніям, що будували його, надавала податкові пільги або дешеві кредити на діяльність.

Найцікавіший досвід з цієї проблеми отриманий Королівством Нідерландів. У Королівстві Нідерландів система будівництва соціального житла працює без участі державних грошей. Ця система виникла в Нідерландах близько ста років тому, коли в країну почали масово повертатися мешканці голландських колоній Індонезії. Вони поверталися в нікуди, і це могло стати величезною проблемою для всієї країни. У відповідь благодійні організації, включаючи церковні, почали створювати спеціальні фонди для будівництва житла. Маючи невеликий стартовий капітал, фонди могли залучати кредити, отримуючи необхідну для будівництва суму. Кватири в новобудовах здавалися в оренду – при цьому сума оренди мала покрити лише витрати на будівництво та поточний ремонт. І ось тут починається найцікавіше. Побудоване соціальне житло було досить якісним і розташованим недалеко від центру у цілком престижних районах. А це означає, що на нього досить великий ринковий попит. Час від часу фонди продають окремі будинки або навіть квартири та враховуючи, що ці фонди не мають власника – ці гроші нікуди не йдуть і витрачаються на нові проекти. До того ж, у фондах працює якісний менеджмент – маючи лише довгострокові проекти, вони мають змогу продавати свої будинки лише в момент пікових цін, а купувати землю – лише при низьких цінах. Як наслідок, капітал цих фондів становить мільярдні суми, що дозволяє все менше звертатися за підтримкою до банків. Зараз ці фонди беруть кредити в розмірі не більше 40% від суми будівництва, оплачуючи інше зі своїх коштів. З іншого боку, продаж квартир заможним покупцям призводить до соціального феномену, коли в одному будинку може жити сім'я вчителя або листоноші, а їх сусідом є успішний бізнесмен середньої руки. І ще один цікавий фінансовий інструмент – благодійні фонди продають квартири своїм орендарям, пропонуючи чималі знижки, однак з умовою: у разі перепродажу житла отримана маржа ділиться між фондом і продавцем.

Але окрім політичних, соціально-економічних проблем будівництва соціального житла, в Україні існує ще ряд невирішених питань саме будівничого плану – це швидкі та економічні інноваційні будівельні технології та матеріали. Зрозуміло, що будівництво соціального житла повинно базуватися на найдешевших технологіях та матеріалах. Це може бути високотехнологічне вироблення типових модулів та об'єднанні їх у будівлю на манер конструктора «Лего» з можливостями урізноманітнення архітектурного вигляду будівлі. Зараз у світовій практиці існує багато інноваційних будівельних матеріалів для виготовлення стінових панелей, що можуть бути виготовлені та складені у різноманітні форми. Наприклад, композитні стінові панелі з суміші полістиролу та цементу, запропоновані Ізраїльською корпорацією для будівництва соціального житла у м. Харкові чи блоки будь-якої форми з автоклавного газобетону, тощо. Ці будинки повинні стати окрасою міст.

Найважливіше те, що наша держава поступово прямує до відтворення та становлення соціальної демократії, а будівництво соціального житла для ВПО за запропонованими авторами економічними механізмами та будівничими принципами може стати ще одним кроком до наближення позитивних соціальних змін в українському суспільстві.

Література

1. Житловий кодекс України [Електронний ресурс], режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5464-10>
2. Закон України «Про житловий фонд соціального призначення» // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 19–20. – Ст. 159.
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної програми «Соціальне житло» від 3 вересня 2005 р. № 384-р / [Електронний ресурс] режим доступу / <http://www.rada.kiev.ua/>

Гуца Є.І.

*бакалавр політології,
студентка I курсу магістратури
факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ГЕНДЕРНІ ВІДНОСИНИ: КОМУНІКАТИВНИЙ ВИМІР

Процес демократизації українського суспільства, як комплекс змін на шляху від авторитаризму радянського зразка до консолідованої демократії, охоплює різні соціальні простори. Демократизація передбачає свободу вираження волі індивідів та соціальних груп, соціальний, культурний та політичний плюралізм. Водночас, у процесі демократизації з'являються нові виклики, пов'язані із появою та розвитком нових ідентичностей та форм соціальних відносин. Дослідженню гендерних відносин та гендерної політики присвячено праці таких вітчизняних науковців, як С. Береза, Н. Грицяк, І. Добржанська, Г. Єрко, А. Іовчева, Л. Макаренко, Т. Марценюк, Н. Оніщенко, ін. У дослідженнях переважає увага до інституційного виміру гендерної політики, робиться наголос на важливості цілеспрямованої діяльності органів державної влади, вдосконалення правового регулювання гендерних відносин. Гендерна політика визначається як сукупність заходів з метою

розвитку та реалізації особистого потенціалу кожної людини, незалежно від статі, що має гарантувати збалансований розвиток усього суспільства. Зокрема, зазначається, що «...гендерні відносини, їх прояв мають велике значення у всіх сферах розвитку суспільства та потребують особливої уваги і контролю як з боку держави, через державні інститути, так і з боку суспільства, через інститути громадянського суспільства» [2, с. 17].

У гендерній політиці та гендерних відносинах чітко проявляється взаємодія біологічного та соціального, приватного та публічного, індивідуального та колективного. Індивіди у сучасних умовах потребують суспільного (публічного) визнання власних ідентичностей, їх захисту. Саме тому держава та соціум мають сформувані дієві механізми для соціального та політичного діалогу, збереження цілісності суспільства з метою формулювання ідеї щодо загального блага та її подальшої реалізації в інтересах більшості громадян. Насправді, існує велика небезпека втрати уявлення про загальні інтереси, про національні цінності, про суспільне благо, до якого варто було б прагнути, але, водночас, не можна не враховувати й інтереси меншості.

Повною мірою це стосується гендерних відносин та гендерної політики, які характеризуються специфікою в умовах посилення ролі комунікацій у політиці та зростання ваги мас-медіа у формуванні порядку денного суспільства та влади з гендерних питань. Варто погодитись із тим, що «...технологічні можливості мас-медіа та охоплення аудиторії дозволяють говорити про появу нового актора у політиці – медіакратію, яка сприяє медіатизації політики, через підпорядкування політичного порядку денного критеріям формату та рейтингу мас-медіа... Змінюється роль мас-медіа, які, окрім традиційних функцій віртуалізують політичний простір, створюють «гіперреальність», і перетворюють політику на медіа-процес» [3, с. 82]. Для вирішення гендерних проблем сучасні держави мають формувати власну гендерну політику, яка складається із інституційного, правового, організаційного та комунікативного виміру.

У сучасних умовах особливої ваги набуває саме комунікативний вимір, діалог та пошук компромісу між представниками різних ідентичностей та соціальних ролей. Зокрема, Ю. Габермас – один з небагатьох сучасних мислителів, переконаних у можливості досягнення раціональної суспільної згоди – робить наголос саме на комунікативному вимірі соціальних та політичних процесів. Ю. Габермас акцентує увагу на проблемі досягнення консенсусу на основі розуміння між представниками різних соціальних груп, гендерних та соціокультурних ідентичностей. Її вирішення Ю. Габермас пропонує у теорії комунікативної дії, у якій він розвиває концепцію розуміння як передумову суспільної згоди (теорія деліберативної демократії) [див. детал.: 1].

Дотримання принципу рівності у гендерних відносинах означає рівність доступу до основних соціальних благ та економічних ресурсів, статтеву збалансованість у різних соціальних просторах, рівність можливостей і рівність результатів. Гендерна політика спрямована на реалізацію принципу гендерної рівності у різних соціальних сферах: освіти і науки, праці, політичних відносин, інформаційного простору, ін.

У процесі демократизації суспільства особливої ваги набуває забезпечення принципу гендерної рівності у прийнятті політичних рішень, участі у політиці. Мова йде як про участь у електоральному процесі, так і в політичному управлінні. У цьому сенсі удосконалення потребує формування виборчих списків політичних партій, особливо у їх так званій «прохідній» частині. Також необхідно запровадити соціологічний моніторинг кадрового складу органів державної влади в Україні з

метою виявлення та подолання гендерного диспаритету. Потрібно не тільки на законодавчому рівні закріпити механізм реалізації квотування партійних списків кандидатів у депутати усіх рівнів, квотування місць у органах влади, а й забезпечити чітке дотримання принципу гендерної рівності. Комунікативний вимір гендерної політики полягає у інформаційних кампаніях, спрямованих на формування громадської думки щодо недопущення гендерної дискримінації, гендерного насильства, забезпечення політичної, економічної та соціальної рівності жінок і чоловіків, поєднання ними професійних і сімейних обов'язків.

Для кращого сприйняття різними верствами населення, інформаційні кампанії мають бути цілеспрямованими та охоплювати представників політичних партій, органів державної влади, громадських організацій та об'єднань, політичних та громадських активістів (лідерів громадської думки), представників мас-медіа, експертне середовище.

Метою комунікативної складової гендерної політики є досягнення взаєморозуміння між різними соціальними групами, представниками різних ідентичностей. Адже, ефективність гендерної політики залежить від взаємного розуміння представників різних гендерних ролей. Це потребує подальших досліджень із застосуванням парадигми інтерсуб'єктивного розуміння та комунікативної дії.

Література

1. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості : дослідження категорії «громадянське суспільство» / Ю. Габермас – Львів : Літопис, 2000. – 320 с.
2. Яковлев Д.В. Опоненти демократії: роль «партії влади» та медіакратії у пострадянській політиці / Д. Яковлев // «Young Scientist». – № 9 (12). – september 2014. – С. 198–201.
3. Кормич Л.І. Гендерні відносини: сутність та значення в суспільно-політичному розвитку / Л.І. Кормич // Актуальні проблеми політики. – 2013. – Вип. 49. – С. 16–22.

Денисова А.О.

*аспірант кафедри соціології та психології
факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ЕТАПИ ПОЛІТИЧНОГО ДІАЛОГУ ЩОДО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Соціальна держава постає як результат політичного розвитку, вона не є характеристикою, притаманною державі від самого початку, а, натомість формується у результаті політичного діалогу. На сучасному етапі політичних трансформацій в Україні особливої ваги набуває дослідження історичних джерел та основних чинників формування соціальної держави. Адже, соціальна держава не з'явилась спонтанно, – концептуалізація поняття соціальної держави відбувалась у європейському інтелектуальному просторі протягом століть.

Політичний діалог має сприяти визначенню сучасної моделі соціальної держави, яка б забезпечила задоволення загальнонаціонального інтересу через знаходження точок дотику, навіть, на перший погляд, у протилежних позиціях.

Зміст діалогу – дискурсивна взаємодія, наслідком якої є зміна поведінки основних учасників діалогу. Постійний діалог, як засіб вирішення гострих проблем сучасного суспільства, не має прийнятної альтернативи як на рівні індивідуальної політичної взаємодії, так і на рівні діалогу націй, держав, цивілізацій. Політичний діалог висуває ряд абсолютно конкретних вимог до учасників, зокрема, щодо узгодження інтересів, урахування цінностей, налаштованості на конструктив, ін.

Дослідженню сутності соціальної держави та напрямків її розвитку присвячено праці таких науковців, як М. Арагон, В. Беверідж, К. Біденкофф, К. Гаджиєв, Р. Дарендорф, А. Заєць, М. Кобець, В. Копейчиков, М. Козюбра, Г. Ламберт, В. Погорілко, В. Прокопенко, П. Рабінович, М. Цвік, Г. Чанишева, Ю. Шемшученко, ін.

У процесі політичного діалогу щодо соціальної держави на усіх історичних етапах важливу роль відігравали положення, сформульовані видатними філософами та політичними діячами минулого, такими як Аристотель, Перикл Афінський, Цицерон, Н. Макіавеллі, К. Гельвецій, Августин Блаженний, Тома Аквінський, В. Оккам, Марсилій Падуанський, Т. Гоббс, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант, Г.-Г. Гегель, К. Маркс, Г. Моска, В. Парето, ін.

Політичний діалог може бути ефективним лише за виконання певних умов. На сучасному етапі політичний діалог розглядається як єдиний вихід з політичного конфлікту. Це «...переговори з підсумковою домовленістю, шлях від розходжень через обговорення до зближення позицій і рух до єдиного рішення. Дух діалогу – конструктивний пошук рішення в ході дискусії, полеміки, співставлення підходів й аргументів, ідей та рішень... У виграші виявляються всі, якщо дивитися на виграш, як на придатне для усіх вирішення проблеми суспільного життя, яка хвилює всіх учасників. У цілому для політичного діалогу характерні такі етапи: – визначення сторонами своєї позиції; – домовленість про надання темі, що обговорюється, однакового значення; – сторони діалогу повинні однаково трактувати основні терміни. Діалог має проходити за правилами раціонального політичного дискурсу» [2].

Фундаментальними для сучасного політичного діалогу щодо соціальної держави є філософські положення щодо ідеального політичного устрою (Платон, Аристотель, ін.), відносин індивіда з іншими індивідами та державою («полісу»), сутності «правління середніх» (Аристотель), соціального та правового зв'язку громадян, що знаходиться в основі спільноти (Цицерон). Філософська думка античності ставить питання рівності, першооснови і сутності суспільства та держави, порядку і закону, цінностей, мети існування суспільства і держави, взаємної відповідальності громадянина і держави.

Відповідно до вчення Аристотеля, поліс (державна) інтерпретується як спілкування громадян з метою досягнення кращого життя для усіх. Аристотель виокремив три правильні (монархія, аристократія, політія) й три хибні (тиранія, олігархія, демократія) форми полісного устрою, при цьому правильні форми спрямовані на досягнення суспільного блага.

В епоху Римської імперії закріпилось розуміння юридичного регулювання відносин держави та громадян (Тит Лукрецій Кар, Марк Туллій Цицерон, Сенека, Светоній, ін.).

У Середньовіччі домінуючою була християнська доктрина, яка визначала повсякденне та державне життя людей під проводом церкви. Тут вже відбувається

перенесення центру уваги з держави, як регулятора соціальних відносин на церкву, яка проголошує свою відповідальність за земні справи, у тому числі – питання соціальної справедливості. У працях єпископів Іоанна Златоуста, Василя Великого, Августина Блаженного обґрунтовується необхідність нерівності у суспільстві, вимога смиренності у земному житті.

Марсилій Падуанський зазначав, що «...Християни повинні бути найкращими громадянами, тому що за непокору людському законом їх чекає найбільше покарання» [1, с. 303].

У працях Августина Блаженного ставиться проблема соціальної справедливості, закладено основ розуміння свободи та рівності громадян. Також слід відзначити ідею «служіння», яка розвивається саме у християнській доктрині: священники (церква) не правлять, а служать суспільству. Саме ця ідея згодом поширюється на державну владу та визначає місію соціальної держави: служити людям.

У працях Н. Макіавеллі обґрунтовується «політична логіка», яка не підпорядковується ані церкви, ані моралі. Мова йде про те, що політика має власну ідеологію, яка протиставляється релігії та моралі. Отже, політичний діалог (як складова політичної діяльності – специфічної форми духовної діяльності) має власну специфіку, логіку та ідеологію. Це – сфера пошуку компромісів між різними соціальними групами, індивідами, яки у процесі діалогу є рівними його учасниками, незалежно від їх віри, моральності та цінностей. Це важливий висновок, бо саме з цього періоду починається справжній політичний діалог щодо соціальних функцій держави.

Ідеї щодо автономності та вирішального значення політики відносно інших сфер соціального життя знайшли продовження у XVII-XVIII ст. У цей час у процесі політичного діалогу щодо соціальних функцій держави особливої ваги набувають теорія «природних прав» (спрямована проти феодалної залежності, на захист індивіда та його власності), теорія «суспільного договору» (джерело державної влади – договір людей) та концепція розподілу влади.

Отже, у цей період зроблено наступний крок у політичному діалозі щодо сутності держави й визначення її соціальних функцій, який стосувався відносин між громадянином та державою, між різними гілками влади.

У подальшому політичний діалог щодо змісту та функцій соціальної держави розвивається між такими суб'єктами, як політичні еліти, політичні партії, інституції громадянського суспільства, ін. Виокремлюються дві концепції держави, між представниками яких відбувається політичний діалог щодо формування соціальної держави: концепція «поліцейської держави» (Х. Вольф), яка спиралась на теорію освіченого абсолютизму та концепція «правової держави» (І. Кант), яка була частиною ліберальних уявлень щодо держави.

Саме тому, основним напрямком політичного діалогу щодо формування соціальної держави стали дискусії між соціал-демократами та лібералами. Ще один напрямок діалогу – у середині соціалістичного табору – між поміркованими реформаторами (соціал-демократами, соціалістами) та радикалами-революціонерами («більшовицька» партія у Росії). Якщо перші пропонували досить конструктивну критику ліберальної моделі держави, то інші закликали до революції та руйнування існуючого ладу.

На сучасному етапі політичний діалог відбувається у нових умовах – на шляху від зародження європейської соціальної ідеї до запровадження принципів соціальної держави на територію усього Європейського Союзу. Це потребує від європейських політиків вирішення важливих завдань щодо «соціального виміру»

аграрної політики, законодавства у сфері праці, забезпечення захисту виробників та споживачів товарів та послуг, пенсійного законодавства, політики соціального страхування тощо.

Таким чином, політичний діалог щодо формування соціальної держави пройшов ряд історичних етапів. На кожному з них діалог розгортався навколо вибору однієї з моделей: «поліцейська держава» vs «правова держава», «правова ліберальна держава vs правова соціальна держава», «авторитарна держава vs демократична держава», «соціалістична модель vs соціал-демократична модель».

Література

1. Суини М. Лекции по средневековой философии / М. Суини. – Средневековая политическая философия Запада. – Выпуск 2. – М., 2006. – 320 с.
2. Яковлев Д.В. Роль засобів масової інформації в конструюванні політичної реальності : автореф. дис. канд. політ. наук : 23.00.02 [Електронний ресурс] / Д.В. Яковлев; кер. роботи Л.О. Ануфрієв; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2003. – 16 с. – Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/1656>

Дземба Т.Д.

студентка 4 курсу

факультету психології, політології та соціології

Національний університет «Одеська юридична академія»

ШЛЯХ ДО РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ КОЛЕКТИВНОГО ВИБОРУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Проблема становлення консолідованої демократії в українському суспільстві надзвичайно актуальна. Український тип посткомунізму з'являється не як перехід до демократії, а як наслідок еволюції колишньої радянської політичної системи. Демократія складається, насамперед, з процедур забезпечення колективного вибору, вираження волі всього суспільства.

Десятиліття українських реформ пройшло під знаменами демократизації, ринкової лібералізації, суверенізації. Нинішні програми уряду, переважної більшості політичних партій і громадських об'єднань побудовані на тій же системі цінностей. Однак, як вважає В. Медведчук, «на відміну від початку 90-х років, коли ці слова були потужним стимулом вивільнення і мобілізації суспільної енергії на вирішення справді епохальних завдань розриву з тоталітарним минулим і утвердження незалежної, суверенної держави, сьогодні вони стали скоріше ритуальними деклараціями, які у суспільній свідомості не вельми співвідносяться з привабливою і мобілізуючою картиною майбутнього. Більш того, для значної частини населення цінності демократії, ринкової економіки виявилися істотно дискредитованими» [2, с. 55].

У перехідний період в суспільстві достатньо активними є добре організовані групи, які отримують доступ до влади, економічних, інформаційних та політичних ресурсів впливу на усі сфери суспільного життя, згодом монополізуючи його. Такі групи не мають раціональних мотивів враховувати думку неорганізованих, або гірше організованих суспільних груп, суспільства в цілому.

Зокрема, М. Олсон зазначає, що «в ряді посткомуністичних країн, спадкоємці колишніх комуністичних партій завоювали на виборах більше голосів, чим будь-яка інша партія, а в деяких країнах змінивши свою назву комуністичні партії в результаті вільних виборів сформували уряд» [5, с. 168]. Звичайно мислення таких партій в Україні значно змінилось, проводиться низка реформ демократичного спрямування. Однак, в часових рамках наша країна фактично не проходить всіх етапів розвитку, які пройшли більшість розвинених демократичних держав. Наш шлях розвитку – величезні скачки, які не мають під собою бази для дійсно розвиненого, стабільного суспільства. Як результат, це призводить до кризи українського державотворення, економіки.

В українському суспільстві проблема полягає ще й у відсутності демократичних традицій вільного вибору, недостатньому рівні політичної культури та освіти, що утворює перспективу поступового згортання демократичних реформ та зведення до мінімуму політичної участі громадян та ролі громадської думки. Все залежить від суспільства. Поточну соціально-економічну ситуацію як «погану» оцінюють 82%. Основною причиною, на думку українців, є корупція у вищих ешелонах влади – так вважають 66% опитаних [1].

М. Олсон і його послідовники стверджують, що перехід від індивідуальної до колективної раціональності є майже недосяжним. М. Олсон вважає, що «поведінка індивіда часто полягає у тому, щоб самому увійти до групи, яка не платить, і щоб інші увійшли до групи, яка сплачує суспільні витрати. Через такий мотив до «безбілетництва» для виникнення колективної дії у більшості галузей чи груп потрібно багато часу» [4, с. 506]. Одним з яскравих прикладів «проблеми безбілетника» є феномен ухилення громадян від сплати податків, які йдуть на забезпечення суспільних благ. В Україні усе ще є тіньові заробітні плати, які дозволяють уникати відповідних внесків до цільових фондів державного соціального страхування, у тому числі до Пенсійного фонду України (проте отримувати пенсії бажають усі без винятку).

Стан трансформаційних демократичних процесів в Україні свідчить про більшу порівняно з Росією стабільність. Однак дійсного переходу від індивідуальної до колективної дії ще не відбулось.

Для України актуалізація проблеми раціоналізації пов'язана із власними особливостями та складовими розвитку, що впливають на становлення демократії як процесу узгодження індивідуальних цінностей для вироблення колективної раціональної дії та підвищення ефективності здійснення колективного раціонального вибору на користь суспільства загалом. Вирішення проблеми переходу від індивідуальної дії до колективної в Україні повинне починатись з подолання соціальних дилем. Колективна дія може мати місце як в рамках державного регулювання, так і поза ним, як на національному, так і на локальному рівнях.

Основою добровільної участі індивідів в колективних діях може виступати взаємна довіра (позитивні взаємні очікування), характерне для малих груп. Відповідно до даних соціологічного опитування громадської думки «Довіра до соціальних інституцій та груп», проведеного Київським міжнародним інститутом соціології в грудні 2015 року: «Найбільшою довірою серед українського населення користуються церква та волонтери, а найменшою – опозиція, Уряд України, Верховна Рада України та російські ЗМІ (цим інституціям довіряє менше 10% українців). Довіра до вітчизняних ЗМІ протягом року знизилась. У цілому, серед молодшого покоління (до 49 років) та більш освіченої верстви населення спостерігається менший рівень довіри до низки соціальних інституцій, що може свідчити про кризу довіри цих соціальних груп» [3]. Важливою умовою в даному

випадку є раціональне конструювання соціальної солідарності. Виникає питання: «Як побудити людей до співробітництва і які заходи для цього необхідно прийняти?».

Коли добровільні колективні дії неможливі, створення суспільних благ вимагає участі держави (громадського сектора). Її функції в даному випадку полягають в забезпеченні примусового співробітництва, що дозволяє вирішити соціальні дилеми заради підвищення ефективності політичної діяльності. «Щоб суспільство мало можливість функціонувати, держава повинна надавати йому певний мінімальний набір послуг, для чого необхідні ресурси. В усіх суспільствах податки збирають тому, що уряд забезпечує виконання податкового законодавства на конфіскацію майна за несплату податків. Країни з перехідною економікою повинні заставити платити податки, в результаті держава зможе надавати базові послуги населенню» [5, с. 23].

Шлях демократизації українського суспільства, повинен включати в себе, насамперед: перетворення раціональних дій індивідуальних та колективних політичних акторів на колективну раціональну дію із задоволення суспільного інтересу.

Отже, важливим елементом раціоналізації колективного вибору українського народу є докорінна зміна формату спілкування держави та громадян. Тому в цьому контексті ключовим завданням є забезпечення раціональної організації державних інститутів. Така раціоналізація створює умови, за яких суспільство отримує реальні можливості покращувати політичну, управлінську та судову еліти, а відтак і покращувати державну політику та розвиватися. Саме тому реформа інституційної організації держави та територіального самоврядування є найважливішим інструментом реалізації Стратегії раціоналізації України як такої.

Література

1. Грушецький А. Соціально-політичні настрої жителів України та рейтинг підтримки партій і політичних лідерів: листопад 2016 року [Електронний ресурс] / А. Грушецький // Прес-реліз Київського міжнародного інституту соціології. – 2016. – Режим доступу: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=660&page=1>.
2. Латигіна Н.А. Українська демократія сьогодні: спроби і помилки / Н.А. Латигіна // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2008. – Вип. 34. – С. 53-62.
3. Новікова Л. Довіра до соціальних інституцій та груп [Електронний ресурс] / А. Грушецький // Прес-реліз Київського міжнародного інституту соціології. – 2015. – Режим доступу: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=579&page=3>.
4. Яковлев Д.В. Соціологія політичного вибору: контури теорії / Д.В. Яковлев // Актуальні проблеми філософії та соціології. – 2016. – № 10. – С. 194–197.
5. Olson M. Power and Prosperity: Outgrowing Communist And Capitalist Dictatorships / M. Olson // Basic Books. – 2000. – p. 352.

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА В УКРАЇНІ: СУЧАСНА ПРОБЛЕМАТИКА

Теперішній стан українського суспільства вимагає від кожної людини усвідомленого ставлення до політичних подій, які відбуваються в країні та світі, уміння дати правильну світоглядну оцінку, аргументовано і логічно дискутувати з політичних питань, критичного мислення, орієнтування у потоках інформації суспільно-політичного характеру, оволодіння практичними навичками участі в громадянському житті [1, с. 26]. Сьогодні в Україні набуття громадянами знань необхідних їм для активної участі у суспільно-політичному житті країни, стає об'єктивною необхідністю, а не просто атрибутом загальної ерудиції, як це було раніше [1, с. 26]. Саме громадянська освіта здатна забезпечити громадян (особливо молодих) знаннями та навичками, для життя в умовах демократії та громадянського суспільства. Тут важливе значення має також засвоєння громадянином цінностей демократії. Так, Х. Мюнклер зазначає, що громадянська освіта, надає певний рівень різних знань, який вважається достатнім щоб забезпечити активну партиципацію [5, с. 162]. Це відбувається ще й тому, що громадянська освіта передбачає по-суті інтегративний підхід. Адже її предметну область складають політологія, етика, правознавство, історія, культурологія, соціологія, психологія. Проте громадянська освіта має наметі не лише озброїти певним набором знань, вона виконує більш важливе завдання – навчити знаходити потрібну інформацію, яка у майбутньому може бути необхідною для захисту власних прав, інтересів, виконання громадянських функцій, тощо [2].

Головна мета громадянської освіти в Україні сьогодні – це усвідомлення, розуміння, прийняття і практичне здійснення людиною власних прав, свобод та політичної відповідальності. Проте здійснити цю мету достатньо не просто, через значний комплекс проблем у процесі розвитку громадянської освіти в нашій державі. Головні з них:

– Проблема відсутності єдиного стандарту громадянської освіти. Досі не визначена стратегія яким чином і яких громадян мають виховувати формальні інститути або агенти громадянської освіти. Було розроблено ряд нормативних документів з цього приводу: «Концепцію громадянського виховання», розглянуту й схвалену Президією Академії педагогічних наук; «Концепцію громадянської освіти в Україні», підготовану в рамках Проекту «Освіта для демократії в Україні», постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної програми патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства» та інші. Проте вони або не виконувались, або навіть не набували статусу офіційних. Ряд громадянських компетентностей закладено в державних стандартах середньої освіти. Так, на рівні їх виконання відсутня єдина логіка громадянської освіти та виховання. Немає єдиного розуміння того, які навички, знання та цінності потрібно закладати громадянину [4, с. 20-21]. Крім того, відсутня практика розробки регіональних концепцій розвитку громадянської освіти, що надзвичайно важливо, в контексті сучасної політичної ситуації. Розробка регіональних концепцій розвитку громадянської освіти передбачає врахування місцевих особливостей. До них можуть відноситися, наприклад, депресивний характер регіону, традиціоналізм у сфері політичної, правової, побутової та духовної культури, різна ступінь

маргіналізації населення. На основі взаємної адаптації цивілізаційних цінностей демократії і вітчизняної культури з урахуванням регіональних особливостей і традицій народного самоврядування, можливо повноцінне виховання та формування у громадян (особливо молоді) розвиненої політичної свідомості, культури та відповідальності [3, с. 43];

– Проблема незавершеності після завершеності міжнародних проектів. Громадянська освіта в Україні розвивалась переважно за рахунок реалізації міжнародних ініціатив. Наприклад, «Громадянська освіта – Україна» (березень 2005 – березень 2008), Сприяння розвитку освіти для демократії в Україні» (жовтень 2008 – грудень 2011), «Освіта для сталого розвитку в дії» (2010-2012). За останні декілька років подібні ініціативи в Україні не проводились. З одного боку міжнародні проекти, програми та ініціативи дозволили досить швидко запровадити певні пілотні проекти та ряд починань із впровадження громадянської освіти та виховання. З іншого боку, проектний підхід так, досі і не було перетворено на системний для гарантування утримання напрацювань (зокрема, незначний тираж навчальних матеріалів). Крім того, проекти орієнтовані в цілому на європейський досвід, і не враховують національні особливості, контекст [4, с. 75];

– Проблема розриву теорії з практикою реального сьогодення. В наш час, в Україні громадянська освіта перетворюється на вивчення того, як повинна функціонувати суспільно-політична сфера, а не того, як вона власне функціонує. Громадяни не вчаться співвідносити належне та реально існуюче, і це ще більше посилює «теоретичність» процесу. Замість вчитися критично підходити до суспільно-політичних ситуацій, пошуку та переробки інформації, шукати шляхи наближення належного до реального, громадяни, особливо молодь, просто звикають цинічно пристосовуватися до повсякденних реалій. Варто зосередитись на тому, щоб навчити громадян не звикати миритися з існуючим станом речей і не подавати суху теорію, котра описує лише «ідеальні стани» [3, с. 44];

– Проблема ціннісних орієнтирів громадян. Йде мова про навчання громадян демократичним ідеям та цінностям у країні, котра наразі ще не функціонує як стабільна демократична система. Така загроза існує вже давно, але зараз постає неабияк гостро. Так, О. Тягло вважає, що громадяни мусять орієнтуватися на демократичні цінності, такі як свобода, верховенство права та інші за ще далеко не демократичних умов. За цих умов громадянська освіта значною мірою має бути ще не «тренінгом демократії», а школою боротьби з проявами усталеної ментальності та відповідними нормами поведінки на підставі прихильності до демократії, що набирає сили поступово [3, с. 43];

– Проблема мінімальної участі у громадських організаціях та об'єднаннях. Важливим елементом громадянської освіти є долучення до роботи в громаді. Це широке поняття включає в себе і участь в роботі громадських об'єднань, і організація різного роду дискусійних майданчиків, і відвідання органів влади. Форми такої роботи можуть бути дуже різними. Разом з тим, у більшості випадків у українському суспільстві йдеться про участь в офіційному святкуванні певного свята чи іншій формальній події. Такий підхід ще більше посилює відчуття формальності громадянської освіти [3, с. 44].

Література

1. Береза Вадим. Політична освіта як предмет сучасного політологічного дискурсу / Вадим Береза // Вища освіта в Україні. – №2. – 2015. – С. 21-29.

2. Жихаревич М.Е. Проблемы теории гражданского образования / М.Е. Жихаревич // «Философия образования». – № 7. – 2003. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: <http://smolpedagog.ru/article%2038.html>
3. Звіт за результатами проекту «Дослідження дискурсу громадянської освіти та його вплив на політичну культуру молоді» / Центр дослідження суспільства // Під редакцією Совсун І. Р. – Київ, 2012. – 44 с.
4. Іванюк І.В., Овчарук О.В., Терещенко А.Б. Аналітичний звіт. Сучасний стан громадянської освіти в Україні / І.В. Іванюк, О.В. Овчарук, А.Б. Терещенко // Громадська організація «Об'єднання «агенція розвитку освітньої політики». – Київ. – 2013. – 104 с.
5. Münkler Kh. Civic competence / Kh. Münkler. – Bonn, 1997. – P. 153-172.

Заєць О.М.

студентка факультету ФППС

Національний університет «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІОЛОГІЧНОЇ ОЦІНКИ ПОКАЗНИКІВ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Питання визначення та дослідження якості освіти залишається незмінно актуальним у контексті застосування набутих знань у політичній науці. При вирішенні прикладних завдань у сфері освітньої політики сучасних держав у епоху бурхливого розвитку та трансформації ставлення наукового співтовариства до питань освіти, важливого значення набуває етап оцінки її якості. В сьогоденні якість неодмінно має виражатися у ефективності, результативності освітньої діяльності. Пропонуємо дослідити найбільш актуальні ознаки, які виокремлюють та вивчають передові науковці, які працюють над розробкою фундаментальних теоретичних рекомендацій щодо покращення політико-соціальних відносин у сфері освіти держави. У найзагальнішому розумінні, якість – це сукупність властивостей, ознак продукції, матеріалів, товарів, послуг, робіт, праці, що обумовлюють їх здатність задовольняти потреби і запити людей, відповідати своєму призначенню і вимогам, що пред'являються. Така міра відповідності визначається на основі стандартів, договорів, контрактів, запитів споживачів.

Якість освіти – соціальна категорія, яка визначає стан і результативність процесу освіти в суспільстві, його відповідність потребам і очікуванням суспільства (різних соціальних груп) у розвитку та формуванні цивільних, побутових і професійних якостей особистості [2].

У сучасному суспільстві існує як мінімум чотири соціальні групи споживачів вищої освіти, які зацікавлені в об'єктивній оцінці його якості та відповідності рівню розвитку суспільства. Перш за все, це держава, яка за допомогою підвищення якості освіти прагне підвищити конкурентоспроможність економіки і країни в цілому.

Друга група – роботодавці, зацікавлені в отриманні на підприємства і фірми висококваліфікованих працівників, котрі мають потреби, хоча б в перший час після отримання освіти, в підвищенні його рівня, якості, перекваліфікації. Третя група – університети (менеджмент і викладачі), які не просто формують якість вищої освіти, а й за допомогою нього закладають основи привабливості бренду та іміджу навчального закладу на ринку освітніх послуг. Нарешті, в якості сучасної освіти

зацікавлені студенти, які, незважаючи на те, що в нашому суспільстві поки не утвердилась концепція «людського капіталу», прагнуть після закінчення вузу отримати не просто роботу за фахом, а високооплачувану роботу.

Якість освіти визначається сукупністю показників, що характеризують різні аспекти навчальної діяльності освітньої установи: зміст освіти, форми і методи навчання, матеріально-технічну базу, кадровий склад, які забезпечують розвиток компетенції молоді що навчається.

Виходячи з підходу до розуміння якості освіти, можна виділити наступні блоки показників якості:

1. Якість викладацького складу;
2. Стан матеріально-технічної бази навчального закладу;
3. Мотивація викладацького складу;
4. Якість навчальних програм;
5. Якість студентів;
6. Якість інфраструктури;
7. Якість знань;
8. Інноваційна активність керівництва;
9. Впровадження процесних інновацій;
10. Затребуваність випускників;
11. Конкурентоспроможність випускників на ринку праці;
12. Досягнення випускників.

Говорячи про якість вищої освіти, Болонська декларація виокремлює три найважливіші цілі, які необхідно досягти академічній якості:

– Майстерність в сфері досліджень, викладання та поширення знань, а також розвитку особистості;

– Здатність випускника знайти роботу на міжнародному ринку праці протягом усього життя;

– Мобільність – просторова, тимчасова, програмна – і особиста гнучкість.

Якість освіти – це синтетичний показник, що відображає сукупний прояв багатьох чинників – від динаміки і рівня розвитку освіти до вміння організовувати та керувати процесом формування якості у рамках будь-якої освітньої системи [2]. Це збалансоване відповідність вищої освіти нормам та змісту основних стандартів вищої освіти, а також потребам основних і непрямих споживачів.

Предметом соціології освіти в широкому сенсі виступають інституційні зв'язки освіти і суспільства, тому якість освіти стає предметом вивчення соціології освіти з точки зору його затребуваності основними соціальними спільнотами в умовах соціокультурних, економічних і політичних змін суспільства [1].

Саме глобалізація вищої освіти, на наш погляд, багато в чому сприяла тому, що поняття «якість» освіти замінило його «ефективність», оскільки глобалізація сприяла формуванню світового ринку освітніх послуг згідно з генеральною угодою з торгівлі та послуг (GATS) існує чотири способи торгівлі освітніми послугами [3]:

– Споживання освітніх послуг за кордоном при відвідуванні країни-постачальника (пересування споживачів). Міжнародний потік студентів сьогодні становить найбільшу частку глобального ринку освітніх послуг, і якість освіти виступає важливим критерієм вибору національної системи освіти, конкретного вузу;

– Надавати послуги через кордон без участі споживача (дистанційне навчання). Дистанційна освіта стала можливим за рахунок використання нових інформаційних технологій (кабельний та супутниковий зв'язок, проведення аудіо-та відеоконференцій, програмне забезпечення для ПК і CD-ROM, та Інтернет) і в

міру розвитку цих технологій можна прогнозувати подальший розвиток дистанційної освіти. Одночасно якість дистанційної освіти дуже складно визначити, особливо в умовах, коли провайдером освітніх послуг можуть бути будь-які вищі навчальні заклади, а також компанії або мережеві об'єднання вузів або компаній;

– Комерційна присутність постачальника в країні-споживачеві (офшорні іноземні університети). Мобільність вузів поки не отримала такого широкого поширення, як мобільність студентів або викладачів, оскільки така форма надання освітніх послуг пов'язана з певним підприємницьким ризиком, але якість освіти в таких умовах стає вирішальним фактором залучення споживачів;

– Участь в освітньому процесі професорсько-викладацького складу з країни-постачальника в країні-споживачеві (пересування постачальника послуг). Один з традиційних способів розвитку міжнародних зв'язків у галузі вищої освіти, що набув поширення ще в середньовічних університетах, сьогодні отримує майже таке ж поширення, що і мобільність студентів. Університет, що приймає іноземного професора, зацікавлений у високому рівні його професійного розвитку, якостей лектора і дослідника.

Також можна зробити висновок, що досить важливим показником оцінки якості вищої освіти на рівні глобального світового простору є міжнародні рейтинги університетів, які складають одну з найбільш актуальних і важливих областей соціології освіти, адже саме вони безпосередньо пов'язані з оцінкою комплексної роботи вузу, на глобально та локальному рівні.

Література

1. Півняк Г. Стандарти вищої освіти у контексті Болонської декларації / Г. Півняк // Вища школа. – 2004. – № 5-6. – 452 с.
2. Опрятний С. Особливості управлінського процесу у сфері вищої освіти / С. Опрятний // Вісник НАДУ. – 2004. – № 3. – 583 с.
3. Кісіль М.В. Система зовнішньої оцінки якості вищої освіти в Англії / М.В. Кісіль // Нова парадигма : журн. наук. пр. / гол. ред. В. П. Бех. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. – Вип. 53. – 428 с.

Зюлковська К.В.

*студентка III курсу архітектурного факультету
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ЕЛЕКТРОННА ПЕТИЦІЯ ЯК ФОРМА ЗВЕРНЕННЯ ДО ОРГАНІВ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: ДО ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Важливими завданнями України на шляху до Європи є демократизація, підвищення ефективності влади, розбудова інформаційного суспільства. За сучасних комунікативних технологій ці завдання слід розглядати у комплексі. Електронна демократія (далі – е-демократія) є дієвою технологією, спрямованою на подолання викликів у держуправлінні, забезпечення кожному можливості брати участь у формуванні та реалізації політики. Однією з форм е-демократії є електронні петиції (далі – е-петиції).

Метою матеріалу є проаналізувати окремі аспекти впровадження інституту е-петицій, проблеми, пов'язані з цим, та окреслити перспективи розвитку.

Фундаментом матеріалу є праці дослідників інформаційного суспільства та е-демократії. Класиком інформаційного суспільства є Й. Масуда, який був автором терміну. Серед інших закордонних вчених слід назвати Дж. Нісбета, Г. Рейнгольда, Т. Стоун'єра, М. Вершиніна, С. Соловйова та ін. В Україні е-демократію вивчали Ю. Василевич, О. Дубас, В. Мещеряков, А. Митко, Г. Почепцов, І. Сало, К. Саркісова, Я. Турчин та ін.

Рада Європи визначає е-демократію як політичну систему, в якій інформаційно-комунікативні технології (далі – ІКТ) використовують для функцій демократичного процесу (доступ до інформації, свобода слова, участь в управлінні) та яка включає е-парламент, е-правосуддя, е-вибори, е-ініціативи, е-консультації, е-агітацію, е-опитування тощо [6, с. 115–116]. На думку вітчизняних дослідників, е-демократія сприяє політичній соціалізації, виводить на новий рівень відносини між владою та громадянами [1, с. 35–36].

Водночас дослідники аналізують не лише переваги, а й загрози та складнощі е-демократії. Вони вказують на те, що завдяки інтернету влада отримала потужний засіб впливу і управління поведінкою людей через швидкий доступ до будь-якої інформації про конкретну особу, організацію чи інститут [1, с. 35]. В. Мещеряков, ґрунтуючись на працях іноземних вчених, звертає увагу на небезпеку нового різновиду тоталітаризму [5].

Елементом демократії є інститут петицій, тобто звернень громадян та їх колективів до органів влади зі скаргами та пропозиціями. Нові технології дали змогу впровадити е-петиції, що робить процес звернення комфортним та інтенсифікує його. Р. Лінднер та У. Рім розрізняють такі види е-петицій: електронно подані петиції (через e-mail чи інтернет із ідентифікаційною інформацією); публічні електронні петиції (визнається публічною після опублікування в інтернеті); публічні е-петиції з додатковими учасницькими елементами (підтримка публічної е-петиції електронним підписом [10].

Наразі існує низка сервісів, які спеціалізуються на організації е-петицій – Change.org, Avaaz.org [11]. За даними спостерігачів, останній значно вплинув на ухвалення антикорупційного закону у Бразилії, поховання пропозиції розширити полювання на китів тощо [8]. Керівництво Avaaz звертає увагу, що цифровий активізм не закінчується тисненням на клавішу. Платформа організує громадян й на інші види тиску на владу (зокрема, телефонування) [8].

Європейському інституту петицій кілька десятиліть. Будь-які громадяни та організації можуть звертатися до Європарламенту. У 1997 р. Амстердамський договір розширив це право, надавши змогу звертатися до Комітету регіонів, Соціально-економічного комітету тощо. За даними дослідників, у 2010 р. найчастіше скаржились на шахрайство, порушення законодавства щодо охорони природи, невизнання кваліфікацій, погане маркування продуктів [9].

Уряд США у 2011 р. впровадив сервіс We The People. Спочатку для того, щоб Держдепартамент розглянув петицію, треба було зібрати 5 тис. підписів протягом 30 днів. Але наразі цей показник збільшили до 100 тис. [12].

В Україні закон про звернення громадян ухвалили ще у 1996 р. У 2015 р. до нього внесли зміни, які запровадили інститут е-петицій [3]. Передбачена форма петицій з додатковими учасницькими елементами. Її перевагами є швидка обробка результатів, зручність для громадян тощо. З е-петиціями громадяни можуть звернутися до Президента, Верховної Ради, Кабінету Міністрів, органів місцевого самоврядування через сайти цих органів або сайт громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку петиції. Петиція, адресована Президенту, парламенту та уряду, розглядається за умови збору на її підтримку не менше

25 тис. підписів протягом не більше 3 місяців. Вимоги до кількості підписів на підтримку петиції до органу місцевого самоврядування та строку збору підписів визначаються статутом територіальної громади. Петиція не може містити заклики до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, заклики до вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини.

Першим сайт для опублікування та підтримки петицій було створено Адміністрацією Президента України, надалі – парламентом та урядом, низкою місцевих держадміністрацій та місцевих рад. Досвід функціонування цих сайтів дає підстави для неоднозначної оцінки їх ефективності.

Так, за весь час існування е-петицій до Президента було зафіксовано 892,3 тис. користувачів, що підписали хоча б одну петицію, 29,7 тис. поданих петицій, з яких лише 40 набрали 25 тис. і більше підписів та 38 отримали відповідь Президента [2]. Але немає статистики чи будь-якої іншої інформації щодо втілення у життя петицій. У законі не передбачений механізм відслідковування розгляду петиції органами, яким Адміністрація Президента доручила опрацювати порушене питання. А з часом вона взагалі перестала активно реагувати на подані петиції.

Реакція інших органів влади на звернення до них у багатьох випадках нагадують формальні відписки. А низка органів влади взагалі й по сьогодні не створили сайти для електронних петицій [7], хоча були зобов'язані це зробити.

Щодо готовності самого суспільства до функціонування даного інституту, то це питання залишається під сумнівом, в усякому разі щодо районів, що мають обмежене покриття інтернету. Обмежені можливості й у громадян похилого віку для втілення своїх прав.

Не сприяє цьому й загальна недовіра громадянського суспільства до влади. Непрямим свідченням цього є локальність питань, які інколи містяться у петиціях, або їх гумористичний зміст (наприклад, петиція до Президента з пропозицією призначити лідера однієї з партій послом в Гондурас). Така реакція цілком відповідає постмодерністським принципам, згідно з якими проти негативного явища слід не боротися, а посміхатися над ним.

На думку керівника громадянської кампанії «За відповідальну владу», яка була значною мірою ініціатором впровадження е-петицій, відомого діяча І. Куруса, наразі не можна зробити остаточний висновок, що в Україні «вийде з петиціями – чи це буде реальний механізм впливу громадян на владу чи це буде інструмент політичних суперечок, передвиборних баталій і маніпуляцій суспільною думкою» [4].

Отже, з розвитком ІКТ традиційні засоби політичної участі громадян доповнюються участю з використанням інструментів е-демократії. Потенційно безпосередній зв'язок влади з громадою покращує процеси вироблення політики та законотворення. Але є ризики використання цього інструменту в інтересах маніпуляції суспільної думки, ужорсточення контролю влади на суспільством тощо. В Україні цей інструмент ще не засвідчив свою ефективність ані в позитивних, ані в негативних цілях, чому сприяє невисокий рівень готовності до його використання й суспільством, й владою.

Література

1. Василевич Ю.В. Досягнення та перспективи використання інформаційно-комунікаційних технологій у сфері політики: електронна демократія / Ю.В. Василевич // Наукові праці. Політологія. – 2012. – Том 197, № 185. – С. 33–36.

2. Електронні петиції [Електронний ресурс] / Офіційне інтернет-представництво Президента України. – Режим доступу : <https://petition.president.gov.ua>.
3. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції» від 02 липня 2015 р. № 577-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 35. – Ст. 341.
4. Курус І.Ф. З петиціями «гратися» небезпечно [Електронний ресурс] / Інтерв'ю «РБК-Україна». – Режим доступу : <https://daily.rbc.ua/ukr/show/igor-kurus-petitsiyami-igrat-opasno-1441981399.html>.
5. Мещеряков В.С. Електронна демократія [Електронний ресурс] / В.С. Мещеряков. – Режим доступу : <http://kds.org.ua/blog/elektronna-demokratiya>
6. Місержи С.Д. Електронне урядування (е-урядування) / С.Д. Місержи // Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори) / [І.Я. Вдовичин, Л.Я. Угрин, Г.В. Шипунов та ін.] ; за заг. ред. Н.М. Хоми. – Львів : «Новий Світ-2000», 2015. – 492 с.
7. Список офіційних ресурсів електронних петицій України [Електронний ресурс] / Вікіпедія. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Список_офіційних_ресурсів_електронних_петицій_України.
8. A town crier in the global village [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economist.com/node/16943875>.
9. Barriga T. Petycji do Parlamentu Europejskiego w 2010 r. [Електронний ресурс] / T. Barriga. – Режим доступу : <http://archive.is/R7yst#selection-631.1-631.168>.
10. Lindner R. Electronic Petitions and Institutional Modernization: International Parliamentary E-Petition Systems in Comparative Perspective [Електронний ресурс] / R. Lindner, U. Riehm // Journal of Democracy. – 2009. – № 1. – Режим доступу : <http://www.itas.fzk.de/deu/lit/2009/liri09a.pdf>.
11. Online petition [Електронний ресурс] / Вікіпедія. – Режим доступу : https://en.wikipedia.org/wiki/Online_petition.
12. We The People [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://petitions.whitehouse.gov>.

Карталова Д.М.

студентка 4 курсу

факультету психології, політології та соціології

Національний університет «Одеська юридична академія»

ОСНОВНІ НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ПІДЛІТКІВ ІЗ ФІЗИЧНИМИ ВАДАМИ

На сьогоднішній день молоді люди з обмеженими можливостями стикаються з безліччю проблем: труднощі, що виникають в процесі соціалізації та інтеграції у суспільстві; складнощі, які супроводжують процес інклюзивної професійної освіти; навчання в школах, технікумах, коледжах, а також у вищих навчальних закладах; працевлаштування; самотність. У сучасному суспільстві спостерігається нестача закладів, які надають соціально-значиму і іншу підтримку. Відповідно, робота з даною категорією населення повинна постійно коригуватися, поповнюватися все більш ефективними методами вирішення проблем молодих людей з обмеженими можливостями, а також кваліфікованими кадрами.

На сьогоднішній день накопичено значний досвід забезпечення зайнятості та професійної орієнтації осіб, які мають обмежені можливості здоров'я. Вважається, що саме професійна освіта сприяє кращій інтеграції підлітків із фізичними вадами в трудове життя і допомагає кращій адаптації на робочому місці.

Отримання підлітками з обмеженими можливостями здоров'я освіти є одним з основних і невід'ємних умов їх успішної соціалізації, забезпечення їх повноцінної участі в житті суспільства, ефективної самореалізації в різних видах професійної і соціальної діяльності. У зв'язку з цим забезпечення реалізації права підлітків з фізичними вадами на освіту розглядається як одна з найважливіших завдань державної політики не лише в галузі освіти, а й в області демографічного та соціально-економічного розвитку.

Якщо врахувати, що число осіб з обмеженими можливостями здоров'я постійно збільшується, а потреби ринку, що формують освітні замовлення, швидко змінюються, вищесказане надає проблемі професійного самовизначення осіб з обмеженими можливостями здоров'я в умовах нашого часу особливої актуальності і вимагає пошуку її вирішення в концептуальному та методичному планах.

Незважаючи на всі заходи, які вживаються у вирішенні проблем підлітків з обмеженими можливостями продовжують залишатися труднощі в питаннях професійного вибору, отримання професійної освіти, працевлаштування. Тому, при проведенні профорієнтаційної роботи важливим є співробітництво всіх: батьків, медичних працівників, психологів, педагогів, фахівців з профорієнтації та зайнятості, роботодавців, представників законодавчої та виконавчої влади [5, с. 243].

Профорієнтаційну роботу з підлітками із фізичними недоліками ускладнює неоднорідність складу групи (класу) за психологічними, пізнавальними, емоційними особливостями учнів. При проведенні профорієнтаційної роботи з підлітками треба вивчити їх захворювання, а також наступні фактори:

- Облік стану здоров'я, співвіднесення його з вимогами професії;
- Розвиток навичок і умінь на уроках трудового навчання в залежності від індивідуальних особливостей учня;
- Підтримка з боку педагогів;
- Знання особистісних особливостей, можливостей і здібностей дитини;
- Інформованість про види професійної діяльності, для подальшого вибору тієї професії, яка відповідає індивідуальним здібностям [1].

Підлітки з обмеженими можливостями здоров'я мають індивідуальні мотиви та стимули, їх активність спрямована на адаптацію і самореалізацію, вони, як правило, несуть відповідальність за своє життя в умовах обмежених можливостей.

Необхідною умовою професійної орієнтації дітей і підлітків з фізичними вадами є їх бажання отримувати допомогу у вирішенні питань (труднощів), обумовлених психологічними причинами, а також готовність прийняти відповідальність за своє професійне майбутнє [4].

Для реалізації комплексної програми в залежності від віку використовуються наступні форми роботи:

- Для вирішення завдань професійного освіти та обізнаності – дні відкритих дверей, виставки, екскурсії, ярмарки професій, зустрічі з фахівцями, презентації, відеофільми, сайти, інтернет-форуми, спеціальна довідково-інформаційна та професіографічна література, проектна діяльність тощо.

- Для виявлення професійних інтересів і схильностей, для встановлення відповідності професійного вибору станом здоров'я, особистісних особливостей з вимогами професії – анкетування, тестування, бесіда, групове та індивідуальне консультування. Діагностичний інструментарій для роботи з підлітками із

фізичними вадами необхідно підбирати з урахуванням їх рівня розвитку та особливостей здоров'я.

Дані форми роботи, що проводяться з року в рік, дозволяють на етапі професійного самовизначення глибше пізнати зміст праці майбутньої професії, оцінити свою профпридатність до неї, визначити яких якостей недостатньо, які необхідні і які потрібно буде розвивати, зорієнтуватися як поводитися на ринку праці.

У сучасному суспільстві накопичено значний досвід забезпечення зайнятості та професійної орієнтації осіб, які мають обмежені можливості здоров'я.

Соціальні служби в Великобританії надають допомогу на дому, в центрах, інтернатах і школах. В цілому за здійснення соціальної профорієнтації в Англії відповідають місцеві влади, які надають більшу частину соціальних послуг, приватні власники будинків, які забезпечують догляд за певну плату, громадський сектор. Особам з ментальною інвалідністю надається допомога з навчання комунікативним навичкам, правилам поведінки в суспільстві, проводяться спеціальні прогулянки, також для підлітків організовані центри професійної підготовки. Створюються спеціальні відділення трудотерапії, робота фахівців цих центрів спрямована на розвиток оптимального рівня незалежності з соціальної точки зору.

В Англії існують приватні реабілітаційні фірми, які надають спеціальне необхідне обладнання для інвалідів за запитом батьків. Підтримується досить гнучкий порядок в системі освіти підлітків із фізичними вадами, який дозволяє включатися в систему освіти [2].

Найбільш важливим фактором включеності інвалідів в суспільство є підготовка цього суспільства до інтеграції, яка крім законодавчих актів і правил повинна включати ще і формування позитивного ставлення до осіб з фізичними недоліками у людей, які не мають обмежених можливостей здоров'я. У зв'язку з цим важливим є формування міських і регіональних програм по організації доступності середовища життєдіяльності для осіб з обмеженими фізичними можливостями.

У Фінляндії у всіх службах зайнятості є фахівці, які займаються профорієнтацією та працевлаштуванням осіб з обмеженими можливостями. Безробітний інвалід отримує допомогу під час стажування і посібник для самостійного працевлаштування. Існує близько 100 різних Центрів профреабілітації для осіб, які мають обмежені можливості здоров'я, вікові рамки для відвідування цих центрів варіюються від 16 до 50 років.

При Державному департаменті США розроблені спеціальні програми, створені центри незалежного життя по всій країні. У цих центрах підлітки із фізичними вадами навчаються навичкам самообслуговування, незалежного життя, отримують інформаційні, юридичні послуги, допомогу в працевлаштуванні. Основою політики щодо осіб із фізичними недоліками тут є «empowerment» – стимулювання їх власної активності. Для людей з обмеженими можливостями це означає самоконтроль, вплив на навколишній світ, участь у вирішенні своїх проблем, відстоювання своїх прав і інтересів [3, с. 132-142].

Подібні центри забезпечують обслуговування підлітків з обмеженими фізичними можливостями у виборі майбутньої професії. У них працюють професійні команди, які крім соціальних працівників включають психологів, терапевтів, штат медсестер, інструкторів та вчителів.

Аналізуючи весь накопичений досвід із профорієнтаційної роботи з підлітками із фізичними вадами, ще раз хочеться наголосити на необхідності

цілеспрямованої професійної орієнтації підлітків з обмеженими можливостями здоров'я як одного з пріоритетних напрямків трудового навчання. Професійне орієнтування таких підлітків необхідно здійснювати комплексно, залучаючи до цього процесу різних фахівців і батьків. Систематично проведена в цьому напрямку робота, безсумнівно, принесе позитивні результати.

Література

1. Белявский Б.В. Организация профессионального образования лиц с ограниченными возможностями здоровья. Детская и подростковая реабилитация / Б.В. Белявский // Специальное образование – М., 2016. – № 2. – С. 5-14.
2. Кириллова Е.В. Обобщение зарубежного опыта по социальной реабилитации и интеграции детей-инвалидов / Е.В. Кириллова [Електронний ресурс], режим доступу: http://sibsedu.kspu.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=193
3. Кичерова М.Н. Социальная реабилитация инвалидов в современных условиях / М.Н. Кичерова // Вестник СамГУ. – Самара, 2007. – №5-1. – С. 132-142.
4. Организация работы по профориентации и профадаптации детей-инвалидов и лиц с ОВЗ [Електронний ресурс], режим доступу: <http://viro-profportal.edu.ru/attachments/article/493/2.pdf>
5. Пряжникова Е.Ю. Профориентация / Е.Ю. Пряжникова, Н.С. Пряжников – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 496 с.

Келій І.О., Сидорович О.К.

студентки 4 курсу

факультету психології, політології та соціології

Національний університет «Одеська юридична академія»

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ, ДОСЯГНЕННЯ, ВИКЛИКИ

Сьогодні в Україні все більше обертів набирає громадянське суспільство та волонтерська діяльність. Волонтери намагаються допомогти всім, хто цього потребує, не залишаючи без уваги проблеми, які стосуються благоустрою міст.

Суспільство не завжди байдуже до чужих проблема, але головна проблема полягає у відсутності коштів. Саме цим зумовлена актуальність теми соціального підприємництва.

Від традиційної благодійності соціальне підприємництво відрізняється тим, що воно націлене на самоокупність, а також на отримання прибутку. Завдяки цьому, на відміну від благодійності це підприємництво менше залежить від постійних пожертвувань.

Основною метою є створення умов, за яких буде вирішено соціальні проблеми. Постійна виробнича діяльність і надання послуг є головними причинами існування соціальних підприємств. Підприємці мають вміти знаходити можливості для розвитку, акумулювати ресурси та приймати рішення, які матимуть довгостроковий позитивний вплив на суспільство.

В США про соціальне підприємництво заговорили в 80-х роках минулого століття, в Європі це поняття з'явилося через десятиліття в Італії [3, с. 319].

Стосовно розвитку соціального підприємництва в Україні, нажаль, сьогодні не має законодавчого закріплення понять «соціальне підприємництво», «соціальна

економіка» та «підприємства соціальної економіки». Українські спеціалісти розглядають соціальне підприємництво як діяльність недержавної неприбуткової громадської організації, спрямовану на реалізацію товарів і послуг, або як схему взаємин громадської організації з приватним підприємцем.

Не зважаючи на відсутність відповідного законодавства й системи фінансування, недостатність платформ для обміну інформацією та досвідом із міжнародними діючими підприємцями, ми можемо бачити заклади наближені за своєю діяльністю до соціального підприємництва, які знаходяться на території нашої держави.

У якості прикладу соціального підприємництва в Україні можна розглянути ресторан 4 City.

Основною метою цього закладу є створення міського кафе для максимально широкої аудиторії віком від 18 до 40 років. Заклад матиме 300 засновників, кожен з яких зробить внесок у розмірі 1000 доларів. Керуватиме кафе професійний ресторатор, який отримуватиме 30% прибутку, інші 70% йтимуть на реалізацію соціальних проектів з розвитку Одеси [1].

Фінансування буде тільки для соціальних неадресних проектів, тобто на те, що має вплив на безліч людей: установка лавок, облаштування скверу, видання книги про Одесу, тощо.

Засновники самостійно вирішуватимуть на який проект будуть відправленні кошти кожного місяця, шляхом голосування.

Ресторан поєднуватиме 4 напрямки кухні, окремо напрямок take away, зону лекторію та заходів, приблизно 90-120 посадочних місць та 200 квадратних метрів залу.

Мета проекту – обслуговувати 300 гостей в день із середнім чеком в 130 гривень, що дасть середній оберт близько 1200000 гривень, за таких прибутків проект буде вважатися економічно успішним [1].

Відкриття даного закладу заплановано на квітень 2017 року. Неодноразово проводилися різноманітні презентації, внаслідок чого проект набирає популярності щодня.

Варто зазначити, що цей проект аналог громадського ресторану Urban Space 100, розташованого в Івано-Франківську.

Ідея цього громадського ресторану належить платформі «Тепле Місто». Управління закладом здійснює компанія «23 ресторани». Urban Space 100 було відкрито 27 грудня 2014 року.

На сьогоднішній день реалізовано та знаходяться в процесі реалізації 31 проект, ось деякі з них [2]:

- Соціальний проект «Шукаю домівку»

Реалізовано 01.03.2016 – 31.03.2016

Сума – 10 000 гривень.

В рамках реалізації проекту розроблено та здійснено інформаційну соціальну кампанію, направлену на інформування мешканців Івано-Франківська про важливість прилаштування в домівки безпритульних тварин.

Протягом березня 2016 року були розміщені інформаційні плакати з фотографіями безпритульних тварин, що знаходилися у притулку із закликом взяти їх в сім'ї іванофранківців. Завдяки акції вдалося прилаштувати більшу частину тварин у сім'ї.

- Дізнайся свою групу крові!

Реалізовано 22.05.2016 – 31.08.2016

Сума – 12 500 гривень.

Навколо проекту об'єдналось понад 40 волонтерів. Перш за все, це студенти Медичного університету 2-5 курсів.

Формат вуличної акції показав, що найактивніше цікавиться проектом молодь та дорослі люди, віком від 16 до 35 років.

Акції проводились просто неба у середмісті, на вул. Незалежності біля Стоматологічного корпусу Медичного університету впродовж всього літа.

В ході вуличних акцій було обстежено 326 осіб. З них 73 записались в електронну базу на Donor.ua.

Такі ж акції будуть продовжуватися, починаючи з квітня 2017 року в інших вузах міста.

– Перший міжнародний фестиваль крафтового пива

Реалізовано 26.08.2016–27.08.2016

Сума – 20 000 гривень.

26-27 серпня 2016 року у Франківську пройшов культурно-розважальний фестиваль крафтового пива.

У фестивалі прийняло участь 20 крафтових та малих регіональних пивоварень, частина яких пивовари з Німеччини, Угорщини, Польщі.

Дегустувати пиво можна було із свого бокалу, ємністю у 0.33/0.2 г, оскільки було представлено більше 70-ти видів напою. У день можна було спробувати від п'яти до восьми рецептів.

Можливо, комусь ці досягнення можуть здаватися досить не значними, але це тільки початок. Соціальне підприємництво набирає обертів в Україні. Там, де не вистачає державного фінансування, на допомогу приходять свідомі підприємці, готові допомагати та вкладати власні кошти, сили та час.

Враховуючи ці аспекти розвитку соціального підприємництва в Україні, можна відзначити, що його варто розглядати, як підприємницьку діяльність направлену на реалізацію соціальних проектів.

Україна ще на самому початку шляху – вітчизняне соціальне підприємництво тільки формується, випробовуються підходи і методики, досліджуються ринки і напрямки. І, хоча поки ще рано говорити про сформований український ринок соціального підприємництва, перспективи у нього однозначно є.

Література

1. Офіційний сайт ресторану 4 City [Електронний ресурс] // Цілі проекту. – Режим доступу: <http://4city.od.ua/>

2. Офіційний сайт громадського ресторану Urban Space 100 [Електронний ресурс] // Головна. – Режим доступу: <http://urbanspace.if.ua/>

3. Социальная политика : учебник для бакалавров / под ред. Е.И. Холостовой, Г.И. Климантовой. – М.: Издательство Юрайт, 2013. – 424 с.

Клещова Є.В.
студентка 4 курсу
факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»

ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВНИХ СТРУКТУР ТА НЕДЕРЖАВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Важливою ознакою процесу демократизації є активний та ефективний діалог владних структур та інститутів громадянського суспільства. Стрижневим елементом розвинутого громадянського суспільства є недержавні організації, які, в свою чергу, є найбільш вираженим осередком самореалізації та самоорганізації громадян. Існування дієвих каналів взаємодії державних структур та НДО є гарантією здійснення якісної державної соціальної політики, завдяки більшому розумінню нагальних потреб населення та завчасному реагуванню на них.

Вдалій реалізації державної політики сприяє також широке коло суб'єктів її здійснення. Наразі вчені говорять про необхідність соціального партнерства з боку держави та громадянського суспільства. Проте існують також думки про виключну можливість державних органів здійснювати соціальну політику та надавати соціальні послуги, але більшість науковців вважають, що в коло цих суб'єктів окрім держави включають також соціальні інститути, політичні партії, громадські організації, фонди тощо.

Звичайно, держава уповноважена виконувати свою соціальну функцію, роль державного регулювання вбачається необхідною та незамінною. В свою чергу державні структури потребують підтримки в реалізації соціальної політики та наданні соціальних послуг.

Розрізняють дві основні форми взаємодії між інституціями неурядового сектора та державними органами, а саме економічна форма співпраці, в ході якої отримується прибуток, забезпечується економічний розвиток держави, та неекономічна, яка націлена на спільне вирішення неекономічних питань.

Проте ряду держав притаманні певні труднощі в організації діалогу між органами державної влади та неурядовими організаціями, особливо це спостерігається в пострадянських країнах. Ці труднощі передусім виникають через велику недовіру з боку населення до діяльності органів державної влади, їх здатності реалізувати потреби населення, забезпечити умови для стабільного, економічно ефективного розвитку суспільства. За таких умов механізми залучення громадськості до процесів державного управління не можуть бути ефективними, а сам процес стабільним. Наявність таких негативних настроїв є досить сталою тенденцією, яка досить важко піддається впливу. Процес засвоєння нових демократичних цінностей та їх трансформування у стимулюючі мотиви до співпраці з органами державної влади займає тривалий час [2, с. 11].

Серед великої кількості різних підходів до взаємодії державних і недержавних структур найефективнішим та найпродуктивнішим можна назвати підхід, базований на партисипаторності, тобто активній взаємодії держави та громадянського суспільства як на локальному, так і державному рівні. Одним з основоположників теорії партисипаторності був Дж. Мароу. Він у своїх дослідженнях проблем менеджменту бізнесових структур, датованих кінцем 40-х років минулого століття, зробив висновок, що працівники краще знають свої робочі місця і специфіку роботи, а керівники краще орієнтуються у власне управлінських

функціях, зокрема в формуванні бюджету організації. Тому спільна робота є тим механізмом, що може значно підвищити ефективність діяльності організації [3, с. 10].

Партисипаторність у взаємодії держави, яка покликана представляти інтереси всього населення країни та НДО, які представляють місцеві громади, що набагато краще ознайомлені з проблемами в певній місцевості, повинна ґрунтуватись на таких принципах, як спільна діяльність органів державної влади та НДО, зокрема щодо вирішення соціальних проблем; раціональний і солідарний розподіл функцій держави та НДО, орієнтований на спільну роботу досягнення важливих для громади цілей; створення каналів ефективної комунікації, що повинні забезпечувати поінформованість про послуги, що надаються як на рівні держави, так і громади [3, с. 10-11].

Бенджамін Гидрон, Ральф Крамер і Лестер Саломон розрізняють чотири моделі соціального забезпечення або реалізації соціальної політики. Критерієм для розмежування даних моделей є участь держави і некомерційних організацій у фінансуванні та реалізації соціальних послуг [1, с. 1-2].

Для першої моделі характерно домінування ролі держави, як у фінансуванні, так і безпосередньо у наданні послуг (Government Dominant Model). Ця модель була реалізована в колишніх соціалістичних країнах і продовжує залишатися характерною для Японії.

У другій моделі, що є протиставленням першій, головна роль у фінансуванні і надання соціальних послуг належить громадським організаціям (Third Sector Dominant Model). Прикладом недержавної системи соціального забезпечення може слугувати сфера соціальних послуг у США до початку соціальних реформ 1933 році.

Вищезазначені автори пропонують також виділити паралельну модель (Dual Model), в якій як держава, так і громадські організації фінансують та надають соціальні послуги. Проте в цьому випадку як державний, так і громадський сектор ведуть діяльність незалежно один від одного і взаємодіють лише епізодично. Система соціального захисту та забезпечення Великобританії, яка існувала до 1950 року, може служити прикладом цього типу взаємовідносин між державою і громадськими організаціями.

На сучасному етапі взаємодії держави і НДО найбільш актуальної та ефективною вбачається четверта модель, яка називається моделлю співробітництва (Collaborative Model). Для даного підходу характерна наявність тісної співпраці обох секторів, причому на державу покладена принципова відповідальність за фінансування соціальних послуг, а некомерційні організації відповідальні за їх надання.

У реальному житті, згідно Гидрону, Крамера і Соломона, ця модель зустрічається в двох варіантах, які відрізняються рівнем автономності, що надається державою неурядовим некомерційним організаціям. У першому варіанті самостійність організацій, у яких держава «купує» соціальні послуги за допомогою контрактів, обмежена, а завдання мають дуже рутинний характер. Тому ці організації часто розглядаються як проурядові установи, а не незалежні недержавні ініціативи. У другій версії моделі співпраці некомерційні громадські організації виступають як партнер держави, а не тільки як «підрядник», що забезпечує їм більшу ступінь незалежності в реалізації суспільно корисних завдань. Водночас названі автори стверджують, що дійсний масштаб автономії багато в чому залежить від специфіки послуг, а також форми і використовуваних механізмів фінансової підтримки з боку держави.

Тому й наразі, особливо в сучасно розвинутих країнах прослідковується тенденція до активізації недержавної соціальної допомоги з боку прогресуючого громадянського суспільства, яке вдало пристосовується до викликів сучасності, мобілізує додаткові фінансові ресурси, сприяє адресності соціальної допомоги.

Взагалі можна констатувати, що, починаючи з 80-х роках ХХ століття, дослідники відзначають постійне зростання чисельності некомерційних організацій, які поряд з державою і комерційними організаціями «третього сектора» все частіше стають повноправними суб'єктами розробки та реалізації основних положень соціальної політики.

Відкритий діалог державних структур та недержавних організацій є важливим фактором в якісній та своєчасній соціальній політиці. В свою чергу це впливає на гласність процедур розробки та впровадження соціальних програм, адресність надання допомоги, підтримку громадської активності та ініціатив, сприяє підвищенню рівня соціальної захищеності, посилення громадянського контролю за діями влади, зменшення корупції, доцільне використання державних коштів.

Шлях досягнення порозуміння та взаємодії досить складний, адже громадські організації відстоюють інтереси різних верств населення і керуються у своїй діяльності власними переконаннями. Проте ці шляхи взаєморозуміння необхідно знайти задля ефективної реалізації соціальної політики і поліпшення добробуту всього населення.

Наразі також одними з найбільш актуальних проблем ефективної співпраці держави та недержавних організацій в процесі реалізації соціальної політики є організаційно-адміністративні та кадрові питання, що в свою чергу, потребує додаткового вивчення та аналізу. Зокрема, можливим вбачається дослідження й наступне впровадження досвіду зарубіжних країн, його адаптація до моделі соціальної політики, яка властива Україні.

Підсумовуючи всі переваги та недоліки взаємодії державних структур та недержавних організацій в процесі реалізації соціальної політики, а також необхідність соціального діалогу між цими структурами, потрібно створити відповідну нормативно-правову регламентацію діяльності цих структур та сприятливе соціальне підґрунтя через підвищення довіри до влади, через змогу індивідуальної ініціативи громадян до створення соціальних проектів, через надання можливостей реального співробітництва з представниками громадських організацій до процесу вироблення й експертизи важливих соціально-економічних і політичних рішень.

Література

1. Взаимодействие государства и организаций «третьего сектора» в реализации социальной политики: опыт ФРГ, Франции и США [Електронний ресурс] / Г. Веремейчик // МОО «Образование без границ». – 2009. – С. 8. – Режим доступа: goo.gl/ugs7l
2. Основні аспекти, форми та напрямки взаємодії органів державної влади з неурядовими організаціями [Електронний ресурс] / Л.М. Усаченко // – 2008. – С. 15 – Режим доступу : <https://clck.ru/Abx3M>
3. Проблеми взаємодії державних і недержавних організацій соціальної сфери [Електронний ресурс] / В.І. Когут // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – № 1. – 2015. – С. 12. – Режим доступу: el-zbirn-du.at.ua/2015_1/9.pdf

*Людовик О.Є.
студентка 4 курсу
факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»*

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ТА ДОВІРА: ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

Широке використання терміну «капітал» у соціології почало поширюється з кінця ХХ століття. Саме цей період характеризується ускладненням процесів, які відбуваються в економіці та суспільстві, значущості людини та її особистих зв'язків у сфері виробництва, процесу соціалізації в економіці, розвитком впливу держави на регулювання відносин у суспільстві. Соціальний баланс та погодження інтересів населення стосовно розподілу суспільного продукту, високий рівень життя – головна вимога консолідації соціуму для прискорення економічного розвитку.

Соціальний капітал – це поняття, яке почало широко використовуватися в економічній літературі, тому що стан соціального капіталу визначає тип устрою економіки на кожній стадії суспільного розвитку.

Поняття довіри у теорії соціального капіталу було зазначено у творах видатних вчених, які займалися розробкою такого виду капіталу. Існує безліч варіантів розуміння довіри, до того ж в поясненні даного феномену кожна наукова дисципліна розставляє свої акценти. Так в економіці, поняття описується як: «кількісна характеристика взаємовідносин між економічними суб'єктами, які ґрунтуються на вигідності економічних результатів взаємодії на відвертості та довірі» [4, с. 8].

Поняття «довіра» у розумінні А.Л. Журавльова та А.Б. Купрійченко розглядається у двох вимірах: можливість або неможливість контролю та ступінь визначеності [1, с. 216-217]. Це дає змогу більш детально розглянути місце довіри у системі близьких понять. В соціальній психології довіра виступає як фактор, пояснюючий поведінку індивіда або групи, у якості функціональної умови взаємодії людини (групи) та світу, у якості відчуття захищеності.

У соціології, в більшості випадків, довіру пояснюють як елемент віри, впевненості у діях людей, яка ґрунтується на співчутті. У запропонованій концепції Н. Лумана довіра є соціальним механізмом, який упорядковує невизначеність соціальних відносин та методом зниження ризиків. Це певний вид раціоналізму [2, с. 143].

Виходячи з цього, довіра – це віра суб'єкта соціальних відносин в добрі, відверті наміри, компетентність другого суб'єкта і є індикатором якості соціальних зв'язків. Згідно з Коулманом соціальний капітал первинно є нейтральним. В залежності від «власника» та методів використання він може або приносити користь, або шкоду підприємству

Розроблена Коулманом концепція «кредиту добрих справ» змістовно полягає у тому, що соціальний капітал вимірюється не в кількості корисних зв'язків, а в їх якості. Найбільш високим соціальний капітал є в тих групах, в яких індивіди більш за все довіряють один одному. Для стимулювання підвищення довіри у колективі створюються спеціальні сприятливі умови. Кожний учасник колективу залежить від іншого, тому вони змушені надавати «кредити довіри».

Відносини будуються за принципами «ти мені – я тобі», тобто коли індивід допомагає іншому, той залишається в боргу. Саме тоді він надає «розписку на довіру», що у майбутньому «боржник» зобов'язується повернути допомогу

зворотно. Чим менше у групі «невиплачених боргів», тим вище рівень соціального капіталу: індивіди не в змозі вийти зі складеної системи, бо поставлені у настільки тісний зв'язок, що вихід однієї ланки зруйнує всю систему взаємовідносин. Використовуючи соціальний капітал, індивід виснажує його опиняючись в боргах. Допмагаючи іншим використовувати його капітал він розширяє власну монополію. Складність цієї системи пов'язана з тим, що для того, щоб бути корисним, доводиться використовувати свої зв'язки – виникає замкнутість циклу. Чим більше обов'язків, тим міцніша система.

У розумінні значущості довіри для вдалого формування та функціонування соціального простору, варто зазначити, що особливістю даного регулятора суспільних відносин є здатність накопичувати та зберігати активи:

- 1) соціальні, трансформуються у сучасне суспільство;
- 2) економічні, які підвищують рівень ефективності організацій;
- 3) політичні, забезпечують стабільність у країні;
- 4) духовні, забезпечують зберігання культурних цінностей.

Розглядаючи сучасне йому суспільство як суспільство ризику, П. Штомпка відносить довіру до складової соціального капіталу, до ефективних засобів нейтралізації ризиків та протидії невпевненості сучасного розвитку. Вчений детермінує онтологічний статус довіри, в якості ключового виміру виводить: соціальний, особистісний, культурний вимір довіри.

Перше характеристика відносин – мезорівень. Друге – соціально-психологічні перспективи аналізу – мікрорівень. Третє – макрорівень – культурний аспект, норми правила, загальноприйняті, для стримування або заохочення прояву довіри.

Перший вимір виступає як характеристика соціальних відносин, дозволяє зрозуміти потенціал співпраці. Більш складні структури довіри формуються в ситуації співпраці (кооперації), коли в ході сучасних, колективних дій індивідам набагато легше досягнути загальної мети шляхом постійної співпраці до довіри між собою. Довіра виступає як попередньою умовою до успішної взаємодії.

У наш час вчені намагаються класифікувати країни за рівнем довіри та розвиненості економіки. По першій групі (країни, які мають високий рівень соціальної кооперації) відносять: США, Японію, Німеччину. До другої групи належать такі країни: Китай, Італія, Франція (країни, у яких високий рівень сімейних структур, рівень довіри в них нижчий ніж у першій). Третя група об'єднує пост-комуністичні країни.

Ф. Фукуяма розглядав форми прояву соціального капіталу через концепцію «радіусу довіри». Радіус довіри – це категорія, яка коло соціальних груп, які вистроюють систему довірливих відносин. Сьогоднішнє модернізоване суспільство, на відміну від традиційного, складається з тісно пов'язаних між собою зв'язків та являє собою ряд «концентрованих радіусів довіри» [3, с. 94].

Сучасні заклади повинні будувати свою діяльність, виходячи з традиційних норм моральної поведінки у суспільстві.

Оскільки економічна діяльність представляє собою важливу частину сучасного соціального життя, культура допомагає створити певні умови для швидкого розвитку життєздатності держави в цілому. При високому рівні довіри всередині будь-якої групи розвивається велика кількість соціальних контактів.

Головне питання концепції полягає у тому, що радіуси довіри у кожному суспільстві відрізняються. Для того, щоб пояснити такий феномен слід звернутися до того, що довіра має культурну основу. Тому для суспільств з низьким рівнем довіри є характерним фамілізм (тобто акцентуація на сімейних зв'язках, які є єдиною опорою для індивіда та основою соціальних взаємодій).

Неможливість розширення радіусу довіри, як правило, формується за умови недостатньої кількості ефективних законів та відсутності почуття справедливості.

Необхідність розвитку та підтримки соціального капіталу визначена як пріоритет у широкому загалі документів зі стратегічного розвитку України у Програмі економічних реформ на 2015–2017 роки, Національних цілях розвитку тисячоліття, Рамковій партнерській програмі між ООН та Урядом України на 2012–2016 рр. тощо. Така актуальність тематики пояснюється фактами кризи інституціональної довіри, слабкою ефективністю роботи організацій громадянського суспільства, поширеністю неправових практик, а також деструктивними явищами в розвитку ринку, які сприяють створенню негативного соціального капіталу, зокрема, монополізації, поширеній фамільярності між політичними та бізнес-структурами тощо. За даними соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України (ІС НАН України), максимальний рівень довіри проявляється в мережі найближчих соціальних зв'язків: сім'ї та родичам довіряють 94%, відносно високим є рівень довіри колегам по роботі та сусідам (відповідно, 49,5% та 49%). Щодо соціальних інститутів, то церква продовжує залишатися єдиною організацією, довіра до якої є відносно високою (52%). На другому місці – ЗМІ та армія, таким інститутам довіряє дещо менше третини українців (відповідно, 30% і 27%).

Українські соціологи погоджуються, що криза інституційної довіри в Україні в першу чергу стосується тих соціальних структур і інститутів, які покликані забезпечувати індивідуальну, колективну, соціальну, ринкову, державну безпеку і порядок. Цим створюється суспільство соціального відчуження, де недовіра є життєвою стратегією.

Література

1. Журавльов А.Л. Психологічна регуляція економічної активності / А.Л. Журавльов, А.Б. Купрійченко. – М.: Інститут психології НАН, 2003. – 436 с.
2. Луман Н. Соціальні системи. Очерт загальної теорії / Н. Луман перев. з нім. І.Д. Газієва – СПб.: Наука, 2007. – 648 с.
3. Кізілова К.О. Теоритичні підходи до вивчення феномену соціального капіталу / К.О. Кізілова // Методологія, теорія та практика соціального аналізу сучасного суспільства. – 2009. – № 15. – С. 221-227.
4. Ніколаєв І.А. Довіра в економіці: кількісна оцінка / І.А. Ніколаєв, С.В. Єфремов. – М.: Департамент стратегічного аналізу, 2006. – 38 с.

Маловічко Я.В.

*студентка 1 курсу спеціальності «Політологія»
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова*

АНАЛІЗ ІНАВГУРАЦІЙНИХ ПРОМОВ УКРАЇНСЬКИХ ПРЕЗИДЕНТІВ 1999-2014 РОКІВ

Мета статті – проаналізувати специфіку функціонування перформативних мовленнєвих актів у ритуальних жанрах українського політичного дискурсу. *Об'єкт дослідження* – вербальні аспекти ритуалу інавгурації українських президентів, *предмет аналізу* – рамкові елементи інавгураційних промов у

виступах українських президентів Л. Кучми, В. Ющенка, В. Януковича та П. Порошенка, з 1999 по 2014 роки.

Роль політичних комунікацій у сучасному світі зростає, відповідно посилюється увага до політичного ритуалу, зокрема, до промов лідерів. Інавгураційні промови президентів як один з розповсюджених жанрів політичної комунікації – це заздалегідь підготовлені виступи з позитивними чи негативними оцінками, конкретними фактами, з накресленими планами, перспективою політичних змін тощо [8, с. 201].

Інавгураційна промова як жанр ритуального політичного тексту створюється за чіткими правилами, що насамперед регламентують його структурно-композиційну будову. Обов'язковими елементами інавгураційної промови є етикетні формули привітання та прощання, що є рамковими елементами з огляду на їхнє ініціальне та фінальне розташування в тексті [2, с. 14]. В інавгураційних промовах українських політиків наявні певні варіативні способи подання цих обов'язкових структурних елементів. Так, П. Порошенко вживає лише одну спільну номінацію адресатів: *Дорогі співвітчизники, від Львова до Донецька, від Чернігова до Севастополя!* Уникаючи звернення за національною чи державною ознакою, мовець поєднує себе з адресатами як такими, що мають спільну Батьківщину, наголошуючи на територіальному чиннику – названо міста, що є маркерами крайніх територіальних меж України на Заході та Сході, на Півночі та Півдні. У звертанні в промові В. Януковича скопійовано двочленну структуру привітання і навіть один з його компонентів, але пріоритети обрано інші: *Шановні народні депутати! Дорогі співвітчизники!* Виголошуючи інавгураційну промову у Верховній Раді, В. Янукович насамперед звернувся до присутніх там депутатів, а лише потім до співвітчизників, що одразу визначило ступінь вагомості відповідних адресатів для мовця. Так, у промові Л. Кучми в 1999 році наявні два звернення, проте обидва схожі між собою. Перше має двочленну структуру: *Шановні співвітчизники! Високоповажні зарубіжні гості!* Спочатку мовець звертається до співвітчизників – громадян України, а потім до запрошених гостей, що визначає його пріоритети вже на рівні рамкових елементів. Удруге Л. Кучми вживає таку ж структурну форму: *Дорогі співвітчизники! Шановне зібрання!*, проте змінює епітет «шановні» на «дорогі», що маніфестує менший ступінь офіційності промови, а замість звертання до зарубіжних гостей подано узагальнену формулу, яка дає змогу охопити усіх присутніх офіційних осіб. Єдиним президентом, який актуалізував національний чинник у промові, був В. Ющенко: *Дорогий мій український народе, гості, шановна українська громадо, шановний український Хрещатику і Майдане!* Він єдиний виголошував інавгураційну промову не у Верховній Раді, а на Майдані Незалежності в Києві, тому і перелік адресатів значно розширився. Загалом в одному звертанні подано п'ять адресатів, починаючи від узагальненого офіційного найменування «український народе» до конкретного звернення метонімічного характеру «Хрещатику» і «Майдане». Пріоритет надано українському народу як найважливішому адресату.

Завершується промова вербалізацією комунікативної інтенції мовця на успішне майбутнє, що зумовлене зробленим вибором народу. Саме в цій частині посилено ідею інтеграції народу, об'єднання його навколо нового лідера. Завершальним рамковим структурним компонентом є етикетна форма прощання, що має в інавгураційних промовах певну специфіку. В усіх без винятку проаналізованих інавгураційних промовах наявне звернення до вищої божественної сили, що вказує не лише на релігійну визначеність президентів, а й

їхнє бачення України як християнської держави. Так, Л. Кучма уперше використав подібну формулу: *Хай Бог додає нам сил у цій святій справі!*

Насиченість промов президентів домінантними лексемами визначає ключові вектори їхнього політичного курсу, зумовлені ціннісними орієнтаціями. У такому значенні конкретні лексеми в промові політичного лідера мають характер ідеологем – вербальна одиниця, яка репрезентує базові ідеологічні установки [4, с. 33].

Інавгураційна промова Л. Кучми (30.11.1999 р.) містить 361 словоформу прикметників, що становить 13,3% від загальної кількості слів в тексті (2713). Найбільшу частотність вживання має прикметник український (18), економічний – (14), національний (8), політичний (8), соціальний (7), суспільний (7), європейський (6), новий (6) та ін. Інавгураційна промова В. Ющенка (26.12.2004 р.) містить 119 словоформ прикметників, що становить 7,24% від усіх слів (1643), таке співвідношення є найнижчим порівняно з промовами інших президентів. Найчастішим прикметником в тексті є український (19), інші прикметники: чесний (6), дорогий (5), національний (4), європейський (4), шановний (4), демократичний (3), незалежний (3), рівний (3) та ін. Інавгураційна промова В. Януковича (25.02.2010 р.) містить 134 словоформи прикметників, що становить 12,4% від загальної кількості слів в промові (1094). Найбільш вживаними прикметниками є український (6) та політичний (6), міжнародний (5), ефективний (4), економічний (3), відповідальний (3), святий (2) та ін. Інавгураційна промова П.Порошенка (7.06.2014 р.) містить 175 прикметників, що становить 10,5% від загальної кількості слів (1668). Найчастотніші показники вживання мають прикметники: український (15), європейський (15), мирний (8), державний (7), національний (6), вільний (5) тощо.

Серед ціннісних домінант у промовах усіх президентів простежується вживання прикметників український та європейський. Поєднання слів у словосполучення в поняттєвому плані означає комбінування або поєднання ідей українського та європейського з іншими поняттями. У тексті промови Л. Кучми українським найчастіше є народ, держава, суспільство спільнота, а європейським – Союз, перехрестя, вибір, співтовариство, політика. В інавгураційній промові В. Ющенка українським найчастіше є народ, нація, держава, прапор; європейським – Союз, народ, стандарт. В промові В.Януковича українським є народ, держава та реальність; європейським – Союз, позаблокова держава. В інавгураційній промові П. Порошенка українським найчастіше є народ, мова, Крим, а прикметник європейський поєднується з іменником вибір, досвід, цивілізаційна праця, добробут, майбутність тощо [5, с. 120-123].

Для всіх президентів спільною ціннісною домінантою є ідеологема «український народ». Тільки для перших трьох лідерів ціннісною домінантою є «українська держава». Четвертий президент П. Порошенко вживає «територіальна цілісність держави». Прикметник європейський функціонує в усіх текстах промов, однак в тексті виступу П. Порошенка вживається стільки ж разів, скільки український (18). Якщо в промові В. Януковича європейським був тільки Союз та позаблокова держава, то в П. Порошенка європейський має значно більшу частоту вживання.

Отже, лексеми, які мають найвищу частотність в тексті промови, маркують ціннісні домінанти в мовній картині світу політичного лідера. Кожен мовець найчастіше апелює до тих понять, які репрезентують цінність для його ідеологічної позиції та політичного курсу. Прикметники опосередковано – через іменників – маркують ціннісні орієнтації політиків [7, с. 321].

Ющенко, без сумніву, можна назвати сімейним президентом. На церемонію інавгурації він приїхав разом зі своєю родиною: дружиною та дітьми. У своїй промові не забув Ющенко згадати про батьків та першу вчительку. Інавгурація 23 січня 2005 року, безумовно, є знаковою подією у політичному житті України: прихід до влади опозиції ознаменував кінець політичної епохи Леоніда Кучми. Вперше в історії України відбулася громадська інавгурація, що стала символом нової влади, переконливої перемоги демократичних сил: після церемонії вступу на посаду президента у стінах парламенту Віктор Ющенко звернувся з урочистою промовою до українського народу на головній площі країни. [1] Втім, реалізації «нового життя» суспільство не дочекалося. До влади зі своїми реваншистськими настроями прийшов Віктор Янукович.

Четвертий президент України, що склав присягу у 2010-му. Без сумніву, найбільш одіозний очільник держави, запам'ятався великою кількістю казусів. Найперший трапився із ним перед складанням присяги. Ще тоді, коли Янукович прямував до зали засідань парламенту, перед ним зачинилися двері. Суспільство побачило у цьому доволі недобрый знак. Виголошення промови відбувалося у напівпорожній залі. Власне, четвертий президент став єдиним, який складав присягу за неповного представництва депутатів у Раді [3, с. 218-230]. Тоді прийти відмовилися нардепи від фракції БЮТ. Їх частину сесійної зали закрили величезним українським прапором. Головною ідеєю промови Януковича стали «прискорений розвиток» країни та створення «ефективного управління». Говорив він і про «стабільність» та подолання корупції. У зовнішній політиці він сів на політичний шпигат: обіцяв працювати і зі Сходом, й із Заходом. Втім, на відміну від Кучми, як згодом покаже час, Януковичу ці фізичні вправи давалися погано. На останок президент запевнив, що візьметься за скорочення витрат на «бюрократичну сферу». В.Янукович декілька разів акцентував увагу на таких висловах як «тримаючи руку на Святому Пересопницькому Євангелії», «Перед Всевишнім, волею якого я вступаю на пост глави Української держави», «І хай у цьому праведному устремлінні нам допоможе Господь!», підкреслюючи свій імідж «православного президента» (особливо в контексті подій та церемоній з митрополитом Володимиром та патріархом Кирилом). Слід зазначити, що найбільш часто вживаними словами В. Януковича стали: – «Я» (23 рази); – «Держава» (18 разів); – «Україна» (11 разів); – «Ми» (10 разів); – «Політика» і слова, що мають даний корінь (10 разів); – «Сила» і слова, що мають даний корінь (9 разів); – «Економіка» і слова, що мають даний корінь (9 разів). У цілому, найбільш часто вживаними В. Януковичем стали слова, що мають корінь «держав» (держава, державне і т. д.) – він їх промовив 25 разів.

Петро Порошенко у своїй інавгураційній промові сказав про те, що необхідно проводити *«реформи»* – 48 разів – у *«країні»* – 25 разів, – яка називається *«Україна»* – 35 разів, – щоб бути ближче до *«Європи»* – 31 раз, – проте зараз *«війна»* – 29 разів. Реформи мають здійснювати *«парламент»* – 13 разів, – *«президент»* – 11 разів – та *«уряд»* – 9 разів, – щоб зробити *«суспільство»*, – 15 разів – *«людей»* – 12 разів – і *«соціальні»* прошарки щасливими. Серед інших галузей для покращення: *«бізнес»* – 12 разів, – *«економіка»* – 10 разів, – *«закон»* – 9 разів. *«Корупція»* також на чолі списку й згадується 6 разів. Узагальнюючи, можна сказати, що пріоритети Порошенка збігаються з інтересами громадськості. Це, безперечно, чудовий знак. Однак президент не навів жодних подробиць про те, що і як він збирається реформувати. Він навіть не намітив бодай загальних принципів, на які спиратимуться реформи; відсутні будь-які дати й строки. Якщо не має чітко встановленої мети й термінів її досягнення, тоді шлях до цілі і її

досягнення в кращому випадку, займатиме дуже багато часу й не буде жодного відповідального за це. В іншому випадку такі вправи в підлещуванні громадськості зведуться до пустих слоганів і пропаганди.

В інавгураційних промовах українські президенти найчастіше використовують стратегію єдності і стратегію офіційного дискурсу. Притаманною для президентів нашої країни є стратегія «світлого майбутнього» та стратегія переможця («Це перемога свободи над тиранією», – В. Ющенко). Особливе місце в інавгураційних промовах відводиться стратегії декларації нових політичних принципів. Також прикметною є доволі низька частотність стратегії відповідальності [6, с. 88].

Найдовша промова була у другого Президента України Леоніда Кучми, вона складалася з 2713 слів, найкоротша – у четвертого Президента Віктора Януковича (1094 слова). Відзначимо, що всі Президенти, крім Януковича у своїй промові найчастіше згадували Україну. У свою чергу, четвертий Президент у своїй промові говорив про себе.

Отже інавгураційна промова має чітко регламентовану структуру поєднуючи рамкові компоненти та основний текст. Перспективи дослідження полягають у подальшому аналізі ритуальних політичних тестів, зокрема функціональному та семантичному вивченні інавгураційних промов українських президентів – на вербальному та невербальному рівні.

Література

1. Біденко А. Дві інавгурації Віктора Ющенка // kandydat.com.ua/analitika/24_1_05.htm
2. Ганжуров Ю. Політична комунікація: проблеми структуризації// Політичний менеджмент. – 2004. – 326 с.
3. Жеребятнікова І.В. Політична аксіологія: генеза та нові орієнтири дослідження// Вісник Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого». – №1(20). – 2014. – С. 218 -230.
4. Кондратенко Н.В. Український політичний дискурс: текстуалізація реальності / Н.В. Кондратенко. – О. : Чорномор'я, 2007. – 156 с.
5. Семенюк А.А. Вербалізація ціннісної орієнтації політичної промови Вісник Луганського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. Філологічні науки. – 2011. – № 16 (227). – Ч. 2. – 185 с.
6. Семотюк О.Л. Інавгураційні промови українських та німецьких президентів: контент-аналіз комунікативних стратегій О.Л. Семотюк Нова філологія: [зб. наук. праць]. – Запоріжжя, 2011. – № 44. – 147 с.
7. Шабат-Савка С.Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові: [монографія] / С.Т. Шабат-Савка. – Чернівці: Букрек, 214. – 412 с.
8. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса. – М: ИТДГК «Гнозис», 2004. – 326 с.

Мигун М.Д.
студентка IV курсу
факультету інженерних систем та екології
Київський національний університет будівництва і архітектури

ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ТА ЕТНОМОВНА СТРУКТУРА ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ЧИННИК РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Актуальність вивчення політичного розвитку Одеської області зумовлена кількома чинниками. По-перше, це найбільша область України. По-друге, це визначний економічний, адміністративний, культурний центр. По-третє, це прикордонний регіон, який по суші межує з Молдовою та Румунією. Але це й приморський регіон, що має зв'язки з регіонами світу. По-четверте, вона привертає увагу РФ як потенційна складова «Новоросійської дуги».

Ще один чинник, який слід враховувати при формуванні політики, полягає у тому, що територію області можна умовно поділити на дві частини, зокрема, виділити ту частину (Буджак), яка відділена від решти області Білгород-Дністровським лиманом. Регіон поєднаний з «Великою Україною» єдиною дорогою Одеса-Рені. Щоправда, є дорога через Овідіопіль, Затоку та Білгород-Дністровський, але вона значно збільшує транзакційні витрати на комунікації.

Особливості географічного розташування, історичного розвитку, знаходження на перетині міжнародних шляхів сформували специфічний етнонаціональний склад області. Наша гіпотеза полягає у тому, що вона є одним із найважливіших чинників формування політики України у регіоні. Метою матеріалу є спроба надати рекомендації щодо формування такої політики. Аналіз етнонаціонального та етномовного складу населення здійснюватиметься за даними переписів 1989 р. [4] та 2001 р. [2], а також видання «Одеський регіон: природа, населення, господарство» [3].

Серед етнічних груп області найбільша питома вага належить українцям – 62,8%. Їх кількість у 1989–2001 рр. зросла на 7,6%, а питома вага – на 8,2%. Найбільшу частку українці складають на півночі – у Савранському (95,0%), Кодимському (94,8%), Миколаївському (91,8%), Любашівському (90,6%) районах, що зрозуміло, адже вони, по-перше, найвіддаленіші від найбільших торговельних та інших шляхів, а по-друге, характеризуються найбільшою часткою сільського населення. Але розвиток комунікацій в останні десятиліття зумовив включення й цих територій до сучасних людських потоків, наслідком чого стало зменшення кількості українців у Кодимському (на 9,1%), Савранському (7,8%) та Миколаївському (7,0%) районах.

Водночас найбільше в області зростання кількості українців у роки незалежності відбувалось у містах – Чорноморську (на 93,9%), Теплодарі (24,0%), самій Одесі (16,1%) та районах, де українці не домінували абсолютно, зокрема Болградському (23,9%) та Овідіопольському (21,9%). Зменшення кількості українців, крім вищезазначених районів, спостерігалось у Ананьївському (на 17,8%), Балтському (12,2%) районах.

Другою за чисельністю етнічною групою є росіяни. Але Одещина суттєво відрізняється, зокрема, від Донецької, Луганської, Харківської та інших областей. В останніх росіяни складають понад 80%, а то й 90% неукраїнців, а на Одещині ця частка значно нижче. В області частка неукраїнців становить 37,2% населення, росіян – 20,7%. У 1989–2001 рр. їх кількість зменшилась на 29,3%, а питома вага серед жителів області – на 6,7%.

Природно, що найбільшу частку росіяни складають у великих містах – Ізмаїлі (43,7%), Одесі (29,0%), Чорноморську (29,0%). Також цей показник значний у Білгород-Дністровському районі (28,2%) та на півдні, зокрема, у Кілійському районі (30,0%). Зростання кількості росіян відбувалось лише у Чорноморську (на 9,4%), а найбільше скорочення – у Березівському (на 55,4%), Кодимському (47,4%), Любашівському (46,7%) районах.

В області мешкає велика болгарська діаспора – 150 тис. осіб. Частка болгар у 2001 р. становила 6,1%. З 1989 р. їх кількість зменшилась на 8,1%, питома вага – на 0,2%. Болгари компактно зосереджені на південному заході – у Болградському (частка – 60,8%), Арцизькому (39,0%), Тарутинському (37,5%), Ізмаїльському (25,7%) та Саратському (20%) районах.

Певне зменшення болгар зрозуміле, хоча його причини інші, ніж росіян, та ближче до причин скорочення кількості українців, адже традиційним заняттям болгар є теж сільське господарство. Можна припустити, що скорочення було пов'язане з деградацією сільського господарства у 1990-ті роки, розвитком комунікацій, переїздом громадян до міст, інших регіонів України та країн. Хоча незначні показники скорочення свідчать про значний традиціоналізм болгар.

Четверта за кількістю етнічна група – молдовани (124 тис., або 5% населення). Їх кількість у 1989–2001 рр. зменшилась на 14,4%, а питома вага – на 0,5%. Переважно молдовани зосереджені на півночі та півдні області – у Ренійському (49,0%), Ізмаїльському (27,6%), Подільському (25,9%), Саратському (19,0%) та Ананьївському (18,1%) районах. Зростання кількості молдован спостерігалось лише у Саратському районі (на 54,1%), а найбільше скорочення – у Чорноморську (42,9%), Кодимському (45,5%), Миколаївському (41,7%), Любашівському (39,4%) та Тарутинському (31,2%) районах.

Гагаузи є тюркомовним народом, який становить 1,1% населення регіону. Їх кількість у період між переписами зросла на 0,9%, а питома вага – на 0,1%. Вони компактно проживають на півдні та південному заході у Болградському (частка – 18,7%), Ренійському (7,9%), Тарутинському (6,0%), Кілійському (3,8%) та Арцизькому (1,8%) районах. Збільшилось гагаузів в Іванівському, Овідіопольському (вдвічі в обох) районах та Ізмаїлі (14,3%).

Таблиця 1

Етнічні групи області за переписами 1989 та 2001 рр.

	Кількість (тис.)	% населення		2001 р. у % до 1989 р.
		2001 р.	1989 р.	
Українці	1542,3	62,8	54,6	107,6
Росіяни	508,5	20,7	27,4	70,7
Болгари	150,6	6,1	6,3	90,9
Молдаване	123,7	5,0	5,5	85,6
Гагаузи	27,6	1,1	1,0	100,9
Область в цілому	2455,7	100,0	100,0	93,6

В області також проживають значні громади євреїв, білорусів, вірменів, німців, циган та поляків. Динаміка їх різна. Зросла кількість вірменів (на 42,9%), греків, грузинів (15,8%) та азербайджанців (11,6%), скоротилась – євреїв (на 80,6%), поляків (40,5%), білорусів (39,9%), татар (29,5%).

Ще більш мозаїчною є карта мовних переваг. У нас немає чітких даних щодо етногруп області, але на висновки наштовхують національні показники етнічних груп, які проживають в Одеській області. Вони представлені у табл. 2.

Мовні орієнтації етнічних груп за даними перепису 2001 р.

	Вважали рідною мовою, (%)			
	мову своєї національності	українську	російську	іншу
українці	85,2	х	14,8	0,0
росіяни	95,9	3,9	х	0,2
молдавани	70,0	10,7	17,6	1,7
болгари	64,2	5,0	30,3	0,5
гагаузи	71,5	3,5	22,7	2,3

Ще цікавіша ситуація в Буджаку [1]. Вона свідчить не лише про багатомовність, а й про те, що, на відміну від багатьох інших областей, в Одеській вона має багатополарний характер. Це спростовує твердження низки дослідників, що українсько-російська двомовність є єдиним важливим чинником мовної політики, а інші мовні групи можна ігнорувати у державній політиці. Дійсно, на рівні України частка мов інших етнічних груп незначна, але на рівні регіонів (крім Одеської області, до них слід віднести Закарпатську, Чернівецьку) або районів такі мовні групи складають суттєву частку, що в контексті загрози сепаратизму та територіальних претензій до України не може ігноруватись. Продемонструємо на прикладі болгарської групи. Порівняння переписів свідчить, що частка болгар, які визнають рідною мову болгарську, у 1989–2001 рр. скоротилась з 69,5 до 64,2%, натомість які такою називали українську та російську мови – зросла відповідно з 2,7% до 5,0% та з 27,2% до 30,3%. Отже, конкуренція двох високостатусних мов веде до втрат для низькостатусних. У відсотковому відношенні більше виграє нібито українська. Але ризикнемо припустити, що за наявного ступеня поширення високостатусних мов більше виграє мова, яка поширена більше, тобто російська. Тому Україна як держава, що знаходиться у конфлікті з Росією, зацікавлена не у скороченні, а у зростанні мовних спільнот національних меншин (неросіян), що обмежуватиме вплив російської мови.

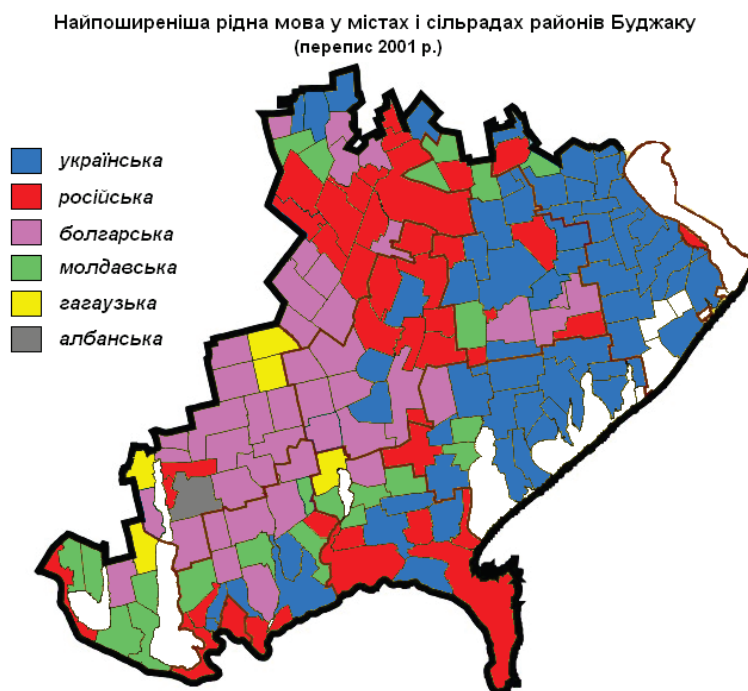

Рис. 1. Найпоширеніша рідна мова в Буджаку за даними перепису 2001 р. [1]

Отже, Одеська область є поліетнічним регіоном з суттєвими відмінностями від інших регіонів. Прикордонний її характер збільшує вразливість з точки зору впливу інших держав. Причому, на відміну від східних регіонів, його здатні здійснювати не лише Росія, а й інші держави. Відтак постає завдання інтенсифікації комунікацій регіону з рештою України, насамперед в соціально-економічній сфері. Нині державна політика не забезпечує ефективну інтеграцію регіону. Потребують активізації політичної волі питання про будівництво моста через Білгород-Дністровський лиман, капремонт автодоріг. Щодо етнонаціональної, культурної, мовної політик має бути належно врахований чинник етнічних груп (неукраїнців та неросіян). На нашу думку, слід стимулювати двомовні (українською мовою та мовою нацменшини) освітні та культурні організації та заходи, що було б не лише підтримкою нацменшин, а й засобом поширення української мови на противагу російської.

Література

1. Болгарська мова в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.wikiwand.com/uk/Болгарська_мова_в_Україні.
2. Національний склад населення України та його мовні ознаки за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року. – К.: Держкомстат України, 2003. – 245 с.
3. Одеський регіон: природа, населення, господарство: навч. посібник / За заг. ред. О.Г. Топчієва. – Одеса: Астропринт, 2003. – 184 с.
4. Перепис населення УРСР 1989 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Перепис_населення_УРСР_1989.

Місько В.Є., Савон К.В.

студентки 4 курсу

факультету правової політології та соціології

Національний університет «Одеська юридична академія»

ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ПОДОЛАННІ ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ

Актуальність даної теми зумовлена високою суспільною необхідністю проаналізувати сутність поняття громадянського суспільства та його вплив на подолання політичної кризи. Осмислити його значимість при розвитку суспільства, задля покращення життя українців та процвітання нашої держави.

Дану проблематику досліджували такі вчені: В. Андрущенко, І. Забеліна, Д. Кіслова, Ю. Мацієвський, А. Романцова, А. Пахарева, Ю. Шайгородський.

Політична криза в Україні відрізняється перманентністю та довготривалістю, суперечливістю розвитку та систематичним загостренням під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів [3]. Вітчизняні науковці наголошують на систематичній помилці, яку протягом усіх років незалежності України повторюють народні обранці – громадська думка недостатньо враховується й вивчається органами публічної влади. Державно-управлінські рішення не завжди відповідають проблемам та очікуванням суспільства. Під впливом досить негативного стереотипу складається оцінка громадянами України діяльності органів публічної влади. Від якості управлінських рішень, що ухвалюють державні службовці, часто

залежить не тільки ефективність і результативність відповідної державної політики, але й рівень життя населення, здоров'я і добробут громадян. Особливістю сучасного етапу розвитку України є те, що не стільки громадянське суспільство відіграє роль фундатора держави, скільки сама держава виступає інструментом власної трансформації та формування громадянського суспільства.

Саме розвинене громадянське суспільство веде до сталого розвитку країни. Звідси стає зрозумілим, чому в періоди кризи, коли триває пошук умов стабільності і нових шляхів, формується загострена потреба в такого роду суспільному устрої. У вітчизняній науковій традиції поняття політичної кризи чітко не визначено. З одного боку, це «особливий стан у розвитку і функціонуванні політичної системи, передусім владних структур», що виникає внаслідок загострення суперечностей між суб'єктами політичного життя. Тобто криза є вторинним, похідним явищем від суперечностей і конфліктів. З іншого – стверджується, що криза означає «тимчасове призупинення» або припинення функціонування окремих елементів чи інститутів політичної системи. З цього погляду, криза є останньою фазою розвитку конфлікту, його кульмінацією, після подолання якої або конфлікт може бути вирішено, або ж руйнація набуває сильнішого характеру [2].

Виховання свідомості і громадської ініціативи, навиків відстоювання власних інтересів та ідей, роботи в публічному просторі, комунікацій, тобто всіма зацікавленими особами та установами, організаційне будівництво та питання лідерства – ось неповний перелік завдань, які будь-яка організація зобов'язана вирішити.

За інформацією Державної реєстраційної служби в Україні нараховувалося понад 50850 зареєстрованих організацій громадянського суспільства (ОГС). Ці організації здійснюють широкий спектр діяльності від спортивних, молодіжних об'єднань, бізнес асоціацій, організацій ветеранів, організацій, які опікуються питаннями культури та правами меншин, до благодійних фондів, правозахисних організацій, організацій із захисту прав жінок, та організацій, що підтримують проведення політичних реформ. Однак, зазвичай, лише обмежена кількість зареєстрованих ОГС активно ведуть свою діяльність; багато інших відіграють досить пасивну роль. «Крім того, було знайдено кілька груп громадянського суспільства, що здійснюють свою громадську діяльність на добровільній основі без офіційної реєстрації. Багато зацікавлених сторін не бачать переваг у реєстрації своєї діяльності як формальної організації. Деякі з них вказують на можливі негативні наслідки чи утиски в майбутньому, як, наприклад, зазначив представник однієї громадської організації у Харкові» [1].

Після подій взимку 2013-2014 рр. з в Україні спостерігається підвищена громадянська активність. Це засвідчується такими трьома чинниками: раніше зареєстровані організації громадянського суспільства змінюють направленість своєї основної діяльності, щоб зосередитись виключно на наданні безпосередньої допомоги особам, які постраждали від конфлікту; по всій країні утворюються нові організації громадянського суспільства, зокрема, індивідуальні ініціативи громадян, які взяли на себе активну роль у захисті активістів та підтримці військовослужбовців Збройних сил України на сході; внутрішньо переміщені особи (ВПО) створюють нові організації для захисту своїх прав. Можемо спостерігати підвищену активність населення, та бажання активних змін у країні.

Щоб зрозуміти результативність діяльності громадянського суспільства звернемось до статистики ініціатив, а саме: встановлення діалогу в Одесі після інциденту 2 травня і діалог, проведений за сприяння організації «Простір гідності» між прихильниками Майдану та колишніми офіцерами «Беркуту» в Києві. У цих

регіонах організації, які вже набули досвіду у налагодженні діалогу на місцевому рівні, висловлюють найбільше впевненості щодо успіху діалогу на місцевому та міжрегіональному рівнях та примирення. Деякі громадські організації повідомили, що їхні проекти з надання гуманітарної допомоги також включають розвиток діалогу. Наприклад, організації зі Львова та Харкова, які допомагають ВПО, зазначали, що вони роздають допомогу усім, хто її потребує, незалежно від політичних поглядів, – ця робота сприяє «гуманізації відносин» та надає конкретні можливості для встановлення діалогу. У Луганську молодіжна група висловила намір організувати соціальні заходи, щоб протидіяти розколу місцевої спільноти. Жіночі організації демонструють особливу зацікавленість у вивченні можливостей із залучення до процесів розвитку діалогу. Жіноча організація у Дніпропетровську висловила намір відновити свої колишні контакти з російськими жіночими групами, зокрема, з матерями солдатів у Росії. Жіночі організації в Івано-Франківську проявляють зацікавленість у встановленні контакту з людьми, що мешкають у східній частині країни, для обміну досвідом.

Активну роль у розбудові потенціалу громадянського суспільства з вирішення конфліктів відігравають міжнародні організації. Розвиток потенціалу повинен відбуватися через навчання та наставництво, а також шляхом передачі експертних знань громадським організаціям. Зокрема, співрозмовники висловлювали потребу у вивченні міжнародного гуманітарного права. Організації потребують також фінансової підтримки. Громадські організації сподіваються, що міжнародне співтовариство візьме на себе й інші функції, такі як моніторинг стану прав людини та організацію освітніх заходів у сфері прав людини, питання відповідальності державних органів, організація тренінгів на тему європейських цінностей, а також надання гуманітарної допомоги.

Тож, представники громадянського суспільства вважають, що з метою зниження напруженості і плекання відчуття єдності у громадах необхідно налагоджувати діалог на місцях і спрямовувати зусилля на примирення. На нашу думку, громадянське суспільство є невід'ємною складовою при вирішенні політичної кризи в Україні.

Література

1. Зубар В. Роль сучасних суспільно-політичних рухів у розвитку української державності / В. Зубар // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2014. – Вип. 26. – С. 65.
2. Мацієвський Ю. Деякі аспекти вивчення феномена кризи у політичних дослідженнях / Ю. Мацієвський // Політичний менеджмент. – 2008. – № 6. – Режим доступу: https://www.academia.edu/_Some_Apsects_of_the_Phenome
3. Пухкал О. Модернізація політичної системи України: державно-управлінський вимір / О. Пухкал // Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2010. – Вип. 3(6). Режим доступу: [http://www.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_03\(6\)/1](http://www.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_03(6)/1)

Нікешина К.С., Гнаткова Ю.А.
студентки 4 курсу
науковий керівник: Каретна О.О.
кандидат політичних наук, доцент
Національний університет «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ ДЕРЖАВИ НА ГРОМАДСЬКУ ДУМКУ ЧЕРЕЗ ЗМІ

На сьогодні, одне з головних місць в політичних процесах займають засоби масової інформації (ЗМІ). Їх взаємодія з політикою, її суб'єктами повсякденно відчувається в різних формах і проявах. До засобів масової інформації можна віднести: періодичну пресу, радіо, телебачення, звукозапис, відеозапис, комп'ютерні накопичення, обробку, передачу і прийом інформації, інтернет та ін. Значимість ЗМІ стає очевидною, якщо врахувати, що інструменти масової комунікації вже є інструментами влади. До політичної інформації відносяться ті відомості, які мають суспільну значимість і потребують уваги з боку державних органів або мають на них вплив. На основі отриманої інформації у громадян формується думка про діяльність уряду, парламенту, партій та інших політичних інститутів, про економічну, культурну та інших сфер життя суспільства. Особливо велика роль ЗМІ у формуванні думки людей з соціально важливих питань, яка не має безпосереднього відображення в їх повсякденному досвіді, наприклад про інші країни, про політичних лідерів.

Сучасна політика потребує спеціальні засоби інформаційного обміну, встановлення і підтримку постійних зв'язків між її суб'єктами. Політика неможлива без опосередкованих форм спілкування та спеціальних засобів зв'язку між різними носіями влади, а також між державою і громадянами. Це обумовлено самою природою політики як колективної, складно організованої цілеспрямованої діяльності, спеціалізованої форми спілкування людей для реалізації групових цілей та інтересів, які зачіпають все суспільство. ЗМІ представляють собою установи, створені для відкритої, публічної передачі за допомогою спеціального технічного інструментарію різних відомостей будь-яким особам. Їх особливими рисами є: публічність; наявність спеціальних, технічних приладів, апаратури; непряма, розділена в просторі і в часі взаємодія комунікаційних партнерів; неможливість зміни їх ролей; непостійний характер їх аудиторії [2, с. 107].

ЗМІ мають різні можливості та силу впливу, які залежать, перш за все, від способу їх сприйняття реципієнтами. Більшість повідомлень в політичній пресі та інших засобах масової пропаганди орієнтовані на вплив, на емоції людини, щоб змусити людей діяти у відповідності з певною системою політичних цінностей. Політична інформація, одержувана реципієнтом, може бути їм зупинена, піддана «особистій цензурі» і сприйнята лише частково. Разом з тим за певних умов вона сприймається споживачем без належної критичної переробки. Імовірність зміни думки в бажаному напрямку тим вище, чим більше довіри до себе викликає комунікатор. Довіра ґрунтується на експертних здібностях, тобто здатності точно формулювати проблему; враженні про правдивість інформації, що передається, що посилюється від вільного володіння матеріалом; довірі до інформатору. Ефективність впливу поданої інформації вище, якщо комунікатор спочатку висловлює ті ж погляди, що і аудиторія. Те, як вона сприймає доповідача, може вплинути на її ставлення до повідомлення [3, с. 76].

Засоби масової інформації служать для збору, поширення інформації, формування громадської думки, забезпечення легітимності політичних структур,

виступають важливим атрибутом опозиційної політичної діяльності, які служать джерелом стабільності або нестабільності товариств. Вплив влади на громадську думку за допомогою ЗМІ пов'язана зі змінами, які відбувалися протягом останніх десятиліть: досягнення в області інформаційних технологій і комунікаційних процесів якісно змінили сучасне постіндустріальне суспільство. Нові засоби доставки інформації визначили якісну революцію в спілкуванні людей. В результаті цих процесів потоки повідомлень створили особливу інформаційну сферу, яка перетворилася в самостійну область соціальної життєдіяльності зі своїми нормами, відносинами і зв'язками. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій оцінюється громадськими інститутами як засіб підвищення ефективності, як державного управління, так і місцевого самоврядування [4, с. 28].

Д. Гребер назвав ЗМІ «найважливішим фактором, що впливає на політику, так як вони регулюють і оперативно представляють політично важливу інформацію широкої аудиторії»: ЗМІ набули статусу посередника у взаєминах населення та влади; виступають в якості провідника ініціатив публічної влади, наділені здатністю впливати на політику чи навіть модифікувати її правила відповідно до вимог ситуації, а також суспільними потребами та інтересами. У той же час держава та політичні лідери з допомогою засобів масової інформації моделюють відносини з індивідами, групами чи суспільством в цілому в рамках існуючого політичного простору.

Через ЗМІ органи публічної влади впливають на громадську думку, направляючи її в певне русло, формуючи стереотипи і світоглядні установки. У демократичному суспільстві ЗМІ одночасно є каналом зворотного зв'язку із суспільством, що забезпечує інтенсивний вплив останнього на державну і місцеву владу. Головним партнером держави і засобів масової інформації при розробці та прийнятті політичних рішень залишається громадська думка. Це основне джерело інформації про інтереси громадян і механізм вираження їхнього ставлення до влади, її конкретних дій. У сучасному світі поширене уявлення про те, що політична свідомість і поведінка людей істотно залежить від інформаційного поля, створюваного ЗМІ. Їх вплив визначають як нову форму організації влади – «медіакратія» – влада ЗМІ, яка конструє дійсність на свій розсуд. Впливаючи на суспільство в цілому, ЗМІ впливають на кожну людину окремо, формуючи певні емоції або дії. Таким чином, завдяки ЗМІ формується громадська думка – «стан масової свідомості, укладає в собі приховане або явне ставлення різних соціальних спільнот до проблем, подій дійсності». Інформаційне поле відокремлює політичну реальність від людини віртуальним простором, яке формують ЗМІ [1, с. 169].

Громадська думка формується на основі матеріалів ЗМІ і власного соціального досвіду, тому результати виборчого процесу можуть не збігатися з тією інформацією, яку формують ЗМІ, і сам політик. Виявлення різних каналів впливу ЗМІ на громадську думку в період виборчого процесу на муніципальному рівні влади забезпечує можливість моделювання даного політичного процесу з урахуванням соціально-політичних особливостей різних муніципальних утворень. Наукова традиція проведення досліджень, присвячених специфіці комунікацій і ролі ЗМІ в політичному процесі, являє собою динамічно розвинуте предметне поле. Початок систематичного вивчення процесу політичної комунікації було покладено роботою Г. Лассуелла. Фундаментальні системні дослідження в даній області почалися в середині 40-х рр. XX століття. В рамках дослідження, особливого значення набувають теоретико-методологічні роботи в галузі соціальної комунікації Е. Грінберга, Ч. Гудсела, М. Гуревича, Дж. Кіна, Е. Кетча,

Дж. Мейеровіча, Б. Пейджа, Ю. Хабермаса. В яких акцентується увага на проблемі взаємин між розвитком масових комунікацій та організацією владно-управлінських відносин в суспільстві [2, с. 63].

Серед російських авторів даного напрямку досліджень були присвячені монографії та статті В.М. Березина, М.А. Василика, Є.Г. Дьяковій, Л.М. Землянова, В.П. Конєцького, І.А. Мальковской, Г.С. Мельник. Проблемам впливу політичної комунікації на громадську думку присвячені роботи Д. Гавро, Ю. Хабермаса, Е. Ноель-Нойман, Б.А. Грушина, Л.Н. Коротковой. Питання формування громадської думки в ЗМІ докладно розкриваються в дослідженнях Е. Денніса, Дж. Меррілла, Г. Гаджієва, А.І. Соловйова.

ЗМІ складають основу політичної комунікації, сприяючи формуванню і закріпленню в суспільстві стереотипів поведінки, що відповідають інтересам публічних інститутів, та забезпечують політичну соціалізацію індивіда. В умовах розвитку інформаційного суспільства ЗМІ стають ефективним засобом комунікації, визначаючи політичну стратегію державної влади, сприяючи формуванню балансу інтересів і конструктивної громадської думки. В умовах демократії вибори в органи місцевого самоврядування виступають формою двосторонньої комунікації між громадськими інститутами і суспільством з обов'язковим зворотним зв'язком, забезпечують реалізацію стратегії відкритості та «залучення» по відношенню до населення муніципальної освіти. Виступаючи в якості самостійної форми безпосередньої участі населення в місцевому самоврядуванні, муніципальні вибори виконують функції прямої комунікації у взаєминах публічної влади і суспільства [1, с. 103].

Доведено, що засоби масової інформації в період проведення виборчої кампанії, а також в наступний період є найважливішим і ефективним джерелом формування громадської думки. ЗМІ виступають вирішальним ресурсом зміцнення влади, актуалізують її присутність в суспільній свідомості і, в разі ефективності, забезпечують довіру громадян до її діяльності. Політична комунікація, охоплюючи все різноманіття соціально-політичних зв'язків – міжособистісних, масових і спеціальних, відображає та виражає культурні цінності суб'єктів політики; несе в собі політичну інформацію, включаючи процеси обміну цим вмістом, а також засоби, що використовуються в цих обмінах. Необхідно відмітити значиму роль засобів масової інформації як активних учасників процесу масової політичної комунікації, здатних формувати певні форми політичної активності, особливо, в умовах широкого використання сучасних інформаційних технологій. Очевидність впливу засобів масової інформації на виборців не викликає сумнівів. Вплив здійснюється через інформування виборців про хід передвиборчої боротьби, за допомогою оцінки виборчих платформ кандидатів і партій, за допомогою прямої політичної реклами, яка пропагує ідеї кандидатів, а в подальшому обраних посадових осіб. Пропонований в даній роботі концептуальний підхід дозволяє на практиці конкретизувати муніципальну політичну комунікацію, збагатити її новими формами, властивими інформаційному та громадянському суспільствам [3, с. 87].

Література

1. Баришева А.Д., Овчинникова О.Г. Політологія: курс лекцій / А.Д. Баришева, О.Г. Овчинникова, Е.Ю. Титова. – М.: Іспит, 2005. – 400 с.
2. Демидов А.І., Федосєєв А.А. Основи політології: Учеб. посібник / А.І. Демидов, А.А. Федосєєв. – М.: Вищ. шк., 1995. – 271 с.

3. Пугачов В.П., Соловйов А.І. Введення в політологію: Підручник для студентів вищ. навч. закладів. – К.: Евріка, 2006. – 240 с.
4. Пугачов В.П., Соловйов А.І. – 3-е вид., Перероб. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 447 с.

Новікова Д.Г., Осипенко В.С.

студентки 4 курсу

факультету психології, політології, соціології

Національний університет «Одеська юридична академія»

СПІЛЬНЕ ТА ВІДМІННЕ В ІНСТИТУТАХ ПОЛІТИЧНОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ

Сьогодні, в умовах розвитку інформаційного суспільства та ринкової економіки в Україні, реклама стала потужним чинником впливу на усі сфери життєдіяльності суспільства. В зв'язку з цим, і зарубіжні, і вітчизняні дослідники даного феномена розглядають її не тільки як масований потік інформації про товар, але і як інститут ринкового суспільства, що виступає механізмом виробництва соціальних норм і цінностей.

Перші спроби розробки теорії споживання, яка є основою появи реклами, пов'язані з цілою низкою ключових фігур соціології XIX-XX століть: М. Вебер, Т. Веблен, Г. Зіммель та ін. Соціологічне ж обґрунтування генезису реклами як соціального явища дав у своїх роботах В. Зомбарт. Соціальний вплив на споживання індивіда підкреслюється Х. Лейбенштайном в зазначеному їм ефекті приєднання до більшості, коли попит на товар зростає в зв'язку з тим, що його купують інші люди; і ефект сноба, коли, навпаки, людина не бажає купувати товар саме тому, що це роблять оточуючі [2, с. 304-325]. Характер споживання і особливості реклами в постсучасних суспільствах описуються в роботах найвідоміших учених: Ж. Бодріяра, П. Бурдьє, Е. Фромма та ін. До вітчизняних представників соціологічного підходу до вивчення проблем взаємодії реклами і суспільства слід віднести С. Веселова, Е. Голубкова, П. Зав'ялова, І. Крилова, В. Ільїна, Л. Федотова та ін.

Необхідно зазначити, що сьогодні реклама – це класична комунікативна технологія, яка використовується в різних сферах життєдіяльності суспільства з метою донесення повідомлення, впливу на свідомість і поведінку аудиторії. Таким чином, і соціальна, і політична реклама є різновидом реклами. Але треба звернути увагу на певні відмінності у змісті цих феноменів сучасного суспільства.

Для того, щоб дати вичерпне визначення соціальній рекламі, необхідно окреслити специфічні риси цього соціального інституту. Серед таких виокремлюють: наявність соціально значимої мети; використання наукових знань для попередньої розробки соціальних рекламних проєктів; наявність сукупності операцій для здійснення діяльності; облік національно-культурних особливостей змісту соціального рекламного послання і врахування специфіки галузі, в якій здійснюється рекламна діяльність [1, с. 116-118].

Варто зауважити, що у науковій літературі немає єдиного чіткого визначення соціальної реклами. Розуміння і терміна, і феномена соціальної реклами складне, неоднозначне. Наприклад, в деяких країнах існують поняття «некомерційна реклама» і «суспільна реклама». Наприклад в США використовуються терміни

public service advertising і public service announcement (PSA), тобто «реклама, яка служить широкому загалу».

Важливо, що замовником соціальної реклами можуть виступати будь-які суб'єкти суспільства, проте в першу чергу її використовують у своїй діяльності некомерційні, громадські організації, а також державні органи.

Отже, узагальнюючи специфічні риси даного феномену, можна дати таке визначення соціальної реклами. Соціальна реклама – некомерційна соціально-комунікаційна технологія, яка спрямована на просування гуманістичних, загальнолюдських цінностей і ідей, на інформування населення про актуальні суспільні проблеми, а також вироблення соціально схвалюваних поведінкових моделей і нових соціальних цінностей.

Наступним поширеним в сучасному суспільстві є феномен політичної реклами. Згідно з політологічних та соціологічних підходів вивчення політичної реклами, зазначається, що політична реклама – це реклама, замовником якої виступають суб'єкти політики – партії, окремі кандидати і політичні об'єднання, і спрямована вона на досягнення політичних цілей, серед яких, крім залучення голосів виборців, можуть бути наступні: залучення прихильників партії, вербування нових членів, донесення до реципієнтів ідей і принципів партії, просування політичних проектів і програм, заклик членів соціуму до участі в тій чи іншій політичній акції і т. д. [4, с. 102].

Серед особливостей політичної реклами слід зазначити: особливий жанр: аудіовізуальна насиченість в поєднанні з формальною атрибутикою, що включає державну символіку; використання активних закликів і гасел; художні особливості: яскравість, динамічність, набір символів, зрозумілий і доступний простому виборцю; в основі рекламної концепції – поведінкові реакції виборців.

Так само, як і в соціальної реклами немає чіткого визначення в науковій літературі, політична реклама має безліч різноманітних визначень її сенсу. Найбільш загальне і поширене серед них: політична реклама – форма політичної комунікації в умовах вибору, адресний вплив на електоральні групи, метою якої є спонукання людей до тієї чи іншої поведінки [3, с. 220].

Як можна побачити з вищезазначеного, політична реклама за своїм змістом та жанровим забарвленням дуже схожа на пропаганду. Соціальна ж реклама за своїм жанром є більш м'якою формою комунікації, що носить рекомендаційний характер, залишаючи одержувачу повідомлення свободу вибору та дій. Політична реклама досить часто носить більш ультимативний характер, закликаючи голосувати за конкретного кандидата.

Зазначаючи явні відмінності цих двох феноменів неможливо оминати увагою той факт, що цільова аудиторія соціальної та політичної реклами кардинально різна. Соціальна реклама адресується всьому суспільству, населенню країни або, в конкретних випадках, певній соціальній групі на вирішення проблем якої направлена соціальна реклама. Політична ж реклама адресується тільки потенційному електорату, наявним або потенційним членам партії, спонсорам та іншим вузьким соціальним групам.

Зміст, цілі, завдання, замовники теж досить протилежні. Зміст соціальної реклами – це певні відомості, інформація про громадські норми, цінності, моделі поведінки, про соціальні проблеми, соціальні і державні послуги. Що до змісту політичної реклами, то там йдеться суто про політичну партію, її програму, стратегію або про певного політичного кандидата.

Що до основних завдань: для соціальної реклами це просування громадських цінностей, соціальних і державних послуг, гуманізація суспільного життя і т. п.

Для політичної реклами – це залучення виборців, підвищення іміджу політичного суб'єкта, залучення нових членів партій, інформація про проекти тощо.

Замовниками соціальної реклами, як правило, виступають некомерційні та благодійні організації, фонди, органи державної влади, державні інститути. Замовники політичної реклами – це політичні партії, кандидати, політичні організації та об'єднання.

Але незважаючи на, здавалося б, досить різний зміст цих двох понять, є в них і певні точки дотику, спільні риси і навіть моменти спільного використання для досягнення однієї мети.

На відміну від комерційної, дані види реклами не націлені на залучення прямого фінансового прибутку. Разом вони складають блок некомерційної реклами. Користь та вигода полягає у певному впливі на групи людей, поширенні певної інформації серед мас, спонуканні людей до певних дій.

Також можна вказати на те, що соціальна реклама зараз досить часто використовується як певне «прикриття» для розміщення політичної реклами в періоди між виборами, а також як соціальне «підкріплення» політичних дій і комунікації. Це пояснюється тим, що розміщення політичної реклами під виглядом соціальної дозволяє економити кошти виборчих фондів, обсяги яких нормовані і підзвітні виборчим комісіям; використання соціальної реклами в політиці дозволяє створювати сприятливий емоційний і розумовий настрій електорату до запуску основної політичної рекламної кампанії; соціальна реклама здатна створювати бажаний асоціативний ряд у виборців.

Проведений аналіз феноменів соціальної і політичної реклами дозволяє нам зробити наступні висновки. По-перше, і соціальна, і політична реклами є досить поширеним явищем у соціальному та політичному житті сучасної України, тому доцільно на законодавчому рівні закріплювати певні моменти їх використання. По-друге, дані види реклами складають блок некомерційної реклами, не отримуючи прибутків від такої діяльності. Отже вони мають певні специфічні цілі та завдання. По-третє, на практиці наявне приховане використання соціальної реклами поряд з політичною задля досягнення політичної мети. Це також повинно спонукати уряд до більш ретельного регламентування питань використання даних видів реклами.

Література

1. Выдрина А.С. Социологическое осмысление социальной рекламы: современное состояние / А.С. Выдрина // Ученые записки Российского государственного социального университета. – 2010. – №6. – С. 115-120.
2. Лейбенштейн Х. Эффект присоединения к большинству, эффект сноба и эффект Веблена в теории покупательского спроса / Вехи экономической мысли. – Вып. 1. Теория потребительского поведения и спроса / Под ред. В.М. Гальперина. – СПб.: Экономическая школа, 1993. – С. 304–325.
3. Никитина Т.И. Политическая реклама в электоральном процессе / Т.И. Никитина // Ученые записки Казанского университета. Серия Гуманитарные науки. – 2007. – № 3(149). – С. 215-226.
4. Селентьева Д.О. Современные политические технологии: учебн. пособие / Д.О. Селентьева. – СПб.: БГТУ, 2010. – 116 с.

Пастух І.В.
студентка 4 курсу
факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»

МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ В ІНТЕРНЕТ-СУСПІЛЬСТВІ МАЙБУТНЬОГО

Технологічні можливості Інтернету створюють умови для переходу від сучасного суспільства приватної власності і представницької демократії до інтернет-суспільства прямої демократії та вільного розповсюдження інформації. Ці можливості здатні забезпечити мирне звільнення суспільства від маніпулятивної влади сучасної буржуазної еліти і радикальну раціоналізацію його соціальної системи.

Розповсюдження інтернет-технологій веде до реалізації принципу свободи інформації, яка відбирає у еліти монополію або можливість контролю над нею. Тому у перспективі Інтернет має шанс захистити суспільство від маніпуляцій. Сама логіка розвитку Інтернету веде до того, що будь-яка інформація повинна стати безкоштовною і загальнодоступною. Інтернет дає можливість кожному користувачу, навіть який не володіє фінансовими і соціальними ресурсами, можливість вільно розповсюджувати інформацію. Будь-які спроби взяти під контроль цей великий інформаційний потік приречений на невдачу. Спроби буржуазного суспільства обмежити доступ користувачів до тих чи інших ресурсів та інформації викликають негативну реакцію інтернет-суспільства і фактично саботуються ним. Інтернет-суспільство зможе не тільки впливати на політичний процес через формальні політичні інститути, а також і за допомогою акцій протесту. У майбутньому також можливий розвиток у інтернет-суспільстві альтернативного віртуального права, органів влади і політичних структур [1, с. 311-314].

Сьогодні розвиток інформаційних технологій організовує їх користувачів у «розумний натовп», який формується за допомогою інтернету, мобільного зв'язку. За допомогою інформаційних технологій люди, які складають так званий «розумний натовп», об'єднуються навколо вирішення тих чи інших конкретних завдань [4, с. 93-99].

«Розумні натовпи» вже отримали практичний досвід успішного досягнення соціальних цілей, прикладом може бути повалення президента Філіппін Джозефа Естради, коли найголовніша демонстрація була організована за допомогою розсилки повідомлень на мобільні телефони чи організація за допомогою Інтернету масових виступів тисячі британських громадян проти росту цін на бензин в 2000 році.

Інтернет також може використовуватися для маніпуляції. Але в силу його технологічної специфіки, відкритості та простоти розповсюдження інформації, яке не потребує обов'язкових капіталовкладень, монополізувати його можливості неможливо.

Вільний доступ і користування інформацією – ключ до формування більш раціональної соціальної системи, поля й ієрархії, яка в більшій мірі відповідала б ідеальним цілям суспільства.

Говорячи про сучасне інформаційне суспільство і формуюче інтернет-суспільство, не можливо не згадати теорію мережевого суспільства, походження якого пов'язане з іменем М. Кастельса. В центрі даної теорії знаходиться

положення про ділові мережі, які визначають життя і розвиток сучасного суспільства [2, с. 311-312].

Прибічники теорії мережевого суспільства вважають, що не індивіди, а ділові, фінансові, інформаційні мережі, створені завдяки новим інформаційним технологіям у віртуальному просторі, фактично створюють долю сучасного світу. Ці мережі, що пов'язують контрагентів, якими можуть бути як індивіди, так і організації, є основною структурною одиницею організації нового суспільства. Вони структурують економіку та інші сфери соціального життя. Відповідно до теорії мережевого суспільства, час влади старих еліт і боротьби класів пройшло, і не соціальні об'єднання індивідів, а надіндивідуальні мережі панують в суспільстві.

Не можна не погодитись з Кастельсом у тому, що економічні (ділові) мережі мають більше значення в житті сучасного суспільства. Однак при цьому не можна погодитись з тією інтерпретацією його теорії, за якою ці мережі представляють собою безпрецедентне в світовій історії явище і грають самостійну роль в суспільстві, поза контекстом волі самих індивідів [2, с. 313-319].

В умовах вільного доступу в Інтернет всіх членів суспільства роль парламенту, органів законодавчої влади зможуть виконувати всі зацікавлені громадяни. Вони зможуть отримати можливість обговорювати, голосувати і приймати закони, оперативно реагувати на появу тієї чи іншої проблеми, використовуючи спеціалізовані інтернет-ресурси в режимі реального часу, тобто виступати в ролі депутатів сучасних парламентів. За порядком і організацією роботи зможуть слідкувати модератори, яких оберуть учасники парламенту – користувачі даного ресурсу.

В інтернет-суспільстві парламент буде клубом любителів політики, взяти участь в якому зможуть усі. Але в реальності його чисельність навряд чи зможе бути більшою, ніж чисельність інтернет-клубів любителів пива чи колекціонерів монет.

В представницькій демократії рівень впливу на політичне життя визначається перш за все володінням соціальними і фінансовими ресурсами. В прямій інтернет-демократії можливість участі в прийнятті політичних рішень буде визначатися тільки ступенем особистої зацікавленості і компетентності індивіда, яка визначить частоту і якість відвідувань ним відповідного сайту віртуального парламенту. Звичайно, меншість політично стурбованих громадян, які є постійними відвідувачами цього інтернет-парламенту, буде знаходитися під латентним контролем пасивної більшості, члени якої зможуть при необхідності скористатися своїм правом потенційних інтернет-депутатів [3, с. 180-186].

Інтернет-демократія не потребує посередників між виборцями і владою. В ній нема місця для політичних партій, які покликані маніпулятивними методами мобілізувати активність виборців для вирішення соціальних задач своїх керівників.

Політичні партії, як відомо, створювались з ціллю реалізації тих чи інших ідеологічних програм. Сьогодні на Заході ідеологічні відмінності між керівними партіями близькі до нуля. Самі назви партій – демократична чи консервативна, соціал-демократична чи ліберальна – стали просто обманом виборців. Виконавча влада в цьому віртуальному інтернет-суспільстві майбутнього буде здійснюватися спільнотами деідеологізованих менеджерів. Інтернет-парламент періодично на альтернативній конкурсній основі (членом конкурсної комісії зможе стати кожний виборець) буде укладати контракт з одною із таких спільнот. Контракт, у якому буде передбачуватися визначена програма дій, її ймовірний результат і відповідна оплата праці, може бути в буд-який момент розірваний у випадку, якщо члени

інтернет-парламенту накидають даній групі професійних управлінців достатню кількість чорних куль (проголосують за дострокове розірвання контракту).

Тим самим відбудеться перетворення виборів виконавчої влади з маніпулятивного шоу в покупку і оплату споживачем необхідної послуги. Заняття політичним управлінням в органах виконавчої влади, таким чином, стане рутинною професійною діяльністю.

Інтернет-суспільство не тільки утвердиться в політичній сфері, але поступово воно перетворить і економічне життя суспільства.

В рамках інтернет-суспільства стане реальністю реалізація давнього пророцтва відомого футуролога Олвіна Тоффлера про те, що «масове стандартизоване виробництво заміниться новою системою індивідуалізованої праці, в основі якої лежить не ручна, а розумова праця, що базується на інформатиці і технологіях [5, с. 153-155]. На зміну економіці панування великих корпорацій в інтернет-суспільстві прийде повсюдне розповсюдження індивідуальної або групової творчої трудової діяльності і раціональний обмін її результатами через Інтернет. Такий варіант соціальних взаємовідносин здатний забезпечити найбільшу можливість для раціонального, еквівалентного соціального обміну.

Отже, в наш переломний час найвищою формою раціональної суспільної поведінки є творча участь в процесі Інтернет-революції, яка має на меті створити новий, більш раціональний світ. Ця форма діяльності здатна дати індивідам можливість більш повніше задовольнити всі свої основні внутрішні мотиви. По-перше, забезпечивши раціоналізацію суспільства, індивіди створюють більш комфортні умови для власної соціальної діяльності. По-друге, участь в цьому процесі здатна принести їм найбільше творче задоволення, так як, крім привичної професійної діяльності, дає кожному можливість, по суті, творчо виконувати функції управлінських страт.

Література

1. Вахула Б.Я. Соціальні інтернет-мережі, їхні функції та роль у формуванні громадянського суспільства / Б.Я. Вахула // Вісн. Львів. ун-ту. – 2012. Вип. 6. – С. 311–319.
2. Кастельс М. Галактика Інтернет: Размышления об Интернете, бизнесе и обществе. Пер. с англ. А. Матвеева под ред. В. Харитонов. – Екатеринбург, 2004. – С. 301-309.
3. Пілат Є. Феномен соціальних мереж як фактор розвитку громадянського інформаційного суспільства й активізації модернізаційних процесів у сфері державного управління / Є. Пілат // Вісн. Львів. ун-ту. Серія юридична. – 2012. – Вип. 56. – С. 180–186.
4. Рейнгольд Г. Умная толпа: Новая социальная революция. М.: Фаир-пресс, 2006. – С. 93-99.
5. Тоффлер Э. Третья волна. М.: ООО «Фирма «Издательство АСТ», 2004. – С. 153-155.

МІГРАЦІЙНА КРИЗА ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄС: ВИКЛИК ДЛЯ УКРАЇНИ

У відповідності із сучасними реаліями міграційну політику України неможливо розглядати окремо від спільної європейської міграційної політики.

Підсумовуючи міграційну політику країн Європейського Союзу 80-х–90-х років можна вважати, що, починаючи з моменту підписання Маастрихтського договору всі держави в тій чи іншій мірі намагалися здійснити єдину інтеграційну політику. Хоча поки що це їм вдається не досить вдало. В якості позитивного моменту варто відзначити їх кооперацію в розробці єдиного положення про надання притулку. Тому, починаючи з 1998 року, західноєвропейські країни поступово перетворюються на країни імміграції і змушені були зіткнутися з першими кризовими проявами міграції.

Незважаючи на позитивну роль узгодженої політики, іноді виникають істотні розбіжності між країнами з різних питань, пов'язаних з міграцією. «Наприклад, Великобританія і Франція займають різні позиції з питання забезпечення порядку на кордонах. При цьому Великобританія виступає проти запропонованої Францією ідеї централізації прикордонного контролю в ЄС, а також проти уніфікації національних законів про іммігрантів та біженців, прагнучи залишити за собою право самостійно приймати рішення в цій сфері». Також процес скоординованих дій зіткнувся ще з однією проблемою – розбіжності з питань створення таборів для біженців. У цьому випадку пропозиція Італії та Німеччини про створення таборів в Північній Африці зустріла опір «Франції, яка виступає за розширення прикордонного контролю в транзитних країнах» [3].

Ситуація в цілому нагадує гру в політичний настільний теніс. Кожна країна, будучи при цьому однією з головних країн ЄС, перекладає важкий вантаж на іншу. Звичайно, італійцям не пощастило, якщо говорити про геополітичну сторону цієї проблеми. Франція ж явно виправдовується за те, що у неї багато іммігрантів було до цього, і нові потоки можуть ускладнити соціально-економічну ситуацію.

Виходить, що кожна сторона права, а винуватим всі бачать Європейський союз, адміністрація якого не дала відповіді на рішення проблеми. Таким чином, це ілюструє повну неспроможність європейської міграційної політики та її здатність врегулювати спір між країнами. Хоча, ця ситуація поставила під загрозу дві принципові ідеї Євросоюзу – відкриті кордони і загальноєвропейську солідарність [3].

У 2015 році об'єднана Європа пережила нові виклики для безпеки. Не встигли європейці прийти в себе від наслідків російської агресії проти України в 2014-2015 роках, як опинилися перед новою загрозою – кризою великої кількості мігрантів.

Європейським кордонам важко встояти перед сотнями тисяч мігрантів з Близького Сходу і Північної Африки, які змушені були покинути свої домівки через громадянську війну, в результаті внутрішньої нестабільності.

Реакцією на розвиток цих подій був суттєвий контроль з боку європейських лідерів – численні конференції, позачергові засідання та саміти, перегляд бюджетів і додаткове фінансування, рішучі заяви і застереження. Однак це не допомогло і призвело до того, що у країнах Європи «розселилося» більше мільйона

нелегальних мігрантів, країни-члени ЄС почали закривати свої кордони, а сам Європейський союз опинився під загрозою розпаду.

За підрахунками Агентства з охорони зовнішніх кордонів країн-членів Європейського союзу FRONTEX (European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union), з початку 2015 року в країни ЄС вже прибуло понад 1,2 млн. мігрантів. У той же час, за даними Міжнародної організації з міграції (International Organization for Migration), до Європи в 2015 році прибуло понад 907 тис. мігрантів, з них морським шляхом – до 880 тис. При цьому в останні місяці до Греції з Туреччини в деякі дні прибувало до 10 тис. нелегалів.

Несподіваний потік нелегальної міграції до Європи в 2015 році фактично продемонстрував слабкість і неготовність як європейських інституцій, відповідальних за охорону зовнішніх кордонів та надання притулку: агентства FRONTEX та Бюро з питань надання притулку EASO (European Asylum Support Office), так і відверті прорахунки європейської політики контролю на кордонах, таких як [5]:

- демократичні і гуманні правила поводження з нелегальними мігрантами;
- переважаючий «гуманітарний» підхід – як до біженців та шукачів притулку, а не «поліцейський» – як до нелегальних мігрантів;
- відносна прозорість внутрішніх кордонів європейських країн;
- низька ефективність і фактичний провал морських операцій ЄС, спрямованих на захист південних кордонів Європи: військової операції ЄС з протидії нелегальній міграції в Середземному морі EU Navfor Med/SOPHIA, а також операцій з прикордонного контролю під егідою агентства FRONTEX – Triton (південне Середземномор'я біля італійського узбережжя) і Poseidon (в Егейському морі біля берегів Греції) [5].

Були введені більш жорсткі правила перевірки по відношенню до контрабандистів та нелегалів, хоча такий підхід був гостро засуджений зі сторони РБ ООН. У такому разі Європа змушена була знайти інший шлях, аби подолати та зменшити проблему кризи міграції.

18 листопада 2016 року Єврокомісія оприлюднила в Брюсселі переглянута Європейську політику сусідства (Review of the European Neighbourhood Policy), яка встановлювала нові рамки відносин з 16-ма країнами Східної та Південної Європи, включаючи Україну.

Перспективним у цьому випадку для України може стати можливість її запрошення до участі у силових операціях ЄС, бойових групах ЄС, що відбуватиметься на індивідуальній основі, а також участь у відповідних агентствах, таких як Європейське Оборонне (Агенство European Defence Agency) та Європейський коледж з питань безпеки і оборони (European Security and Defence College).

20 листопада на нараді в Брюсселі міністри юстиції і внутрішніх справ країн ЄС домовилися про посилення контролю на зовнішніх кордонах Євросоюзу. У затверджених Радою ЄС висновках були введені посилені перевірки і паспортний контроль на зовнішніх кордонах для громадян країн-членів Європейського союзу. Прийнята на тлі останніх терористичних атак в Парижі, така міра, в першу чергу, покликана протидіяти зростанню рівня терористичної загрози від громадян ЄС, які повертаються в Європу після перебування в лавах «ІД» [4].

Україна, яка має один із найдовших сухопутних кордонів із східно-європейськими країнами, досить скоро може відчути себе у ролі Греції, Угорщини або Сербії, як транзитна країна на шляху мігрантів в країни Євросоюзу [2].

На сьогодні Державна прикордонна служба (ДПС) і Державна міграційна служба (ДМС) України не фіксують значного збільшення потоку сирійських біженців через територію країни:

- так, органи ДМС України з початку 2015 року виявили 4 612 нелегальних мігрантів (для порівняння – 3 518 осіб у 2014 році та 1 723 людини в 2013 році). Крім того, за останні три роки Україна отримала 723 заяви на отримання притулку від сирійських громадян (в т. ч. 89 таких заяв з початку 2015 року);

- підрозділи ДПС України з початку 2015 року затримали 3 021 нелегальних мігрантів (для порівняння – 2 709 осіб у 2014 році та 1 950 осіб у 2013 році) [4].

Негативні фактори, котрі можуть вплинути на розвиток ситуації в даному питанні:

- тісно інтегрована в структуру російської ФСБ Прикордонна служба РФ буде всебічно сприяти переправленню нелегальних мігрантів через російсько-український кордон;

- кожен випадок затримання нелегальних мігрантів на західних кордонах України буде активно тиражуватися російської пропагандистською машиною, в т. ч. через європейські ЗМІ. Будуть набувати розголосу випадки затримання національними спецслужбами саме прихильників «ІД»;

- російські спецслужби отримають додаткові канали інфільтрації своєї агентури на територію України;

- загальне зростання рівня терористичної загрози в Україні за прибуття на її територію прихильників радикальних ісламістських рухів;

- додаткові ризики перспективи введення безвізового режиму для громадян України [2].

Також, стало відомо, що від початку лютого 2017 року в Україні перебуває на етапі підготовки проект з управління міграційними процесами, на який Євросоюз виділив 27, 2 млн. євро.

Згідно з інформацією, проект розрахований на три роки, він передбачає створення інтегрованої інформаційної системи управління міграційними процесами, здійснення моніторингу міграційної динаміки та подальшу підтримку реформування українських органів державної влади, відповідальних за питання міграції.

В рамках реалізації проекту ДПСУ буде передано серверне обладнання для облаштування пунктів пропуску, Державній міграційній службі буде передано обладнання та програмне забезпечення для Центру обробки даних.

Крім того, проект передбачає постійний моніторинг міграційної динаміки, що може стати основою для подальшого реформування органів, що займаються питаннями міграції в Україні, і допомогти в розробці подальшої міграційної політики [1].

Отже, варто зазначити, що міграційна проблема – це актуальна проблема сучасності, яку необхідно вирішувати, не чекаючи майбутньої ескалації конфліктів між державами. Урядам розвинутих держав варто усвідомити, що кількість іммігрантів буде лише збільшуватися. Треба брати більш активну участь у стабілізації сусідніх регіонів, що забезпечить зменшення кількості нелегальних мігрантів. А також, намагатися співпрацювати з відсталими країнами не лише з метою забезпечення власних внутрішньополітичних цілей. Як відомо, Україна є транзитною територією для багатьох масштабних потоків в ЄС, який і без того переживає зараз гостру кризу. Саме у цьому випадку географічне положення України є не дуже вдалим, а враховуючи соціально-економічне становище держави, то й не дуже привабливим.

Література

1. ЕС внедрит в Украине большой проект в сфере миграции. Лига.Новости // [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://news.liga.net/news/politics/> – Назва з екрану
2. В Европе – всплеск миграции из Украины // [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.segodnya.ua/ukraine/> – Назва з екрану.
3. Марина Волчкова. Миграция и интеграция. // [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.zavtra.ru/cgi/veil/data/zavtra/08/764/33.html> – Назва з екрану.
4. «Миграционные страхи» Европы: взгляд из Украины // [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://bintel.com.ua/ru/article/01-Migration%20fears/> – Назва з екрану.
5. European Border and Coast Guard Agency // [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://frontex.europa.eu/> – Назва з екрану.

Полтораков О.Ю.

кандидат політичних наук,

радник при дирекції

Національний інститут стратегічних досліджень

Щиголь І.В.

старший лаборант

кафедри методології та методів соціологічних досліджень

факультету соціології

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

«ВЕЛИКІ ДАНІ» (BIGDATA) ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІОЛОГІЇ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР

Світло відкриває нам те, про що ми у темряві лише здогадувалися.

Григорій Сковорода

Безпрецедентні технологічні новації останніх десятиліть можна вважати повноцінною «інформаційною революцією», зважаючи перш за все на експоненціальне зростання можливостей збору, зберігання та обробки величезних масивів інформації, в т. ч. емпіричної. Технології Big Data («великі дані») – в їх якнайширшому розумінні – відкривають принципово нові можливості для розвитку ключових напрямків соціогуманітарного знання (до педагогіки та археології включно), а надто – суспільствознавства, в т. ч. політології та соціології.

(Вперше термін Big Data ще в 2001 р. запропонував Даг Ланей, експерт аналітичної компанії Gartner: «Великі дані – це інформація великого обсягу, що збільшується з великою швидкістю і має велику різноманітність форматів. Це цінність, яка вимагає нових підходів для поліпшення прийняття рішень, розуміння суті та оптимізації процесів». Великий резонанс щодо Big Data пішов після того, як в червні 2011 року консалтингова компанія McKinsey випустила доповідь «Великі дані: наступний рубіж в інноваціях, конкуренції та продуктивності», в якому оцінила потенційний ринок Big Data в мільярди доларів. В технологічній компанії Gartner, яка також відома поняттям «Цикл надочікувань» (Hype Cycle), що прогнозує та пояснює тенденції, пов'язані з появою нових технологій стверджують – ера великих даних добігає кінця. Але, напевно, відбувається радше своєрідний

перехід до нової стадії Big Data: з «технології, що розвиваються» – до відносно усталених технологій. Великі дані стали настільки широко поширеними, що їх вже не можна назвати інновацією. (Тим більше, що дедалі загострюється певний парадокс: зростання спроможностей створювати та накопичувати «великі дані» аж ніяк не корелюється зі зростанням спроможностей їх обробляти та інтерпретувати, а тим більше – не синхронізується, перш за все через принципову неспівставність швидкостей їх зростань.) У нинішніх умовах коректно говорити вже про проблематику не тільки та не стільки суто «Великих Даних» (Big Data), скільки вже про проблематику «Відкритих Даних» (Open Data) та «Розумних Даних» (Smart Data), а зокрема про методи швидкої обробки цих даних і про ту користь, яку можна отримати з наявної інформації).

Своєрідна «Епоха Великих Даних» – це лише один аспект перетворення глобального суспільства, його еволюції, проте саме ця епоха може стати основним визначником функціонування майбутньої економіки, «мейнстрімом» розвитку таких суспільствознавчих дисциплін як соціологія та політологія. (Втім, принципові значущі властивості цієї епохи науковці – починаючи з В. Вернадського та закінчуючи Е. Тоффлером чи М. Кастельсом – виокремили ще в контексті досліджень становлення інформаційного суспільства та інформаційної економіки.) Окремі дослідники називають епоху Великих Даних «модернізацією» економіки та соціополітичної думки в глобалізаційному руслі. Однак певний відхід від «мейнстріму» досліджень глобалізації в її геоекономічних та суміжних аспектах, дозволяє розглядати та ставити перспективні акценти також на соціально-політичних та соціально-психологічних специфіках розвитку та самоосмислення людства.

Окремого згадування вартий також практичний досвід використання «Великих даних» в контекстах «соціально-політичної інженерії». Показовим, зокрема, є їх внесок у перемогу Б. Обама на президентських виборах в США 2012 р. Адже аналітики виборчого штабу Б. Обама активно використовували саме ресурси Big Data для аналізу настроїв виборців та коригування програми кандидата, і саме це багато в чому обумовило беззаперечну перемогу останнього.

В таких умовах нового звучання набуває загальна проблематика гносеологічного плану – починаючи від концептуальних підходів до загальної методології та конкретних методів пошуку, зберігання та обробки великих обсягів «сирої» інформації (переважно емпіричного та/або «кількісного» характеру), яка є або може бути/стати відносно новим джерелом отримання політологічно та соціологічно значущих «якісних» знань. Адже «великі дані» (BigData) пред'являють, відповідно, і «великі критерії» до роботи з ними – вже у їх якості «розумних даних» (SmartData), тобто перш за все у площині їх соціальних та політичних сенсів/сміслів – і відповідних соціологічних та політологічних інтерпретацій. Подібний перехід полягає у зміні співвідношення між конкретними методами збору даних та загальною методологією їх аналізу в контексті загальної зміни підходів до самого аналізу. Характерна, зокрема, поява неологізму «libratory», утворюваного від слів «library» (бібліотека) та «laboratory» (лабораторія), – як відображення змін, які стосуються уявлень про те, що можна вважати результатом дослідження.

По-перше, виникає потреба в нових техніках аналізу, орієнтованих на все більш загальніші великі, а не вузькі вибіркові масиви даних. («...вибіркове дослідження – інструмент, який не стоїть «по-за історією», – констатують дослідники як М. Савідж та Р. Бєроуз. – Його слава залишилася у минулому». Вони це пояснюють перш за все тим, що «у нинішній ситуації, коли дані по всій

генеральній сукупності регулярно поступають у якості побічного продукту інституційних транзакцій, вибіркове дослідження вбачається дуже вбогим інструментом».) Через це актуалізується запит на відносно новий методологічний інструментарій оцінки надійності зв'язків, що мінімізують ризики артикуляції випадкових закономірностей, які неминуче виникають при застосуванні традиційних підходів до аналізу масивів безпрецедентних обсягів. (Разом із тим не можна не обійти увагою ту обставину, що навіть номінально «генеральна» сукупність є фактично лише хоча й дуже якісною, але лише вибіркою, яка спостерігається, із усіх можливих реалізації процесу, що генерує дані. Це, відповідно, означає, що вибіркові методи статистичного аналізу слід застосовувати також при дослідженнях генеральних сукупностей.)

По-друге, актуалізується потреба в нових технологіях підготовки даних до соціологічного аналізу – сучасному соціологу все частіше стають необхідними навички прикладного програмування – роботи, наприклад, з високорівневою мовою програмування Python, у програмному середовищі R (або ROOT, якщо доводиться оперувати дійсно величезними обсягами даних), із статистичним пакетом SPSS або Statistica тощо. Адже базові дані (ті ж масиви первинної статистики), які знаходяться в розпорядженні дослідника-суспільствознавця, зазвичай не є а ні однорідними (принаймні в плані їх форматів та якості), а ні належно структурованими. (За експертними оцінками, зараз щодня генерується близько 7 тисяч петабайт нових даних, з яких структурованими є лише близько 10%, причому ця частка постійно зменшується.) Необхідні досліднику «великі дані» зазвичай знаходяться у форматах, що потребують «перекладу» в придатний для машинного аналізу вигляд, а також систематичної (автоматизованої) роботи по пошуку та видаленню/виправленню помилок.

Додатковими проблемами є питання доступу як до вже наявних масивів даних, так і до технологічних (обчислювальних) ресурсів для їх глибокої обробки, а також до синхронізації доступних досліднику масивів даних, пов'язаних між собою.

У разі вирішення окресленого кола проблем – що, втім, вбачається радше технічним, аніж концептуальним завданням – перед такими соціологічними дисциплінами як політична (електоральна) соціологія чи соціологія еліт тощо відкриваються нові дослідницькі горизонти та аналітичні перспективи.

В якості прикладу можна взяти соціологію політичних еліт сучасної України. Залишаючись в системно-функціональних рамках стратифікаційної теорії та альтиметричного підходу (Дж. Сарторі), можна стверджувати, що за чверть століття незалежності України членство у своєрідному «елітному клубі» її державності (розуміючи під ним перш за все обіймання найвищих посад загальнодержавного масштабу) набули, в певному наближенні, десятки сотень осіб – народних депутатів, міністрів та ін.

Тільки суто біографічні та суміжні (майнові, електоральні і т. п.) дані про цю державну та політичну (державно-політичну) еліту України наразі представляють собою достатньо великі масиви різнопланової інформації, більшість із яких знаходиться у відносно вільному відкритому доступі. Ці масиви можуть бути належним чином категоріально уніфіковані та проаналізовані із застосуванням методології кількісної обробки великих обсягів «сирої», відносно розрізненої інформації – тобто із використанням перш за все статистичних і суміжних методів її обробки та соціологічної інтерпретації. (Додатково можна залучити, зокрема, методи репутаційного аналізу – перш за все для залучення до перспективних вибірок тих осіб, які формально не входять до офіційної системи державної влади,

проте мають значний політичний вплив на прийняття державно-політичних рішень та здійснення державної політики.)

Результатом може стати, зокрема, своєрідний відносно цілісний, динамічний та багатовимірний «відкритий» соціологічний портрет державної та політичної еліти України в широкій контекстній системі її політико-соціальних та інших зв'язків з українським суспільством. Також це відкриває похідні можливості для проведення суміжних і компаративних досліджень в загальному контексті політичної соціології, зокрема електоральної її складової, а також соціології еліт тощо.

Література

1. Головаха Є.І. Концептуальні й організаційно-методичні засади створення «Українського соціологічного архіву і банку даних соціальних досліджень» // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2000. – № 1. – С. 138-151.
2. Горбачик А.П. Архіви соціологічних даних: цілі існування, форми роботи, проблеми створення // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2000. – № 3. – С. 130-144.
3. Горбачик О.А. Комп'ютерна обробка текстів у якісних та кількісних соціологічних дослідженнях // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2006. – № 1. – С. 124-133.
4. Жукова Т.И. На пути к объединению интеллектуальных ресурсов мира : современный этап развития архивов социологических данных // Социальное мышление и деятельность : влияние новых интеллектуальных технологий : Труды Института системного анализа Российской академии наук. – М. : Эдиториал УРСС, 2004. – 464 с.
5. Кислова О.Н. Быть или не быть цифровой социологии? // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». – 2013. – № 10(45). – С. 9-15.
6. Кислова О.Н. Социология в контексте вызова «больших данных»: роль интеллектуального анализа данных в становлении новых подходов к социологическим исследованиям // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». – 2015. – № 11(48). – С. 57-62.
7. Майер-Шенбергер В., Кукьер К. Большие данные. Революция, которая изменит то, как мы живем, работаем и мыслим – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2014. – 240 с.
8. Тэйлор Л. К социологии данных [Электронный ресурс] // Webscience. – 20.03.2013. – Режим доступа: <http://webscience.ru/details/k-sociologii-dannyh>
9. Ansolabehere S., Hersch E. Validation: What Big Data Reveal about Survey Misreporting and the Real Electorate // Polit Anal. – 2012. – № 20(4). – 437-459 pp.
10. Buchholts S., Bukowski M., Sniegowski A. Big & Open Data in Europe: A growth engine or a missed opportunity? // Report commissioned by demosEUROPA – Centre for European Strategy Foundation within the «Innovation and entrepreneurship» programme. – Warsa: Mdruk, 2014. – 116 p.
11. Clark W.R., Golder M. Big Data, Causal Inference, and Formal Theory: Contradictory Trends in Political Science? // PS: Political Science & Politics. – 2015. – № 48. – 65-70 pp.
12. Grimmer J. We Are All Social Scientists Now: How Big Data, Machine Learning, and Causal Inference Work Together // PS: Political Science & Politics. – 2015. – № 48. – 80-83 pp.

13. Lynch C. Big data: How do your data grow? // Nature. – 2008. – № 455. – 28-29 pp.
14. Monroe B.L. The Five Vs of Big Data Political Science Introduction to the Virtual Issue on Big Data in Political Science // Political Analysis. – 2011. – № 19. – 66-86 pp.
15. Savage M., Burrows R. After the crisis? Big Data and the methodological challenges of empirical sociology [Electronic resource] // Big Data & Society. – 2014. – № 1. – 1-6 pp. – Режим доступу: <http://bds.sagepub.com/content/1/1/2053951714540280.full>
16. Tinati R., Halford S., Carr L., Pope C. Big Data: Methodological Challenges and Approaches for Sociological Analysis [Electronic resource] // Sociology. – 2014. – Vol. 48 (4). – 663-681 pp.

Попович Є.О.

студент 4 курсу

Національний університет «Одеська юридична академія»

СИМУЛЯЦІЯ ДІЙСНОСТІ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ ВИБОРУ

«Реальний світ давно помер. Теперішній світ – ілюзія»

Ф. Ніцше

Актуальність дослідження теми вибору в епоху постмодерну обумовлена фундаментальними змінами у самому явищі вибору, змінами передумов вибору та реакції як окремих індивідів так і суспільства в цілому на ситуацію вибору, зміна поведінки актора в ситуації вибору. Цією проблемою займалися такі зарубіжні вчені: М. Фуко, Ж. Дерріда, Ж. Бодріяр, Д. Огілві, О. Матвейчев, та вітчизняні вчені: Д. Яковлев та інші.

Жан Бодріяр оперує терміном «симулякр» і описує його як «дійсність, яка приховує той факт, що її немає» [1, ст. 230] Бодріяр бачить п'ять стадій відображення: просте відображення дійсності: спотворення дійсності, маскувannya відсутності дійсності, вдавана дійсність, симулякр, який не має жодного відношення до дійсності і зациклений сам на собі. Феномен симулякру став одним з центральних у постмодерній філософії. За словами О. Матвейчева: «сучасний світ переповнений ілюзіями, що в процесі історичного розвитку призвело до такого стану суспільства, коли воно більше не проявляє інтерес до ідеологічної складової. Потреба суспільства у сучасному світі заснована на симулякрах і провокується штучно.» [2, ст. 103] «Ми давно вже не вирішуємо як і що нам їсти і як і що нам пити. Це легко виявити, проаналізувавши технологічні прориви в харчовій і легкій промисловості що відбулись в ХХ столітті, і віртуальні стратегії, які провокували зміни в споживанні цієї продукції. Ми з ними миримось і не вважаємо «брудними» тільки тому, що вони непомітні» [2, ст. 111].

На думку Д. Огілві сутність теперішньої потреби суспільства в тому, що вона створена штучно. «Суспільство в історичному розвитку прийшло до апатії і сучасному виробнику продукції, у широкому розумінні терміну продукція, необхідно створювати інтерес у споживача. Це відображено і на політичному процесі. Штучно створений інтерес підводить суб'єкта до ситуації вибору між обмеженою кількістю альтернатив, які відповідно до логічних законів і законів ринку, створені також штучно» [3, ст. 97].

Суспільство перестало створювати попит самостійно через перенаповненість сучасного світу симулякрами. В свою чергу, агенти які створюють «пропозицію» зіштовхнулись з ситуацією, коли «попит» у суспільства треба створювати самостійно. Це формує нову логіку явища вибору. Агент робить вибір між доступними альтернативами, але на підґрунті штучного «попиту» на створений симулякр, що виключає фактор раціональності, з точки зору «агента – донора пропозиції».

«Тепер пропозиція створює умови для свого існування, а не попит. Вдаваний попит штучно формується на основі існуючої пропозиції» – Д. Огілві [3, ст. 98]. Тобто, на вибір актора впливає не реальність, а її ілюзія. Вибір стає справою суто технологічною, на основі запропонованих альтернатив. Альтернативи створюються задля їх самовтілення, як симулякр, що зациклений сам у собі. Такі симулякри є ніщо інше, як обман, оскільки ніяк не пов'язані з реальністю.

«Подивіться на еволюція суспільства. Від воєн, прямого грабунку і насилля – до грубого обману. Від грубого обману до віртуальних стратегій» – каже Ж. Бодрійяр [1, ст. 241].

На думку О. Матвейчева: «Будь який обман будується на основі самообману того, хто став жертвою обману. Це аксіома. Тому теза про те, що люди ні в чому не винні не витримує критики. Люди винні в тому, що дають себе обманути» [2, ст. 110]. Теперішній світ немає нічого спільного з дійсністю. Він перенасичений обманами і ілюзіями, симулякрами і похідними від симулякрів, тобто реальність лише імітується. Виходячи з цього, актори лише провокують створення нових ілюзій і обманів тим, що «не формують попиту на реальність».

*«Чим цивілізованіше суспільство, тим більше в ньому обману і брехні»
Мао Цзедун*

Література

1. Бодрійяр, Жан Симулякри і симуляція (укр.). К.: – Основи, 2004. – 310 с.
2. Матвейчев Олег Уши машут ослом М.: – Alex J. Backster Group, 2006 р.– 512 с.
3. Огилви Д. О рекламе. – М.: Эксмо, 2007. –342 с.

Постригань Е.О., Папій Я.Р.

студенти

Національний університет «Одеська юридична академія»

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ У ГЛОБАЛІЗАЦІЙНОМУ ВИМІРІ

На сьогоднішній день все більш підтверджується думка в суспільстві про те, що Україна досягла певної вичерпаності початкового етапу свого розвитку як незалежної європейської держави. Саме зараз для України цей аспект набуває особливого значення, а тому нагальною є потреба у визначенні стратегії і тактики подальшого її суспільно-політичного розвитку. При цьому необхідно виходити з того, що існуюча велика диференціація сучасних тенденцій сьогодні, має можливість призвести до укорінення в Україні політичного режиму, а саме такого, що є досить поширеним в деяких регіонах світу і узагальнено називається

гібридною демократією. Для українського народу дуже важливо не допустити подібного не найкращого майбутнього. А для цього, в першу чергу потрібно визначити кінцеві орієнтири і пріоритети, які б сформували істотно іншу, більш реальну суспільно-політичну перспективу.

Якщо звернутись до теоретичних засад, то насамперед ми маємо змодельовати ситуацію, а саме методологію її когнітивного аспекту. Під когнітивний підходом розуміється рішення традиційний для даної науки проблем методів, що враховує когнітивний аспекти, в які включаються процеси сприйняття, мислення, пізнання, пояснення і розуміння. Когнітивний підхід в будь-якій предметній області акцентує увагу на «знання», вірніше, на процесах їх подання, зберігання, обробки, інтерпретація і виробництво нових знань. В рамках даної теми можна аналізувати формалізації фактори, враховувати думки експертів, їх досвід, знання, інтуїцію, використовувати міркування, що апелюють до здорового глузду [4, с. 75].

У європейських розвинених демократіях ми можемо бачити багато моделей, які на сьогоднішній день успішно функціонують. Але українська суспільно-політична перспектива не може зводитися до запровадження ідентичних моделей. Але з плином часу, ми можемо виділити ознаки того, що існуючі моделі вже не нової європейської демократії стають неспроможними і безпомічними, щоб достатньо адекватно реагувати як на глобальні виклики сьогодення, так і на проблемні питання внутрішнього і зовнішнього характеру.

Даною тематикою на сьогоднішній день займаються І. Бекешкіна, К. Горський, Г. Даніл'яна, Г. Ложкіна, Г. Перепилиці та ін.

По-перше, необхідність досягнення певних, вже установлених в Європі стандартів і норм організації політичної, економічної, соціальної і культурної сфер. Тут ми говоримо про достатньо універсальні категорії і виміри, наприклад реальне гарантування і забезпечення основних прав і свобод людини і громадянина. На сьогодні, проаналізувавши зміст прав і свобод людини, які зазначені в Конституції, а саме тих, що стосуються соціальної і політичної сфери, можна сміливо сказати, що більша їх частина фактично не забезпечена дієвими механізмами реалізації.

По-друге, усвідомлення суспільством та державою ключових тенденцій суспільного європейського і світового розвитку та пошуку, а саме глибоке розуміння стратегічних орієнтирів майбутнього для України. Розв'язання зазначеної проблеми можливо лише шляхом розгортання широкого суспільного діалогу між всіма суспільно-політичними силами, що представляють основні соціальні групи населення України.

По-третє, важливою є саме практична реалізація даних напрямків як в суспільстві так і в державі в цілому. Для цього необхідно як визначення загальної траєкторії реалізації перспектив суспільно-політичного розвитку, так і внесення відповідних конкретних коректив та уточнень у суспільну практику сьогодення [1, с. 36].

Таким чином, необхідно усвідомлювати що успішне вирішення всіх трьох проблем можливе лише за наявності відповідного економічного, соціального, політичного і культурного середовища.

У широкому сенсі таким середовищем має виступати суспільство в цілому на певному рівні свого розвитку. За класичною політичною теорією, репрезентованою, зокрема, Алексісом де Токвілем, такий стан суспільства власне і є демократією [5, с. 54].

Сучасна соціальна структура України неспроможна належним чином забезпечувати реалізацію зазначених функцій суспільно-продукуючого середовища. Це визначається, насамперед, розрізненістю та несформованістю її

основних складових, а саме: відсутності в Україні потужного сучасного середнього класу та відносно невеликих за чисельністю соціальних груп і прошарків, які фактично акумулюють суспільно-продукуючий потенціал. Українська еліта дуже відрізняється від соціальних прошарків (еліти) західноєвропейського зразку. В цій моделі демократії, багаті «щоденно вибиваються із гушавини народних мас, і безперервно туди само повертаються... Крім того вони пов'язані з масою своїх співгромадян тисячею таємних і таких міцних ниток, що навряд чи народ зможе виступити проти них, не завдавши шкоди самому собі» [3, с. 75].

У сучасній Україні ми можемо прослідкувати одну з ключових проблем, а саме – проблему становлення і розвитку елітних прошарків, які б відповідали зазначеним якостям, тобто були б органічною частиною суспільства і належним чином виконували відповідні, вкрай важливі для нього, функції.

Сучасні українські політичні реалії багато у чому визначаються соціальною структурою суспільства. Низька громадсько-політична активність населення, верховний характер політичних партій і політичного процесу в цілому, неефективність механізмів оформлення та представлення інтересів соціальних груп і прошарків, превалювання тіньових форм у стосунках між різними політичними силами – всі ці явища багато в чому зумовлюються соціальними чинниками. Все це формує сприятливе середовище для укорінення такої некорисної форми політичного режиму як «напівдемократія».

З іншого боку, було б не правильно ототожнювати проблеми сучасного політичного розвитку України з соціальними чинниками. Політичні перетворення можуть відбуватися певним чином і без всебічного змінення соціального середовища. Разом з тим, на сучасному етапі, саме політичні трансформації можуть стати тим поштовхом, який дозволить кардинально змінити соціальну динаміку.

Складність ситуації полягає в тому, що зазначені політичні трансформації потребують для своєї реалізації специфічних умов. Однією з таких умов є наприклад певний персональний склад політичної еліти, її ціннісні орієнтації та налаштованість на суспільні перетворення. Водночас діяльність політичної еліти щодо масштабних суспільних перетворень повинна здійснюватися у відповідних інституційних формах. Важливими елементами є саме розробка і реалізація державної політики політичними партіями та механізми їх участі в ній.

Нині в Україні політичні партії є фактично організаційним оформленням механізму реалізації інтересів елітних угруповань. Безумовно, у своїй діяльності політичні партії не можуть не враховувати інтереси основних соціальних груп і прошарків. Аморфність і несформованість соціальної структури сучасного українського суспільства зумовлює недостатню оформленість зазначених інтересів як скільки-небудь цілісної системи [2, с. 136]. Саме це є причиною відсутності в Україні політичної ідеології як дієвого політичного інструменту, а, відповідно, існуючі політичні партії не мають достатньо чітких і системних ідеологічно-програмних настанов.

Саме на такій основі можуть бути ефективно здійснені необхідні перетворення сучасних українських соціальних, економічних, політичних і державно-бюрократичних еліт. Ці перетворення елітних прошарків і груп відбуватимуться одночасно і поряд із трансформуванням загальних умов відтворення і функціонування суспільства. При цьому відповідним чином будуть змінюватися роль, функції і визначальні якості суспільних еліт, які виступатимуть відразу і суб'єктом, і об'єктом таких вкрай необхідних для дальшого розвитку України суспільних трансформацій.

В результаті таких трансформацій в Україні повинна сформуватися система суспільно-політичного устрою, яка б становила собою втілення творчих потенцій Українського народу, його соціокультурних і ментальних особливостей і була б здатна розвиватися відповідно до ключових тенденцій європейського і світового суспільного поступу. При цьому повинен відбутися остаточний перехід від нинішнього суспільного утворення, що складається в більшості з елементів колишнього радянського ладу, до оригінальної, власно української суспільно-політичної моделі. У процесі становлення такої системи зазначені радянські елементи повинні повністю змінитись і перетворитись на характерно новий суспільний організм.

Література

1. Воронкова В.Г. Місце і роль України в глобалізаційних процесах сучасності. – Київ: Буква, – 247 с.
2. Гаєк Ф.А. Конституція свободи / Пер. з англ.. Мирослави Олійник та Андрія Королишина. – Львів: Літопис, – 556 с.
3. Литвиненко О.В. Суспільно-політичні перспективи України у світі, що змінюється. – Київ: Грамота, – 120 с.
4. Плотинський Ю.М. Моделі соціальних процесів: Навчальний посібник для вищих навчальних закладів. – Изд. 2-е, перераб. і доп. – М.: ЛОГОС, 2001. – 296 з.
5. Токвіль Алексис де. Демократія в Америці: Пер. с франц. / Передм. Гарольда Дж. Ласки. – Л.: Прогрес, 1992. – 554 с.

Сопова Є.П.

студентка

соціально-правового факультету

Національний університет «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Актуальність роботи зумовлена тим, що участь громадян у політичному процесі країни є важливим чинником в державотворенні, нормальному функціонуванні політичної системи та виробленні політичних рішень, на кожному його етапі, особливо в перехідні періоди. Показовою ситуацією – є сучасний приклад України.

Характеризуючи політичну участь, слід розглянути такі поняття, як «політична діяльність», «політична поведінка», так як вони тісно пов'язані між собою. Політична діяльність – це свідома, цілеспрямована діяльність людей або великий соціальних груп, щодо реалізації своїх політичних цілей, інтересів, участь в управлінні державою та суспільними справами. Політична поведінка – це сукупність реакцій соціальних суб'єктів (осіб, груп, спільнот) на певні форми, засоби і напрямки функціонування політичної системи. Цим терміном позначають дії пересічних громадян [1, с. 338].

Ці категорії виявляють специфіку політичної участі. Існує значна кількість інтерпретацій цього поняття, але загальним можна вважати наступне. Політична участь – це активний вплив громадян на функціонування політичної системи, формування політичних інститутів і вироблення політичних рішень. З вище зазначеного бачимо різноманітність форм як професійної, так і непрофесійної

політичної участі, яка показує реальний вплив громадян на владу та прийняття нею рішень.

Визначальним фактором політичної участі громадян є вид політичного режиму (демократичного чи недемократичного), його здатність сформувати у громадян віру в можливість впливати на політику і на визначення ситуації в суспільстві чи в громаді в цілому.

Політична активність громадян може проявлятися на різних рівнях і М. Вебер у своєму творі «Політика як покликання і професія» виділяє три можливих:

- професійне заняття політикою;
- участь у політиці «за сумісництвом»;
- участь у політиці «за випадком».

1. Професійний рівень заняття політикою демонструють політичні лідери, що зробили політику «справою життя», а також люди, які в професійному плані обслуговують політичних лідерів: партійні функціонери, державні чиновники, політтехнологи, журналісти.

2. Другий рівень участі у політичному житті виражений активістами партій і суспільних рухів, які, хоча і займаються політикою, беручи участь у мітингах, виступаючи в ролі агітаторів, спостерігачів на виборах, все ж мають сферу професійних інтересів, що лежить поза політикою.

3. Третій рівень об'єднує більшу частину громадян, чия політична активність проявляється в участі у виборах, в акціях протесту або підтримки [2].

В Україні забезпечення політичної участі громадян є важливим аспектом забезпечення громадянських прав. Конституція України та низка законодавчих актів, що стосуються політичних та соціальних прав громадян, забезпечують можливість для політичної участі громадян: вибори, участь у місцевому самоврядуванні, діяльність у громадських організаціях тощо. Проте, реальна активність українців у переважній більшості форм політичної участі значно відстає від європейських показників [3]. Результат цього говорить про не сформованість громадянського суспільства в Україні і нерозвиненість її політичної системи.

Нажаль, політичну участь громадян дуже часто обмежують. Наприклад, не допускають політичної самодіяльності населення. Експерти Центру Разумкова виокремлюють наступні форми обмеження права громадян на мирні зібрання, які використовуються в сучасній Україні органами державної влади, органами місцевого самоврядування або партією влади:

- прийняття органами місцевого самоврядування власних нормативних актів про порядок організації і проведення мирних зібрань;
- судові заборони мирних зібрань (як правило, за позовами місцевих органів влади);
- застосування силових методів розгону мирних зібрань;
- проведення партією влади альтернативного зібрання («контрмітингу») в місці та в час, заявлений або передбачений для проведення акції опозиційними силами;
- влаштування на територіях, де, як правило, відбуваються зібрання (насамперед, на центральних площах населених пунктів) альтернативних місцевих заходів – різного роду масових заходів, які фізично не дають можливості зібратись опозиційно налаштованим громадянам [4].

Отже, дана проблема вкрай важлива для нашого суспільства, оскільки політична участь громадян у політичній системі, є невід'ємною складовою становлення демократичного режиму, без якої вона не буде ефективно функціонувати. Політична участь не тільки забезпечує реалізацію інтересів та

потреб громадян, а й є засобом формування політичної культури. Проте, слід звернути увагу на те, що влада має підтримувати громадян у їх намірах, брати участь, а не обмежувати її.

Література

1. Політологія [Ф.М. Кирилюк, М.І. Обушний, М.І. Хилько та ін]; за ред. Ф.М. Кирилка. – К.:Здоров'я, 2004. – 776 с.
2. Вебер М. Вибрані твори. – М., 1990. – С. 644-706.
3. Голубь В.В. Політична участь в Україні: якісні характеристики та кількісний вимір / В.В. Голубь // Теорія та практика державного управління. – 2012. – Вип. 4. – С. 18-25.
4. Парламент і парламентські вибори в Україні 2012 р.: політична ситуація, суспільні настрої та очікування (Аналітична доповідь Центру Разумкова) // Національна безпека і оборона. – 2012. – № 7-8. – С. 38-39.

Сорокін В.С.

студент 2 курсу

факультету психології, політології та соціології

Національний університет «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Проблема відсутності в українському суспільстві єдиної системи цінностей, на жаль, не втрачає своєї актуальності ще з початку становлення України як незалежної держави. Довготривалий процес трансформації українського суспільства, розпочатий у 1991 році та триваючий до сих пір, одночасно є як причиною сучасного українського масового настрою, так і його наслідком. Спроба відійти від «радянських» цінностей та побудувати свою систему не увінчалася успіхом та мала досить пагубні наслідки. Аномія, що охопила Україну ще в кінці минулого століття, до сих пір тримає суспільство у дестабілізованому положенні та перекриває йому можливості для реформації. А часті економічні кризи та постійна недовіра народу до правлячої еліти та їх реформ ще більше погіршує ситуацію, що склалася.

Нормативно-ціннісний базис у сучасному українському суспільстві досі є не сформованим. Для наглядного прикладу сьогоденної ситуації спочатку ознайомимося з даними про ціннісні орієнтації регіонів України з моніторингу соціальних змін від Інституту соціології НАНУ за 2015 рік [1].

Таблиця 1

**Орієнтації населення регіонів України
щодо радянських цінностей у 2015 р. (%)**

Як ви вважаєте, чи діють це сьогодні цінності, які пропагувалися в Радянському Союзі?					
	Однозначно ні	Скоріше ні	Скоріше так	Однозначно так	Важко відповісти
Захід	23,2	31,7	14,4	10,7	20,0
Центр	29,0	40,2	10,9	3,9	15,9
Південь	26,9	43,5	13,0	3,1	13,5
Схід	37,7	39,4	8,6	2,2	12,1
Донбас	39,8	39,2	5,4	1,2	14,5
Україна	30,5	38,5	10,8	4,6	15,5

Таблиця 2

Чи сприймаєте Ви як свою ту систему цінностей, яка склалася в Україні за роки незалежності (приватна власність, збагачення, індивідуалізм, прагнення до особистого успіху тощо)					
	Однозначно ні	Скоріше ні	Скоріше так	Однозначно так	Важко відповісти
Захід	8,0	27,3	25,9	15,7	23,8
Центр	14,3	28,4	23,1	7,9	26,3
Південь	16,6	33,2	19,2	9,8	21,2
Схід	16,6	33,2	19,2	9,8	21,2
Донбас	25,9	31,3	13,9	3,6	25,3
Україна	14,2	30,0	23,1	8,6	24,0

На наведених вище двох таблицях, а саме виходячи зі стовпчика «важко відповісти» та відповідних йому чисел ~20%, чітко помітно, що вагома кількість населення країни не може чітко окреслити для себе що представляє «українська система цінностей». Повністю підтримують нову систему в Україні лише 8,6%. Причому характерно, що найгірший результат у 3,6% зафіксований на території Донбасу (25,9% взагалі не визнають сучасно-українську нормо-ціннісну систему), а найкращий у 15,7% в західних регіонах. Що лише зайвий раз указує на відкриту та вагому проблему ярої різнохарактерності регіонів. Високий рівень нечітких відповідей «скоріше ні» (30%) та «скоріше так» (23,1%) також дає нам змогу прослідити невпевненість українців у цінностях свого народу.

Відсутність у держави єдиних орієнтирів, впевненості громадян у них та соціальний дисбаланс, що зараз існує у суспільстві, є наслідками як неправильної поведінки українських партій, так і занадто пасивної політики Міністерства культури, Міністерства науки та освіти, Міністерства інформаційної політики тощо.

Водночас з ярою невпевненістю у українців простежується і постійний песимістичний та недовірливий настрій. Найбільшої недовіри українського суспільства удостоїлася верхівка влади. Абсолютна більшість громадян незадоволена діяльністю діючої глави держави чи влади цілком. На кінець минулого року процентний еквівалент таких громадян дорівнював 81% [2].

Однак не тільки владі недовіряють українці. Більш правильним буде зазначити, що українці взагалі мало кому довіряють. Цікаві цифри з цього приводу наводить український соціолог Євген Головаха: 72,4% людей у 2016 році погодилися, що їм важко зрозуміти, у що вірити. Також в українському суспільстві

на сьогоднішній день існує досить нетиповий прецедент, котрий вчений називає «аморальна більшість»: на питання, чи здатні українці на нечесний вчинок заради вигоди, ствердну відповідь дали 70,8% людей. Чим ширше умовна більшість, про яку питають українців, тим сильніше вони схильні до негативних упереджень. В поглядах ~70% громадян більшість завжди має несхвальний відтінок [3].

Разом з рівнем недовіри росте у громадян і відчуття страху. Наприклад, страх голоду в період з 2014 до 2015 підвищився на ~6%. А станом на 2014 рік рівень страху за невиплату зарплат, безробіття, підвищення цін сягав ~60% по кожному з показників [1].

Наведенні вище риси є одними з багатьох складових української народної обережності. І ця особливість сучасних українців не є виключно пагубною – вона є реакцією на становище країни за останнє десятиріччя і у деякому сенсі представляє собою захисний бар'єр від повсякденного політичного популізму, частих в останній час псевдо-реформ та нав'язливого інфошуму, що їх супроводить. Україна усе ще знаходиться в очікуванні різких змін. І чим довше ситуація буде загострюватись, тим більше буде рости нестача відчуття безпеки, а разом з тим і підвищуватись обережність серед громадян. Виходом з цього замкнутого кола може бути лише прийняття нинішньої ситуації та спроба влади працювати українцями «у відкрити». Наприклад, якщо серед громадян є розхожа думка, що більшість законопроектів приймаються під тиском, то бажаним було б введення системи лобізму, перейнятої з США, та надати народу шанс самим перевіряти свої припущення. Подібні реформи зможуть дати українцям як можливість заспокоїтись, так і методи більш чіткого слідкування за національною політикою. Що у підсумку повинно призвести до більш прозорих відносин між владою та народом, а отже і більш сприятливого ставлення громадян.

Література

1. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Випуск 2 (16) / Головні редактори д.екоп.н. В.М.Ворона, д.соціол.н. М.О.Шульга. – Київ : Інститут соціології НАН України, 2015. – 780 с
2. Електронний ресурс. Режим доступу: http://gazeta.zn.ua/SOCIUM/obschestvo-2016-12-itogovyh-tezisov-_html
3. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://m.day.kyiv.ua/uk/article/podrobyci/pro-fenomen-amoralnoyi-bilshosti>

Степанюк І.Л.

аспірант кафедри політичних наук

Київський національний університет будівництва і архітектури

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕФОРМУВАННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА: ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ

Сфера житлово-комунального господарства (далі – ЖКГ) є однією з провідних у суспільстві. ЖКГ є найважливішою частиною територіальної інфраструктури, що визначає умови життєдіяльності людини. Підприємства ЖКГ забезпечують задоволення потреб населення шляхом надання житлово-комунальних послуг (далі – ЖКП). Але це й один із найбільш проблемних секторів. Ринкові перетворення у цій сфері не стали фактором зростання якості обслуговування та

поліпшення умов проживання. Сучасний стан ЖКГ характеризується високим ступенем зносу основних засобів, скрутною фінансовою ситуацією, переважанням адміністративних, а не ринкових, методів управління тощо.

ЖКГ є об'єктом політологічного аналізу. У цій сфері діють різні соціальні групи, які реалізують інтереси через політичну сферу. ЖКГ є об'єктом національної політики, що передбачає формулювання цілей розвитку сектору, визначення механізмів їх реалізації, узгодження інтересів тощо. Політика у сфері ЖКГ є складовою регіональної політики, орієнтованою на стимулювання регіонального розвитку. Серед проблем її реалізації, зокрема, хаотичність дій влади, громіздкість та неефективність управлінських структур. Так, у органах місцевого самоврядування сконцентровано багато функцій – вони є й власниками, й керівниками, самі собі встановлюють тарифи та самі себе контролюють. Така концентрація неприпустима, насамперед, у сфері тарифної політики, контролю за фінансовими ресурсами, за якістю послуг [7, с. 313].

Метою цієї розвідки є аналіз законодавчого забезпечення реформування ЖКГ у роки незалежності. Це дасть змогу встановити основні його етапи, логіку реформування, охарактеризувати сучасний стан та актуальні завдання.

З проблемами реформування ЖКГ Україна зіштовхнулась вже на початку 1990-тих років. Основним завданням першого етапу було створення нової системи власності, а одним з перших – Закон «Про приватизацію державного житлового фонду» [6]. Він визначив правові засади приватизації, регламентував способи та порядок її проведення тощо.

На середину 1990-тих років припадають перші спроби концептуалізації житлової політики. У 1995 р. парламент схвалив її Концепцію [9]. Її сутністю було визначено створення умов для реалізації права громадян на житло, розширення житлового будівництва, поліпшення утримання житлофонду, а основними напрямками – створення умов, за яких кожен громадянин міг би відповідно до потреб та можливостей спорудити, придбати, взяти в оренду житло; забезпечення житлом за рахунок держави соціально незахищених громадян; збільшення обсягів спорудження житла; реконструкцію й модернізацію старої забудови; перехід на самоокупну систему плати за комунальні послуги; перерозподіл функцій між органами державної влади, місцевого самоврядування, підприємствами з метою децентралізації.

Станом на другу половину 1990-тих років основна задача першого етапу реформ – формування приватної власності на житло – була в цілому виконана. Постало питання про подальший розвиток ЖКГ, тобто про інституційні реформи. Цьому сприяли набуття реформами в цілому якості незворотності, зміцнення державної влади, що проявилось у результатах виборів 1998-1999 рр.

У 1999 р. Президент затвердив указ про прискорення реформування ЖКГ, а уряд – програму житлово-комунальної реформи [10], результатом якої стало передавання підприємств ЖКГ з державної власності у комунальну.

Отже, ідеологія реформ передбачала й розвиток місцевого самоврядування. Цей інститут був закріплений у Конституції, а у 1997 р. – у профільному Законі [3]. Це створило передумови для формалізації компетенції місцевого самоврядування у сфері ЖКГ. Основними його повноваженнями стали: управління об'єктами ЖКГ, забезпечення їх належного утримання та експлуатації, необхідного рівня та якості послуг; сприяння розширенню житлового будівництва, надання громадянам допомоги в будівництві житла та отриманні кредитів; сприяння створенню об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (далі – ОСББ); організація благоустрою населених пунктів; управління підприємствами ЖКГ, здійснення

контролю за обслуговуванням населення; встановлення тарифів; фінансування підприємств ЖКГ тощо.

Поняття житлофонду не обмежується квартирами, а включає спільне господарство (прибудинкові території, інженерні комунікації), яке належить на праві спільної сумісної власності. Тому наступним законом у цій сфері можна виділити закон про ОСББ [4]. Він заклав новий етап у розвитку ЖКГ, оскільки давав змогу перейти до нової системи управління житлом.

Становлення приватної власності, місцевого самоврядування, ОСББ змусило регламентувати відносини щодо надання ЖКП, з іншого боку – дало змогу перейти до стратегування у ЖКГ. У 2004 р. Верховна Рада ухвалює Закон «Про житлово-комунальні послуги» [2], рамковий у цій сфері. Основними його засадами є: визначення чітких термінів, повноважень державних та місцевих органів, нормування ЖКП, прав та обов'язків споживачів, виконавців, виробників послуг, тарифоутворення тощо.

У другій половині 2000-тих років влада підійшла до кодифікації законодавства у ЖКГ, прийняття нового Житлового кодексу. У 2009 р. на розгляд парламенту було подано три його проекти, один з них було прийнято за основу. Але надалі проект так й не ухвалили. З одного боку, це було пов'язане з його якістю, з іншого – загостренням політичних відносин.

Після Євромайдану та Революції Гідності почався новий етап реформування, що пов'язане з активізацією громадянського суспільства, кризою в економіці, обмеженням ресурсів держави, появою більш ефективних технологій управління ЖКГ у вигляді управителів житла.

Однією з новел став Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення розрахунків за електроенергію» [1], який санкціонував прямі договори надавачів послуг зі споживачами. Це досить ефективна норма, оскільки посилює громадянську відповідальність соціальних груп: надавачів послуг – за їх якість, споживачів – за їх оплату.

Але центральним пунктом етапу стало прийняття Закону «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» [5]. До 01.07.2016 р. усі співвласники будинків мали визначитись з формою управління – або ОСББ, або управляюча компанія. Це давало змогу відійти від системи комунальних жеків, які нав'язувались співвласникам владою та контролювались нею.

Нарешті, сучасне реформування ЖКГ пов'язане з політикою енергоефективності, що особливо актуальне в умовах конфлікту з Росією. Стимулювання енергоефективності має передумовою розвиток системи ОСББ, адже енергозбереження передбачає не лише утеплення квартир, а й модернізацію спільної власності мешканців. Таким чином створюється основа для реального громадянського суспільства, оскільки нові форми кооперації мешканців будуть спрямовані не на політизовану діяльність, що є значною вадою громадянського суспільства в Україні, а на горизонтальну взаємодію в інтересах поліпшення умов проживання. Проте нині цей процес значним чином гальмується, свідченням чого є низька активність ОСББ щодо залучення «тепліх» кредитів [8, с. 266–267], а також відтермінування положень про впровадження нових форм управління.

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що протягом років неалежності було закладено правову базу для реформування ЖКГ. Але станом на сьогодні інституційні реформи у цій сфері ще далекі від завершення. Їх реалізацію гальмують повільний розвиток структур громадянського суспільства та високий ступінь конфліктогенності політичних відносин.

Література

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення розрахунків за електроенергією» від 10 квітня 2014 р. № 1198-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 23. – Ст. 874.
2. Закон України «Про житлово-комунальні послуги» від 24 червня 2004 р. № 1875-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 47. – Ст. 514.
3. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.
4. Закон України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» від 29 листопада 2001 р. № 2866-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 10. – Ст. 78.
5. Закон України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» від 14 травня 2015 р. № 417-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 29. – Ст. 262.
6. Закон України «Про приватизацію державного житлового фонду» від 19 червня 1992 р. № 2482-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 36. – Ст. 524.
7. Качала Т.М. Проблеми реформування ЖКГ: регіональний аспект / Т.М. Качала // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. – Серія: Економічні науки. – 2009. – № 22, Ч. 2. – С. 313–317.
8. Перегуда Є.В. Про організаційний механізм реалізації енергоефективної політики (кейс управління житлом) / Є.В. Перегуда // Наук.-техн. зб. «Енергоефективність в будівництві та архітектурі». Випуск 8. Відп. ред. П.М. Куліков. – К. : КНУБА, 2016. – С. 263–268.
9. Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію державної житлової політики» від 30 червня 1995 р. № 254/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 27. – Ст. 200.
10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження програми проведення житлово-комунальної реформи на 1999–2001 роки» від 29 січня 1999 р. № 113 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/113-99-п>.

Гордієнко К.О.

*студентка I курсу магістерського рівня (V)
факультету германської філології
Київський національний лінгвістичний університет*

РОЛЬ ПОЛІТИЧНОГО ПСИХОЛОГА В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Людина є політичною в такій же мірі, як біологічною, фізіологічною і соціальною, що підтверджується великим досвідом у світовій психології та працями Л.Я. Гозмана, Г.М. Андрєєвої, М. Хермана, О.Б. Шестопаля, А.О. Крилова та ін. Так як у сфері політики виникають деякі проблеми, які вивчаються політичною психологією як галуззю психологічного знання, взаємодія психології та політичної сфери завжди буде актуальною.

На відміну від психології сімейної, етнічної, соціальної, девіантної, політична вивчає психологічні умови ефективності політичної діяльності, її вплив на психіку, аналізує та прогнозує психологічний аспект в політиці. Предметом роботи психолога виступають психологічні чинники прийняття рішень, психологічні умови їх сприйняття, роль особистісних характеристик та іміджу політичного лідера, проблеми політичної соціалізації особистості та становлення людини як учасника політичних відносин, стихійні форми явищ та міжнародні зв'язки [5, с. 528-529].

У той же час, професійні психологи рідко і дуже обмежено залучаються для підготовки політичних рішень, і майже ніде не займають відповідальних посад у структурах влади. Уявлення про активну участь психологів у політичних структурах Заходу, поширене в психологічному професійному співтоваристві, віддалене від реальності [4, с. 121]. Крім того, робота психолога в політиці не може бути масовою, оскільки тільки політики високого рангу можуть дозволити собі розкіш мати «власних» психологів. Для цього політик не тільки повинен володіти достатніми фінансовими можливостями і владою, але й повинен розуміти важливість психології для своєї діяльності. Однак для професійного політика практична психологія – почуття і реакції людей, емоції, стани та поведінка – основна справа. Тому, політик часто вважає себе достатньо компетентним у цій галузі і не відчуває потреби в послугах психолога [2, с. 136].

Робота професійного психолога може полягати в діагностиці, консультуванні, профілактиці, пропаганді, адаптації, мотивації та психологічній підтримці політичного діяча. Можливо виділити конкретні напрямки практичного вивчення соціально-політичних явищ у сфері політики.

1. Психологія прийняття політичних рішень і соціально-психологічна експертиза прийнятих рішень. Завдання психолога, що бере участь у виробленні і прийнятті адекватних рішень, вирішенні та прогнозуванні конфліктів, полягає у коригуванні їх з точки зору психологічної грамотності, враховуючи психологічні, соціальні, економічні чинники, за допомогою створення експертної групи психологів, психотерапевтів, соціологів [1, с. 55].

2. Психологія політичного лідерства вивчає особливості політичної поведінки, створення іміджу політика, корекції образу влади. Позитивний образ лідера, його

команда та проведена ним робота – необхідна умова успіху політики. У професійній компетенції психолога знаходиться і стратегія формування образу: яку слід давати інформацію про сім'ї і дитинство, як домогтися того, щоб громадяни сприймали лідера не тільки професійним, але і чесним, не тільки рішучим, але і обережним, з якими відомими людьми необхідно публічно спілкуватися для підвищення авторитету, а з якими ні [2, с. 137].

3. Соціально-психологічна характеристика способів політичного впливу, психологічне забезпечення політичної пропаганди та агітації, політичної реклами, формування суспільної думки, пошук шляхів впливу на установки і настрої громадян. Роль психологів полягає не в тому, щоб «зробити» з даного політика особистістю, яка сподобається виборцям. Вони повинні давати політику зворотний зв'язок щодо динаміки його образу, а також способів приписування позитивних або негативних рис його оточенням та громадянами. Кожен виступ політика може стати предметом професійного аналізу, який покаже, де він упустив можливість піти назустріч людям, заспокоїти їх або щось пояснити, коли був надто формальний або зарозумілий, а коли виявив дійсне розуміння аудиторії (емпатію) [3, с. 74].

4. Вивчення громадської думки щодо політичних питань з метою визначення ефективності пропагандистського впливу, вивчення рейтингу політичних діячів, рівня соціальної напруженості і прогнозу в політичній сфері. Розуміння психологічних механізмів, що визначають думки і настрої людей, допомагає професійному психологу зробити прогноз та сформувати вплив на громадську думку. Це важливо, коли влада ухвалила або готується прийняти непопулярне рішення, або коли роздратування досягло таких меж, що може вилитися у паніку, заворушення і навіть війну. Психологи повинні визначити справжні причини невдоволення, з'ясувати, які аргументи та стратегії поведінки будуть найбільш ефективні, коли і в якій формі їх слід використовувати для виправлення ситуації [1, с. 57].

5. Створення психологічних портретів опонентів і політичних партнерів. Психолог може підготувати до контакту з малознайомим партнером, психологічно забезпечити переговори з союзником чи противником, допомогти лідеру налаштувати на зустріч, аргументувати, які реакції слід очікувати, які прийоми можуть бути ефективними у спілкуванні з цією людиною [2, с. 139].

Таким чином, у політиці психолог виконує велику кількість функцій, вирішуючи питання, які можуть чи підняти роботу політика, його образ, об'єднати людей та забезпечити життєдіяльність суспільства під його керівництвом, чи через свою некомпетентність підтримати дії та поведінку політика, що може призвести до негативних наслідків.

Література

1. Андреева Г.М. Актуальные проблемы социальной психологии. – М.: МГУ, 1988. – 430 с.
2. Карандашев В.Н. Психология: Введение в профессию / В.Н. Карандашев. – М.: Смысл, 2000. – 288 с.
3. Роджерс К. Консультирование и психотерапия. Новейшие подходы в области практической работы: Монография. – М.: Эксмо-Пресс, 1999. – 464 с.
4. Спиркина Е.А. Подготовка психотерапевтов и психологов-консультантов (проблемы адаптации западного опыта) // Психологический журнал. – 1994. – Т. 15, № 6. – 157 с.

5. Юрьев А.И. Человек в политике // Психология: Учебник / Под ред. А.А. Крылова. – М.: Проспект, 1998. – 584 с.

Лодин П.З.

*аспірант кафедри політичних інститутів та процесів
факультету історії, політології та міжнародних відносин
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»*

ОСНОВНІ АКТОРИ ПРОЦЕСУ ПРИМИРЕННЯ: ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ

Політика примирення є однією з ключових сфер міжнародних відносин після Другої світової війни, а також глобальних процесів після розпаду біполярної системи (1989–1991 рр.). На Заході дослідження мирних процесів (peace study) – наукова дисципліна, що стрімко розвивається, формуючи цілі наукові школи і центри. Натомість, у реаліях вітчизняної науки цей напрям поки залишається в категорії terra incognita. Сучасні події в Україні актуалізують практичне значення результатів подібних досліджень. Тому, метою даної наукової роботи є розгляд акторів примирення та їх значення в мирних процесах, що, сподіваємось, отримає своє продовження в більш розгорнутих студіях науковців в Україні.

Примирення – це процес, який містить ретроспективну складову, оскільки спрямований на зцілення постраждалих, відшкодування завданої несправедливості в минулому, будівництво чи перебудову ненасильницьких відносин між людьми і спільнотами, а також прийняття колишніми сторонами конфлікту спільного бачення і розуміння минулого [8, р. 19].

Значення примирення підкреслюється необхідністю подолання індивідуальної і колективної травми, яка переходить від одного покоління до наступного, закріплюючи цикл насильства [6, р. 330].

Один з класиків мирних студій (peace study) Й. Галтунг (Johan Galtung) виокремлює трикутник акторів, що взаємодіють у постконфліктному врегулюванні відносин та процесах миробудівництва: винуватця, жертву та третю сторону (силу). Остання, як правило, перебуває в якості джерела благодаті, права і справедливості щодо злочинця і жертви: Бог (Церква), Держава (Міжнародна Спільнота) і Суспільство (Народ) відповідно. Третя сторона може тільки управляти відносинами між злочинцем і жертвою, або змінити це співвідношення щодо ставлення до себе; покарати злочинця і / або втішити жертву (зокрема, намагаючись відповісти на основне питання жертви: чому я, що лежить в основі теодеції). Жертва може вимагати відшкодування за завдану шкоду від правопорушника або може прагнути до того, щоб винного було покарано; або жертва може «навіть отримати» з порушника через помсту. Можна отримати матеріальну чи нематеріальну винагороду від цього, але навряд чи це буде примиренням або звільненням від травми. Винуватець може вимагати звільнення від своєї провини: від третьої сторони шляхом подання, покаяння або покарання; від жертви через вибачення і прощення; або від себе завдяки наполегливій внутрішній роботі. Примирення, по суті, має відбуватися між злочинцем і жертвою. Але це також означає, що будь-хто з них може утримати примирення, вписавши

травму / провину в світовий контекст і використовувати їх в якості своєрідної зброї [5, р. 18].

Науковці акцентують увагу на ролі третьої сторони в культивуванні ними «практик вислуховування» на стадіях мирного процесу [3, р. 281].

Метод вирішення проблеми (problem-solving) або метод гарвардської школи передбачає досягнення примирення на рівні індивідів, від яких залежить підтримка політики керівників, які стимулюють конфлікт. Якщо конфліктна ситуація буде вирішена на рівні індивідів, основа для масових протистоянь зникне. Е. Келлі розробив метод м'якого посередництва (soft mediation). Згідно з ним, для вирішення конфлікту необхідно змінити відносини ворогуючих груп для досягнення рівня, коли їх взаємодія стане спрямовуватися на розвиток. Цей метод передбачав виключення з процесу встановлення миру міжнародних організацій і урядів, концентрацію на місцевому самоуправлінні, невеликих групах і локальних лідерах. Тобто, примирення переходить з міжнародного рівня на міжособистісний [1].

Актуальність такого підходу також простежується в аспектах досліджень представника соціально-психологічного підходу до проблеми примирення Г. Кельмана (Herbert C. Kelman). На його думку, в мирних процесах виникає складна дилема: сторони не можуть примиритися без певного рівня спільної довіри; водночас вони не можуть будувати довіри без включення в мирний процес. Тому, неофіційна дипломатія у різних її проявах покликана вплинути на розв'язання цієї дилеми, оскільки вимагає від учасників взаємодіяти у відносинах з низьким рівнем зобов'язань та зменшує обоюсторонні ризики, розширюючи певний ступінь довіри до іншого [7, р. 641, 644].

Дослідник Н. Берікер (Nimit Beriker) детально характеризує характер діяльності третьої сили.

I. Втручання з метою трансформації. Актор втручається, щоб трансформувати дисфункціональні відносини між конфліктуючими сторонами та створити загальний інтелектуальний і ціннісний простір між ними.

I А) Стимулююче посередництво. Актор як посередник допомагає сторонам знайти свої власні рішення. Це може виражатись у формі полегшення процесів обміну інформацією та вирішення проблем, і досягається за рахунок введення нових ресурсів до системи конфліктів та підвищення довіри між їх сторонами.

I Б) Інтерактивне вирішення конфлікту. Держави побічно спонсорують або допомагають неофіційній третій стороні, ініціативам малих груп щодо вирішення конфлікту з метою врегулювання відмінностей протиборчих сторін у неформальних умовах.

I В) Навчання з вирішення конфліктів. Вправи з формування вмінь проводяться третіми особами з метою підготовки учасників до більш ефективної боротьби з їх відмінними позиціями.

I Г) Пост-конфліктне відновлення. Актори ініціюють або підтримують зусилля щодо соціальної реабілітації в країні, яку розділив конфлікт.

II. Структурне втручання. Актор втручається в якості третьої сторони і здійснює заходи, спрямовані на зміну в структурі стимулів діяльності опозиційних сторін з очікуванням, що вони приведуть учасників до зміни своєї конфліктної поведінки.

II А) Позитивні стимули. Актор в якості третьої сторони пропонує фінансові та/або політичні нагороди опозиційним сторонам з метою зміни їх конфліктної поведінки.

II Б) Миробудівництво, миротворчість. Надання допомоги сторонам у створенні і розвитку демократичних інститутів, таких, як виборчі системи,

фінансові реформи, конституції, які пишуть задля того, щоб демократичні процеси дозволили усунути структурні причини конфлікту. Відправка миротворчих сил для стримування протистояння.

II В) Ініціювання двосторонніх спільних програм. Актор допомагає конфліктуючим сторонам розвивати двосторонні програми співробітництва, в основному на низьких в політичному плані рівнях, таких як культура, бізнес, освіта і спорт (багатоканальна структура).

II Г) Посередництво силою. Третя сторона нав'язує процедуру вирішення конфлікту з метою підвищення своїх національних або інституційних інтересів. Натиск на конфліктуючі сторони задля забезпечення їх компромісу шляхом застосування сили або конкурентної тактики.

II Г) Військове втручання. Актор у військовому плані втручається, щоб зупинити або змінити хід існуючого конфлікту [2, р. 260–261].

Лідери мирного процесу можуть розглядатися в якості суб'єктів вищого рівня примирення. Навчання керівників вищої ланки важливо, оскільки їх відносини і позиція по відношенню до таких питань, як страждання, травма і минуле будуть відображені в їх діяльності на національному рівні щодо побудови миру.

Акторами середнього рівня є ЗМІ і комісії правди. Медіа має виняткову роль у впливі на установки і поведінку. Вони можуть не тільки провокувати ненависть у суспільстві, але і сприяти миру. Комісії правди, які включають в себе як топ-рівень, так і низовий, значно впливають на суспільство.

Низовий рівень складається з усього населення. Визначення та підтримка місцевих методів примирення і надання допомоги в організації зустрічей для керівників з різних сторін на низовому рівні задля обговорення традиційних процесів примирення – приклади роботи на цьому рівні. Важливість тренування відповідних фахівців (перш ніж вони направляються в райони конфліктів) в питаннях типу психологічних наслідків збройних конфліктів та шляхів реакції на конфлікт, також обговорюється на цьому рівні [4].

Таким чином, дане дослідження виокремлює основних акторів процесу примирення та подає загальну характеристику їх діяльності.

Література

1. Генык Н. Примирение как заключительная стадия мирного процесса / Н.А. Генык // VI Всероссийский конгресс политологов «Россия в глобальном мире: Институты и стратегии политического взаимодействия». Материалы. Москва, 22–24 ноября 2012 г. – Москва: РАПН, 2012. – С. 120.
2. Beriker N. Conflict resolution: the missing link between liberal international relations theory and realistic practice / Nimet Beriker // Handbook of Conflict Analysis and Resolution [edited by Dennis J. D. Sandole, Sean Byrne, Ingrid Sandole-Staroste and Jessica Senehi]. – London, NY: Routledge. – P. 256–271.
3. Borneman J. Reconciliation after Ethnic Cleansing: Listening, Retribution, Affiliation / John Borneman // Public Culture Spring. – 2002. – № 14(2). – P. 281–304.
4. Brounéus, K. Reconciliation – Theory and Practice for Development Cooperation [Електронний ресурс] / K. Brounéus // Stockholm: The Swedish International Development Cooperation Agency, 2003. – Режим доступу: http://www.pcr.uu.se/digitalAssets/18/18232_SIDA2982en_ReconWEB_brouneus.pdf.
5. Galtung J. After Violence, Reconstruction, Reconciliation, and Resolution: Coping with Visible and Invisible Effects of War and Violence/ Johan Galtung // Reconciliation, Justice, and Coexistence: Theory and Practice [ed. Mohammed Abu-Nimer]. – Lanham, MD: Lexington Books, 2003. – P. 3–25.

6. Jeong H. Reconciliation and Its Social and Political Dimensions / Jeong Ho-Won and Charles Lerche // International Politics. – 2002. – № 39. – P. 329–339.
7. Kelman H.C. Building trust among enemies: The central challenge for international conflict resolution / Herbert C. Kelman // International Journal of Intercultural Relations. – 2005. – № 29. – P. 639–650.
8. Reconciliation after Violent Conflict: a Handbook // Editors: David Bloomfield, Teresa Barnes and Luc Huyse. – Stockholm: International IDEA, 2003. – 177 p.

Сорокін А.С.
студент 3 курсу
факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»

ПОЛІТИЧНА ПОВЕДІНКА: ПРОБЛЕМА НОРМИ ТА ВІДХИЛЕНЬ

Для сучасної політичної діяльності актуалізується проблема визначення норми політичної поведінки акторів, її символічних кордонів і меж соціально припустимих відхилень. Цілком логічним є питання: яку ж поведінку в політиці можна вважати нормальною, а яку такою, що відхиляється, тобто девіантною? Відносно «нормальної» політичної поведінки, то її можна інтерпретувати, як відповідність вчинків політичних акторів суспільним очікуванням. Якщо суспільство у цілому, або окремі соціальні групи готові прийняти певні дії політиків, вони або відразу ідентифікуються як норма, або поступово стають «нормальними», якщо ні – мова йде про девіацію. На особливу увагу заслуговують унікальні дії політичних діячів, які не мають аналогів (наприклад, поведінка Петра I під час розправи над стрілецьким повстанням, коли майбутній імператор власноруч відрубав голови п'ятьом стрільцям). Така «унікальна», тобто невнормована поведінка характеризує політичну діяльність у перехідних суспільствах. Зокрема, девіацію можна побачити в поведінці деяких африканських політиків (наприклад, колишній прем'єр-міністр Демократичної республіки Конго М. Чомбе, коли його звинувачували у брехні, міг впасти на коліна і, піднявши руки, рухатися по підлозі, викликаючи «грім небесний» на співрозмовників; а президент Центральної африканської республіки Ж-Б. Бокасса, був звинувачений у канібалізмі; натомість на Коморських островах у 70-ті роки минулого століття за вказівкою глави держави Алі Саулі державна влада була формально передана дітям шкільного віку, отже посол США вручав вірчі грамоти дітям.

Пострадянський політичний процес також багатий на приклади такої політичної поведінки, яку важко ідентифікувати, як «норму». Зокрема, у 2001 році один з потенційних претендентів на пост губернатора Тульської області – колишній священник тульської єпархії А. Луганський, почав передвиборчу кампанію з агітації «босоніж», а згодом на прес-конференції на підтвердження серйозності намірів відрізав собі на руці палець.

Очевидно, що поняття «нормальної» політичної поведінки відрізняється в залежності від історичної епохи, цивілізації, культури, країни та нації. Термін «девіантна поведінка» прийшов в політологію з психології та соціології, де виділяють виділяти два типи девіантної поведінки: позитивну й негативну. За аналогією, у політичній поведінці також можна виокремити ці два типи. «До позитивних слід віднести геніальність, інноваційність, а до негативних –

політичний суїцид і політичну корупцію. До інноваційності можна віднести участь в суботниках, зборах громадян, поїздки громадським транспортом, відвідування районних лікарень і несподівані візити до всіх можливих місць громадського відпочинку. Все це приклади, коли політики руйнували існуючі навколо них стереотипи, піднімаючи тим самим свою популярність серед громадян» [3].

Навпаки, серйозну занепокоєність викликає «негативна» девіантна поведінка, зокрема – політична корупція. Є.А. Лазарєв виділяє наступні форми політичної корупції, як девіантної політичної поведінки: «...адміністративна корупція, електоральна корупція, клієнтелізм, «захоплення держави». Політична корупція являє собою неформальну інституціональну середу, «чорний ринок» економічних, адміністративних, інформаційних ресурсів, на якому владні еліти взаємодіють між собою і з іншими структурами суспільства. Сприятливий ґрунт для розквіту політичної корупції створює також атмосфера неприйняття приватної власності, політичної опозиції і конкуренції в цілому, що характерно для пострадянських суспільств» [2].

Безумовно, до «...девіантної поведінки слід віднести використання політиками ненормативної лексики» [1]. І хоча у вузькому колі ненормативну лексику дозволяють багато політиків, але застосування ненормативної лексики у публічному просторі є неприпустимим. До прикладів політичної поведінки у сучасному українському політичному процесі, які усе ще чекають на оцінку фахівців щодо віднесення до «нормальної» або «девіантної» слід, серед багатьох інших, віднести: – деякі висловлювання політиків регіонального рівня (зокрема, мерів міст); – бійки у стінах ВР України; – «вручення» А. Яценюку троянд та насильне винесення його з трибуни ВР України 11 грудня 2015 року; – словесні перепалки між високопосадовцями із використанням ненормативної лексики та/або образливих висловлювань на засіданнях КМ України, Національної Ради реформ, ін.

Література

1. Бортніков В.І. Політична участь і демократія : українські реалії / В.І. Бортніков. – Луцьк: Вежа, 2007. – 524 с.
2. Лазарєв Е.А. Политическая коррупция: объясняя природу постсоветских трансформаций / Е. Лазарев // Полис: Политические исследования. – 2010. – № 2. – С. 106-121.
3. Требін М.П. Політологія: підручник / М.П. Требін, Л.М. Герасіна, І.О. Поліщук та ін.; за ред. М.П. Требіна. – Х.: Право, 2013. – 416 с.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ СТУДЕНТІВ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ
(УКРАЇНА)

VII НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНВЕНТ

21-22 квітня 2017 року, м. Одеса

Видання та друк – Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105.

Телефон: +38 0552 399580

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 4392 від 20.08.2012 р.

Підписано до друку 24.04.2017 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.

Ум.-друк. арк. 11,39. Тираж 100. Замовлення № 0517-438.

Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.